

પ્રસ્તાવના

૧૮૭૮ માં મારે વિલાયત અભ્યાસ માટે જવાનું થયું ત્યાં મને
જાંધી વાતની સગવડ હતી, જતાં પિતૃદેશનું અને ત્રિયજનનું સ્મરણ
થયા જ કરતું અને એવા સમગ્રણી જ્યાં જે ચિત્ત અસ્વસ્થ રહેવા લાગ્યું
ત્યારે મનોવિનોદાર્થે આ પુસ્તક લખવાનું મને સૂઝ્યું

પુસ્તક મૂળ તો મરાઠીમાં જ લખ્યું તે વખતે એ પુસ્તક કોઈ
દિવસ પ્રસિધ્ધ થવાનું છે એવા વિચાર કરતાં એ લખનારી ક્રિયામાંથી
મનને મગનો આનંદ જ મારે મન પ્રધાન હેતુ હોઈ પાઠ્યપુસ્તકની
કૃત્રિમતામાંથી એ બચવા પામ્યું છે એનું કેટલાક મિત્રોએ જણાવતા
મને આનંદ થયો સ્નાત્કાલિનતા બાળકને જેટલી રૂચે છે તેટલો જ
અણુગમે તેમને કૃત્રિમ શિષ્ટાચાર મારે હોય છે તેના શિષ્ટાચારમાંથી
આ પુસ્તક ઉઘરી શક્યું હોય તો જે સંજોગોમાં એ લખાયું તેને એ
આભારી છે મરાઠીમાં એની જે આવૃત્તિઓ છ સાત વર્ષના ગાળામાં
થઈ છે, વિદ્યાર્થીઓ અને મોટેરાઓ પણ એને નવનવ્યાની જેમ ગ્રસ્થી
વાચે છે એ બધું જો આ પુસ્તક ની લોકપ્રિયતાના પ્રમાણરૂપ હોય તો
તે બધું પણ એ જ સંજોગોને આભારી છે

આ પુસ્તક તુ ગુજરાતીમાં ૩૫ વર થાય તો સાડાં એરી સ્વચ્છતા
મારા કેટલાક મિત્રોએ મને અનાદનનાં મરી હતી એના મિત્રોમાં
કેવલાક સિધ્ધહન્ટ ગુજરાતી તજ્ઞો પણ હતા પણ સ્નાત્કાલિ ઉર્મિથી
એવું કાપું હાથમાં લેનાર બે તે લાઠાનિહ ઝાઈ નિદ્રાન મિત્ર ન મળે
ત્યાં સુધી મનમાંથી પસાર થતી એ ક્ષણિક જિમ્મિ મૃતતા એ સ્વચ્છતાની
મારી ઉપર કંઈ વિશેષ અસર નહિ પડી અને એ સ્વચ્છતા કોઈ દિવસ
કાર્મિકા પરિણમવાની છે એવો મોં વિગાગ સગવો પણ ન આવતો

પણ એ મુદ્દે અકસ્માત થયો ૧૮૭૬ માં અમલવાનમાં
રિક્તેશ ડ્રાઈ યોગ્યો હતા ત્યાં માં મિત્ર પ્રો રામચંદ્ર આસ્વયેનો
મેટો થયો તેમણે પ્રાર્થનામાં આ પુસ્તક ની મરાઠી પ્રત જોઈ સદજ
કુતુહલથી તે વાચવા તેમણે નીધી જે દિવસમાં તો તે આખું પુસ્તક

લેઈ ગયા અને તેમના રોહલયા આતિથ્યની હું મઝા માણુનો હતો ત્યાં તે આતિથ્યની મધુરતાને મધુરતમ બનાવતી વાન તેમણે કહી. એ પુસ્તકનું ગૂજરાતીમાં રૂપાન્તર કરવાનો તેમણે નિશ્ચય કરી નાખ્યો હતો. મારે તે એ નિર્ધારને વધારી જ લેવાનો હતો ને ? બન્ને ભાષામાં સારા જાણકાર વિદ્વાન, અને વળી અંગત મિત્ર—આવો સુંદર સુયોગ આ પુસ્તકને માટે મને ફરીથી ક્યારે મળવાનો હતો ?

એટલે આ ગૂજરાતી રૂપાન્તર માટે જો કાઠને યશ ધટે તો જ અકસ્માતે એ રૂપાન્તર આપ્યું તે અકસ્માતના જનક એ ‘રીફ્રેસર કોર્સ’ને એ મળવો લેખજો. ગૂજરાતી ભાષા અને વાંઙ્મય પ્રતિ મને માતૃભાષા જેવો જ નાનપણથી ભાવ અને આદર છે; પણ તેનો તજજ્ઞ હોવાનો દાવો તો હું ન જ કરી શકું. એટલે આ ભાષાન્તર સમ્બન્ધી પ્રમાણભૂત અભિપ્રાય આપવાની ધૃષ્ટતા હું નહિ કરું. છતાં મારા કેટલાક ગૂજરાતી સાહિત્યિક મિત્રો જેમણે આ પુસ્તકની હસ્તપ્રત લેખ છે તેમણે આ ભાષાન્તર સરસ અને નિર્દોષ થયું છે એવી મને ખાત્રી આપી છે. પ્રો. આકેવલે બન્ને ભાષાના અભિજ્ઞ છે, અને તે બન્નેની વર્ગેથી તે મેલા કરતાં વધારા છે. રાત્રી અને મરાઠી અતિ નિકટની પ્રાચીન ભાષાઓ છે. બન્ને સગી બહેનો છે; અને બે બહેનો જ્યારે બેગી મળે ત્યારે એકબીજાના વ્યક્તિત્વની તેમને ખબર પણ ન પડે તેમ અન્યોન્ય પર અસર થાય છે, તેરી જ રીતે નિકટના સંબંધવાળી ભાષાના વાંઙ્મયના અન્યોન્યના રૂપાન્તરમાં એકબીજાના વિશિષ્ટ શબ્દપ્રયોગો કે વાક્યરચનાના પ્રયોગો ખીટમાં ઊતરે એ સ્વાભાવિક છે. એટલું જ નહિ પણ ભાષાવિકાસ અને ભાષાસમૃદ્ધિની દૃષ્ટિએ ધૃષ્ટ પણ છે. આ ભાષાન્તરમાં એવા પ્રયોગો છે, અને વાંચકને જ્યાં જ્યાં એ દેખાય ત્યાં તે દર્શિતરૂપ કે આકસ્મિક ભૂતરૂપ નથી પણ તેની પાછળ આ જામત દૃષ્ટિ અને પ્રયોગ રહેલાં છે એમ તેઓ નોંધે એવી વિનંતિ છે.

સરસ્વાતમાં જ હું કહી ગયો છું તેમ આ કંઈ પાશ્વર્યપુસ્તક જ નથી. ‘વેદાંગ દુનિવાનું’ નવીન અનિયમિત બાળક એ દુનિવાની કંઈક ઝાંખી કરી શકે,

પોતે કદાચ દુનિયામાં રહે છે તેનું તેને જ્ઞાન થાય, અને પોતે જે દુનિયામાં આન્યું છે તે દુનિયા અત્યારે છે તેથી કેમ બની, તેની દેખીતી અનેક લિંગતા શાને આભારી છે, તે લિંગતા પાછળ કઈ કઈ મહાન એકતાઓ રહેલી છે, તેનો તેને કંઈક ખ્યાલ આવે એવો આ પુસ્તકમાં નહિ પ્રયત્ન છે. પાશ્વ-પુસ્તકનું શાસ્ત્રીય બીજું આમાં નહિ હોય તેથી કોઈ એમ રખે માને કે એ પુસ્તકના વસ્તુગુણ પાછળ કોઈ એક ચોક્કસ શાસ્ત્રીય દૃષ્ટિ નથી. પ્રકૃતિ અને માનવજીવનના ધર્મોચીતી ધટના, અને સંજોગો ઉપર અધિપત્ય મેળવવાની માણસની અમોઘ શક્તિ રસિક છતાં હઠાકતને અણીશુદ્ધ રીતે વફાદાર રહી રજુ કરવાનો આમાં પ્રયત્ન છે. એ પ્રયત્ન કેટલે અંશે સફળ થયો છે તે તો એના વાંચનાર જ કહી શકે.

આ પુસ્તકનું આનું સરસ ભાગ્ય-તર કરી આપનાર મારા મિત્ર ગ્રા. આઠવલેનો આભાર માન્યા વિના આ નિવેદન અધુરું જ લેખાશે; એ ઉપરાંત એકબીજા પણ વિશિષ્ટ આભારપ્રદર્શનની મારે નોંધ કરવાની રહે છે. આ પુસ્તકની મરાઠી પ્રત જેમણે જોઈ હશે તેમને આ ગ્રન્થરાતી રૂપાન્તરની એક વિશેષતા સહેજે દેખાઈ આવશે. મરાઠીમાં નથી તે અભ્યાસપૂર્ણ સ્વાધ્યાયો અને પ્રકરણોના પેઢાવિભાગો આમાં દેખાશે. વિદ્યાર્થીની દૃષ્ટિએ આનું મૂલ્ય કેટલું બધું છે તે સહુ કોઈ સહેજે જોઈ શકશે; પણ એ સ્વાધ્યાયો પુસ્તકના અભ્યાસ માટે ચોક્કસ શાસ્ત્રીય દૃષ્ટિ વિદ્યાર્થીના સમક્ષ રજુ કરે છે તે એ સ્વાધ્યાયો ઉપર સહેજ નજર ફેરવવાથી પણ જોઈ શકાશે. આ બધું વિવેપારલેની શ્રી ગોકળીબાઈ હાઈસ્કૂલના ઉપાચાર્ય શ્રી કાન્તિલાલ કમોટીઆ, જેમણે આ પુસ્તકના આદિથી અન્ત સુધી જામણી ઉપર બારીક દેખરેખ રાખી છે. તેમના અચાગ પરિશ્રમને આભારી છે તે માટે તેમનો હું અંતઃકરપૂર્વક આભાર માનું છું.

આચા રાખું છું કે આ પુસ્તક ગ્રન્થરાતની જાન-પિપાસાને રચશે.

ખીજ આવૃત્તિની પ્રસ્તાવના

આ પુસ્તકની ખીજ આવૃત્તી કાઢવાનો વખત આવ્યો વહેલો આવ્યો. એ માટે સ્વાભાવિક રીતે મને આનંદ થાય છે. આ નવી આવૃત્તીમાં ક્યાંકે ક્યાંકે રહી ગયેલા દોષો સુધારી લીધા છે,

મુબમ્બ, ૧-૫-૪૦.

વિકુલરાવ ઘાટે.

અનુક્રમણિકા

વિષય	પૃષ્ઠ
૧. દેશદેવતા લેખો	૧
૨. પૃથ્વીના ભાગો ...	૩
૩. બરફના પ્રદેશમાના ઍસ્કિમો લેખો ..	૮
૪. ગરમીના અને મુલાગધાર વગસાદના દેવતા દીગણા લેખો	૧૮
૫. મહારાના રણના બદાઉન લેખો	૨૩
૬. નાઈન નદીના મતાનો	૩૫
૭. મધ્ય આફ્રિકામાના ' નિચો ' ગીદી લેખો	૪૮
૮. ખીડમાના ફિરગિજ લેખો	૫૮
૯. રેશમના દેશના ચીની લેખો	૬૪
૯અ. ઉચ્ચ પ્રદેશ ઉપનાના તિમેગી લેખો	૮૮
૧૦. ધગલીદ પ અને નનાગામુખી પર્વતોના પ્રદેશમાના મપાતી લેખો . . .	૯૩
૧૧. હુગગાગ પ્રદેશના ગિનમ લેખો ...	૧૨૧
૧૨. પવનચક્ષીના અને નહેગેના દેશમાના ડચ લેખો .	૧૪૪
૧૩. સહકારી લિનચાનના આગેવાન કેન લેખો	૧૬૦
૧૪. રાદર ગ્રીસ દેશના બોનકણા ગ્રીક લેખો ..	૧૭૨
૧૫. ઘેટાંના દેશ ઍસ્ટ્રેલિયા અને તેના લેખો	૧૮૩
૧૬. કોનસા અને લોખ્ખડના દેશના બિગીસ લેખો- ..	૨૦૧
૧૭. અમેરિકન લેખો	૨૩૦

૧ : દેશ દેશના લોકો

બધાં જ માણસો સરખાં—તદન સરખાં—હોત તો શું થાત ? આપણાં બધાંનાં સરખાં નાક, સરખી આંખ, સરખો રંગ, સરખાં કપડાં, સરખી જ ખાવાની ચીજો, સરખી રમતો વગેરે બધું સરખું જ હોત તો આપણે એકબીજાંથી કંટાળા ગયાં હોત નહિ ? આપણે એકબીજાંથી જુદાં છીએ તેથી જ આપણા મનમાં એકબીજાને વિશે જિજ્ઞાસા રહેલી છે. તેથી જ આપણે એકબીજાની ઝોળખાણ કરવાની ઇચ્છા ધરાવીએ છીએ.

આપણે મૂળરૂપ વિશે જ વિચાર કરીએ તો પણ આપણે જોઈ શકીશું કે તેના જુદા જુદા ભાગમાં રહેનાર માણસો એકબીજાંથી જુદાં પડી આવે છે. ધૈર્યમહાશયના બીજ, ખેડા જિલ્લાના ધારાળા અને પાટીદાર, અમદાવાદના હાકરડા અને જૈન, અહલ્યેનિય આદિ, સરતના દુબળા, ધાંચી, કાયચ, ખાગર, અનાવલા આદિ એકબીજાંથી રહેણી-કરણીમાં, બોલીમાં, ખાનપાનમાં, અને કેટલેક અંશે સરીરના વર્ણ અને આકારમાં જુદાં તરી આવે છે.

તાડ જેવો જિયો, ગોરો, સફેદ, અમીદાર નામનો, હુકડા પીનાર, કેવળ ધડિની રાટલી ખાનાર, અને મરચાંને ટાઇ દિવસ ન અડનાર એવો પંજની માણસ હોમણો, ધોગો, લાગી ચોટની રાખનાર, કેવળ ભાત અને ખૂબ મગ્યા ખાનાર મદારી કરતા કેટલો બધો જુદો પડે છે ? બગાળનો બાજુ માથે કંઈજ પહેરતો નથી જ્યારે પૂનાનો પત સાન વર્તુળાકાર પાઘડી પહેરે છે સિંધનો માણુમ જિંબી છામડી જેની ટોપી પહેરે છે, જ્યારે યુક્તપ્રાંતનો લોહા હથેલી જેવો મવમની ટોપી પહેરે છે આપણે ધણાખરા ધગ્યાર વસારીને રહીએ છીએ જ્યારે પારધી લોકો હમેશા બટમ્તા હોય છે આપણે શહેરમાં રહીએ છીએ જ્યારે બીન ગોડ વગેરે લોકો જવાનક જગનોમાં અને હુગરોમાં વસે છે

આપણે હિંદુસ્તાનમાં રહેનાર લોકો જે એના બધા જુદા જુદા પ્રકારના હોઈએ તો પૃથ્વી ઉપરના જુદા જુદા દેશમાં રહેનાર લોકો કેટલાયે જુદા જુદા પ્રકારના હોય ? હિંદુસ્તાન ખરતા પૃથ્વી કેટલાયે ગણી મોગી છે એટલે ધરતી પરના જુદા જુદા દેશમાં રહેનાર લોકોની હકીકત બહુજ મનોરંજક હોય તેમાં શી નવાઈ ? આ પુસ્તકમાં હું તમને કેટલાક મુખ્ય લોકોની હકીકત એના માગુ છું તે લોકો એકબીજાથી જુદા સાથી છે અને કેવી રીતે છે તે હું સાથેસાથે જણાવવા માગુ છું ખીજા દેશના લોકોના કપડાં ધરો, રીતરિવાજ, ઉદ્યોગધંધા વગેરે આપણાથી જુદા હોય છે તેથી તે લોકો આપણને વિચિત્ર લાગે છે પણ તેથી કરીને આપણે તેમને હસી નહિ કાઢીએ આપણે પણ તેમનાથી જુદા છીએ, તેમને વિચિત્ર લાગીએ છીએ તેઓ આપણને હસી કાઢે તો તે આપણને ઠીક લાગે ? નહિજ તો

પરમેશ્વરે માણસને જે રૂબણે અને જે પરિસ્થિતિમાં ઉત્પન્ન કર્યો છે તે ઠીકણે અને તે પરિસ્થિતિને અનુકૂળ રીતે તેને રહેવું પડે છે

તેમાં ખરાબ કશું જ નથી અને હસવા જેવું પણ કશું જ નથી. બિલકુલ વિકટ પરિસ્થિતિમાં રહેવાને ફરજ પડી હોવા છતાં કેટલાક લોકો ખંતથી, મહેનત અને ડહાપણથી ત્યાં ટકી રહે છે એટલું જ નહિ, પણ પરિસ્થિતિની સામે ટક્કર ઝીલીને પોતાની સ્થિતિ સુધારે છે તેથી આપણે તેમના વખાણ કરવા જોઈએ.

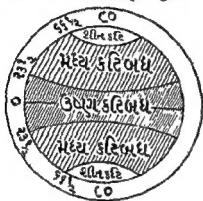
૨ : પૃથ્વીના ભાગો

પૃથ્વીના બધા જ ભાગો કંઈ સરખા નથી. કેટલેક ઠેકાણે સપાટ મેદાનો છે જ્યારે બીજાં ઠેકાણે જાંચા કુંગરો છે; ક્યાંક ક્યાંક ઉન્નત રણો છે તો ક્યાંક ક્યાંક ગીચ વસતિના શહેરો છે; કેટલેક ગ્રામ્ય ભાગો ટાટ છે તો કેટલેક ઠેકાણે એટલી જ ભયંકર ઉષ્ણતા છે. કેટલેક સ્થળે વરસાદ બિલકુલ વરસતો નથી જ્યારે કેટલેક ઠેકાણે લંબેશ મુશળધાર વરસાદ વરમે છે.

નાના નાના બેઠા ધ્યાનમાં લેવાની આપણને જરૂર નથી પણ કેટલાંક મહત્વનાં કારણોને લીધે પૃથ્વીના જે મુખ્ય વિભાગો પડે છે તેનો જ આપણે વિચાર કરીએ.

પૃથ્વીને પ્રકાશ અને ઉષ્ણતા સૂર્યની પામેથી મળે છે. પૃથ્વીને ઉષ્ણતા ન મળી હોત તો ઝાંડો, જનાવડો, અને મનુષ્યો પૃથ્વી ઉપર જીવી શકત નહિ. આપણે ખરા બપોરે જાગ વાગે બીંચે જોઈએ તો સૂર્ય છેક આપણા માથા ઉપર આવેલો દેખાય છે. સવારે સૂર્ય પૂર્વમાં ક્ષિતિજની પાળે બિગ્નો દેખાય છે ત્યારે તેના કિરણો પૃથ્વી ઉપર ત્રાંસાં પડે છે તેથી તે વખતનો તકકો સૌમ્ય હોય છે. પણ બીંચે જતાં જ્યારે તે બપોરે, આકાશના મધ્યમાં, છેડ માથા ઉપર આવે છે ત્યારે તેનાં કિરણો પૃથ્વી ઉપર સીધા અથવા કાટખૂંદે પડે છે તેથી તે વખતનો તકકો કડક હોય છે.

ત્યાથી પશ્ચિમ તરફ જતા પશ્ચિમ દિશિજની નીચે સૂરજ આથમતો દેખાય છે પણ દુરીના બધા લાગેમા સૂર્ય બપોરે-એવો ઢેક માયા ઉપર દેખાતો નથી કદનાક લાગેમા તે દિશિજ ઉપરથી લકુ ઉંચે આવતો નથી નીચેની આકૃતિ જુઓ આ આકૃતિમા ૦થી જે લીગી

પૃથ્વીના કટિબંધો

દુરીની વચ્ચેનય ગર્હ કે તે દુરીનો મધ્યભાગ મેવાન એની લીગી પૃથ્વીના મધ્યમાથી સાચેમાય જન્ય છે એમ નથી આ લીગી તો કેવળ મ પનિષ છે આ મ પ નિ લીગી વિદુવટત કહે છે આ વિદુવટત ઉપરના એટલે પૃથ્વીના મધ્યભાગમાના દેશોમા

સૂર્યના કિરણો સીધા પડે છે તેથી ત્યા ઉષ્ણતા વધારે હોય છે વિષુવ જતાની ઉત્તરમા ૨૩ $^{\circ}$ ઉપરથી દોરેલી લીગી સુધીના અને દક્ષિણમા ૨૩ $^{\circ}$ ઉપરથી દોરેલી લીગી સુધીના પ્રદેશમા સૂર્યના કિરણો સીધા પડે છે તેથી આ ભાગને ઉષ્ણકટિબંધ કહે છે ઉષ્ણકટિબંધની ઉત્તરમા અને દક્ષિણમા જેમજેમ જઈએ તેમતેમ સૂર્યથી પૃથ્વી મળતી ઉષ્ણતા ઓછી થતી જાય છે માત્ર ૩ આ પ્રદેશમા સૂર્યના કિરણો સીધા પડતા નથી ઉત્તરમા ૨૩ $^{\circ}$ થી ૬૬ $^{\circ}$ સુધી દોરેલી લીગી સુધીના પ્રદેશને ઉત્તર સમશીનોત્તર કટિબંધ (મધ્યમ કટિબંધ) અને દક્ષિણમા ૨૩ $^{\circ}$ થી ૬૬ $^{\circ}$ સુધી દોરેલી લીગી સુધીના પ્રદેશને દક્ષિણ સમશીનોત્તર કટિબંધ કહેવામા આવે છે આ કટિબંધને સમશીનોત્તર કહેવાનું કારણ એ છે કે અહીંયા દા. પશુ સાધારણ અને ઉત્પા

પણ સાધારણ હોય છે. ઉષ્ણતા સાધારણ હોવાનું કારણ આ પ્રદેશમાં સૂર્યનાં કિરણો અહીંનાં સવારનાં સૂર્યના કિરણોની પેઠે ત્રાસાં હોય છે. ઉત્તર સમશીતોષ્ણ કટિબંધ (મધ્યમ કટિબંધ)ની ઉત્તરમાં તેમ જ દક્ષિણ સમશીતોષ્ણ કટિબંધ (મધ્યમ કટિબંધ)ની દક્ષિણમાં આવેલા પ્રદેશમાં સૂર્યકિરણો બહુ જ ત્રાસાં પડે છે, અને ફેટલાય દિવસ સૂધી તો ત્યાં કિરણો જ પડતાં નથી. તેથી આ બન્ને પ્રદેશો બહુ જ ઠંડીના તેમ જ અંધારાના હોય છે, તે ઉત્તર શીતકટિબંધ અને દક્ષિણ શીતકટિબંધ કહેવાય છે.

આ ઉપરથી આપણે સમજી ગયા કે જેમ જેમ આપણે વિપુલવૃત્તથી દક્ષિણ તરફ અથવા ઉત્તર તરફ દૂર જઈએ તેમ તેમ ઉષ્ણતાનું માપ ઓછું થતું જાય છે. ઉષ્ણતાના ઓછાવત્તા પ્રમાણ ઉપરથી સામાન્ય રીતે આપણે પૃથ્વીના ત્રણ વિભાગો પાડી શકીએ છીએ.

(૧) બહુ ઉષ્ણ એવો ભાગ એટલે કે ઉષ્ણકટિબંધ

આ પૃથ્વીનો મધ્યભાગ કહેવાય છે. અહીંયા ખૂબ વરસાદ વરસે છે. અહીંયાં ભયંકર જંગલો હોય છે, અને તેમાં દૂર જાનવરો અને સર્પ વગેરે પ્રાણીઓ વસે છે, આ ઉષ્ણપ્રદેશમાં મુખશાન્તિમાં માણસ રહે એ શક્ય નથી તેથી અહીંયા માણસાની વસતિ બહુ જ ઓછી છે.

(૨) બહુ જ ઠંડીનો અને અંધારાનો ભાગ એટલે કે ઉત્તર તથા દક્ષિણ શીતકટિબંધ

આ ભાગમાં પ્રકાશ તથા ઉષ્ણતાના અભાવે આખો પ્રદેશ જરકવાળો હોય છે. એમાં ઝાડો કે છોડો પણ વધી શકતા નથી. ખેતી કરવી અશક્ય છે. તેમ જ ભયંકર ટાફને લીધે અહીંયા ઘણા માણસો રહેતાં નથી.

(૩) સાધારણ ટાઢ તથા ઉચ્છૃતાવાળો ભાગ એટલે કે ઉત્તર તથા દક્ષિણ સમશીતોષ્ણ કટિબંધ

આ ભાગમાં માણસને ગરમી ગમે અથવા રહેતું ફાવે અહીંની હવા ઉત્સાહ વધારે એવી ટોનાથી અહીંયા ઉદ્યોગધંધા, ખેતી, વગેરે કામો સારી પેઠે કરી શકાય છે આ ભાગમાં મનુષ્યની વસતિ સ્વાભાવિક રીતે જ વધારે હોય છે અને અહીંયાં રહેતા માણસો ખીજા કટિબંધોમાં રહેતા માણસો કરતા વધારે સુખગેવા હોય છે.

હવામાનનું એક કારણ ઉપર આધાર છે - “વિષુવદતીથી અતર” પણ આટલું એક જ હનાફેરનું કારણ નથી, ખીજું પણ એક મહત્વનું કારણ છે અને તે તે પ્રદેશોની જિયાઈ જેમ જેમ પ્રદેશ ઉંચો તેમ તેમ ત્યાં ટાઢ વધારે મેદાન કરતા કુચર ઉપર હવા વધારે ઠંડી હોય છે આખૂનો પર્વત પાનણપુરથી માત્ર થોડા જ માઉ ઉપર આવેલો છે, છતાં આખૂની હવા ઉનાળામાં ઠંડી હોય છે જ્યારે થોડાં માઉ ઉપર મેદાનમાં આવેલા પાનણપુરમાં તે વખતે ગરમી હોય છે આ કારણને લીધે એક જ કટિબંધમાં નજીક નજીક આવેલા પ્રદેશોમાંયે ઉચ્છૃતા અને અજવાળાની ખાખતમાં ધણો ફરક જણાય છે

ઉપર મેલા જુદા જુદા પ્રદેશોમાં રહેનાર માણસો તે તે સ્થળની પરિસ્થિતિ મુજબ જુદા જુદા પ્રકારના બની જાય છે દેશ તેવો વેશ એવી એક કહેવત છે જેવો દેશ તેવો વેશ હોય છે એટલું જ નહિ પણ ખાવાના પ્રકારો, ધરખાર, ઉદ્યોગધંધા રીતભાત, વગેરે પણ દેશ પ્રમાણે જુદા જુદા હોય છે મનુષ્ય પોતાની આસપાસની પરિસ્થિતિને મુલામ હોય છે એમ કહીએ તો ચાને તે ધર ફરી રીતે ખાને તે શુ ખાય, તે શુ પહેરે તે શી ઉદ્યોગધંધા કરે, તે ફરી રીતે રહે અને વર્તે આ બધું તે જે દેશમાં રહે છે તે ઉપરથી નક્કી થાય છે અને તેને એ બધું મૂકે મેઝે સીકારતું પડે છે

તો પણ મનુષ્યોમાં અને યુગોં જનવરોમાં ફેર છે. મનુષ્યને જુદી છે, ધૃત્વાશક્તિ છે તથા મહત્વાકાંક્ષા છે; પોતાની જાંઘળી સુખમાં પસાર થાય એને માટે તે કાંકાં મારે છે તેથી તે વિકટ પરિસ્થિતિ હોય તો પણ તેની સામે ટક્કર ઝીલીને તે પોતાનાં સુખ તથા સગવડો નિર્માણ કરે છે. પરિસ્થિતિ અને માણસ વચ્ચેની અથડામણ જોવી બહુ મનોરંજક હોય છે. એવી અથડામણો આ પુસ્તકમાં ઠેરઠેર દેખાશે. કેટલેક ઠેકાણે તો પોતાને પ્રતિકૂળ એવી પરિસ્થિતિ પોતાના અધાગ પ્રયત્નથી અને જુદીથી સાવ બદલી નાખી પોતાને મનમગતી એવી સગવડોલેલી પરિસ્થિતિ માણુમે નિર્માણ કરી છે એમ આપણે જોઈશું.

હવે આપણે પૃથ્વીના જુદા જુદા ભાગોમાં રહેનાર લોકો કેવા જુદા જુદા પ્રકારના છે અને તે તેવા કેમ થયા તે જોઈશું.

૨વાધ્યાય

૧. સૂર્યના કિરણો ત્રાંસાં હોય છે ત્યારે તડકો ઓછો લાગે છે અને કાંટખૂણે હોય છે ત્યારે તડકો વધારે લાગે છે. પણ કિરણો સૂર્યમાંથી જ આવે છે એટલે એમની ગરમીમાં તો ફેરફાર ન હોવો જોઈએ છતાં આ પ્રમાણે તફાવત શા માટે જણાય છે એનાં કારણો તમે શોધી કાઢી શકશો? અને તો એ તફાવત દર્શાવનારી આકૃતિ દોરો.
૨. ઉત્તર ગુજરાતના લોકો હવાફેર માટે ઉનાળામાં ક્યે ક્યે ટેકાણે જતા હશે? પર્વતો સિવાય પણ હવા ખાવાનાં બીજાં સ્થળો ક્યાં? અહીં હવા ફંડી શા માટે હશે? ગુજરાતમાં આવેલાં આર્ષાં સ્થળોની એક નાનકડી યાદી કરો.
- ૩ “મનુષ્ય પોતાની અસપાસની પરિસ્થિતિનો મુલામ હોય છે” આ કથન ગુજરાતના બીજા અને ચોધરા, મારવાડીઓ અને મરાઠાઓનાં જીવન અને રહેણીકરણમાંથી દાખલા આપી સમજાવો.

૪. હિન્દના જુદા જુદા લોકોનાં ઉદાહરણો આપી કુદરતી સંજોગોની મનુષ્યના પહેરવેશ અને ખોરાક ઉપર શી અસર થાય છે તે બતાવો.

૩ : બરફના પ્રદેશમાંના એસ્કિમો લોકો

પહેલાં આપણે ઉત્તર તરફના શીતકટિબંધના પ્રદેશોની સફર કરીએ અને ત્યાં કેવા પ્રકારનાં લોકો રહે છે, તેમનાં ઘરો કેવા પ્રકારના હોય છે, તે શું ખાય છે, તે કેવી ભતના વસ્ત્રો પહેરે છે, શા ઉદ્યાગધંધા કરે છે તે વિશેની માહિતી મેળવીએ.

છેક ઉત્તર તરફના આ પ્રદેશોમાં ભયંકર ઠાંડ હોય છે. અહીંયાં સૂરજ કાંઈ પણ વખતે આકાશની મધ્યમાં આવતો દેખાતો નથી. તેથી કરીને અહીંયાં રહેનાર લોકોને પૂરણું અજવાળું કાંઈ પણ વખતે મળતું નથી. આ આખો પ્રદેશ બરફમય છે. સિંપાળામા પાણી ઠરી જઈ ને પથ્થર જેવો કઠણ બરફ બને છે. આ ઠંડાણે ટાંડને લીધે ઝાડ જંગલો નથી. બહુબહુ તો કેટલેક ઠંડાણે એક બે હાથ ઉંચા છોડો જોગે છે અને ઉનાળામાં થોડાંક ફૂલો અને ફળો દેખાય છે.

અહીંયાં રહેનાર લોકોને એસ્કિમો કહે છે, આ લોકો પીળાશ-વાળા રંગના, ટીંગણા અને ચપટા નાકના હોય છે. તેઓ આ પ્રદેશમાં કેવી રીતે જિંદગી માળતા હશે વાર ? નથી ઝાડ, નથી પાદડાં, નથી ખેતી, નથી ઘેડાઓ, નથી ઢોરઢાખર ! તો પછી આ લોકો અહીંયા જીવે ■ શી રીતે ? માણુમોને ખાવા અન્ન અને પહેરવા વસ્ત્ર જોઈએ છે. અને એસ્કિમોના દેશમાં તો કડકડતી ઠાંડ હોવાથી તેમને કેટલાં બધા ગરમ કપડાં જોઈએ ? વાર, અન્ન તથા વસ્ત્ર ક્યાંથી મળે ? જમીનમાંથી ને ? જમીનમાં અનાજ પાકે તો તેમાંથી અન્ન મળે કેનો પાકે એનો હોય અથવા તો પોતાની પાને ઘેટાંનું ટાંચું

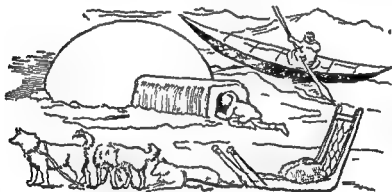
હોય તો જ સૂતરનાં કે બિનનાં કપડાં મળી શકે. પણ આ બંને વાનાં ઍરિક્તમેના દેશમાં મળવાં અશક્ય છે. તો પછી તે શું કરતા હશે? માણસોને કાંઈ પણ ચીજની જરૂર હાસે અને તે ચીજ પામે ન હોય તો પણ તે તે વિના અટકી બેસતો નથી તે વસ્તુને બદલે તે કાંઈ પણ નવી વસ્તુનો ઉપયોગ કરે છે અને પોતાનું કામ નિભાવે છે.

જમીન, અન્ન અને વસ્ત્ર આપવા તૈયાર નથી તેથી કંઈ ઍરિક્તમે ભૂખ્યા રહીને અથવા કંઈ ટાઢથી ઠરી જઈને મરતા નથી. તે પોતાનું લક્ષ પોતાની પાસે આવેલા સમુદ્ર તરફ ફેરવે છે અને સમુદ્રમાંથી મળી આવતા ગ્રાણીઓ વડે પોતાની બધી જરૂરિયાતોને પહોંચી વળે છે.

ઍરિક્તમેનાં ઘર

પહેલાં તો આપણે ઍરિક્તમેનાં ઘરો જોઈએ. આપણાં ઘરો પથ્થરના, ઇંટોનાં, લાકડાના, અથવા કૃવળ માટીનાં હોય છે. ઍરિક્તમેના ઘરો શાનાં હોતાં હશે? તે પથ્થર, ઇંટા વગેરે ક્યાંથી લાવે? તેના દેશમાં જ્યાં નજર નાખો ત્યાં બરફના કુંગરો! આખી જમીન ઉપર બરફના થર થર થર છે, એટલે તે બરફના જ ઘર બનાવે છે. આપણે જેની રીતે લાકડાં કાપીને તેના મોભ તથા ચાંલલાઓ તૈયાર કરીએ છીએ અથવા કરવતથી મોટા અને લાખા પથ્થરો કાપીને તેના ઘરના કામમા આવે એવા ટુકડા તૈયાર કરીએ છીએ, તેવી રીતે બિચારો ઍરિક્તમે પથ્થર જેવા કંઈક થયેલા બરફના ટુકડા કરી તેને એકબીજા ઉપર ચણીને તેનું ઘર તૈયાર કરે છે. પહેલાં તો તે જમીન ખૂબ ઊંડી ખોદે છે અને પોતાના કુડાંબને રહેવા માટે સાધારણ રીતે પોતાના માથા સુધીનો ખાડો તૈયાર કરે છે. પછી તે ખાડા ઉપર બરફનાં ચોસવાં એક પર એક અર્ધગોળાકાર ચણીને તે ખાડો ઢાંકે એટલે થયું ઍરિક્તમેનું ઘર.

આ જુઓ એરિક્કોનાં ૪૨ વામ્પી જમીન ઉપર જાંધી નાખીએ તો તેનો જેવો આખર ગેઆય તેવો ગેરિક્કોના ધગનો આખર દોડ છે દવે આ ધરમા પેમરાનું બાનલુ ૧ નીચે જુઓ એરિક્કોના ચિત્રમા તે એમ મામ્પી મુરગમાથી પેટે ચાલીને પોતાના ધરમા જાય છે આ જ તેના ધરનું બારાડુ આ અર્ધગોળાખર બગ્ગના મોસનાના છાપરામા તે એમ નાનમ્પુ બાદિડ પાડે છે અને તેમાથી મુગ તૈયાર થાય છે આ મુગમા ધર્મ ૧૦ ગે નો મદાર આવે છે આ મુગમાથી નીચે માયુ નમારીને દીયલુ ઉપર ચાલીને જાએ ત્યારે એરિક્કોના ધગમા પેમી રાકાય

એરિક્કોનાં બરફનું ધર તરાપો તથા ઠેવલુમારી

એરિક્કોના ધગમા જીતને અડીને ઓરડીની આસપાસ બરફનો એક પગો બામ્પો દોડ છે આ બા ૩૩ ઉપર રાત્રે એરિક્કો ધર્મ જાય છે આ દેશમા જળનલુ ન હોનાથી ચૂનો અથવા સમડી સમગા રીને તેની આસપાસ મેસનાની સજનડ નથી એ કાર્ય એરિક્કો પોતાના દીમાથી સારે છે આપણા કાડિયા જેવું તે એમ કાડિયું તૈયાર કરે છે ઉનાળામા લા મેલાગ વળે છે તેની તે દીવે બનાવે છે સમુદ્રમા રીન નામની માછલીઓ દોડ છે તેમાથી તેન માંચે કે થશે

ઐરિક્મોનો દીવો. આ દીવો આખી રાત ઝાંખો ઝાંખો બળે છે. તેનું અજવાળું બંધે બહુ ન હોય તો પણ તેની ગરમી એટલી બધી સખત હોય છે કે ઐરિક્મો સતી વખતે ઘણે ભાગે શરીર ઉપરના બંધાં કપડાં કાઢીને જ સ્વર્ધ જાય છે. કહો પછી તેને સગડીની જરૂર જ મી? ઐરિક્મો આ દીવા ઉપર જ પોતાના બીનાં કપડાં ટ્રકવે છે. આખી રાત તે ઊંડા ખાડામાંની નાનકડી ઓરડીમાં દીવો સતત બળતો હોવાથી તેની મેસના થર ઉપર થર ઐરિક્મોનાં શરીર ઉપર ચડે છે. તેથી તેનો અસલનો રંગ ચીની અથવા જાપાની માણસની પેટું પીળાશવાળો હોવા છતાં તે કાળાશ પડતા રંગનો દેખાય છે. વળા ઐરિક્મો આખી જિંદગીમાં કોઈ દિવસ સ્નાન કરતો નથી. છોકરાને સાફ કરવાને માત્રે ધૂણા થાય તો તે બિસીડીની માફક પોતાની ઠસથી તેનું શરીર ચાટે એટલે થઈ રહ્યું. આ વાચીને તમે મો મરડશો અને ઐરિક્મોની ઢેકડી કરશો. પણ હું તમને પ્રજ્ઞુ છું કે જો તમને તે દેશમાં લઈ જઈને ઊડી મૂકવામાં આવે તો તમે શું કરશો? ઓછસ તમે કોઈ પણ વખત નહાવાના નથી. તમે સાથી નહાવાના હતા? પાણીથી ને? પણ તે ઠંડા પ્રદેશમાં વરસમાં કેદલાયે મહિના સુધી પાણીનું નામ ન મળે. મહામહેનને બરફ પીગળાવીએ તો પીવાને માટે પાણી મળે. તો પછી નહાવાની વાત તો આથે જ રહી ને? વળા કડકડવી ઠંડીમાં કપડા કાઢીને બરફના પાણીવા નહાવાની હિમત કોણુ કરે?

ઐરિક્મોના ધરમાં વાસણુસણુ તો કવાયે ન મળે અનાજ જ ન હોય તો રમોઈ કપાથી કરે? સ્વતરના કે બિનના કપડા કે પથારી પણ ન મળે તેના બદલામાં સીંચ માછલી અને સમુદ્રમાંના વાલરસ નામના એક પ્રાણીના ચામડાની પથારી અને ઓઢવાનું ઐરિક્મોના ધરમાં હોય છે. જેસવાને માટે રોતરંછ અથવા સાદડી પણ માછલીનાં ચામડાની જ.

એરિક્કમોનાં ઘરો બે જાતના હોય છે. ઉપર કલા મુજબ બરફનું ઘર તો શિયાળાને માટે જ. ઉનાળામાં તે આ ઘરમાં રહેતો નથી કારણ કે આ દિવસોમાં તડકાથી બરફ પીગળવા માટે છે. એટલે બરફના ઘરમાં રહેવું કેમ પાવવે? ઉનાળામાં એરિક્કમો તંબુમાં રહે છે. આ તંબુ સીલ માછલીનાં ચામડાં એકબીજાની સાથે સાધીને તૈયાર કરે છે તંબુની વચ્ચે એક થાભલો હોય છે, તેને આધારે એ ચામડાં તંબુના આકારમાં રહી શકે છે.

તેમના ખોરાક

એરિક્કમો શું ખાતા હશે? આની સામાન્ય કંપના તેમને આની જ ગંધ હશે તે ખેતી કરતા નવી એટલે આપણી માફક તેમને ભાત, ઓસામણ, શાટલી, લાખરી ગાક વગેરે ચીજો ખાવા મળતી નથી તેમની પામે ગાય, બેંસ, અથવા બકરી હોતા નથી. તેથી તેમને દૂધ, માખણ, જાંગ, દહીં વગેરે પદાર્થો પણ મળતા નથી. તેમના દેશમાં ફૂલગાડો પણ નથી તો પછી તે કેરી, જામફળ, મોસંબી, અંછર વગેરે ફળો કયાથી ખાઈ શકે? પાથરવાઓદવા માટે વસ્તુઓ, ખાવાના પદાર્થોની માફક તેઓ સમુદ્રમાંથી જ મેળવે છે અને એટલા માટે જ તેઓ હમેશા સમુદ્રના કડિ વસે છે સમુદ્રથી તે દૂર રહેત તો ચોક્કસ તેઓ ભૂખે મરત ઉપર કલા મુજબ તે તરફના સમુદ્રમાં સીવ નામની માછલી હોય છે. તે ઉપરાંત ત્યાં દેવમાછલી તેમ જ વાયરસ હોય છે. તેમનો શિકાર કરી એરિક્કમો તેમનું કાચું માંસ ખાય છે. એરિક્કમો શબ્દનો એ ખરો અર્થ “કાચું માંસ ખાનારો માણસ” થાય છે. કાચા માંસની સાથે તે દેવમાછલી નથા સીવ માછલીની ચરબી ખૂબ ખાય છે.

સમુદ્રમાંના ગ્રાણીઓ પામેથી ખોરાક, કપડાં, ઓઢવાનું, ઉનાળામાંનું ઘર વગેરે મળતુ હોવાથી સમુદ્ર ઉપર શિકાર કરવાને માટે જવું એરિક્કમો લોકો માટે આવશ્યક થઈ પડે છે. શિયાળામાં સમુદ્રનું

પાણી ફરી જઈ તેનો બરફ બને છે. આ બરફની હેઠળ રીસ માછલી સંતાઈ રહે છે તો પણ અચાનવાર તેમને બરફના થર ઉપર ખુલ્લી હવામાં શ્વાસ લેવાને માટે આવવું પડે છે. એરિક્મો આ બરફના થર ઉપર બિતકુલ દિલચાત કર્યા વગર કલાકના કલાક સુધી પડી રહે છે. રીસ માછલી ઉપર ડોઝીયું કરે કે તરત જ તે પોતાનો અણીદાર લાલો ભોંકીને તેને દાર કરે છે, અને ઉપર ખેંચી લે છે.

- ક્યાક-હોડી

ઉનાળામાં બરફ પીગળાને સમુદ્ર ખુલ્લો થાય છે તે વખતે એરિક્મો ક્યાક નામની ચામડાની હોડીમાં બેસીને સમુદ્રમાં માછલી પકડવા જાય છે. દસમા પાના પરના ચિત્રમાંની હોડી જુઓ.

આ હોડીઓ બારે મઝાની હોય છે અને તે તૈયાર કરવામાં એરિક્મોની હોશિયારી નજરે પડે છે. દેવમાછલીનું હાડકું લઈને તેને ચામડાંથી લપેટીને તેઓ હોડી તૈયાર કરે છે. આપણી હોડીની માફક આ હોડીઓ ઉપરની બાજુએ ખુલ્લી હોતી નથી. ઉપરની બાજુ પણ ચામડાંથી ઢંકાએલી હોય છે. ફક્ત એક માણસનું શરીર અંદર પેસી શકે એટલું જ બાકીશ હોડીમાં રાખેલું હોય છે. બાકી ઉપર નીચે બધે હોડી ચામડાંથી બંધ કરેલી હોય છે. તેથી તેમાં બેસતાં અને બેઠાં પછી પણ તે અલાવતાં સમતોલપણું સાચવવું એ ધણી કુશળતાનું કામ હોય છે. જરીક સહેજ ઝોક એક તરફ જાય તો હોડી ઊંધી વળી જાય ! પણ એરિક્મોને નાનપણથી જ આ હોડીઓ ચલાવવાની ટેવ હોય છે તેથી તે તેમાં સહેજે બેમે છે અને દલેસાં વતી ચલાવે છે.

રેન્ડીઅર

એકસરખું કાચું માંસ ખાનાં એરિક્મોને બે કંટાળો આવે તો તે કાષ્ટક વખત તીરકામઠું લઈ સિકાર કરવા જાય છે. આ કંડા પ્રદેશમાં ઉનાળામાં ધોળાં રીંછો મળી આવે છે. અને કેટલાંક પક્ષીઓ પણ મળી આવે છે. રેન્ડીઅર નામનું એક જાતનું ઊરણ અહીંયાં મળી આવે છે.

પોતાનાં તીરકામકાંથી એરિક્મો દરણુનો શિકાર કરે છે. રેન્ડીઅરનાં ટોળાં ને ટોળાં હોય છે. ઉનાળામાં તેઓ આ ટોળાંઓને ખાઈને ખતમ કરી નાખે છે. મારી નખેલાં જનવરોનું મરમ લોડી ને શેરડીના રસની માફક ઘટક ઘટક પીએ છે. એરિક્મો પોતાનું તીરકામકું સમુદ્ર-માંથી વડી આવેલાં લાકડાંનું બનાવે છે અને તીરને લાકડાંની અણી લગાડે છે. એરિક્મોનું નિશાન અચૂક હોય છે. નાનાં છોકરાંઓ પણ ગિડતાં પખીને પોતાના તીરથી અચૂક નીચે પાડે છે. શિયાળો શરૂ થવાની વખતે પખીઓ અને રાંછો આ પ્રદેશની દહિયુમાં ઓછી ઠંડીના પ્રદેશમાં જાય છે. માત્ર રેન્ડીઅર અહીંયાં રહે છે અને પોતાની ખરીથી આહુ બરફ બોહીને અંદરની જમીનમાં જોગેલાં બર ઉપર પોતાનો ગુખરો કરે છે.

એરિક્મો જમીન ઉપરના બરફ ઉપરથી પ્રવાસ કરવાને માટે લાકડાંનું તથા વડી આવેલાં લાકડાંનું પેડા વગરનું ગાકું તૈયાર કરે છે. આ ગાકાને ચામડાની વાધરીથી ફૂતરાઓ જોડે છે. આમળ આપજો જોઈ ગયા કે એરિક્મોની પામે થોડા, ગાઈ વગેરે જનવરો હોતાં નથી, પણ તેની પામે ફૂતરાઓ પુષ્કળ હોય છે. આ ફૂતરાઓ ધણા ઉમ અને દેખાવમાં વર જેવા હોય છે પોતાના ધણીની માફક તેઓ પણ કાચું માંસ ખાઈને ગ્રહે છે. આ ફૂતરા લાકડાંનું બનેલું ગાકું બરફ ઉપરથી ધસડીને જોરથી ખેંચે છે. દસમા પાના પરનું ચિત્ર જુઓ.

કપડાં

એરિક્મો સીધા માછલીનાં ચામડાંનાં કપડાં પહેરે છે. શિયાળામાં તે બે કપડા પહેરે છે. બેરાઓ અને પુરુષોનો પોપાક એક સરખો જ હોય છે. બનેના કાટની પાછળ ઝૂંબ હોય છે. બેરાઓના કાટની ઝૂંબ બહુ મોટી હોય છે બેરાઓ ચાલતી વખતે પોતાની પીઠ ઉપર આ ઝૂંબની ગરમ કાચગીમાં પોતાના છોકરાને મૂકે છે. જ્યારે એરિક્મો બે કાટ પહેરે છે ત્યારે અંદરના કાટની વાળની

બાળુ અંદર આવે છે અને બહારના કાટની વાળની બાળુ બહાર

એરિક્તમે માતા અને પુત્ર

આવે છે. તેથી આગેથી જોનારને આ લોકો વાળવાળા જનવરો જેવા લાગે છે. કાટની માફક અકબંધ પગમાં પણ તે બખ્ખે જોડા પહેરે છે. તેમની વાળવાળી બાળુ કાટની માફક જ અંદર અને બહાર હોય છે હાથમાં વાળવાળા ચામડાના મોળાં તેઓ પહેરે છે. આ ચામડાં ધણે લાગે કૃતરાત્રું હોય છે.

કપડા તૈયાર કરવાનું કામ ઐરાઓનું હોય છે જનવરોનું ચામડું તેઓ પોતાના હાંતથી આવી આવીને ઝુંવાણું કરે છે અને પછી તેના કપડાં બનાવે છે. અણીદાર હાડકું એ તેમની મોંઘ અને પ્રાણીઓનાં આંતરડા એ તેમનો દોરો. શાક નામની માછલીના જડખામાંના હાડકાનો તેઓ ચપ્પુની તરીકે ઉપયોગ કરે છે.

હથિયારો

એરિક્તમેના તીરકામદારની માદિતી ઉપર આપેલી છે. આ સિવાય તેઓ શિકાર માટે ભાલાનો ઉપયોગ કરે છે ભાલા જેવું જ બીજું એક હથિયાર તેમની પાસે હોય છે. લાકડાની લાખી સોટી લાંબને તેને એક છેડે તેઓ અણીદાર પથ્થર અને હાડકું બાંધે છે અને બીજા છેડાએ નાની સરખી દોરડી બાંધે છે. સમુદ્રમાં માછલીનો શિકાર કરતી વખતે એરિક્તમે આ નાનો ભાલો માછલીના પેટમાં બોંદે છે ત્યારે પેલો અણીદાર હાડકાનો છેડો માછલીના પેટમાં ધૂમે છે અને લાકડી

૪ : ગરમીના અને મુશળધાર વરસાદના દેશમાંના ઠીંગણા લોકો

હવે આપણે બીજા દેશના લોકોની પામે જઈશું આ પ્રદેશ ત્રિયુવટ ઉપરનો એક ભાગ છે આના સબ્જેએ એરિકમોના દેશો કરતા તદ્દન વિરુદ્ધ છે એરિકમોના દેશમાં ભારે ઠંડી હોય છે, બ્યારે આ ત્રિયુવટ ઉપરના પ્રદેશમાં સખત ગરમી હોય છે આ પ્રદેશમાં હંમેશા મુશળધાર વરસાદ વરમે છે ભારે વરસાદ અને સખત ગરમી જે પ્રદેશમાં હોય છે તે પ્રદેશ જગત માટે સારો હોય છે આ પ્રદેશમાં ઊંચા અને ગીચ ઊંચેના ઝાડના મોટા જંગલો હોય છે એમાંના ઢેટનાક ઝાડ બમો ફૂટ જેટલાં ઊંચા છે આ ઝાડોને ફરતી સાપના ગુચળા જેવી વેન હોય છે આ વેન એક ઝાડ ઉપરથી બીજા ઝાડ ઉપર ચઢીને મજબૂત અને પ્રચંડ જાળ પાધરે છે બપોરે બ્યાર વાગે પશુ આ જંગલમાં અધારૂં હોય છે ઝાડની ઢાળા અને સુકાએવા પાદડાથી જમીન ઢકાએવી હોય છે જે કે વરસાદ વરમે છે તો પશુ જંગલમાં ઠંડી લાગતી નથી નીચે જમીનમાંથી ગરમ વરાળ ઉપર જાય છે જંગલમાં પાન આવવા માટે રસ્તો હોતો નથી તેથી ગરમીને લીને શરીરમાંથી પરમેવા કરે છે

આ જંગલમાં જોરથી ડખનારી જુદા જુદા પ્રકારની માખીઓ મચ્છરો અને બીજા ઢેટનાક જીવડા હોય છે, ફીડીઓ તો એટલી હોય છે કે આપણે જમીન ઉપર જરા પણ પગ ચૂકીએ કે તરત જ તે પગ ઉપર એકદમ ચઢી જાય છે આ સિવાય તે ઢેકાણે વાદરા અને ખિસકોનીઓ હોય છે જગતી ફુક્કર જગતી જોસો જગતી હાથીઓ, જગતી બિનાડીઓ અને મોટા મોટા જગતી બિદરો—આની જાતના જુદા જુદા જગતી જાનવરો જંગલમાં ફરતા હોય છે રાત્રે ચામા ચિડિયાઓના ટોળા બિડતાં હોય છે

બહુક માણસો

આવા જગતમાં કેવી
જાતના લોકો રહેતા હશે ?
જામને લાગશે કે આ જગતમાં
માણસો તો શેના રહે ? એ તો
જગતની જાનવરોનું જ ઘર
પણ એવું નથી ત્યાં રહેનારા
માણસો ઘણા વિચિત્ર હોય છે
આ જુઓ એમનું ચિત્ર એમાં
આપણા દેશનો સાડાપાંચ છ
ફૂટ જોયો માણસ જોતો છે
અને એની પામે એની છાતી
મુખી પહેાચે એવો એક ઉવાડો

ઠીંગણો માણસ જોતો છે આ જાતના ઠીંગણા માણસો આ જગતમાં
રહે છે

આ જાતના બહુક માણસો ધણું કઠોરે આપણી બાજુના ચૌદ
વરસના હિમ્મત જોડના જોયા હોય છે છતાં પણ તેઓ સાગ બાધાના
હોય છે આ ઠીંગણા માણસોની પણ ઘણી જાતો છે એમાંની એક
જાતનો રંગ ધડિલો હોય છે અને તેમના વાળ લાલ રંગના હોય છે
કેટલાંના વાળ મળ્યા પણ હોય છે

એકિમ્મો લોકોના દેશમાં મર્મત ઠડી હોવાથી તેઓ મોટા જા
બાળે કાઠ પહેરે છે પણ આ ઠીંગણા લોકોના જગતમાં યંત્રમાથી
પગમેવો વહે એટલી ગરમી હોવાથી તેઓ લાગેજ મર્મ પછી મ્પડા
પહેરે છે એક દાણ કાપડનો મ્પડો મરે તો પીમ, નહિ તો આ
ઠીંગણા નોકો આ ના પાડાનો લગોતી તરીકે ઉપયોગ કરે છે પણ

ઉપર તરી આવે છે આ ભાનની લામ્ડીઓને તે લોહા બહુ સભાળથી ગળે છે કારણ કે તેમના દેશમાં ઝાડ હોતા નથી એટલે પછી લામ્ડી ક્યાથી મળે ? જ્યારે દુનિયામાં ઝાડ દિવસ લોકો તણાઈ આવે ત્યારે જ તેમને તે મળી શકે કેટલાક એરિક્કો તો કિનારાના જે ભાગમાં લામ્ડા તણાઈ આવે છે તે ભાગમાં ધર બાધીને રહે છે

આ યોદ્ધા માછલી પકડવા માટે હાડકાના વાગ કાટા બનાવે છે એનું કહેવાન છે કે આ કાટા આપણા દેશમાં બનેલા લોખંડના કાગ કરતા પણ વધારે સારા હોય છે

માણસ પરિસ્થિતિનો ગુનામ છે તે જ્યાં રહે છે તે ઠેકાણે તેને જે મળે તેના ઉપર તેને પોતાનું ગુજરાન ચલાવવું પડે છે આનો આમેલુબ દાખનો એટલે આ એરિક્કો લોહા આ વાત હમણા સુધી તમે જે વાચ્યુ તે ઉપરથી જણાશે છતાં પણ એરિક્કો લોહા તેની પરિસ્થિતિમાં પોતાની હોશિયારી બતાવે છે તે સુંદર હથિયાર બનાવે છે, હોડામાં પણ સારી રીતે બનાવે છે અને હવેસા મારીને આના હોડકા ચનાવવામાં તે લોહા બહુ કુશળ હોય છે આપણે જેમ થોડાગાડી હોનાનું અભિમાન ધરાવીએ છીએ તેમ એરિક્કો લોહા પોતાની પેડા વગરની ગાડીનું અભિમાન ધરાવે છે તમે જોઈલા સ્વાદથી શેરડીનો રસ પીઓ તેા તેજા જ સ્વાદથી તેઓ તાજા લોહી પીએ છે તમે જો તેમને એમ કહેશો કે માછલીઓની ચરબી ખાવાની તજ દઈને ભાત, ભાખરી વગેરે ખાઓ તો તેઓ તે માનશે નહિ તમે જો એમને અમદાવાદ કે મુબમમાં આવીને રહેવાનું કહેશો તો તેઓ લેશમાત્ર પણ કબૂલ યશે નહિ કારણ કે ગમે તેની હોય તો પણ તે તેમની જન્મભૂમિ છે અને તે તેમને ગમે જ

સ્વાધ્યાય

૧. ઝેરિક્મોનું જીવન કયા જે પ્રાણીઓ પર અવલંબે છે ? એમના વિના ઝેરિક્મો લોકોની શી સ્થિતિ થાય તેની કલ્પના કરવું એક વર્ણન લખો.
૨. તમે કાંઈક ઝેરિક્મોના ધરમાં ગયા હો એમ ધારી ત્યાં જે કાંઈ જુઓ એનું વર્ણન કરો.
૩. ઝેરિક્મોના બરફના ધરમાં દાખલ થવા માટે બારણું સુરંગ જેવું અને નીચું શા માટે હશે ? એ ધરની ટોચ પર ધુમાડો જ્યાં માટે એક બાકું હોય છે તે ન હોય તો શું થાય ? બરફના મોસલના બનાવેલા ધરમાં રહેતા એમને વધારે ઠંડી નહિ લાગતી હોય ?
૪. ઝેરિક્મોને ઉપયોગી એની બધી વસ્તુઓની નીચેના મથળાં નીચે યાદી તૈયાર કરો : (૧) ખોરાક, (૨) પોશાક, (૩) પ્રાણીઓ, (૪) ધધાઓ.
૫. એકાદ ઝેરિક્મો કુદુંજ હિંદુસ્થાન આવ્યું હોય તો એમને પોતાના ખોરાક, પહેરવેશ વગેરેમાં કેવા કેવા ફેરફાર કરવા પડે ?
૬. ઝેરિક્મો લોકો કયા પ્રદેશમાં રહે છે ? એમના દેશનું નામ શું ? તેઓ દેખાવમાં બીજી કઈ પ્રજાને મળતા આવે છે ?
૭. ઝેરિક્મોના પ્રદેશની આબોહવા વિશે દૂંક નોંધ લખો. એમની ઝાતુઓ આપણા દેશની ઝાતુઓ સાથે સરખાવો.
૮. ઉત્તરના ઠંડા પ્રદેશમાં સર્પ કદી પણ આકાશમાં મધ્યમાં દેખાતો નથી તેવું શું કારણ ? ત્યાં કેટલીક વાર તો દિવસોના દિવસ રાત્રિ જ હોય છે એમ શાથી થતું હશે ?

એકવાં આવાં કષ્ટાથી તેમને સતોષ વળતો નથી. ધરણી તો જોઈએ જ એટલે તે લોકો પોતાના નીચેના હોડમાં બે મોટા કાણુ પાડે છે અને તેમાં જંગલી જનવરનાં દાડકાં મોટા રૂઆનથી પહેરે છે.

એમના ઝૂંપડાઓ

આ લોકોનાં ઘર કેવાં હશે ? એરિક્કમો લોકો બરફ અને આમડાના ઘર બનાવે છે. આ ઠીંગણા લોકો જંગલમાં ઝાડ બાગીને ખૂસી જગ્યા બનાવે છે અને તે જગ્યા ઉપર ઝાડની ડાળીઓ અને પાંદડાઓનું ઘર બનાવે છે. પહેલા નાની ડાળી જમીનમાં દાટે છે અને વેવ તેમજ ટૂળ અને બીજાં ઝાડના પાંદડાનું ઉપરનું ડાપડું બનાવે છે. આ ઝૂંપડીને બે બારણાં હોય છે અને તે બહુજ નીચા હોય છે અથવા એરિક્કમો લોકો પ્રમાણે જ આ લોકોને પણ પેટ ચાલીને ઝૂંપડીની અંદર પેસવું પડે છે. બે બારણાં રાખવાનું કારણ એ છે કે જો ત્રાસુ દુશ્મન એક બારણાંથી અંદર આવે તો બીજો બારણો થકીને નાસી જવાય. એક ઝૂંપડીમાં લગભગ આઠનવ માણસો રહે છે અને પોતાના આગેવાનની આજ્ઞા પાળે છે. આ આગેવાન તે લોકોની તકરાર પતાવે છે અને એક જગ્યાથી બીજી જગ્યાએ ઝૂંપડી ક્યારે લઈ જવી તે કહે છે. કારણ કે એરિક્કમો પ્રમાણે આ લોકો એક જ જગ્યા પર ઘર બાંધીને રહેતા નથી જ્યાં ખાવાનું મળે ત્યાં તેઓ જાય છે.

તો પણ આ ઠીંગણા લોકોની કેટલીક જાત એક જગ્યાએ જ ઝૂંપડી બાંધીને રહે છે આવા ગામડાની ગ્યના વર્તુળાકાર હોય છે અને એની વચ્ચેવચ્ચે બે ટોળાના આગેવાનનું ઘર હોય છે. ગામની આસપાસ ઠેકાણે ઠેકાણે બિડા ખાડા ખોદેલા હોય છે અને આસપાસ ઝેરમાં બોગેલા લાકડાના કંકડા નાખેલા હોય છે. આ ખબરદારી જો દુશ્મનોનો હુમલો આવે તો પોતાનો બચાવ યાવ એ હેતુથી લેવાયેની હોય છે એટલેખીતુજ છે .

જંગલમાં ખેતી

ઘાડા જંગલમાં ખેતી કરવી એ બહુ જ મહેનતનું કામ છે. મોટાં મોટાં ઝાડ વેણ વગેરે કાપીએ ત્યારે ખુલ્લી જગ્યા મળે અને પછી જ તેમાં અનાજ વાવી શકાય. પણ રોજ વરસાદ આવવાથી પાક થવો મુશ્કેલ. જંગલમાં જોઈએ તેટલાં જનવરો હોય છે. તેમનો શિકાર કરવો અને તેમનું માંસ ખાવું એ સિવાય આ લોકોને બીજો કાઈ રસ્તો નથી. આ કારણથી આ લોક શિકાર કરવામાં બહુ જ હોશિયાર હોય છે. નાનપણથી છોકરાઓને તીરકામઠાં આપીને નિશાનબાજી શીખવવામાં આવે છે. આ લોકો એટલી ત્વરાથી એક પછી એક બાણ છોડે છે કે પહેલું બાણ જઈને પહેલો તે પહેલાં તે એક પછી એક એમ ત્રણ બાણ મારે છે. જો નિશાન ચૂકી જાય તો ગુસ્સાથી તેઓ તીરકામઠાંના કકડે કકડા કરી નાખે છે.

ઠીંગણાઓ શું ખાય છે?

આ ઠીંગણા લોકો માણસ ઉપરાંત બીજાં ગમે તે પ્રાણીઓનું પણ માંસ ખાય છે. ખાંસ કરીને તેઓને વાંદરા, જાંદરા, સાપ અને પંખીઓનું માંસ બહુ લાવે છે. ગોઠળગાયો, સફેદ કીડીઓ અને બીજાં નાનાં નાનાં જીવડાઓને ચટણીની માફક ખાઈ જાય છે. ગોરિંકોની માફક તેઓ કાચું માંસ ખાતા નથી. તેમની સ્ત્રીઓ શિકાર કરીને લાવેલા માંસને અંગારા ઉપર રોકે છે. માંસ ઉપરાંત આ ઠીંગણા લોકોનો ખેરાક મુખ્યત્વે કરીને કેળાં જ છે. એકી સાથે તેઓ સાડ કેળાંના બુકડા કરી નાખે છે. એમ કહેવાય છે કે તેઓ કેળાંના ઘેડ ઉપર મારી નાખેલા જનવરના માંસનો દૂકડો ચૂકે છે. અને તે દુકડાને કેળાંની કિંમત ધરીને પછી કેળાં તોડે છે. કાઈક વખતે પાંદેલાં કેળાંની હુમ સહેલાઈથી ઓળખાય એટલા માટે, કેળાં કાચાં હોય તે વખતથી જ નિશાની તરીકે તેના ઉપર તીર રાખે

છે. રોપેલું બાબુ વેધએ એટલે તે લુમણું દીગણાઓનું જ છે એમ કહેવાય છે. એટલે પછી તેને બીજું કાર્ષ અણુ નથી.

દીગણા લોકો ગળ નાખીને માછલીઓ પકડે છે. તેઓ જંગલમાં ખાડાઓ ખોદીને તેને પાંદડાંથી ઢાંકી રાખે છે અને જનવરો ફસાઈને આ ખાડામાં પડે એટલે તેઓ તેને પકડે છે. જંગલી દાથીઓને તો તેઓ બહુ જ કુશળનાથી પકડે છે. ફરથી આંખ ઉપર બાબુ મારીને તેઓ દાથીને પહેલાં આંધળો બનાવે છે અને પછી તેને બાબુ મારી મારીને તેને હાર કરે છે. દીગણા લોકો ગાઢ જંગલમાં નાના નાના ખગરસ્તાઓના બોમિયા હોય છે. આપણને જ્યાં ધીવ્ર ઝાડી વગર કશું દેખાય નહિ ત્યાં આ દીગણાઓ અમુક વાટ કાઢીને જવું હોય તે ઠેકાણે આપણને લઈ જાય. એરિકમેને જેની રીને સમુદ્ર તેની રીને દીગણાઓને જંગલ. આ જંગલ એટલે દીગણાઓ માટે દહેજીમાંની ચીજ.

આ દીગણા લોકો સાથે અસિક તો નથી જ. તે નાયવાના ધણા શોખીન હોય છે. રાતેની રાતે તેઓ નાયવામાં ગળે. ધણા બેગા થઈને તેઓ ગોળ ગોળ નાચે છે. કેટલાક જલુ તીરકામકાં વની તેઓનો સાથ કરે છે.

આ લોકો બહુ બીકણુ હોય છે. તેમને ધરકા લોકો અમતા નથી. કાંઈ ધરકા માણસ તેમના જંગલમાં પેમે તો તેઓ ઝાડની ઓથે લપાઈને તેને બાબુ મારીને હાર કરે છે.

એકંદરે તેમની સ્થિતિ સંતોષકારક નથી. વરસમાં આઠ મહિના ત્યાં મુશળધાર વરસાદ વરસે છે, તેથી લક્ષ શોધવો તેમને માટે મુશ્કેલ થઈ પડે છે. ઊંદર, દેશ્કા, હવકાં, વગેરે જે મજે તે તેમને ખાતું પડે છે. સતત વરસાદ વરસતો હોવાથી તેઓને હંમેશા શરદી ને ખાંસી થાય છે. જંગલમાં રહેલુ અરોગ્યની દૃષ્ટિથી એટલું ખરાબ છે કે

બિચારા ઠીંગણા લોકો ચાળીસ વરસ કરતાં વધારે વરસ ધણેલાગે છવી શકતા નથી.

સ્વાધ્યાય

૧. ઉત્તર ધ્રુવ અને વિષુવવૃત્ત ઉપર રહેનાર લોકોનાં જીવનની તુલના કરો.
૨. વિષુવવૃત્તના પ્રદેશના લોકોના ધરની આપણી વર્ણવો, અને મળતાં ધરો આપણા દેશમાં કાઈ જગ્યાએ હશે ખરાં? હોય તો તેનું વર્ણન કરો.
૩. વિષુવવૃત્તના પ્રદેશની ખેતીનું અને ત્યાંના લોકોના આહારનું વર્ણન કરો.

૫ : સહરાના રણમાંના બદાઉન લોકો

હવે આપણે ઠીંગણા લોકોની ઉત્તરમાં આવેલા સહરા નામના વિસ્તીર્ણ પ્રદેશની સ્ફૂર કરીએ. સહરા શબ્દનો અર્થ માણુમોની વસતિ ન હોય તેઓ ભયાનક પ્રદેશ. અને સાચે જ સહરા એ ભયાનક પ્રદેશ છે. આપણો હિંદુસ્તાન દેશ આપણને કેટલો બધો મોટો લાગે છે! પણ સહરા પ્રદેશ હિંદુસ્તાન કરતા આશરે અડી ગણો મોટો છે. હિંદુસ્તાનમાં આપણે જ્યાં જઈએ ત્યાં મોટા મોટાં ગામો, શહેરો, ખેતરો, નદીઓ, પર્વતો વગેરે માલમ પડે છે, જ્યાં જઈએ ત્યાં માણુમો હોય છે પણ સહરામાં એવું કશું નથી. તે એક બહુ મોટું રણ છે. તેમાં નથી નદીઓ કે નથી પર્વતો આખો મુલક રેતાળ છે. જ્યાં જઈએ ત્યાં રેતી જ રેતી. પણ આ રેતી એક જ રંગની નથી હોતી. તે ભૂરા, પીળા, સફેદ, અથવા બીજા કાંઈ રંગની હોય છે. કેટલેક ઠેકાણે પવનથી રેતી ઉડીને બેગી થાય છે અને તેની ટેકરીઓ બને છે, જ્યારે કેટલેક સ્થળે મેંદડો માત્રલ સુધી સપાટ રેતીનું કેવળ મેદાન હોય છે. ત્યાં નથી હોતા ઝાડ કે નથી હોતા છાંય, નથી પાંખાઓ કે બીજાં કંઈ પણ. આપણે આમદાવાદથી નીકળીને ઠંડ મદ્રાસ સુધી ચાલતાં જઈએ અને કલ્પના કરો કે વચ્ચે નથી માણુમો કે નથી

ખેતરો, નથી ઘાટ કે કુંગ નથી નદી કે ખીણો, નથી પશુઓ કે પંખીઓ, નથી ફૂવાઓ કે તળાવો, નથી નદીઓ કે નથી નાળા છેક મદ્રાસ સુધી માત્ર રેતાળ, નિર્જળ અને ઉર્જા સપાટ મેદાન છે, એવી કંપના કરે એટલે તમને સદરાના કાર્મ પણ મેદાનનો ખ્યાલ આવશે

આ પ્રદેશમાં વરસાદ લગભગ મુદત પડતો નથી એમ કહીએ તો આને ઠીંગણા લોકોના જગતની અહીંની પરિસ્થિતી સાથે જોડી છે વરસાદ નહિ, ખેતી નહિ, લીનોઠમ ચારો નહિ, દોરો નહિ કશુંય નહિ વરસાદ ન હોવાથી બપોરે રેતાળ જમીનમાંની રેતી લય કર તપે છે અને માણસના માણને દેરાન કરે છે માણસ શુભગાર્થ જત્ય એટલે તાપ હોય છે તમે રેતી એકદમ ઠંડી થઈને કડકડતી ટાક વાય છે એવું આ પ્રદેશનું નિશ્ચિત હવામાન છે

સાહારાના રણદ્વીપો

પરંતુ આખું સદરા કંઈ એવું પાણી વગરનું અને નિર્જન નથી

રણદ્વીપ

સદરામાં પણ કેટલેક ટેકાણે પાણીના ઝરણા અને ફૂવાઓ છે આ ઝરણાઓની અને ફૂવાઓની પાસે ચેકાઢ થર બાધાને રહે છે અને વાડી અને ખેતી કરે છે આ રણમાં આવી ઝરણાઓ પાસે જે ફળદ્રુપ સ્થળો હોય છે તેને (Oasis) રણદ્વીપ કહે છે.

માત્રો હવે આપણે આ રણમાંના એક રણદ્વીપમાં જઈશું. જુઓ પેલા રણમાં એક જ ઢોળાણે જિંયાં જિંયાં ઝાડો બેઠેલાં દેખાય છે. જુઓ પેલાં ખજૂરીનાં ઝાડ. આ ઝાડ દરથી જોઈએ કે રણદ્વીપ પામે આખો એમ સમજીએ છીએ. કારણકે ખીજે ઢોળાણે વરસાદ વરસતો નથી અને ફવા પણ હોતા નથી. તો તે ઢોળાણે ઝાડ તો ક્યાંથી જ હોઈ શકે ?

કેટલાક રણદ્વીપ નાના હોય છે ત્યારે કેટલાક મોટા હોય છે. ત્યાં પાણી બહુ હોય છે ત્યાં ઘણા માણસોની વસતિ હોય છે અને ત્યાં ખજૂરીનાં ઝાડ પણ વધારે હોય છે. જે ઢોળાણે નાનું ઝરણું વહે છે તે ઢોળાણે બહુ જ ઘોડાં માણસો રહે છે. વધારે માણસો જો આ ઢોળાણે રહે તો તેમને પાણીની તંગી પડે. મોટા રણદ્વીપમાં ખજૂરીનાં ઝાડ ઘણાં હોય છે. ગિરકા રણદ્વીપ એક શહેર છે. ત્યાં લગભગ બે લાખ ખજૂરીનાં ઝાડ છે.

બોક્ષતાં બોક્ષતાં આપણે રણદ્વીપ નજીક આવી પહોંચ્યા. પેલાં ઘરો જુઓ. પેલાં જે માટીના દેખાય છે તે માસદાર લોકોનાં છે અને કોની પડોશમાં ખજૂરીનાં ઢાળાની જે ઝૂંપડી દેખાય છે તે ગરીબ લોકોની છે. જુઓ તે ઝૂંપડીને બારીઓ નથી અને અંદર કેટલું બધું અધાર છે !

રખડતા બદાહિનો

આવા રણદ્વીપમાં રહેનારા લોકો બદાહિન કહેવાય છે. એ હક્ષમ ધર્મના છે. આપણ તરફ મુખધમા આરબ જાતના જે થોડાક લોકો દેખાય છે તેમાંના જ આ બદાહિન લોકો છે. તેઓ રણદ્વીપમાં ખેતી કરે છે. ખડ જેતા સદ્ગુણના રણની જમીન સારી છે. ત્યાં જો વરસાદ વરસતો, અગર નહેર અથવા બીજા કાંઈ પણ ઉપાયથી પાણી લઈ જઈ સકાન તો સદરા એ પૃથ્વી ઉપરનું નંદનવન બનત. બદાહિન લોક અભિમાનથી કહે છે કે અમારી રેતીમાં જો એક સાદી, લીલી,

તરતની કારેની આડની ડાળી રાપો અને તેને પાણી પાઓ તો તેનું આડ થાય પણ વરસાદ ન હોવાથી જમીન ઉત્તમ હોવા છતાં પણ નિરપ યોગી છે આ તો પરમેશ્વરનો કાપ બીજું શું કહીએ ? રણદ્વીપમાં પાણીની સગવડ હોવાથી બહાડિન લોક નાગી લીધું એપ્રીમ્, એપ્રીમ વગેરે જાડોના બામ બનાવે છે અને ઘઉં અને ડાગરનો પાક પકવે છે ખજૂરીના આડ તો દરેક જણ વાવે છે અહીંયાની જમીન તો એટલી બધી ફળુપ છે કે એકી વખતે બે ત્રણ જાતના પાક લઈ શકાય છે ખજૂરીનાં બિયાં જાડો વારીને તેમની નીચે ફળના જાડો રાપે છે અને ફળના જાડોની નીચે શાકભાજી વાવે છે આ સિવાય રણદ્વીપમાં સુદર ફળના જાડો પણ બીજે છે જુઓ, શો ચમત્કાર છે ! આમપાસ મેકડો માછન રેતીનું મેદાન અને વચમાજ એ નાની સરખી જગામાં ફળફૂલ અને જુદા જુદા પ્રકારના અનાજના છોડ ગીચોગીચ આવેના હોય છે એક તો રણદ્વીપ જ નાના તો પછી તેમાના ખેતરો કેવડા હશે ? દરેક બહાડિનનું નાનું ખેતર હોય છે અને એની આસપાસ તે માગીની દીવાયની વાડ બાંધે છે જુદે જુદે ઠેકાણે ફૂલ હોય છે તેમાનું પાણી જાડોની મદદથી રેટ ચનાવીને ખેતરોને પૂર પાડવામાં આવે છે પાણીની તગી હોવાથી દરેક ખેતરને મામ પૂરતું જ પાણી મળે છે

બહાડિનાનું ખાણુ-ખજૂર

બહાડિન લોક બકરા અને ઘેટા પાળે છે અને તેના જીનમાંથી તેઓ કામળા અને શેતરજીઓ વણે છે તેઓ માગીના વાસણુ પણ બનાવે છે બહાડિન લોકોનો મુખ્ય વેપાર ખજૂરનો બધા રણદ્વીપોમાં મોગ પ્રમાણમાં ખજૂરની લેન્ડફેલ થાય છે અને પરદેશમાં જથ્થા બધ ખજૂર મોખલવામાં આવે છે

બહાડિન લોકોનું મુખ્ય ખાણુ પણ ખજૂર જ ખજૂરની ઓછામાં

ઝોડી સો લુદી લુદી ભત છે. કેટલીક ભતની ખજૂર નરમ હોય છે, અને કેટલીક ભતની કઠણ હોય છે. કેટલીક ભતનું તો વળાં એટલું ચીકણું હોય છે કે દાંતથી પણ ચાવી ન શકાય. કેટલીક ભત ગળા હોય છે અને કેટલીક ફિફ્ફી હોય છે. કેટલીક ભતમાં એટલો રસ હોય છે કે બદાકિન લોકો ને રસને સંધરી રાખે છે, એ રસને ખજૂરીનું મધ કહે છે. આ લોકો ખજૂર સૂકવીને, બારીને, અથવા ઝેની લુદી લુદી વાનીઓ બનાવીને ખાય છે. ખજૂર એ રણુનો રાટલો કહેવાય છે. મનુષ્ય પ્રમાણે ત્યાંના જનવરોનું ખાણું પણ ખજૂર જ.

રણુનું વહાણ

રણુદ્વીપમાં રહેનારા બદાકિનને આપણે જોયો. બધા જ બદાકિન ધરબાર કરીને ગેંતા નથી. આ જુદા જુદા રણુદ્વીપમાં પરસ્પર સંબંધ રાખવાને માટે અને તેમને જોઈએ તે વસ્તુ આપવાને માટે તથા તેમના ખજૂર અને બીજા પદાર્થો વેચવાને માટે માણસો જોઈએ જ. એ આપણેનું કામ કેટલાક રખડતા બદાકિનો કહે છે. તેઓ દરમિયાન સદ્દરાના રેતાળ પ્રદેશમાં એક રણુદ્વીપથી બીજા રણુદ્વીપ સુધી રખડતા હોય છે. તેઓ રણુદ્વીપમાં ધરો અથવા ખેતીવાડી કરતા નથી. આખા સદ્દરામાં તેઓ ભટકે છે. રેતાળ પ્રદેશમાં પગે ચાલતું અશકય, અને જે રણુદ્વીપ વચ્ચે અંતર તો ઘણું હોય. આવા વખતે પગે ચી રીને ચાલી શકાય? તેથી ઈશિરે આ રખડતા બદાકિનોની સગવડ ખાતર જ જાણે કે જાંટ નામનું પ્રાણી ઉત્પન્ન કર્યું છે. આ જાંટો જો ન હોત તો આ બદાકિન લોકો કેવી રીતે જીવ્યા હોત? રેતીમાં મુસાફરી કરવાને માટે પોખ એવો જ જાંટનો દેહ ઈશિરે પેદા કર્યો છે. તે પોતાના કાણમાં ખુબ પાણી અને મદારમાં ચરબી સંધરી ગણે છે. તેથી રેતીમાં ધણું દિવસ સુધી તેને પાણી તથા ખોરાક ન મળે

તો ચે નમે છે તેના મોઢાની ચામડી ખૂન કરાવે દોષ છે તેથી તે
રેતીમાં બેસતા મળવાના હોય. સહેનાઈથી ખાવ છે જરૂર પડતા
બિટ્ટુ માન પણ બનાવેના કામમાં આવે છે આ લોકો બિટ્ટના
વાગમાંથી દોરડા, કપડાં, તેમજ ઓળખુ તૈયાર કરે છે

પીઠ પરતુ ઘર !

એ થઈ વાહનોની ગોઠવણ, પણ હવે તેમને ધરો તો જોઈએ ને ?

બહાઈનો તથુ

પણ વીંછીની માફ
પોતાનું ઘર પેતાની
પીઠ ઉપર લેઈને
ચાનનાર આ બના-
વોને માટે પથ્થર
અને માગીના ધરો

શા કામના ? તેમને નો દુળવો તથુ જોઈએ આ લોકો બકરીના અને
બિટ્ટના વાગ વણીને તૈયાર કરેલા મપાના તથુઓ બનાવે છે તથુને
માટે આશરે આઠથી નસ થાભના હાય છે તથુના દોરડા પણ બિટ્ટના
વાગના હાય છે વચ્ચે પડેલા નાખી એક જ તથુમાં પુર અને સ્ત્રીઓ
માટે અનગ વિલાઓ પાડે છે આ લોકોનું દિનસતુ બિછાતુ મુનાગી
રેતી પરતુ રાતે રેતી બહુ ઠંડી થાય છે તેથી તેઓ તેના ઉપર
જાજમ કે શેતરણ પાથરે છે, આ તો તે પણ જનરગના બિનની જ !
તથુમાં પાણીથી અને બજારથી લેતી બિટ્ટના ચામડાની થેલીઓ
તેમજ દૂધથી લેતી બકરીના ચામડાની નાની નાની થેલીઓ
દીગડેલી હાય છે આ સિવાય ગાંધીયા જાજમ ઓશીકા ગરમ
ઓળુ થન વગેરે સામાન તથુમાં હોય છે

તથુની પામે બિટ ઘોડાઓ બખરીઓ અને ઘેટા હાય છે મુકામ
ઉપા વાનો વખત આવે કે તેઓ તરત જ તથુ ઉપાડીને એ બિટ

ઉપર લાદે છે બીજા જાટ ઉપર કપડા અને ઝોઢણુ મૂકે છે અને ત્રીજા ઉપર વળા પાણી, દૂધ અને ખજૂરની થેલીઓ લાદે છે બૈરા અને છોડરાઓ જાટ ઉપર બેસે છે પુરુષો યૌવા ઉપર બેસે છે

બદાઉનોને પોતાના ઘોડા ઉપર છોકરાની માફક પ્રેમ હોય છે. બપોરે સખત તડકો પડે ત્યારે તે પોતાના ઘોડાઓને પોતાના તણુમા લારીને પાસે બાધી રાખે છે મુકામમા આવી પહોચ્યા પછી તેઓ ઘોડાની ખરીને તેવ યોજે છે આ ઘોડાઓ કપાળા, શરા, પણુ ગરીબ સ્વભાવના હોય છે.

આ રખડતા બદાઉન લોકોનો ખોરાક મુખ્યત્વે કરીને ખજૂર અને 'બકરીનું' દૂધ તથા અગ્નિજ્વળની વખતે જાટની માદાનુ દૂધ હોય છે બીજો ખોરાક ન મળે તો આ લોકોને જાટનુ માસ પણ ખાતુ પડે છે. આ ઉપરાંત રણુદ્રીપમાના બદાઉન બેટનોની પામેથી બે ધઉ મળે તો તે તેના રાટલા કરીને ખાય છે

બદાઉનોનું જીવન

આ લોકોનો આખો જન્મ રખડવામા જાય છે છોકરાઓ, બૈરા, નોકરચાકરો-આ બધાની સાથે એ લોકો જાંટ, બકરી અને ઘોડાઓ લઇને જાટકે છે રણુદ્રીપમાના લોકોને ઘોડાઓ અને ખજૂર વગીને તેના બદલામાં આ લોકો પોતાને માટે ધઉ, કોશી, કાપડ તેમજ ઘોડાને માટે જવ લે છે સહગની રેતીમા અનાજ બે ટે પાકતુ નથી તો પણ ત્યાં મીઠાની ખાણો છે આ ખાણોમાથી મીઠુ કાઢીને તે રણુદ્રીપમાના માણુઓને પૂર પાડવાનુ અને તેના બદલામા પોતાને બેઠતી વસ્તુ તેમથી પામેથી મેળવવાનો પણ બદાઉન લોકોનો એક ઉદ્યોગ હોય છે તેમજ બીજા વટેમાર્ગુઓને રસ્તો જતાવો અને મુકામે પહોચાડવાનો પણ તેમનો એક મુખ્ય ધંધો છે

રેતીમા જાંટારાઓ ધણા હોય છે મુસાફરોને રાકીને તે તેમની ચીને જાંટી લે છે. તેથી બદાઉન લોકોને પોતાનુ સરક્ષણ કરવાના

પ્રસંગો હમેશા આવે છે એવો અવાનક છાપા મારતા દોનાથી બદાઉન લોકો લગાઈને માટે હમેશા તૈયાર હોય છે છોકરાને તેઓ નાનપણથી જ દુશ્મનો ઉપર અચૂક લાવેા શી રીતે ભોકવેા તેવું શિક્ષણ આપે છે તેમ જ તેઓને ઘોડા ઉપર બેસનામા પણ તે પારગત બનાવે છે આ છોકરાઓના શિક્ષણનો બીજો વિષય તે આકાશમાના તારાઓની માહિતી સહરાની રેતીમા રસ્તા વગેરે કાંઈ ન મળે આપણે રસ્તામા કાંઈ દિશાથી ચાલ્યા જઈએ છીએ તે જાણવાનું ત્યાં એક જ સાધન હોય છે, અને તે માથા ઉપરના તારા તારાની માહિતી ન હોય તો માણસે આ રેતીમા ભૂના પડી ખોરાક અને પાણી સિવાય ચોક્કસ મરી જાય

હટારાઓની બીકથી બદાઉન લોકો ટોળા બાંધીને ફરે છે એક ટોળા એટલે એક ફરતું ગામ જ કહી શકાય તેમા ટોરો, ઘોડાઓ, જિંટો, છોકરાંછેલા, નોકરચાકરો અને ખૂબ રાતરચીકું હોય છે આ ટોળા (Caravan) 'કારવાન' અથવા વણુજનર મહેવાય છે

ચાનો હવે આપણે એવા કારવાનની સાથે રેતીમા પ્રવાસ કરીએ એટલે પછી આપણને આ પ્રદેશનો સારો ખ્યાલ આવી જાય અને રસ્તો ભૂતી જવાની પણ બીક રહે નહિ

રણમાં એક પ્રવાસ

પ્રવાસની તૈયારી કરવાની એટલે પ્રથમ આપણી પામે અષ્ટાશુનદા જિંટો જોઈએ કહેવાય છે કે સારા ઉમદા જિંટ દિવસમા સમજાતો મો માઈનની મજન કાપે છે પછી વિશ્વાસુ અને દોશિયાગ એના રખડતા બદાઉન જોમિયાની ગોઠવણ કરી તેની મજૂરી ઠરાવની જોઈએ ત્યાર પછી પ્રવાસમા પૂર પડે એટલું પાણી ચામડાની થેલીમાં ભરી લેવું જોઈએ. તેમ જ ખજૂરની બે ચાર થેલીઓ પણ જોઈએ જ નહિ તો કદાચ ભૂખે મગાય આ ઉપરાંત રેતીની ખુસાફરીને માટે થોડુંક એના કપડા તૈયાર કરવા જોઈએ થોડુંક, કોટ અથવા ટાપી

રેતીમાં કામની નથી. ત્યાં પવનથી ગરમ રેતી ઉડે છે તે કદાચ કાનમાં પેસી જાય. જુઓ પેલા બદાઉન લોકો. તેઓએ પોતાનું આખું શરીર કપડાથી ઢાંકી રાખ્યું છે. આપણે ત્યાં પણ ઉત્તર હિંદુસ્તાનના માણસો ગરમ કાને કપડું વીંટાળીને ઘર બહાર

સહરાના બદાઉનોની વણખર

નીકળે છે. હીઠ હવે તારકાથી આખને ત્રાસ ન થાય એટલા માટે ચશ્મા. પણ આપણે સાથે લેવાં બેઠાએ.

ચાલો ચર્ચ તૈયારી. જુઓ પેનું કારવાન નીકળ્યું. સૌની આગળ પેલા બોમિયા અને કારવાનના મુખીઓ ચપલ જોંટ ઉપર બેસીને ચાલે છે. તેમના હાથમાં ભરેલી બંદૂકો છે અને તેઓ આમતેમ જોતાં સાવચેતીથી ચાલે છે. તેમની પાછળ તેમનાં ભૈરાહોકરાંઓ જોંટ ઉપર બેસીને આવે છે. અને તેમની પાછળ પેલા ચાગાસપચાસ સરમામાનથી હાદેલાં જોંટો આવે છે. જુઓ કેટલાકની પીઠ ઉપર ખત્તર, ગીદું, જીન, વગેરે માથ વેગવાને માટે હાદેલો છે અને કેટલાંકની પીઠ ઉપર તંબુઓ, ડેરાઓ, જનજનો. ગેતરંજીઓ તેમ જ પાણીના તથા બીજા ખાણના પદાર્થોની ચામડાની થેલીઓ છે. આ થેલીના પાણીમાં ચામડાની ગંધ મારે છે પણ આપણે એ જ પાણી પીવું પડશે. મદાવરો યતાં આગળ ખરાબ નીહિ લાગે. પેલા જુઓ કારવાનની સાથે

ફૂતરા, ઘોડા, અને બકરીઓ ચાલે છે. આપણે રેતાળ મુલકમાં થઈને જવાનું છે. અહીંયાં રસ્તાઓ નથી. બપોરે ટેકરીઓ, ખડક વગેરે ઓળખાણની નિશાની ઉપરથી અને રાત્રે તારાઓની મદદથી ભોમિયાઓ રસ્તો શોધે છે. આપણે તેમની પાછળ જાનામાના ગયે જ છુટકો. આપણા બધાના પ્રાણુ તેમના જ હાથમાં છે. જો તે રસ્તો ચૂકે તો પાણી વગર આપણા પ્રાણુ જતા રહ્યા જ સમજો.

આપણે પરાંદીએ અથવા સૂરજ આથમ્યા પછી જ પ્રવાસ કરવો છે અને બપોરે મુકામ કરવો પડે કારણ કે બપોરે રેતીમાં ભયંકર ગરમી હોય છે અને પગ હેઠળની રેતી અંગારાની માફક તપેલી હોય છે. જાંટના પગલાથી આ રેતી આપણા શરીર ઉપર જડવાની બીક રહે છે? તો ચાલો આપણું શરીર કપડાંથી ઢાંકી લઈએ. આ જુઓ આપણા ઉતારાની જગ્યા આવી ગઈ. જુઓ પેલા નોકર લોકો કેવી ઉતાવળથી તંજુઓ અને ડેરાઓ જમીન ઉપર તાણવા લાગ્યા છે? પેલા કેટલાક જુઓ જાંટના પગ ફાળણથી તપાસે છે. બીજા કેટલાક નોકરો ઘોડાના પગની ખરીને તેલ ચોળવા મંજૂ છે. આ જનવરોના ઉપર તો આખા પ્રવાસનો આધાર તેથી તેમની ફાળણ તો રાખવી જ જોઈએ. ચાલો હવે તંજુમાં. જુઓ કેવી મુદર જાજમો પાથરી છે! તેના ઉપર ખેસી કાથળીમાંનું પાણી પી ત્યો એટલામાં કોઈ તૈયાર થશે. પેલી તરફ પડાની પાછળ ધંટીનો ધરધર આવાજ શરૂ થયો. આપણી સાથે આવેલાં જૈરાંઓ અને છોકરીઓ કામ કરવા મંડી પડ્યાં છે. આપણા સારા નથીજથી આપણને ધંટીના રોટલા ખાવા મળશે. નહિ તો ખજૂર ખાઈને અને બકરીનું દૂધ પીને આપણે અગિયારસ કરવી પડત પેલા છોકરાઓ જુઓ માંકડાની પેઠે ખજૂરના જાંચા અને સીધા ઝાડ ઉપર સરસર ચઢી જઈને ખજૂર ખાવા લાગ્યા છે. જુઓ પેલા છોકરા બાવાથી નિશાન તાકતાં રીંખે છે.

હમણા જ પગમાના જોડા ફાટી નાખતા નહિ નહિ તો ગરમ રેતીથી

પગ દાઝી જઈને ફાંસા બિઠશે પણ જુઓ, પેના બદાઉન લોકો પૂર્વ તરફ મોઢું ઘૂંટી, જમીન ઉપર ઢાંચણ મૂકી શું કરે છે ? તેઓ મુસનમાન ધર્મના છે મજ્જાની દિશા તરફ મોઢું ફેંટીને તેઓ દરરોજ નિયમિત નમાઝ પઢે છે કેટલાક મોટા ગણદ્રોષમા આપણને એમની મરિજદા મળી આવશે

ચાનો, ઝોઈ ચર્ચ ગઈ એઓ જાજમ ઉપર અહીયા પાટવા વગેરે કાંઈ ન મળે ખાદેલી ખજૂર, રોટલા, માસ અને ટાઈ પણ જાતની દાળતુ ઓસામણ જ ખાવા મળજે મિજબાનીની વખતે બદાઉન લોકો આપુ વેદુ અગાર ઉપર શેકે છે મોઢાના એક સળિમાને ઘેગના પેટમા આરપાર ઘેચી મેદાને દેવતા ઉપર મૂકીને તેને બધી બાણુધી શેકે છે પછી એ સળિમા સાથેજ શેકેલુ મેદુ વહેચે છે પછી બદાઉનો હાથમા છરી નઈ, એક એક ટુકરા કાપી મોમા નાખે છે આ તેમની મિજબાનીનો ઠાઠ હમેશ ખજૂરથી અગીઆગશ ખ્યા પછી અનાગનવાગ આપુ પારણુ તો ફગડુજ પરે

મીઠું, હવે જમણુ ચર્ચ ગયુ હવે સગડીની આસપાસ બેસી આપણે બદાઉન લોકોની વાતો સાંભળીશુ ત્રી ભય યગ ટાઢ વાય છે ? એ જ ટેકાણે બપોરે કેટલી ગરમી હતી ? બદાઉનોની વાતો સાંભળની ન હોય તો ચાનો, સૂઈ જઈએ આ પાચ ઓઢણુ લપેગી ત્યો સવાર થઈ ચાલો, હવે ગગમાગરમ પેાશી પી બે આ ખજૂરની ખીંટીઓ મોમા નાખી જવાની તૈયારી કરીએ જુઓ, પેના મોઢર લોકોએ તણુની ધડી વાગી બિટ ઉપર બધો સામાન લાવે છે હવે બદાઉન લોકો મોઢા ઉપર સવાર ચર્ચ ગયા ચાનો આપણી ચારી પણ ઉપાડીએ ચરે ! પણ ઘોભો ! પેની તરફ શું દેખાય છે ? આંધે પૂર્વ તરફ કાણુ મેશ વાળુ શાણુ દેખાય છે ? વાત ! બેનજેતામા તે કેટલું મોટુ થયુ ? અને પાને આવવા મડયુ આ બધા બદાઉન લોકો

ચોડા ઉપરથી અને જિંટ ઉપરથી અડપથી ફ્રમ જિનરી પડ્યા ! થ કહે છે ! રેતીનો વટોળિયો આપ્યો ! માથેજ ભથ્થર પવનથી રેતી જાંચે જાડે છે અને પવનની સાથે ગરમચક્ર ફરી વેગથી આગળ જવા માંડી છે ! ઓ બાપ દે ! આ શુ થયું ! ખગ બપોરે અંધારું થયું છે. આખા આકાશમાં રેતી ને રેતી જ. પેલાં જિટો જુઓ. જમીનમાં મોં મંતાડીને પડ્યાં છે. અને પેલા બદાઉન યોડો શુ કહે છે ? જિટોની આડે જમીન ઉપર તે આવ જાંધા સર્પ મયા છે. ચાચો આપણે પણ એમ જ સર્પ જામ્યો, નહિ નો આ રેતીના વટોળિયામાં સપડાઈને ક્યાંક જાડી જાય. માથું છેક જમીનમાં મંતાડીને સર્પ જામ્યો, કાન બંધ કહે, ઉપર જોના નહિ. ચોબો, ગયો પેનો વટોળિયો. ધીમે ધીમે સૂગજ દેખાવા માંડ્યો છે. આપણા દિલ્લુસ્તાનમાં રજપૂતાના અને માળવાના રેતાળ પ્રદેશોમાં આવા પ્રકારના રેતીના વટોળિયા થાય છે તેને ત્યાંના લોકો આધી કહે છે આ જુઓ, આપણે મુકામે આવી પંદુઆ બોમિયા આપણને સાચીની સહીસનામત અડીયાં જઈ આપ્યા છે તેમને હવે સારી બક્ષીસ આપી જોઇએ.

સ્વાધ્યાય

- ૧ રણના હવામાનનું વર્ણન કરો.
- ૨ કોઈ એક રણમાં તમે જાને મુસાફરી કરી આપ્યા છો એનું દેખી તમાગ અનુભવનો નિગંધ અથવા પત્તા રૂપમાં સવિસ્તર વર્ણન કરો.
૩. ગણદ્વીપ એટલે શુ ? દ્વીપ શબ્દ સામાન્ય રીતે કયા અર્થમાં વપરાય છે ? રણ અને સમુદ્રની તુલના કરો.
- ૪ સહરાના ગણના કોઈ એક રણદ્વીપ ઉપગના યોડોના જીવનનો નિહાકમ વર્ણવો.
- ૫ સહરાના રણને ધગતી પરનું નન્નવન ગનાવણુ દોષ તો શુ કરવું જોઇએ ? રણદ્વીપ ઉપગની ખેતીનું વર્ણન કરો.

૬. અનરમા બિચામા બિચી જાતનું જે મચ્છની ખજૂર વેચાપ છે તેની આલમકમા લખો.
૭. બદાઉન લોકોનો દુકા પગિચા કમવો.
૮. ગણને જે અમુદ્ર જોડે સરખાલીએ તો રણના વદાણુ તરીકે કાની ગણના કરી પડે ? એવા ગણના વદાણુનું વર્ણન કરો.
૯. બદાઉન લોકોના આગકોના ગિજણુનું વર્ણન કરો.
૧૦. આધી એટલે શું ? નેમાથી બચવા માટે શું કરવું જોઈએ.

૬ : નાઈલ નદીનાં મંતાનો

ધીખતી ગતી અને ધૂગનો ફવે તમને કંટાળો આપી ગયો હશે. નથી નાઈવાને માટે નહિએ કે નથી પીવાને માટે પૂરતું પાણી; લીલાઈમ ઝાડો કે ખેતરો નહિ. એવો મુશ્કેલ ક્યારે હોડી હજીએ એવું તમને થતું હશે, નહિ ? ચાલો ત્યારે હું તમને આ લયંકર ગેતાળ પ્રદેશમાંથી પૂરીના અત્યંત ક્ષુદ્ર પ્રદેશમાં લઈ જાઉં. આખો મીંગો. આ જુઓ, આપણે આપ્યા ઈશ્વર દેશમાં ઈશ્વર દેશ એ દુનિયાની એક મોટી અજબ સ્થિતિ છે. તમને કદાચ સાચું ન લાગે દારણ કે હવે તમે ક્ષુદ્ર અને માલુમોથી ગીચ વસતીવાળા પ્રદેશમાં આવી ગયા છો છતાંય હજી તમે સહજતા ગણમાજ છે. ઈશ્વર દેશ સહરાના ગણનો જ એક લાગ છે ખડ જોતા તો અહીંયા એક ગેતીનું સપાટ મેદાન હોવું જોઈએ પણ અહીંયા જેવા જગતે તો બધું બિચડું જ છે.

નાઈલનું જાતું

પણ આ થયું શી રીતે ? આ જાતું કાગે ક્યો ? નાઈવ નદીએ. નાઈવ નામની એક મોટી નદી સહરાના એક ખૂણામાંથી વહેતી વહેતી સમુદ્રને મળે છે એ નદીએ આ ગેતાળ પ્રદેશને બગીચો

બનારી દીધો છે. આ નદી એક સગેવડમાંથી નીકળી મેંડોઠા માઈલ સુધી ખડકવાળા પ્રદેશમાંથી નીચે ફૂટતી ફૂટતી સહગના મપાટ મેદાન ઉપર આવે છે. અહીં આખાથી તેનો પટ વિખૂટ થાય છે. સમુદ્રથી મોટોડોઠો માઈલ આવે તે નદીના ઘણા ફાટા પડીને તેનો પંખાની માફક આકાર થાય છે. આ જુદા જુદા ભાગો આખરે સમુદ્રમાં જાય છે. સહગ સુધી આવતા પહેલા નાઈલમા નીચ નાઈવ અને કાળી નાઈવ આ બે નદીઓ આરીને જાય છે. આ બે નદીઓ પર્વતનાં જિંચા શિખર ઉપરથી વહેતી આવે છે પર્વતના માથા ઉપરનો આ પ્રદેશ ખડકવાળો નથી તેની જમીન બહુ જ પોચી છે. પર્વતની ટોચ ઉપર ખૂબ વરસાદ વરમે છે. વરસાદનું બહુ પાણી આ બે નદીઓમાં આવે છે અને તેથી તેમાં દેન આવે છે. વરસાદના પાણીની સાથે પુષ્કળ કાપ આ બે નદીઓમાં આવે છે તેથી નાઈલ નદીમાં ભરતી વખતે આ બે નદીઓ પોનાની રેવના પાણીની સાથે નાઈવને પુષ્કળ કાપ જાણે અર્પણ કરે છે.

સપાટ રેતાળ પ્રદેશ ઉપર નાઈવમાં પગ આવે તો તેનું પાણી તેના બે કાંઠા ઉપર ચઢીને કેટલાયે માઈલો સુધી પ્રસરે છે પૂર ઓછું થયા પછી પાણી ઓસરે છે. પણ જને તો ઉપર વહી આવેયો પોચો કાપ એમ ને એમ રહે છે. દર વરમે કાળી અને નીલ નદીઓને લઈને નાઈલમાં દેવ આવે, દેવનું પાણી આસપાસ પ્રગરે, અને પાણી ઓસરી ગયા પછી સાથેનો કાપ ત્યાં ને ત્યાં રહી જાય આવો પ્રકાર દળરેલ વર્ષથી ઇજિપ્તમાં ચાલ્યા કરે છે. દર વરમે પોચા કાપના થર ઉપર થર ચઢી, નાઈવને, જને કઠિ સહરાના રેતીના ભાગનું જુખું ૨૧૩૫ જતું રહી તે પ્રદેશ અત્યંત ઇજદુષ થયો છે સાધારણ રીતે થર ઉપર થર ભેગા થઈ નાઈવની કાંઠાની જમીન વીસથી ચાળીસ ફૂટ જિંચી થઈ છે. દર સો વરમે આ જમીનની સપાટીની જિંચાઈ ૭ ઇંચ વધે છે એમ કહેવાય છે.

રેલનુ પાણી નાઈલની બંને બાજુએ જોડેલે દર સુધી જાય તેટલા ભાગ ઉપર કાપ લેગો થનાથી જમીન ફળદ્રુપ થાય છે. આ ફળદ્રુપ પ્રદેશ પછીની બંને બાજુએ ખૂબ રેતાળ છે. નાઈલ નદીની આ ફળદ્રુપ ખીણ માત્ર નવ દસ માઈલ પહોળા છે, પણ લંબાઈમાં આશરે હજાર માઈલ છે.

ઇજિપ્તનો ફેલા

હવે આપણે ઇજિપ્તના ખેડૂતોને મળીએ અને તે પોતાની ફળદ્રુપ જમીનનો ઉપયોગ ની રીતે કહે છે તે જોઈ લઈએ. ઇજિપ્તના ખેડૂતોને ફેલા કહે છે. આ નીચેનું તેમનું ચિત્ર જુઓ.

તેઓએ દંડા ચડી પહેરી છે, અને પગ સુધીનો આસમાની

જમીન સ્તરનો ઝબ્બો પહેર્યો છે. તેમના માથા ઉપર આપણા પુલૈયાની ટોપી જેવી એક નાનકડી ટોપી છે. દંડલાક આ ટોપી ઉપર રંગબેરંગી હાથશમાલ વીંટાળે છે. ફેલાના બેરાઓ પણ પુરોની માફક ચડી પહેરે છે. બિયાન નેઓ અગ ઉપર ઓઢણ અને માથા ઉપર એક લામો કાળા કપડાનો છુરો પહેરે છે આ ખેડૂતોના હાકગઓ ધબે ભાગે નાગા જ ફેરે છે. સદરાતુ ગણ ખર ને! રેતી ન દોષ નો યે સવા તો ગમ જ

ફેલા-ઈજિપ્તના ખેડૂતો

રહે કપડાની ત્યા શી જરૂર વળા જરૂર દોષ તોયે એ ગરીબ બિયાગ

ફેલાઓ બચ્ચાને માટે કપડાં સાડ પૈસા ક્યાંથી લાવે? જમીન ફળદ્રુપ હો કે ખારોપાટ હો તો પણ ખેડને તેમાં મહેનત કરવી જ જોઈએ અને અંધું પેટ ભરીને રહેવું જ જોઈએ એવો જગતનો નિયમ છે. આ નિયમને ફેલાઓ અપવાદ નથી. ઘણા ફેલાઓ શ્રીમંત જમીનદારોની જમીનમાં નોકર તરીકે કામ કરે છે. તેમને મહેનતાણું બહુ જ ઓછું મળે છે. ફેલાક જાણે ઘોડીઘણી પોતાની જમીન છે અથવા મળે છે.

ફેલાનાં ઘર

માસો, આપણે ફેલાનાં ઘર કેવાં છે તે જોઈ લઈએ. પેપુ' જીએ એક ગામડું. આ ગામમાં ફેલાં બધાં ખજૂરના ઝાડો છે. ફેલાઓ નાઇલ નદીમાંથી વહી આવેલી માટીની ઇંટો બનાવી, તેને તડકામાં બરોબર સૂકવી, તેનાં ઘરો બાંધે છે. ઘરનું ડાપડં ધામનું અથવા ખજૂરના ઝાડના પાંદડાંનું હોય છે અને તે બહુ જ નીચું હોય છે. આ બધાં ઘરો એક મજસાવાળાં જ હોય છે. તેમાં બારીઓ હોતી નથી. તેઓ દાર્ઝ બંધ કરેલી પેટી જેવા દેખાય છે. બિચારા ફેલાના ઘરોમાં બે ચાર ચટાઈ અને માટીના થોડા ઘડા, થોડા ટોચકાઓ—એટલો જ સર સામાન હોય છે. રમોઈને માટે આપણી માફક જ ત્યાં માટીના ચૂલા હોય છે. પણ તે ચૂલા ધરતી બહાર હોય છે. ઘરમાંથી ધુમાડો બહાર જવાને માટે બારીઓ હોતી નથી તેથી રમોઈ બહાર જ ફરે છે વળી ઇશ્તમ દેશ ફળદ્રુપ છે તો યે આખરે તે સદરાનું રણ જ ને. તેમાં વરસાદ કોઈ પણ વખતે પડે નહિ તો પછી બહાર રમોઈ કરવાનો શો વાધો? ફેલાઓની સવાની સગવડ જોઈ કે? તે કેવી છે? તેઓએ ઓરડીની જીતોને અડીને જ સૂવા જોડેલો ઓટલો બાંધેલો છે. આ ઓટલા ઉપર ચટાઈ પાથરીને તેઓ સૂઈ જાય છે.

ફેલાઓનો ખોરાક એટલે મકાઈ, ઘઉં અથવા દાળની ઘણી મોટી અને વ્હડીપાતળી લાખરી. અને તેની સાથે શાક, ઇંડાં કે ખજૂર. આ

લોકો ઘણે ભાગે માંસ ખાતા નથી. અને ખાય તો ઘણે ભાગે ભેંસનું જ માંસ ખાય છે. દૂધ પણ ભેંસનું જ લે છે. બેસો ફેલાઓના બહુ કામમાં આવે છે. આપણી તરફ જેમ બળદો તેમ ઇંછામાં પાડાઓનો ખેતીના કામમાં ઉપયોગ થાય છે. ઊંટો અને ગવેડાઓને પણ ખેતીના કામમાં લગાડે છે. પેલા જુઓ ખેડતો. એક ઊંટ અને એક ગવેડું હજે ભેડીને જમીન ખેડે છે. આ ખેતરો કેટલાં નાનાં નાનાં છે? દરેક ખેતરની આસપાસ માટીની ભીંતની વાડ કરી છે. આ ખેતરોમાં તમને ફવાઓ નહિ મળે. ચોમેર પાણીની નાની નાની નહેરો ખેતરોમાંથી કાઢેલી હોય છે. ચારે તરફ નાઈજ નદીના પાણીની નહેરોની જાણે જાળ જ પાથરી ન હોય?

વરસાદ વિનાની ફળદ્રુપતા !

અહાં ખેતરોને માટે નહેરનું પાણી જોઈતું નથી. વરસાદ ત્યાં હોતો જ નથી; તો પછી ખેતીને માટે પાણી ક્યાંથી લાવતા હશે? કહો વાર! જુન મહિનાની પહેલી તારીખથી નાઈજ નદીનું પાણી અટવા મારે છે તે ઓકટોબર મહિના સુધી સતત મરતું જાય છે. નદીના બંને કાંઠે આવેલાં પાંચ છ માઈલનાં ખેતરો ઉપર પૂરતું પ્રસરેલું પાણી ચાર પાંચ મહિના સુધી ઓસરતું નથી. પછી નવેમ્બરની પહેલીથી તે પાણી ઓસરવા મારે છે અને ખેતરો ખુલાં થાય છે. આ ખેતરો ઉપર આપોઆપ જે કાંઈ બેસે થાય છે તે ખાતરને માટે બહુ કામમાં આવે છે. પાણી ઓસરી ગયા પછી ખેડત પેલી મુલાળી અને બીનાશવાળી જમીનમાં માંસના મૂવનો પાક લે છે.

નદીથી દૂર આવેલા ખેતરોમાં તો નહેરનું પાણી જ જોઈએ. આ પાણી જુદી જુદી રીતે ખેતરોમાં લઈ જવામાં આવે છે, જેમની જુની રીત આ પ્રમાણે છે. ખેડત નદીમાં અથવા નદીમાંથી કાઢેલી નાહેરમાં બોમો રહી ટોપલી જેવી ટોચથી પાણી ઉભેલી કાંટે

છે. અને તે નદીથી અથવા નહેરથી જિયાણુ ઉપર આવેના પોતાના ખેતર તરફ જનાર નીકમા રેડે છે એમ કુવાથી તે પાણી ખેતરોને મળે છે કેટલી બધી આ તકનીક! ઇજીપ્તમા હજારો ફેનાઓ અને તેમના છોકરાઓ આ પ્રમાણે પાણી જીનેચી કાઢીને પોતપોતાની નીકમા રેડતા નજરે પડે

ખીજી રીત એ છે કે નદીમા અથવા નદીની પામેની નહેરમા, આપણા વાડીવાળા ગામોમા હાથ કે તેમ, ધગમાળનો રેટ મૂકે છે ઘટમાળના લોકોએ ભગઈને ઉપર આવે એટલે તે નીકમા ઠાપવે છે ધાણીની બળદની માફક ટેટે જોડના ગધેડા આ રેટ ચલાવે છે

ઇજીપ્તમા એવા આશરે પચાસ હજાર રેટ નાખ્ય નદીનુ પાણી ઉનેચી કાઢે છે આ રેટ ચલાવનારે માટે એક વાખ પાણી કે ગધેડાઓ જોડાય છે અને ખેડૂનોના પચાસ હજાર છાંપરાઓ તેમને હાકે છે પહેના નાઇના પૂગનુ ધાણુ પાણી અને તેની સાથેના કાપ સમુદ્રમા ધસડાઈ જતો તેથી ખેતીમા તેનો કશો ઉપયોગ થતો ન હતો પણ હાલ ઇજીપ્ત દેશ અંગ્રેજસરકારની દેખરેખ નીચે આવી ગયો છે એટલે અંગ્રેજોએ નાઇન નદીમા ડેર ડેર બંધ બાંધીને પાણી અડકા ધુ છે આગાનનો બંધ સૌથી મોટો છે તે સાત મજલા જેવડી ઈમારત જેટલો જાયો છે અને તેની દીનાન ઉપરથી એકી સાથે ત્રણ ગાડા જામ તેમ્લો તે પહોંચો છે આ બંધો રેનનુ પાણી અને કાપ અટકાવે છે કેન ઓસરી ગયા પછી બંધની દીનાનોની તળેલીમા મૂકેલા બારણાઓ ખોલે છે પછી ત્યાંથી પાણી અને કાપ બહાર પડતા તે નહેરોમાથી ખેતરોમા લઈ જવામા આવે છે આપણા મુબર્ક ઇવાકામા ભારદરનો વિત્તનમધ, ભાડગનો લોઈડમધ અને સિંધ પ્રાંતમા સિંધુ નદી પર આવેલો સકરનો બંધ છે આ નણુ બંધો આસ્વાન જેટલા બનકે તેનાથી પણ વધારે પ્રચલ છે ભાડગનો બંધ નો દુનિયામા સૌથી મોટો છે

નાઇલ નદીના પાણી ઉપર ફેલાયેલો વરસમાં વધુ પાકો લણે છે. ઉનાળાનો પાક કપાસ, ગેરડી, ડાંગર હોય છે. જુલાઈથી ઓક્ટોબર સુધીમાં મકાઈ, ડાંગર, અને જુદાં જુદાં શાક તૈયાર થાય છે. નવેમ્બરથી મે સુધીમાં બધી જાતનાં અનાજ પાકે છે. ઇજીપ્તમાં સૌથી વધારે મહત્વનો પાક કપાસનો છે. ત્યાં લાખો રૂપિયાની દિમતનો કપાસ પેદા થાય છે. ઇજીપ્તનું ૩ બહુ જ મુલાયમ હોય છે, તેના વગર કીણું અને મુંઝાળું કપડું તૈયાર થતું નથી.

કેરોની મુલાકાતે

નાઇલને કાંઠે રહેતા કેલ્ડાઓની આપણે ઝોળખાણ કરી લીધી. હવે ઇજીપ્તની રાજધાની કેરોમાં જઈ સાના શહેરીઓની રહેણીકરણી કરી છે તે જોઈ લઈએ.

કેરો આપણે આગામીમાં જઈએ. એ ગાડી નાઇલની પાસે ચઢને જાય છે. ગાડીની બંને બાજુએ ભરતક પાક દેખાય છે. વચ્ચે ખેતરોમાં જીંટ, ગવેડાં અને ભેંસો ચરતાં માલમ પડે છે. દર સ્ટેશને આસમાની રંગના લાખા મજલા પહેરેલા છોકરાઓ અને છોકરીઓ સંતરાં, શેરડી અને ધડાં વેચતાં દેખાય છે. કેટલીક જીઓ માથે પાણીના ચંચુ લઈ પેટરોમાં ઉપર આંટા મારે છે.

પેલા જુઓ, આંધેથી મસ્જિદના બેંચા મિનારાઓ દેખાય છે. આ જ કેરો શહેર. પેલા બેંચા ધમારત જેવા દેખાય છે તે કેરોના પ્રસિધ્ધ મિનારા—(પિગમિડ). આ આખું સ્ટેશન. આ ગવેડાવાળા છોકરાઓની કેટલી ભીડ ! આ ગવેડાઓ શા માટે હસે, લલા ? ઇજીપ્તમાં ગવેડાઓને બહુ માન મળે છે. શ્રીમંત લોકો ઘોડાઓની માફક ગવેડાઓ ઉપર બેસે છે. સાલો, આપણે પણ બેસવાને માટે ગવેડાઓ ઠરાવીએ. શો ઉપાય ? જે દેશમાં જઈએ તે દેશના રિવાજ મુજબ વર્તવું જોઈએ. પેલા પોરીયા જુઓ કેવું લામ્બુવટયુ અમેજી બોલે છે તે ! Mr

donkey, good donkey. હીક મીક. બેસીએ આ ઘોડા ઉપર. પેકો પોગીયો પાછળથી ગધેડને જોનાના હંડાથી દોડાવશે.

સાહેરમા યુગોપિયન લોકો ગ્લે છે તે જાગમાના ગ્લેતા કેટલા મોટા અને સ્વચ્છ છે તે જુઓ. અહીંયાં જાગખમીયાઓ પણ પુષ્કળ છે. અને બેન્ડ પણ મીઠું વાને છે. પણ ગહેરનો બીન્ને જાગ એટલો સાગે નથી. રગ્તા છેક સાંકડા અને ગંદા છે અને તેમા પુષ્કળ ગીંગ્લી છે. કેટલાક લોકો ગધેડા ઉપર તો કેટલાક બિંટ ઉપર બેસીને જાય છે. છોકરીઓ માથે જીયાં માટવામા પાણી વધેને જાય છે. આધગાઓ જીખ માગે છે. મદારીઓ એવ કરે છે. જીખીઓ ગ્લેનામા પખાન-માથી લોકોને પાણી પાય છે. રસ્તામા ભારે હા જમી છે.

આઝાર વિદ્યાર્થીક

ધરો પણ કેવા બધ પેડીની માફક અને આપણી નરકના અગાનીવાળા ધરોની માફક સપાટ છે ? બારીઓ જાળવાળી છે અને બાગણાં ઉપર નકશીનું નુદર કોતરકામ કરેલું છે પણ ખગ ધરો ધોળેયાં છે. કેરોમા કેટલી બધી મરિજો છે ? પાણી જ ગમી અને વિશાળ એની મિમારત તમે જુઓ તો માની જ યો કે આ મરિજ છે. દરેક મરિજોની આગળ એક મોટું ચોમાન હોય છે અને ત્યાં પાણીનો એક ઢોળ હોય છે નિમાજ પઢનાને માટે અદર જતા પહેલા અહીંયાં દે. કે હાથપમને ધોઈ સ્વચ્છ કરે છે આર્યના ઉપગત શિક્ષણમા પણ આ મરિજોનો ઉપયોગ થાય કે. મુસલમાનોની નિશાનો મરિજોમા જ હોય છે. ચાનો, આપણે આઝાર નામનું પ્રસિદ્ધ રિશ્તવિદ્યાય જોઈએ. અહીંયાં વિદ્યાર્થીઓને શી નથી તેમ જ શિક્ષકોને પગા નથી. શિક્ષકો 'ટ્યુશન્સ' કહી અથવા ગ્રંથની હસ્તવિખિન ગ્રંથો તેવાનું કરી ગુજરાત ચલાવે છે આગળ વગસના છોકરાથી માડીને ગીતો વગસના ડોસા સુધી અહીંયાં વિદ્યાર્થીઓ હોય છે શિક્ષણના મુખ્ય વિષયો—અરબી ભાષામા લખેલું મુસલમાનોનું ધર્મપુસ્તક કુરાન, બીજાશ્લિન, બ્યારશ્લ કાલ અને અર્વાકાર હોય છે. વિદ્યાર્થીઓ વિશાળ પાડીને જમીનઉપર

બેઠા છે અને બધા આગળપાછળ એવાં ખાધને કુરાન મોઢે કરે છે. કાઈ અરબી ભાષાના મૃગાક્ષરો શીખે છે. ઈશ્તિમાં મરિજદોમાં બેસતી દસ હજાર નિશાળો છે. આ જુની પધ્ધતિની શાળાઓ ઉપરાંત પ્રાથમિક માધ્યમિક, ધંધાઓ, અધ્યાપન, ખેતી, કાપડા, વૈદક વગેરેની શિક્ષણ-સંસ્થાઓ પણ ઇશ્તિની સરકારે સ્થાપી છે. પ્રાથમિક શિક્ષણ અરબી ભાષા દ્વારા અપાય છે.

કેરોનાં બજારમાં

હવે આપણે બજાર જોઈએ. ગ્રતા ઉપર કિનારવાળા મુસ્લમાન અબ્લાઓ પહેરી કોકો ગાસે છે. કુરખાવાળી અને મુદર પોપાકવાળી સ્ત્રીઓ ગમેકા ઉપર બેસી છે. કેટલીક સ્ત્રીઓ પગે ચાલીને જાય છે. તેમની આગળ તેમના કાળા મીઠી નોકરો ચાસે છે.

અહીંયાં દરેક પ્રકારની સ્ત્રીઓને માટે અવગ અવગ બજાર છે. મુંદર ગલીયાઓ વેચાય છે તે તુર્કી બજાર, ઘડિયાળો અને ઝવેરાતનું બજાર, અતરોનું બજાર, પુસ્તકોનું બજાર, કાનરકામ કરેલી સ્ત્રીઓનું બજાર, વાસણોનું બજાર, મીઠાઈનું બજાર—એવાં અહીંયાં ઘણાં બજારો છે. અહીંના દુકાનદારો ગણ સખ્ય હોય છે. તમે માવની તપાસ કરવા જાઓ એટલે પહેલાં દુકાનદાર તમને એટલા ઉપર બેસાડે, તમારા હાથમાં ગરમાગરમ કાશીનો પ્યાલો આપે અને પછી બીજી વાત

કેરોમાં તમને બીજી એક વાત નજરે પડશે, તે એ કે અહીંના કોફી છે મુસલમાન, પણ દેખાય છે છેલ્લે યુરોપિયન જેવા. તેમના જ જેટલા ગોરા અને કપડા પણ યુરોપિયન પધ્ધતિના જ. ફક્ત તેઓ માથે લાલ ફેન ટોપી પહેરે છે એટલું જ ઇશ્તિયન સ્ત્રીઓ તુમાન, અગરખુ અને જાડીટ પહેરે છે, અને ગહાર જતી વખતે ગરીર ઉપર અબ્બો પહેરે છે. તેઓ હમેશ પગમાં સપાટ પહેરે છે.

ઈશ્તિ દેશ યુરોપની છેક નજીકમાં આવેલો છે. અહીંયાં શિયાળામાં હવા ખાવાને માટે અને પ્રસિધ્ધ સ્થળો જોવાને માટે દર વર્ષે

હજારો યુરોપિયન લોકો આવે છે. આ ઉપરાંત કેન્ય, ઇટાલિયન, ગ્રીક, વગેરે લગભગ દોઢ લાખ યુરોપિયનો અહીંયાં કાયમ વસે છે. ઇજિપ્તના ઘણા લોકો યુરોપિયન સ્ત્રીઓ સાથે પરણે છે. ઇજિપ્તના ઘણા જુવાનો ફ્રાન્સમાં લાણી આવે છે. કેરોના લોકો કેન્ય લાગા સારી પેઠે જાણે છે.

મોજીલા ઇજિપ્તનો

કેરોની ખરી મઝા દિવસે તમારા જોવામાં આવે નહિ, તેને માટે તમારે રાત્રે ઉત્તમરો દરવો જોઈએ. અહીંના લોકો બહુ જ મોજીલા અને રંગીલા છે. રાત્રે બાર કે બે વાગ્યા મુઘી હોટેલમાં અથવા ખુશામાં 'કેરી' નામના હોટેલો છે ત્યાં બેસી કોરીનો એક એક ઘૂંટડો ધીમે ધીમે લઈ ગાયન સાંજળતા અથવા નાચ જોતાં બેસવું આ એ લોકોનો રોજનો કાર્યક્રમ. બધી હોટેલોમાં ગાયન, નાચ અને બગીચામાં બેઠવું સુંદર વાદન ચાલતુ જ હોય.

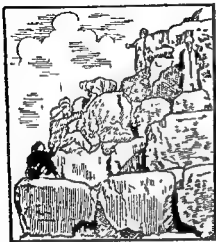
આ રંગીલા લોકોનું બીજું પ્રિય રોકાણ તે હમામખાતુ. હમામખાતું એટલે સાર્વજનિક સ્નાનગૃહ. કેરોમાં પુરષો અને સ્ત્રીઓને માટે ઘણાં હમામખાનાં છે. અહીંયાં પ્રથમ શરીરની ચાંપી કરીને પછી નવરાવવામાં આવે છે. બેરાઓનું બપોરનું કામ એટલે પાડોશણને ત્યાં બેસવા જવું અથવા હમામખાનામા નહાવા જવું.

આ લોકો સવારે નાસ્તો, બપોરે જમણુ, અને રાત્રે મુખ્ય ભોજન કરે છે. તેઓ મીઠાઈ અને ફળો ખૂબ ખાય છે. કોરી તો પાણીની માફક તેઓ પીએ છે. તેમનું બીજું વ્યસન તે તમાકુ. બધા દરજ્જાના લોકો ખૂબ તમાકુ પીએ છે. શ્રીમંત સ્ત્રીઓને પણ આ ટેવ હોય છે.

હવે આપણે કેરો નજીક આવેલાં જુનાં કાળનાં સમારકો જોવા જઈએ. નાઈલ નદીના ઉપકારથી ઇજિપ્ત દેશ બહુ ફળદ્રુપ અને ધનસંપન્ન થયો છે. ખેતુપીણું મજવાની અછત ન હોય તો માણસ લલિતકળાનો વિકાસ કરે છે અને સાહિત્ય નિર્માણ કરે છે.

પિરામિડો

આ નિયમ પ્રમાણે ઇજિપ્ત દેશ ત્યાંના પ્રાચીન લોકોના અદ્ભુત

પિરામિડ ઉપર ચઢવાની રીત

એક ઉપર એક મોટા પથ્થરો પગથીઆ જેવા રચીને આ મિનારાઓ બનાવાયા છે. નીચે પાથો બહુ જ પહોળો અને ઉપરનો ભાગ સાંકડો થતો જાય એની એમની રચના છે. મિનારાના શિખર ઉપર ચઢવા માટે ત્રણ માણુઓની જરૂર પડે છે. બે જણ ઉપર ગદી મુસાફરને ઉપર ખેંચે છે અને એક નીચેથી તેને ઉપર હાંમેલે છે

ઇજિપ્ત એ સુવાળા કાપથી બનેલો દેશ. ત્યાં મિનારાઓને માટે પથ્થરો ક્યાંથી લાવ્યા હશે? એમ કહેનાય છે કે અરબસ્તાનમાના પર્વતોમાથી મેંકડો માધવ ઉપરથી આ પથ્થરો આવ્યા છે. પથ્થર લાવવાને માટે ફક્ત રસ્તો તૈયાર કરવામા દસ વરસ લાગ્યા. મોટા મિનારો બાંધવાને માટે એક લાખ ગુનાઓએ વીસ વરસ સુધી કામ કર્યું. શી આ રાજલોકોની હોશ અને મહત્વાકાંક્ષા?

અને લવ્ય મિનારાની બાબતમાં પ્રસિદ્ધ છે. કુદોથી આઠ માધવ ઉપર આવેલા ત્રણ મિનારા જે 'પિરામીડ' તરીકે આપણે પહેલાં જાણખ્યા છે તે જોઇએ. આ મિનારાઓ એટલે ઇજિપ્તના પ્રાચીન રાજાઓની કબરો ઉપર ચણેલુ પથ્થરનું કામ. આ મિનારા ૫૦૦૦ વર્ષો પહેલા બાંધાયા છે. ચોથી મોટા મિનારો ૪૮૨ ફૂટ જ ઓછો છે. તેની તળેડીએ આશરે તેર એકર જમીન રોકી છે.

રિંકસ

હવે આપણે રિંકસ નામનો પથ્થરનો પ્રયંક સ્તીમુખી સિંહ જોવા

રિંકસ અથવા સ્તીમુખી સિંહ

જાણ્યો, આ સિંહ જોડો છે. એનો નીચેનો થોડો ભાગ દેતીમાં દટાઈ ગયો છે. એ આકૃતિ ખડક કાનરીને બનાવેલી છે. એ સિંહ પાંચ મજાની ઇમારત જેટલો ઊંચો છે. એની લંબાઈ ૧૪૦ ફૂટ છે. તેના આગળના પગની લંબાઈ ૫૦ ફૂટ છે. તેની ડોક એટલી મોટી છે કે તેમાં એક મોટી ઝોરડી સહેજે માપ. તેના કાન ઉપર માણસ ઊભો રહે તો યે તે માથા સુધી પહોંચી શકે નહિ. કાન ચાર ફૂટ છે અને નાક સાડાપાંચ ફૂટ લાંબુ છે. જડણું એટલું મોટું છે કે તે ખોલાય તો તેમાંથી એક બગલ સહેજે અંદર જઈ શકે. આ રાક્ષસી પથ્થરનું બાવડું કાણે તૈયાર કર્યું? ક્યારે તૈયાર કર્યું? આ વિંગ કંઈપણ માહિતી નથી. તો પણ તે પાંચ છ હજાર વર્ષ પહેલાંનું છે એ નક્કી. મિનારા અથવા પથ્થરના સિંહ જોવાં પ્રયંક રમારકો પાછળ મુકી

જનાર પ્રાચીન કાળના રાજ્ય લોકોનાં મૃદાં હજી પણ આપણને ડેરાના પદાર્થસંગ્રહાલયમાં જોવા મળે. પાંચ છ હજાર વરસ પુર્વે મૃદાં જેવાં ને તેવાં જ રહે એ ઘણી અદ્ભુત વાત છે. તે વખતના લોકો એક પ્રકારનો મસાલો મૃદાંને લગાડી પેટીમાં બંધ કરી રાખતા. હમણાં પેલી પેટીઓ જોડીને લોકોએ જોયું તો જાણે કાલે જ મૃત્યુ થયું હોય એવાં તે મૃદાઓ દેખાયા. જુના જમાનાના લોકોની આ હોશિયારી શી રીતે વર્ણવીએ ?

સ્વાધ્યાય

૧. નાઇલ નદીએ સહરાના રણમાં કહેવાય છે કે જાદુ ક્યું છે. કઈ રીતે ?
૨. હજીમની લોકમાતા નાઇલની જીવનકથા વર્ણવો.
૩. ફેલ્કાની રહેણીકરણી અને આચારવિચાર વિશે દ્રંકમાં લખો.
૪. હજીમમાં વરંસાદે જે હોનો જ નથી તે પછી જેતરોને માટે ત્યાંના લોકો પાણી કયાથી લાવતા હશે ?
૫. આપણા ગુજરાતમાં જેતરોને પાણી પૂરું પાડવાની જે જુદી જુદી કુક્તિઓ વપરાય છે તેનો પરિચય આપો.
૬. આસ્વાનના બંધ ઉપર દ્રંકે નોંધ લખો. હિન્દમાં એવા બંધો કયા કયા છે ? તે બંધોનો પરિચય કરવો. ગુજરાતમાં એવા બંધ નથી તેનું કારણ શું હશે ?
૭. હજીમના ૩ વિશે જે જાણુતા હો તે લખો. આપણે ત્યાં ઉત્તમ ૩ કયાં પેદા થાય છે તે જણાવો.
૮. તમે ડેરાની મુલાકાતે ગયા છો એમ કહી દેશી તમારા એક મિત્રને લામો પત્ર લખો તે પત્રમાં ડેરાના લોકોના પહેરવેશ, રીતગિયાજ, ઘર, બજાર, સ્ત્રીઓ, એક સ્થળેથી બીજે સ્થળે જવાનાં વાહનો, ભાષા, શાળા પાઠશાળાઓ, ધર્મ વગેરેનો ઉલ્લેખ કરવાનું ચૂકરો નહિ.
૯. પિરામિડ અને ગ્રિકસનું વર્ણન કરો.

- ૧૦ જાણો કે તમે પિરામિડ અને સ્પિંક્સ જોના ગયા છો એમ કહી તેને જોતા તમારા મનમાં કેવા વિચારો આવે તે દુકમાં વખો.
- ૧૧ ત્રિપુવૃત્તના પ્રદેશથી કેરો સુધીના પ્રદેશનું જાણે તમે વિમાનમાં બેસી અવલોકન કરતા હો, અને વિમાનમાં તમારી સાથે તમારો ખીન્ને એક મિત્ર બેઠો કે તેને જુદા જુદા પ્રદેશો જતાની તેનું વર્ણન કરતા હો એવો એક સુદર લેખ તમારી પુસ્તકોમાં તેના કદની પર્વા કર્યા વિના વખજો એ આવો લેખ પૂરો કરવા માટે ઉતાવળ કરશો નહિ ત્રણ ચાર મહિના લાગે તો બને, એને અગે ખીજા પુસ્તકો પણ બને તો વાચજો તમારું વર્ણન રસિક બનવું જોઈએ તેની ખાસ કાળજી રાખજો તો બસ
- ૧૨ ઇજિપ્તને ઘણીખરી રીતે મળતો આવે એવો આપણા દેશમાં કોઈ પ્રાન્ત છે ? કયો ? બન્ને વચ્ચે સામ્યના જે મુદ્દાઓ ટોચ તે ચર્ચો.

૭ : મધ્ય આફ્રિકામાંના નિઝો (સીદી) લોકો

સહરા રણની દક્ષિણમાં બહાલિન આગબોલી હદ પૂરી થાય છે અને નિઝો નામના લોકોની હદની શરૂઆત થાય છે રણની દક્ષિણમાં આવેના સુદાન નામના નિસ્તર્ણુ પ્રદેશમાં અને તેની દક્ષિણમાં તેના જેટલી જ વિસ્તીર્ણુ એની કાળો નદીની ખીણમાં આ નિઝો લોકો રહે છે તેમની હજારો જુની જુદી જાતો છે આ બધાના રીતરિવાજો ભારા વગેરે એકબીજાથી જુદા છે

નિઝો લોકો શાકી જેવા કાળા રંગના હોય છે તેમના હોઠ બહુ જાડા, વાળ વાકડીઆ અને જાડા જીન જેવા હોય છે, તથા નાક ચપટા હોય છે ઉત્તર આફ્રિકામાંના ઠીજળા રંગના લોકોની સાથે લમ્પાયવાદાર યદને જે નિઝોની મિત્ર જાત પેલ ચર્ચ છે તેને બાદુ કહે છે બાદુ લોકો નિઝો જેટલા કાળા હોવા નથી, તેમ એમના હોઠ પણ જાડા હોતા નથી નિઝોની જાતિઓ એટલી બધી છે અને તે

ગાંધીનાં રંગ, રંગ, રીનમાંત પહેરવેશ વગેરે એટલી બધી જુની જાતનાં

ગાંધી પ્રદેશનો નિથો

છે કે એ બધાની માદિતી આ પુગતકમાં આપવી અશક્ય છે. ઉત્તર તરફના બદાહિન અરબોના સદવાસથી ત્યાંના નિથો મુસલમાન થયા છે અને ખાથું-પીત્તું, ઉઘાગધંધા, વગેરે બાબતમાં સુધરેલા છે. તેમજ સમુદ્રકિનારાની નજીકના ભાગમાંના નિથો લોકો પણ વ્યાપારને માટે ત્યાં આવી રહેલાં હુદુ-પિવન લોકોના સદવાસથી થયેા મુધરી ગયા છે. આ જે ભાગ છોડી દહને વિશાળ એવા મધ્ય અફ્રિકા તરફ નજર નાખીએ તો જંગલી નિથિતીની જુદી જુદી જાતની અવસ્થામાં આવેલી અમંખ્ય નિથો જાતિ આપણી નજરે પડે છે.

ગાંધી જંગલોનું પિયર

મધ્ય આફ્રિકા એ પ્રદેશ વિષુવૃત્ત ઉપર આવેલો હોવાથી ત્યાં ભયંકર ઉષ્ણતા છે. આ પ્રદેશમાં પુષ્કળ વગ્માદ વગ્મ છે. મોટી મોટી નદીઓ સરોવરો અને ગાંધી જંગલોનું એ જુનું સ્થાન છે. દીગણુ લોકો આ જ પ્રદેશમાં જંગલમાં રહે છે. અહીંયાં જમીન સપાટ ન હોવાથી આ પ્રદેશની નદીઓમાં થયેા પેાડા હોય છે અને તેથી નદીઓ મારફતે સામાન વર્ષ જવાને અડચણ આવે છે. દિંહ, દિપે પોટમમ, દાથીઓ, જેંગાઓ, વગેરે પ્રાણીઓ આ ભાગમાં વૈરવિહાર કરે છે. નદી પાસેની જમીન ફળદ્રુપ હોવાથી અહીંયાં ખેતી સારી પેડે વર્ષ શકે છે.

ઉત્તર તરફના અન્ન અથવા તો સમુદ્ધિનારા ઉપર ॥ યુગ-
ધિયનોનો સદનામ દેનાથી નિશ્ચે યોગપણા પછી પહરે છે પણ
મધ્ય આફ્રિકાના નિશ્ચે નગરના નાગાજી ગે છે નિશ્ચેની એની
ગંગીના નો છે કે તેઓ નગી ઉપર બિનકુલ કપ ૧ પચગતા નથી
ગંગી ભયમ દેનાથી નિશ્ચે ૨૫૫ પચેરવા ગમતા નથી એમા
તેમનો કંઈ પણ ના નથી આપણે ભગ ઉનાગામા બપોરે છૂટથી
શરીર પન્નુ ખમીસ કાઢી અને પખા નછને હાગધરીને નથી બેસતા ?
મધ્ય આફ્રિકામા આપણા અડીના મગતા વધારે પ્રમાણમા ગંગી
દેવ છે નિશ્ચે લોકોને આપણે મધ્ય આફ્રિકામાથી બચાવને ઉત્તર
ધ્રુવ પામે એક મોની પમે ના જઈ મૂળએ તો તે કીએ નાગા
ફેજ નહિ જટ દધી આમડાના એમ છે ૩૫ તો જગર પહેરમે
એનાથી બનતુ એકિમોને મધ્ય આફ્રિકાની હવામા મૂળએ તો તેઓ
તગતજ પોતાના ખરબગડા મગ દેખી નછને છૂટથી નાગા ફરશે
જેવો દેશ તેઓ વેગ જે નિશ્ચે નાગા નથી રહેતા તેઓ કહે આમડાનો
અથવા જાગી જાનો એ મટા વીંટાગે છે પણ સમુદ્ર પામેના
નિશ્ચે યુરોપિયન નોમએ નિનાયતમાથી આબેના ભપ દાર રગના
કપડા પહેરે છે તેમો રગમેગી કપડુ બહુ ગમે છે તેમના બેરાઓ
ગમેગી હાથમાય માથાની આસપાસ વીંટાગે છે

વસ્ત્રો રક્ષણ માટે કે મુન્દરતા માટે ?

કપડા બહુ ન બેઠતા હોય તો પણ નિશ્ચે લોકોને ધરણીના
ભારે રોખ હોય છે તેઓ વખતે નાગા ગહે પણ ધરણી વગર તેમને
ચાનનાનું જ નહિ એમ કહેનાય છે કે ૩૬ પણ પ્રકારનું વસ્ત્ર શરીર
ઉપર પહેરવાની પ્રથમ કપના દુનિયામા સજ્જાની બાનતમા, દાદ,
પરનથી શરીરનો બચાવ અથવા લક્ષ્મરક્ષકુ—આ દેતુ કારણરૂપ થયો
નથી પણ શરીર સુર દખાન એજ તેનું મગલુ દોલુ બેઠએ

આક્રિશમાંના ધરેણું પહેરી નાગ કરનાર નિશ્ચે તરફ જોઈએ તો ઉપરના મતનું સાચાપણ આપણને તરત જ માલુમ પડે છે.

આ ધરેણું તેઓ માનાયાંદીનાં પહેરે છે એમ નહિ, તે ગમે તે વસ્તુનાં અને ગમે તે પ્રકારનાં હોઈ શકે છે. જે નિશ્ચેને મોનું મગ તે સોનાની કડી, તોડા અને વાળીઓ પહેરે છે. જ્યાં મોનું ન મગે ત્યાં હાથીદાંતનાં કડાધી નેમને નિશ્ચેવધુ પડે છે. જૈરાઓ નાનપણથી જ મોટા જાડા જાડા હાથીદાંતનાં તોડા પગમાં પહેરે છે. તે એટલા બધા સારે હોય છે કે તે ગ્રંથકવાનું જૈરાઓને બહુ કંઠણુ પડે છે. નાનપણમાં પહેરેલા આ તોડા મરતા સુધી પગમાં હોયજ. કેટલીક જાતોમાં લોખંડની માળા ગળામાં તેમ જ પગમાં પહેરવાનો ઉવાજ છે. કેટલાક નિશ્ચેના જૈરા પીતળનાં તોડાની દાર ટીંચણથી પાની સુધી પહેરે છે. કેટલાંક જૈરા દાચના અને મણકાના દાર ગળામાં લટકાવે છે. કાડીની વાત તો કંઈ પૂછવી જ નહિ. આપણા અહીંનાં જૈરાઓ જેની રીતે પોશકા ઉપર બેસ મૂકે છે તેવી રીતે ત્યાની નિશ્ચે બહેનો પોતાનાં તમામ કપડાં ઉપર કાડીની લેખ મૂકે છે. આ ઉપરાંત ગળામાં કાડીના દાર, વાળમાં કાડીના ધરેણું, કાડીના બાલુજંધ વિગેરે જ્યાં જુઓ ત્યાં કાડીની રેલમહેલ ! કેટલાંક જૈરાઓ કાનની છુટ્ટી વાંધીને તેમાં લાકડાનો મોટો કટકા ખોમે છે, જ્યારે કેટલાંક જૈરાઓ દાચપગમાં તારની જાગી પહેરે છે.

કેશરચનામાં કસાયેવિધ્ય

નિશ્ચે જીપુગોની કેશરચનાની રીત વિચિત્ર અને બાનબાનની હોય છે. કેટલાક જણ વાળને તેજ અને માગી ચોપડી તેના જુદા જુદા આકારે બનાવે છે. કેટલીક જીઓ વાળ માથાની આમપામ વોટાળીને તેનાં બે શીંગડાં જોડા કરે છે. કેટલીક જીઓ વાળની નાની નાની લટાં નીચે લટકાવી મૂકે છે. કેટલાક નિશ્ચે વાળની ખાલકા પંખા

લોટની ખીર બહુ બાવે છે. આ લોકો ખીરનું વામણુ વચ્ચે લધને એમ છે અને એક જણુ ચમચાથી ખીરનો સળડદો મારી ચમચો પાડેગીને આપે છે, અને પછી તેઓ વારાફરતી સળડદા મારીને ખીર ખનમ કરે છે તે પછી તાણું દધ પીએ છે. કેટલીક વખતે આ લોકો બકરીનું અને ગાયનું માસ પણ ખાય છે.

ઉદ્યમી સ્ત્રીઓ

વીજો જ્યારે ટીચણુ મુઠ્ઠી આવે ત્યારે ઐરાં અને છોકરાંઓ તેમણી કપાસ વીણે છે. અને ઐરાંઓ તેમણી પંચિયા જેવું કપડું વણે છે. નિત્રોના ઐરાંઓ હમેશાં ગુલામની માફક ચતત મહેનત કરે છે. શ્રમના બધાં કામો તેમનેજ કરવા પડે છે. તે ખેતી કરે છે અને નદીઓમાં હોડીઓ પણ તેજ ચલાવે છે. માથા ઉપર ભાર લાઈ દૂરના બજારના ગામમાં જવું, અને ત્યાં તે બોળે વેચી આવવો તે કામ પણ ઐરાંઓનેજ કરવાનું. નિત્રો લોકો એક કરતાં વધારે ઐરાંઓની સાથે પરણે છે. જેટલાં વધારે ઐરાં તેટલો તે માણસ વધારે શ્રીમંત એવી માન્યતા છે. વળી જેટલાં વધારે ઐરાં તેટલા મજૂરો વધારે મળે.

ખેતી ઉપરાંત ખીજા ઉદ્યોગો પણ આ લોકો કરે છે. તેઓ લોખંડ શુદ્ધ કરે છે અને તેમાંથી તનવાડ, કાતડ, ભાલા, ખંજર, ચપ્પુ, પેદીઓ, હાર, કડાં વગેરે વસ્તુઓ તૈયાર કરે છે. તેઓ પાણેલાં જનવરોનાં આમડાનું જીન, લગામ, અને ચેલીઓ તૈયાર કરે છે. તેમજ મારીનાં ગુઘડ માટલા બનાવે છે. ભાનભાતની ટોપલીઓ બનાવવામાં પણ આ લોકો કુશળ હોય છે. હાથીનાંત ઉપર કાતરકામ પણ તેઓ આગી ગીતે કરે છે.

કામો, નાઈજર વગેરે નદીઓને કાંઠે રહેનાર નિત્રો હોડી તૈયાર કરવામાં બહુજ કુશળ હોય છે. કેટલાક નિત્રો તો હમેશા હોડીમાંજ ઘર કરીને રહે છે. નદીઓ ઝાળંગવાને માટે આ લોકો વાસના તેમજ પેલીના ખુવો બહુજ કુશળતાથી તૈયાર કરે છે. નદીનાંડાના નિત્રો

ખાસ કરીને માછલીથી પોતાનો ગુનરો ચલાવે છે અને ઘાડીપણી ખેતી પણ કરે છે.

મનુષ્યલક્ષી કું

જંગલની આસપાસ આવેલા નિમો લોકો જંગલી હાથીનો શિકાર કરે છે અને હાથી દાંત લઈને ગોરા વેપારીઓને વેચે છે. કું નામના નિમો આપણી તરફના ઘાડી લોકોની માફક મજબૂત અને તગડા હોય છે. આ લોકો આગભોટમાં ખજાગીઓનું અને ધક્કા ઉપર દમાકનું કામ કરે છે. આ કું લોકો રંગે કાળા હોવા છતાં આંખે, કાને, બીજા નિમો કરતાં ધણું સારા દેખાય છે અને ભાંચું વરચુ અંગ્રેજી પણ બોલે છે. નદીઓની રાહદારીથી આગે આવેલી નિમોની કેટલીક જાતિઓ સાવ રાની છે. આ નિમો માણુઓને મારી નાખી તેનું માંસ ખાય છે. શત્રુઓનું માંસ ખાવામાં તેઓ મગરૂખી માને છે. જાનનાર શત્રુઓને તેઓ બહુ મિત્રજથી કહે છે: “થોભ બચ્ચાણ, તું આવની કાવે મારા પેટમાં જવાનો છું.” આ લોકોના બગરોમાં માણુઓનું માંસ વેચાતું મળે છે. માણુસનું માંસ ખાવા મળે એટલા સાઠ આ લોકો ખાસ બીજી જમાતના લોકો ઉપર દુમસો કરી તેમને ક્રોધ કરે છે. શુભાઓને તે સારી પેટે ખવરાલીને પોગે છે અને તેમનું માંસ ખાય છે.

શુભામીની પ્રથા

અહીંયાં શુભામીની પ્રથા પરાપૂર્વથી ચાલતી આવેલી છે. પરજાતિના માણુઓને પકડીને તેને પોતાનો શુભામ બનાવવો અને અને તેની પામેથી કામ લેવું એ નિમોની જ પ્રથા છે. ધણું વગરો પહેલાં ઉત્તર આફ્રિકાના અરબ વેપારીઓ નિમોને જબરજબીથી પકડીને અથવા વેચાતા લઈને, તેમને શુભામ કરીને, કેંગા, બગદાદ, દમાસ્કસ, બસરા વગેરે શહેરોમાં વેચી નાખતા. દરેક તુર્ક અથવા આરબના ઘરમાં પોતપોતાની સ્થિતિ પ્રમાણે નિમો સ્ત્રીપુરુષો શુભામ તરીકે રખાતા. રાત્રીરજવાડાના રણવાસ ઉપર આ જ લોકોને નોકર રખાતાં-

સુરાપિયન લોહાએ જનારે અમેરિકા ખડ ગોધી ઠાકો ત્યારે તેમને ત્યા ખેતરો ઉપર દેખરેખ રાખના અને તેમા કામ કરવાને સાર મળુએ જોઈતા હતા તેથી તેમણે આજ્ય વેપારીઓનુ અનુકૂળુ કયુ અને તેઓ લાખમે નિશોને પકડીને અને સુનામ બનાવીને અમેરિકામા વર્ક ગયા અને તેમની પામે પોતાની કપાસની ખેતી ખીનના માડી અજ અમેરિકામા નિશોગુનામેના લાખમે વશજો રહે છે. તેમા છુ-૨ ની લોશિગન એ આગેરાનુ નામ પ્રસિદ્ધ છે

તો પણ જગની નિશો હવે સુધના મજ્યા છે ઘણા નિશોએ નરમાસ ખાનાનુ છોડી દીધુ છે અને સુનામીની પ્રથા પણ બધ પડતી બધ છે.

તેમનાં ગામ ઘરખાર

નિશોના ઘમે માગીના અને તેમના છાપગ ધામના દોર ૨ છાપગનો લાગ બારણાની આગળ લારીને બહાર ઓસરી બનાવે છે આ ખુદી જગમા નિશો લોખ બપોરે ઉવે છે અથવા વાનો નના જેમે છે. વજોભાગે તેમના ગામેની આમપાસ માગીનો ઝાટ દોર છે દરવેક રંગો પાળના સગાનહાનાઓ ભેગા થઈ એકમીત્તની પામપામે ઘરો બારે છે અને તે બધાની આમપાસ એક મોગે માગીનો ગાટ ચળે છે એક ગામમા એવી અને પોગો દોય છ. આ નોખા અનાગની ઘેરીઓને જીવે વડનાવે છે નાજુ ૩ અહીંયા ઉધકનો નામ ભારે છે તેમના ઘરમા અર્ધચંદ્રના આમગનો એક લાખનો દુપટો દોય છે આ નમનુ ઓલીડ આ ગોલીન ઉપર મન્દન મળી દોક લટકતી ગળી નેજા સ્ક્રી જલર છે તેન અને માગી નાપડીને જગદોર રીને બાધના વાગ અસ્તનન ન થાય એના માત્ર આ ઉપાય કરવો પડે છે એવાજ પ્રમગ્ન મજાતુ ઓલીડ આપબને વપાની લોહામ દંતના મજાએ નિશોની જમાનો હમેજ એકખીગની નાવ

માનમારી કરતી અથવા લડતી હોય તેમના ગામની આસપાસ ફીંગણા લેખના ગામોની જેમ ખર્ચ ખોદેલી કે અને વિપથી ચોપડેલી લાડીઓ પણ તૈયાર હોય જ ગામનો કોટ પણ મજબૂત હોય છે દરેક જમાતની ફોજ હમેશા તૈયાર રહે છે આ અગ્નિ રાજની પામે તો સ્ત્રીઓની પણ પચાણ પહેના હતી નાનપણથી જ બૈનાઓને તથિયા વાપગતા શીખવાડતા તેમને પરણનાની છૂ ન હતી તેમનો આખો જન્મ લગ્નામા જ હતો.

ભૂત અને ભુવા

નિમ્નો લોકોને બહુ, મતજન્ય નર, અને ભૂતપ્રેત ઉપર વણે નિશ્વાસ હોય છે ઝાડો, શુદ્ધાઓ વગેરે ટેકાએ ભૂતો હોય છે એવી તેમની માન્યતા હોય છે તેમનામા ભુવાઓનું માન્યત્વ બહુ મોટું છે ભુવાઓ જે કદે તે લામ આ નોંધ આપ્યે મીચીને કહે છે દરેક નિમ્નોની પામે જાનનગેનો મતરેનો ફાત કે પપ્પીનું પીંછું, નખ, અથવા એવી કંઈક વસ્તુ હોય જ આ મંતરથી વસ્તુ પામ હોય તો આપણે માદા પડનાના નથી અથવા વડાઈમા આપણે પરાજય થયાનો નથી એમ તેઓ માને છે માદા પડે અથવા કંઈક બૂઝ થાય તો શત્રુની પામેની મતરેની વસ્તુ વધારે પ્રભાવશાળી હોવી જોઈએ એમ તેઓ ધાડે છે તે પચગની ખનનચડી અને ભયપ્રદ મૂર્તિઓની પૂજા કહે છે આ દેવોને નિમ્નો તેમનો પ્રેમ હોનો નથી પણ એ હોય છે તે મૂર્તિઓ આપણું બૂઝ ન રહે અને ગતુઓનું બૂઝ રહે એટલા માટે જ તેઓ તેમની પૂજા રહે છે દેવો એને માણસનું બૂઝ કરના સમર્થ એવી રાક્ષિ એવી તેમની માન્યતા હોય છે

માણસ મરી ગયા પછી પણ કોઈપણ જગ્યામા જીવનો રહે છે અને ત્યાં તેને આ નોંધની જમી વસ્તુઓની જરૂર હોય છે, એવી નિમ્નોની માન્યતા છે તેથી તે પ્રેતની સાથે ખાનાપીસાની અને મૃતને

મનગમતી ચીજો દારી મુકે છે. પહેલા તો કાર્કરેણુ માણસ મરી જાય છે તેના મુદ્દાની આથે તેની ઈરીને અને ગુલામને પણ છવતા દારી દેતા દના.

હવે આ કલ્પના અને રિવાજો જતા રહ્યા છે. ક્રિશ્ચિયન મિશનરીઓએ બહુ જ દિંમતથી મધ્ય આફ્રિકાના આ દેશમાં પ્રવેશ કરીને ફેર ફેર નિસાજો ખોલી છે અને તેથી જંગલી નિમ્નોની ગ્રહી-કરૂણીમાં અને આત્મારવિચારમાં ઘણો ફરક થયો જાય છે.

નાણાંને કેકાણે લાધરૂમાલ

નિમ્નો લેકાને તાબાનાં અને ચાંદીના નાણાંની માહિતી નથી. તેઓ લેવડદેવડને માટે નાણા તરીકે ઘણી વસ્તુઓ ઉપયોગ કરે છે. કોડી અને છોપો એ ચાલુ નાણું છે. આ ઉપરાંત માંચ, ટાંકલુ, તારના દુકડા, રંગમેરંગી કાપડ વગેરે ચીજો કેટલેક કેકાણે નાણાં તરીકે વપરાય છે. કેટલેક કેકાણે લાધરૂમાલનું મદદરૂબ બહુ છે. એક લાધરૂમાલ આપીને અનેક વસ્તુઓ વેચાની લઈ શકાય છે. ક્યાંક કાચના મણિની તો ક્યાંક લાલ માંચની દિંમત વધારે હોય છે. ઘણે કેકાણે પીનજના દુકડાઓ અથવા મીઠાના કાકરાનો નાણા તરીકે ઉપયોગ થાય છે. થોડા મીઠાના કાંકરા આપી એક ગુલામ ખરીદી શકાય છે. તમે કોઈ નિમ્નો દુકાનદારને બકરીની દિંમત કેટલી એમ પૂછો તો તમને જવાબ મળશે કે આટલા મીઠાના કાંકરા અથવા કાચના આટલા મણિઓ, અથવા ૫,૨૫ ૭ લાધ લાણું કપડું.

સ્વાધ્યાય

૧. નિમ્નો લેકાના કય જંગલું વર્ણન કરે. 'માટ' એટલે શું ?
૨. નિમ્નો લેકાના મુલકના પ્રાણીઓનો ખગિચ આપો.
૩. નિમ્નોના પહેરવેશનું વર્ણન કરો. મનુષ્ય વચ્ચે મુદ્દના માટે પહેરે છે કે અંગડાણ માટે ? બે અંગડાણ માટે હોય તો ૧૦૦

- જેવા દેશમાં યુરોપિયન દળનાં કોટપાટકન અને નેટાઈઝી આપણને કેવા પ્રકારનું અંદાજ મળે છે ?
૪. હિન્દના સ્ત્રીપુરુષો માટે આદર્શ પટેરવેગની સ્ત્રીના તમારે કરવાની હોય તો તમે શુ સ્ત્રીવગો ?
 ૫. નિમ્નોનાં ધરણાં અને કેશરચનાનું વર્ણન કરો.
 ૬. નિમ્નો લોકોનાં હુંદણાં ગરીરને સુંદરતા આપવા ઉપરાંત ખીજ કઈ વર્ગેય ગરજ સારે છે ?
 ૭. નિમ્નો લોકોના ઉલોગધંધા અને ચંતણી નાણાંનો પરિચય આપતી એક દૃષ્ટી નોંધ લખો.
 ૮. મનુષ્યભક્ષી હૂનું એક દૃષ્ટિ રેખાચિત્ર દોરો.
 ૯. નિમ્નોની મામ અને શૂદ્રચના અને આપણી મામ અને શૂદ્ર-ચનાની તુલના કરો.
 ૧૦. નિમ્નોનું માદરે વતન નો આક્રિષ્ટ છનાં અમેરિકાના રાજકારણમાં નિમ્નોનો પ્રશ્ન ખૂબ અગત્યનો મનાયો હતો તેનું કારણ શુ ?
 ૧૧. શુકર ડી. વોર્શીઝન વિશે જે જાણતાં હો તે લખો.
 ૧૨. 'અંક્ય ટોમ્સ કેપિન' નામની એક નવલકથા તમે વાંચી છે ? તમને સમજણ પડે એવી તેની આગતિ મેળવી તમે જરૂર તે વાચન. શુભામી પ્રથા એટલે શુ તેનો તમને હૃદયભેદક પારચય તેમાં થશે
 ૧૩. નિમ્નોના વહેમો અને જનરમંતઃ ઉપર દૃષ્ટિમાં લખો.

૮ : પીડમાંના કિરગિઝ લોકો

અચાર મુંધી આપણે જાનકિન, ઈંદિયન, નિમ્નો અને હીંગણા એટલા આક્રિષ્ટમાના લોકોની માલિની મેળવી. હવે આ પ્રકરણમાં મધ્ય એશિયાના કિરગિઝ નામના લોકોની આપણે મુલાકાત લઈએ.

કિરગિઝ લોકોનો દેશ એક ઘણું જ મોટું સપાટ મેદાન છે. આ મેદાનમાં ઝાટો નો નથી જ પણ સહેજ ઊંચા એવા છોડ પણ નથી.

ન્યાં બેઠાએ ત્યાં દીવણ મુઠી બેસું ધાસ ઉગેયુ હોય છે. એવા પ્રદેશમાં રહેનાર લોકો શુ કરતા હશે વાઙ ? મેદાનમાં જનવરો નથી તેથી શિકાર પણ ન થઈ શકે. વરસાદ પૂરતો ન હોવાથી ખેતી પણ ન કરી શકાય. તો પછી ધાસ પુષ્કળ હોવાથી દોરો પાળીને તે પોતાનો મુન્તરો અધાવતા હશે નહિ ? હા એ જ સાચું છે.

કિરગિઝ લોકો કાળા પલુ નથી અને ગોરા પલુ નથી. તેમનો રંગ તાંમાના રંગ જેવો છે. તેમની આખ ઝીણી અને ત્રામી હોય છે. અને ગાવનાં હાડકાં બિપર ઉપમી આવેલા હોય છે. આ લોકોની સંખ્યા આશરે ત્રીસ લાખની છે.

તંશુમાં રહેનારા કિરગિઝ

તેમની પામે બકરા, ઘેટા, બેટા, ગધેડાં, અને મોઝાનાં મોટાં મોટાં ટોળાં હોય છે. આટલા જનવરોની સાથે જો તે એક જ ટુકાણે ધર કરીને રહે તો લાંબું ધાસ તરત જ ખતમ થાય અને પછી દોરને અને તેમને ભૂખે મરવાનો વખત આવે. એટલા માટે કિરગિઝ લોકો બદાકિનોની પેઠે હંમેશા જલદતા રહે છે અને તેમની માફક તંશુમાં જ રહે છે. હવે આ લોકો તંશુ ગેના કન્ટા હશે ? એન્કિમે લોકો પામના સમુદ્રમાંની સીસ માછલીના આમડાના તંશુ બનાવે છે. બદાકિનો પોતાની પામેના બેટાના આમડાના તંશુ તૈયાગ કરે છે. એ જ પ્રમાણે કિરગિઝો પણ પોને પાળેલાં જનવરોનાં આમડાના તંશુ બનાવે છે.

કિરગિઝોના તંશુઓ ખૂબ પહોળા હોય છે. પરંતુ કનાન લગાડી પછી તેઓ છત લગાડે છે. લાકડાની નાની ચાબવીએતો તેઓ છતને ટેકા આપે છે. કનાનો આગળપાછળ ખેચી ચકાય એવી હોય છે તેથી તંશુ બેઠાએ તેટલો નાનોમોટો કરી શકાય છે.

તંશુમાં બિનના મુન્ત ગાવીયા, તેમ જ જનજમો પાથરેલી હોય છે. ત્રીસોના ઘરમાં આટલા હોય છે. પણ ને અહીંયા ન મળે એ રખાની

વાન છે ડિગિઝોના વાચ્છુકમય લા ગના અથવા સામડાના હોત છે, તેથી તે લાગસાગટવાનો બધ નહેનો નથી વળી આ વાસળેય તૈયાર કરાને માટે પાણેના જનનરના ટોળામા સાધન હમેશ તૈયાર જ હાય

એક બીડમાથી બીજા બી મા જતા સૌથી પહેલા તેઓ ચોાએને લઈ જાય ૮ કુમળુ ઓ ડાની જતનુ ધામ ખારાનું પગલુ માન થોડાએને. ત્યાં પછી ગોસને નઈ જાય છે ગરો અને થોડાએને ૫ ગમે તેનુ બાબી રહેલુ કીણુ ધામ બકગ અને થોડાએને મો છે દોડાએને આપલુ બધુ માન આપવાનુ કાગલુ એ છે કે તે ડિગિઝોના બુ મામમા આવે છે તેમો લીધેજ ડિગિઝો સેકડો દોરોનુ રમણુ કરી શકે છે

ડિગિઝ નોડો ટોળા ડીંગો કરે ૨ ને ધમના બીડો પોતપોતાનામા વહેચી ને છે એક ટોળાના બીડમા બીજુ ટોળુ જાય નહિ એવા નિયમ હોત છે જો જાય તો ડિગિઝો અને માગમારી શરૂ થાય આ બી ના દેશમા પાણીની બહુ અછત હોત છે પાણીના ઝંજીરા તરીકે હોત ત્યાજ ડિગિઝો મમમ મે છે તેમની ચાનરની ગતિ બદલ ધીમી હોય છે એનુ મ યુ એ છે કે તેમની સાથે બમરા થોડા પપ્પ હોય છે તે ધીમે ધીમે ચગતા ચરતા ચાને છે ઉનાળામા જ્યારે મેદાન બહુ તરે છે ઓ પાણી મળતુ નથી ત્યારે ડિગિઝ નોડો પોતાના દેશની પામ આવેના કુગરો ઉપર મુકામ કરે છે અને ૫ સાદ રાત્ર થાય એવે પાણ મેદાનમા આવે છે

નીતિમાન ચોર

કોઈ કોઈ વખતે ટોળામા ઘણા જનવરો ભેગા થાય છે એમ થાય ત્યારે ડિગિઝના લાગમા આવેના બીજ તેમને માટે પૂગ પ તા નરી મ યુ છે તેમાનુ વાસ વહેલુ પૂગ ચઈ જાય છે એના વખતે તે મીજા ટોળાના બીડમા જળ ત્તીથી દૂર છે બીજા ટોળાના

બીડમાંના ઘાસની અને પાણીની ચોરી કરવામાં તેમને કંઈ વંધા લાગતો નથી. બનકું તેઓ તેને માટે મગર હોય છે. કિરગિઝ સજ્જનો અર્થ મુળમાં ચોર એવો થાય છે. બીજાં ટોળાંની ચોરી કરવામાં કિરગિઝો ભયે મગર થતા હોય પણ તે પોતાના ટોળાના માણસોની ચોરી કાર્ય દિવસ પણ કરે નહિ. પોતાના ભાઈબીથોની ચોરી કરે તો કિરગિઝને તરત જ મેનની સજા થય છે.

કિરગિઝો ચોડોધરો બનાતર પણ કરે છે. દર વર્ષે તે પોતાની નજીકના દેશમાં જાય છે અને ત્યાંના વેપારીઓને ત્યાં પોતાના ઘોડા અને ટ્રોડો વેચી નાખી તેના બદલામાં ધાન્ય, કપડાં વગેરે લઈ આવે છે.

ચોસલાની ચહા !

કિરગિઝોનો મુખ્ય ખોરાક તેમણે પાળેલા જનવરોનું માંસ હોય છે. તેમને બકરાનું માંસ બહુ ભાવે છે. તહેવારને દિવસે તેઓ ઘોડાનું માંસ ખાય છે. આખા દિવસમાં તેમને પાણી પીવા ન મળે તો ચામે. તેમજ અન્ય વગર પણ તે કેટલાક દિવસ રૂંદી શ્રદ્ધે છે. એવા અપવાદ પછી ફક્ત જે માંસ નજરે પડે તો તે એટલા ધરાઈને ખાય છે કે ત્યાર પછી તેઓ ચાલીએ શક્તિ નથી તે લાખરી ખાતા નથી. ખાટી દાળ કરીને તે પીએ છે. ચહા પીવાનો તેમને ભાગે ગોખ હોય છે. પરંતુ વેપારીઓની પામેથી તેઓ ટ્રોડોના બદલામાં ચહાના ચોસલાઓ લે છે ચીન, તાર્તરી વગેરે દેશોમાં ઈંટના આકારનાં મોટા ચોસલાઓ કરીને તે વેચે છે, જેને ચોસલાની ચહા કહેવાય છે. કિરગિઝોનું પીણું દૂધ હોય છે. દૂધમાંથી તે માખણ અને કૃમીસ નામનું એક પીણું તૈયાર કરે છે. ચામડાંની કાથળીમાં દરખાંડ દિવસ દૂધ મૂકી તે કાથળીઓ તેઓ અચરનવાર હલાવે છે. ઘોડા વખત પછી દૂધ ફાડી જાય છે અને તેનો છાશ જેવો રસાદ આવે છે. આ કિરગિઝોનું કૃમીસ ચોડું વધારે લેવાય તો માણસને નિશો ચડે છે

કિરગિઝ લોકો દેશના નામનો પડોગો જઈએ પહેરે છે આ જાના જનસરોના વાગનો અથવા કપડાનો કડેનો હોય છે જાની ને ન પીગા અથવા નાન ગંગા ચામડાનું પાનડું પહેરે છે તેઓ દા ના મુધી ના બૂટ પહેરે છે અને પાનડાના છેડા બૂને બાધી દે છે જાની અદર ચામડાના જ ખમીએ હોય છે માથા ઉપર નેગના ચામડાની ટોપી પહેરે છે બહુ મોટા ટોગાના માથા પોતાની શ્રીમતાને ઝાળે એના મખમલના જાબા પહેરે છે મગપા

કિરગિઝ અને ચામડાની ટોપી પહેરતો કિરગિઝ

ધોડાનું છત્ર આ વગામમા તેઓ ચાદી અને મોન નાપરે છે અને તેના ઉપર હીંગ જડાવે છે બેગઓ પુરાની પોંજ પોતાક પહેરે છે—માન નેગના નાગની ટોપીને બંને તે માથે ધોડુ કપડું પીંટાગે છે

કિરગિઝ સ્ત્રીઓ

પુરો લોકો ઉપર નેગી પોતાના ટોગાનું ગદાણુ કડાનું હોય છે, અથવા મારામાગી શ્રી મોરી કડવાની હોય છે, તેથી બીજા કામ કરવાને માટે તેમને પુગસદ હોતી નથી ધનના બધા કામ બેગઓ જ કરે છે. મુલમ ઉપાડતી વખતે તથા અને તેમનો સરસામાન બેરાઓ જ બાધીને બેડ ઉપર લાદે છે નીની ઠંકાએ તથા ઠંકાને સામાન તેઓ જ ગોડવે છે દોડવાનું કામ પણ તેઓ જ કરે છે આ કામ ભારે મહેનતનું છે, કારણ કે ગરો, બકરીઓ, ઘેગઓ, આ લોકોઓ આ બધાને એમણે દોહવાના હોય છે ઘોડીઓને દિવસમા નયુ તથા વખત દોહતી પડે છે

કિરગિઝ બેરાઓને પોતાની જાનને શુભચારવાને ભારે શોખ હોય છે તે પોતાના ચરો રગાવે છે અને પાકિડર પણ લગાવે છે

પાણના પાણ પોતાના વાળમાં ગૂંથે છે. તેઓ ઘરેણાં પણ ઘણાં પહેરે.
૧. કિરગિઝ છોકરીઓનું ઘસ પંદર વરસની ઉંમર પહેલાં જ થાય છે.
૨. રાત્રીને વહુના બાપને પૈસા આપવા પડે છે. ઘેટાં, જિંટ વગેરે જાતનાં
જાણુ જ હોય. રૂપાળી છોકરીને સડેજમાં પચાસ જિંટ અથવા મા
પકરીઓ જેટલું ધન મળે છે. કદરૂપી છોકરીને સોદા એક બે
જિંટથી જ થઈ શકે છે.

કિરગિઝોના કુટુંબમાં ઘણાં માણસો હોય છે. છોકરા, છોકરીઓ,
મહુઓ, નોકરચાકરો વગેરેથી તેમનું ઘર ભરેલું જ હોય છે. ઘરમાં
જેટલાં માણસો વધારે તેટલાં દોરો રાખવામાં અને દોડવામાં વધારે
મદદ થાય. જે કારણને લઈને નિમ્નો ઘણાં બેસાં કરે છે, તે જ કારણને
લઈને કિરગિઝ, ઘણાં માણસો મળી એકઠાં રહેવાની એટલે કે સંયુક્ત
કુટુંબપદ્ધતિ પસંદ કરે છે.

તમને લાગતું હશે કે ગરીબ બાપડો કિરગિઝ આપો. જન્મ
રખાયા કરે છે તેથી તેને એમ રખાવાનો કંટાળો આવતો હશે નહિ ?
ના. બિલકુલ નહિ. જાતકું ઘોડા ઉપર બેસીને ખુશી હવામાં ફરવામાં
કિરગિઝને ઘણી મજા પડે છે. ખુશ્તીમાં આકાશના તારાઓ જેતાં સૂર્ય
જવું તેમને ગમે છે. એક જ ડોકાણે ધર કરીને રહેનાર આપણાં જેવા
માણસોને તેમની દયા આવે છે. આપણને એક જ ડોકાણે રહેવાનો
કંટાળો કેમ આવતો નથી એની જ કિરગિઝને નવાઈ લાગે છે. તેને
પોતાના ઘોડા, બકરીઓ, જિંટો અને ગાયોના ટોળાનું પુષ્કળ અભિમાન
હોય છે. એવાં ટોળાં કમનસીબે જેના લાગમાં આવ્યાં નથી એવા
તમારા જેવા માણસોની ગરીબાઈને માટે તેને દુઃખ થાય છે. નો હવે
કહો, ડોકાણે રખાતા કિરગિઝોને માટે તમને દયા આવે છે ?

કસા મેળવી શકે છે એવા કેટલાક મુધરેલા લોકો તરફ હવે આપણે જાણીએ.

આપણા પુરાણો પડોશી

શરૂઆતમાં ઉત્તર તરફનો આપણો પાડોશી અને જૂની સંસ્કૃતિવાળા ચીન દેશ તરફ નજર નાખીએ. ચીનો અને આપણો ધણો જૂનો મજાનુંબંધ છે. ત્યાં જે બૌદ્ધધર્મ હાલ પ્રચલિત છે તે આપણે ચીનને આપ્યો છે. પ્રાચીન કાળથી વિદ્વાન ચીની પ્રવાસીઓ સ્વધર્મની જન્મભૂમિના પવિત્ર સ્થળોના દર્શન કરવા અને પોતાના ધર્મશ્રદ્ધાને અભ્યાસ કરવા હિંદુસ્તાનમાં આવ્યા કરે છે. અહીંની વિદ્યાપીઠોમાં તે વખતે દસ દસ હજાર નિષ્ઠાપાત્રો હતા. આ ઉપરાંત હિંદુસ્તાનના વિદ્વાન પડોશીને ચીનના દરબારમાં ઘણું માન મળતું.

આપણા જેવો જ ચીનનો ભૂતકાળ પણ ધણો ઉજ્જવળ હતો. ચીને જાણવાની કલાની શોધ કરી મુરોખના લોકો ઝાડની હાલો પહેરી જે વખતે જંગલમાં ભટકતા હતા તે વખતે ચીની લોકોએ કીમતી પુસ્તકો લખ્યાં અને જાણ્યા કાળજી કેરી રીતે તૈયાર કરવા તે ચીને જ પ્રથમ દુનિયાને શીખવાડ્યું. હોકાવાંત્રની શોધ ચીનમાં જ થઈ. રેશમનાં વસ્ત્રો પ્રથમ ચીને જ વણ્યાં અને એકવાએ ઘણા સૈફા મુધી જગતને પૂરાં પાડ્યાં. આવો વપોટદ અને જાનવટદ દેશ આપણે હવે જોવાના છીએ. ઉત્તરમાં હિમાલયનો દુર્લભ ડાહ અને બીજી બાજુએ અમુદનો ઘેરાઓ—એરી લાંગોલિક પર્વતોને વચ્ચે હિંદુસ્તાન નિરતિ પોતાની મંડળિનું મંવર્ધન અને વિરાગ કડી સંકુ. ચીનની ચતુર્મુખીમાં પણ એરી જ રીતે તેને અનુકૂળ થઈ દર્શાયું. પ્રચંડ હિમાલય જેવો એવાળા પૂર્વમાં ત્રણ સાડાનળ હજાર માર્ગવ મુધી પેશિદિક્ષ મદામાગરનો ખડો પટ્ટો, ઉત્તરમાં ધરા જ ઠડા અને વેરાન એવા ઝંબિગીઆની વાડ અને પશ્ચિમમાં જિંચા જિંચા કુંજોની

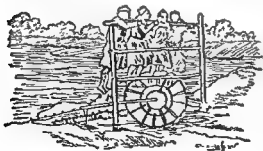
અને પાણી વિનાના રહી શકે એવો વિસ્તીર્ણ દેશ હતો નીચે દેશ હમણા હમણા સુધી પેગી જેવો બિનકુન બધું હતો અને તેથી જ તે પોતાની સમૃત્તિ નિર્ભર આયરી શકે. આ મુરદાન સ્થિતિનું બીજું પરિણામ એ આ કુ કે પોતાની સમૃત્તિ જ છે અને પારખની મરુત્તિ આ વિચારો ત્રીન ગેરી ચીનની ભુમિ ધમ-નાગી થઈ અને તેથી જ આજમાવના તરફ બનિય રાષ્ટ્રો થઈ હમાવી ન જગાડે ત્યાસુધી પુગાય ચીન અરીણના નિશામા ભૂતમાવના રવેનો મનનામા મશગલ થયું હતું ચીનમા પિતૃષ્ઠની વેનજા હોનાથી ભવિષ્યમા તરફ ન જોના ભતમાળ ઉપર ચીનથી દષ્ટિ મોગી હશે મે પણ બાના જોગ છે

ચીન દેશ સામાન્ય રીતે એક મોટું મેદાન છે વચ્ચે વચ્ચે કુગરોની હારો પ્રચરી છે અને તેમાથી મોગી મોગી નદીઓ નીકળે છે અને તેમાથી ઠેક ઠેક નહેરો માટેથી છે યુનોહો (મોગી નહેર) નામની એક નહેર બારમો માસ લાખી છે તે છોડીસનના પાચમા ભેગમા બધાઈ હશે યાગમેધ્યાગ એ ચીનની મુખ્ય નદી આ નદી નીનના મેદાન ઉપર ત્રણ હજાર માઈલ સુધી વહીને અમદમા મળે છે એના તેમ જ બીજી મોગી નદીના ધણા ફાટા છે અને તેમા બીજી ધણી નદીઓ આવીને મળે છે ચીન નદીઓનો અને નહેરોનો દેશ છે એમ કહીએ તો ચાને ચીનમા પ્રસિધ્ધ શહેરો નદીને મોડે વચ્ચા છે નદીઓ એ જ ચીનમા પહેનેથી રાજદારીનો રાજમાર્ગ છે

પીળો દેશ

ચીનના પશ્ચિમમા આવેના કુગરો ઉપર એક જાતની પીળાશવાળી માગીના થર ઉપર થર બેગા થયા છે કુગરોમાથી વહેતી નદીઓ આ પીળા માગીને પોતાના વહેણ સાથે જ મેદાનમા લઈ આવે છે અને તે નદીઓ અને તેના ધણા ફાટાઓને લીધે આ પીળાશનાળો કાપ ચીનના મેદાનમા પ્રસરે છે આ કાપથી લાની જમીન બહુ જ ફળુપ ઘઈ ઘઈ છે માગુ કે આ કાપમા ચૂનાની ખડી અને સડેલા પાદડાનું સારામા

સારું ખાનર રહેવું હોય છે. ચાંગમેક્યાંગ અને હોઆંગહો એ બે નદીઓમાં એટલો બધો કાંપ હોય છે કે તેમનું પાણી રાખડી જેવું ઘટ હોય છે. હોઆંગહોનો અર્થ જ 'પીળી નદી.' આ નામ પાડવાનું કારણ તેનો પીળો કાંપ. પેસિફિક મહાસાગરમાં લાગતી વખતે આ નદીઓમાં એટલો બધો કાંપ બેગો ધપેલો હોય છે કે મહાસાગરનું મુંદર ભરા રંગનું પાણી ત્રીસ ચાગાસ માઈલ સુધી પીળું થઈ જાય છે. દેશને સમૃદ્ધિ આપનાર આ કાપથી જ ચીનમાં પીળા રંગને મહત્વ મળ્યું છે. ચીનના એક બાદશાહનો ઇન્કાબ હોઆંગટી એટલે કે પીળા કાંપનો સ્વામી એવો હતો. ચીનના ઝંડાનો રંગ પણ પીળો જ છે. ચીની લોકો મુદર વસ્તુને પ્રેમથી પીળા રંગનો ઓપ આપે છે. નદીઓના પ્રવાહની સાથે મહાસાગર તરફ ધસડાઈ જતો કાંપ ચીની ખેડૂતો ધણા ઉપાયોથી રાકીને પોતાની ખેતીના કામમાં લે છે. ઇજીપ્તના કેન્સાઓની પેઠે તે બારીક રીતે ટાપલામાં નદીમાંના કાંપનું

ચીની રેટ

નહેરોમાં જુદી જુદી જાતના રેટો મૂકી કાપનું પાણી હેલેવે છે. આ રેટો ચક્કાવવાનાં કામમાં હજારો ખેડૂતો અને તેમના પાડાઓ પડેલાઈ ગયા હોય છે. એક રેટ એવો મચાનો હોય છે કે તેમાં એક ઉપર એક પૈડાં હોય છે. ખેડૂત એક પૈડા ઉપર બિભો રહે કે તે નીચે

પાણી ભરી લઈને પોતાની નાની નાની નીકામાં હાલવે છે. સાંથી તે ખેતરમાં જાય છે. તે ઝરણામાંના કાંપ ખોદીને ખેતરમાં લઈ જાય છે. ઇજીપ્તની જેમ ચીનના ખેડૂતો પણ નદીઓમાં અને

જાન્ય જ અને બીજી ઉપર આવે પત્રી બીજા ઉપર પમ મૂકે કે તે નીચે જાન્ય અને બીજી ઉપર આવે એમ તે એકસરખો રેટ પોતાના પગથી ચનાવે છે ચીની ખેડૂત કેવો મનેનતુ અને ચતુર હોય છે તે તમે આ ઉપરથી સમજી શકશો ખાતરનો ઉપયોગ કરનારો ચીની ખેડૂતની તોને યાદ પણ જોવો ગૃહે તેમ નથી ખાતરના પ્રમમા આવે એવી કાંઈ પણ વસ્તુ તે ફેંકી જવા દેતા નથી બદાગતી છાન તે સાચી ગણે માથાના કાંડી નામેના વાગ પણ તે ફેંકી દેતા નથી એટલું તો શુ પણ ઉકરડો ફેંદીને પણ તેમથી જે જે મળે તેનો તે ખાતરના પ્રમમા ઉપયોગ કરે છે

ચીનની ખેતી

ચીનમાં દોરો બહુ જ ઓછા છે ગાયો અને બળદો ક્ષમણ નથી જ, એમ કહીએ તો ચાને એતુ કારણ એ છે કે ત્યાં દોરોને ચરવાને સાફ બીડ જ નથી જે કાંઈ હોય તો તે બેમો અને પાડા છે ખેડૂત વાનવ, પગર કરવો, ધાણી ચનાવવી અથવા કાસ જોડવો, વગેરે કામોમાં પાડાઓનો ઉપયોગ થાય છે ઉત્તર ચીનમાં હજીમાં થોડા જટ અને ગવડાઓ જોડે છે કેટલેક દેશો તેમની પણ અજાત છે કાંઈ ટેકણે હજીમાં એક બાજુમાં એક તરફ માર્ગ અને બીજી બાજુમાં એક ગરુડે જોડેલું મળી આવે છે! એક ટેકણે તો એક ખેડૂત પોતાના બે છોકરા અને એક છાત્રી હજીમાં જોડેલા એક મુસાફરે જોયા હતા ત્રણે છાત્રીઓ કુસાઈને હજી ખેડતા હતા અને તેમના શરીરમાંથી પરમવાની ધારા નહેતી હતી ગરોજ ન હોય ત્યાં મિયારો ખેડૂત શુ કરે?

ખેડૂતોના ઓળખે પણ ટંકુ બુના જ છે લોભા હજી તેમ જ બીજા ઉપયોગી નવા પ્રાણના વાગ અથવા તેનથી આવતા ખેતીના ચત્રો હજી ચીનમાં બહુ નથી અહીંની માફક ચીનમાં પણ બાપની

મિલકતના ખેતર તથા જમીન બધા ભાઈઓની વચ્ચે વહેંચાના હોવાથી ખેતરોના નાના નાના ટુકડા પડી ગયા છે અને તેમા પત્રોનો ઉપયોગ કરવો અશક્ય થઈ પડ્યો છે.

એવી કટણ પરિસ્થિતિમાં પણ ચીની ખેડૂત કાપની તેમ જ બીજા ખાતરની મદદથી ફળદ્રુપ થયેલી પોતની જમીનમા વરસમાં ત્રણ પાક લેશે છે. ત્રણ ચાર હજાર માઇલનો સમુદ્રિનારો હોવાથી તેના જુદા જુદા ભાગમાંની આમોહવા જુદી જુદી હોય છે અને પાક પણ જુદા જુદા હોય છે. ચીનનો દક્ષિણ ભાગ ઉષ્ણકટિબંધમા આવેલો હોવાથી ત્યાં કપાસ, તમાકુ અને ડાંગરનો પાક થાય છે. ઉત્તરમા ઘઉં, મકાઈ અને કઢોળનો પાક થાય છે. યાગમેઝ્યાંગની ખીણમા મેતુરનાં લાખો ઝાડો બેઠેરવામાં છે. આ ઝાડના પાદડાઓ એ રેશમના કીડાનો ખોરાક. રેશમના કાડાઓ બેઠેરીને તેમાંથી રેશમ પેદા કરવું એ ચીનનો એક મુખ્ય ધંધો છે. અરીણના છાંય પણ ચીનમાં મોટા પ્રમાણમાં બેઠેરવામા આવે છે.

ચહા અને વાંસ

ચહા એ ચીનનો મુખ્ય પાક છે. દર વરસે લાખો પાંડ ચહા ચીનમાંથી પરદેશ જાય છે. આ ઉપરાંત ખુદ ચીનમા ચહાનો ધણો વપરાશ છે. યાગમેઝ્યાંગની દક્ષિણમાં ચહાના બગીચાઓ છે. ચીનાઓ વરસમાં ત્રણ વખત ચહાનાં પાદડાઓ ચૂટે છે. પ્રથમ વસંતઋતુમાં પાંદડાંઓ ચૂટવામાં આવે છે તે બહુ જ કુમળા હોય છે અને તેથી તેની કિંમત બહુ જ બિયારે છે. આ પાદડાઓ ચૂટ્યા પછી તડકામાં સૂકવી ધીમા તાપ ઉપર તેને ઝેકે છે અને ફરી તડકામા ચૂકી ચૂકવે છે. એમ જો ન કરે તો લીના ગસવાળા પાદડાઓ કાઢીને બગડી જાય છે. ચીની ખેડૂતો પાંદડાં સૂકવ્યા પછી મોની મોની પેટીઓમા બંધ કરે છે ને નદીઓ વાટે હોડીમાં સમુદ્રિનાગના બંદર ઉપર મોકલે છે.

કિરગિઝ લોકોને વિશે માહિતી વખતી વખતે ચકાસનાં ચોસવાનો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો છે. આ ચોસવા ચીનના કારખાનામાં તૈયાર કરવામાં આવે છે. પહેલા ચકાસના પાંદડાઓ દળાને તેનો બારીક લોટ કરવામાં આવે છે, પછી તેમાં વરાળ ધાવી તે લોટ બીનાશવાજો કરે છે અને પછી છટાના આકારના સત્તામાં મૂકી ઉપરથી ઘણા જ ભેરથી હાથે છે એમ કરવાથી ચકાસના ચોસવા તૈયાર થાય છે આ ચોસનાઓ જિટ ઉપર લાદીને વેચવાને માટે પશ્ચિમ તરફના ગણુમાં મોકલવામાં આવે છે તિમેટમાં આ ચોસવાનું એટલું બધું મહત્ત્વ છે કે તેનો નાણા તરીકે કુવામાં ઉપયોગ છે

ચીનમાં બીજી કમાણીનું મોકુ આધન તે વાસડાઓ ત્યા વાસડાની આગામ પચાસ જનો છે ત્યા વાસડાઓ આગાસથી એગી ફટ સુધી જાયા થાય છે કાકણુમાં જેરી ગીને નાળિયેરીના આડ બહુ ઉપયોગી છે તેમ ચીનમાં વાસડાઓ બહુ ઉપયોગી છે. ચીની ખેડૂતોના ઘરનાં છાપગ વાસના હોય છે કેટલાક ઘરોની બીંતો પણ વાસની હોય છે. ચોકડીમાં નળ પણ વાસના જ. ઘરમાં ખુસ્તી ટેમવો વગેરે સરસામાન પણ વાસનો જ જે ટોપીઓને ચીની ખેડૂત ડાલ, હાબ્યા, અને ગાગર તરીકે વાપરે છે તે ટોપીઓ પણ વાસની જ. વાટકી, કપ, પિત્તાની, તાસક, પણ વાસના જ જિંધવાને માટે ચટાઈ, છત્રીની દાડી, ફાનસ, પખા, બધું વાસનું જ વગસાદમાં અને તડકામાં વાસની જ ટોપીઓ. વરસાદમાં રેબંડકાટ પણ વાસનો જ. રાત્રે માથું ટેકાવના માટે જોશીકા પણ વાસના જ. કાસકી વાસની, સોગીઓ વાસની, ફટપગીઓ વાસની વાસનો લોટ કરી, તેને સારી પેડે બાંધી તેમાંથી કાગળો બનાવે છે લેખણ અને ખડિયો પણ વાસના જ. ગરીબ લોકો વાસના કુમળા ફણુગા બારીને ખાય છે વાસના કુમળા ફણુગાને ચીની લોકો ઘણી દવામાં ઉપયોગ કરે છે દૂધમાં ચીનમાં વાસનો શો ઉપયોગ થાય છે એ કરવાને બદલે શો શો ઉપયોગ

નથી થતો એ કહેતું સહેતું ૭ વાસ એ ચીની વેપારી એક કામચેતુ છે એમ જ કહો ને

સદનું જંગલ

ચીનમા નનહાગના સાધનો ધણા છે દાનમા આગગાડીઓ તો ઘણી જ છે, પણ તે પહેલા નીચો અને નહેરોમાથી વહાણ અને હોડીઓ માન્દરે પ્રસાસ દગરાની અને માન લઈ જવા લાવવાની પદ્ધતિ હતી અને હજુ પણ તે મોજુદ છે

ચીનમા નદીઓની અને નહેરોની જાગ બધે પ્રસરી છે કેટલાક ભાગોમા તો નાની નાની નીચ વેગરે લઈ જવામા આવી છે, એમ કહીએ તો ચાને આ બની નદી અને નહેરોમા નહાણો અને હોડીઓની બહુ બીડ થયેલી હોય છે યાગમેકયાગ નદીમા તો મહાસાગરમાથી મોગી મોગી આગમોગી મુખમાથી કેક અદગતા ભાગમા હજાર માધન સુધી જાય છે બીજી નદીઓમા પણ અસખ્ય પ્રકારના વહાણો અને હોડીઓ માણુઓ અને માન રાતદિવસ લઈ જાય છે એમ કહેવાય છે કે ચીનમા જેટલી નૌકાઓ છે તેટલી દુનિયાના બીજા બધા દેશોની નૌકાઓ ભેગી કરીએ તો પણ ન થાય

ચીનના બધા શહેરો નદીને કાઠે જ વસ્યા છે દરેક શહેરની પામે એની બધી નૌકાઓ હોય છે કે દુનિયા સદનું જાણે એક જ જગ જ બહુ ન હોય એમ ભાસ થાય છે દેગના જુદા જુદા ભાગમા નૌકાના જુદા જુદા પ્રકારો મળી આવે છે બધી નૌકાઓ ઉપર બે જગીન આપો દાન છે આખ નગર નૌનઓ જોઈ ની ગીતે અને ચાની ગંધે શી રીતે? ચીની વેપારી આ વહેમને વિરોધુ નવાઈ લાગે છે. ચીનમા પહેલનહેરી આગગાડી નવાગે શક થઈ ત્યારે કહેવાય છે કે આગગાડીના એટલ ઉપર મે આપો રાખવાની જામનમા ચીની લોકો હા લઈને બે હતા!

નવીમા નૌકામા એનીને જતા ગતામા વણા લિખારીઓની હોડીઓ

દેખાય છે ચીનમા નદીઓ એ એન્જ ગજમાર્ગ હોનાથી તેમા બિખારીઓ બીખ માગના તો અવેજ ને? આ લિખારીઓ પોતાની હોડીમા મેગી બીખ માગવા રખડે છે.

ચીનમા લાખ્ખો માણુમા નદી ઉપર હોડીમા ધરે ખરી પોતાના બાનબચાઓની સાથે ગહે છે એની પર્ન નામની નદી ઉપર ત્રીસ લાખ માણુઓ રહે છે છોડગઓ હોડીમા જ દમેગ રમે છે ગમતા ગમતા તે નદીમા પડી જન નો તે ફૂમી જાય નહિ એલા માટે એમની પીઠ ઉપર એ નાનકુ પીપ બારેન હોય છે છોડગઓ નદીમા પડી જાય તો તે બુઓ પાડે છ આ પડી ગમે તે આનીને તેમને પાણીમાથી બટાર માટે છે

પેકિનની જાહોજલાલી

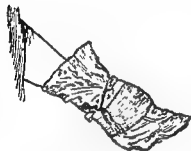
હવે આપણે ચીનની ગજધાની પેકિનમા જઈશુ અને ત્યાના નોકો કરી રીને રહે છે તે જોઈશુ પેકિન શહેરની આસપાસ મોટો કોઝ છે આ કોઝ પાયામા સાદ ફટ પહોળો છે અને તેના ઉપર ચાર બળગાડીઓ એકી સાથે સહેનાઈથી જઈ શકે એટલી એની ઉપગી પહોળાઈ છે આ કોટ ચાર મજલાનાગા ધર જોડલો બોયો છે કોઝમા વચ્ચે વચ્ચે મોટા છુરજો છે અને તેની ટેકળ એક વર જોળ દરવાજા છે ચીનમા એવા મજબૂત પાટવાળા નગરજ દબાર શહેરો છે

આનો હવે આપણે શહેરના દરવાજામાથી અદર જઈએ આ ધરો જુઓને કેવા વિચિત્ર છે તે? બધા ધોઁ એક મજની મે મજની ધરો દેખાતા જ નથી બધા ધરો બૂરા રજની છટાથી બાધેના છે તેમના ઉપરના નળિયા માળા રગના છે રસ્તામા આ પટની બધી બીડ? પેના જુઓ ભનક દેખાતા તાર્તાર નોકો વાગવાગા આ બે ખૂધવાગા બીટા ઉપર બેસી આ બને બાજુ ચાલના ચોસનાઓ લાદીને ઉત્તર તરફ મોગીનીઆમા તેઓ જાય છે પેના જુઓ વેપારીઓ

અધેડા ઉપર બેસીને પોતપોતાની દુકાને જાય છે. રંગબેરંગી રેશમી કપડાં ખરીદીને બહારોડા ખચ્ચરની ગાડીમાં બેસીને જાય છે. કાઠ ઘોડા ઉપર બેસીને પણ જાય છે.

દંડા પગ ને લાંબા નખ !

પેલાં બેરંગિયા ભુઓ. નાનાં છોકરાંઓની માફક નોકરની પીઠ ઉપર બેસીને એ ક્યાં જાય છે ? તે પગે કેમ ચાલતાં નથી ? તેઓએ જન્મથી પોતાના પગ દાબીને, ખેંચીને

અને ખાડામાં ધાલીને એટલા બધા નાના ક્યાં છે કે તેમનાથી મીઠું ચક્કાતું જ નથી. કેટલાકને નો બિલકુલ ચાલતાં આવડતું નથી. પેલાં બેરંગિયા ભુઓ, લાકડી ટેકવી ટેકવી તે મહાપરાણે વાંકાંચુકાં ચાલે છે. ત્રણ વરસની ઉંમરથી જ છોકરીઓ પગનાં

ચીની સ્ત્રીઓના બાંધેલા પગ

ચાર આંગળાં એકી તરફ ખેંચીને સજ્જડ બાંધે છે, અને નહાવાના વખત સિવાય બીજી વખતે તેના પદાઓ છોડતા નથી. તેઓ મરે, ત્યાં સુધી તેમના પગ છોડતા નથી. શરૂઆતમાં આ બેરંગિયાને આનાથી ઘણું જ દુઃખ થાય છે. પણ દેશનને માટે તેઓ આ બધું દુઃખ મૂગે મોટે સહન કરે છે. તેમના પગ સાધારણ રીતે મૂડી જેટલા જ હોય છે.

પેલો ભુઓ કાંઈ શ્રીમંત માણસ પાસખીમાં બેસીને આવે છે. પાસખીની દાંડી ખબે લઈ તેના નોકરો ઝડપથી ચાલે છે. પણ તેના દાચળા નખો જોયા કે ? ઓ બાપ રે ! આ તે નખો કે

લાંબા નખની ફેરન

નખેશ્વર! ચીનમાં નખો વધારવાની મોટા લોકોમાં એક ફેશન જ છે. તેમના નખો એકથી છ ઈંચ સુધી વધેલા હોય છે. 'કેટલીક સ્ત્રીઓ તો નખો નખી ન જાય એટલા માટે તેના ઉપર ચાંદીનાં લાંકણો કરે છે. ગરીબ લોકો નખ વધારતા નથી; કારણ કે તેમને પેટ ભરવા માટે કામ કરવાનું હોય છે.

ઓહો! અને આ ફેશન ગાડીઓ શા માટે? અહીંયાં જ માત્ર નહિ પણ તમે ચીનમાં જ્યાં જાઓ ત્યાં ફેશન ગાડીઓ દેખાય જ. આ ગાડીના મધ્યમાં એક 'પેડુ' હોય છે અને તેની બે બાજુએ માણસને બેસવાને માટે અથવા સામાન મૂકવાને માટે જગ્યા હોય છે. ગાડીવાળો પાછળથી આગળ ધકેલે છે. પેડી જુઓ મોટરગાડી પોં પોં કરતી આવે છે. અને ફેશનગાડીઓ, ખચ્ચરની ગાડીઓ અને ઊંટોને પાછળ મૂકી આગળ નીકળી ગઈ! દુનિયા એવી છે.

રસ્તા ઉપર કેટલાયે પ્રકારના લોકો નજરે પડે છે. થેલાંના આખા ચામડાના ઝબ્બાઓ અને ટોપી પહેરેલા પેલા તાતરો જુઓ. પીળા ઝબ્બો પહેરેલો અને માથું મુંડાવેલો પેલો તિબેટમનિ ભિક્ષુ જુઓ. પેડી સ્ત્રીની રેશમી ઈમર અને લાલ અને પીળા રેશમની સપાટ જુઓ. રસ્તામાં ઠેર ઠેર 'વીજળીની બત્તીઓ' છે. એ જ ફેશન પહેલાં કામળના ; રંગબેરંગી દીવાઓ દીગાના હતા.

બજારોની પરંપરા

ચાલો આપણે હવે બજારમાં જઈએ. અહીંયાં હરેક પ્રકારની વસ્તુને માટે જુદાં જુદાં બજારો છે. પુસ્તકોનું બજાર, ટોપીનું બજાર, જોડાનું બજાર, ચીનાઈ માટીનાં વાસણનું બજાર, કોણસા અને લાકડાંનું બજાર, તાળાંનું બજાર, એવાં ઘણાં બજારો અહીંયાં છે. પેલું જુઓ એક મજાનું બજાર. અહીંયાં કકત મૂડાં દાટવાની પેટીઓ વેચાય છે. ચીનમાં માણસો મરતાં પહેલાં ઘણાં વરસ અગાઉ પોતાનું શબ દાટવાની પેટી વેચાતી લઈ રાખે છે અને તે પોતાના મિત્રોને ઘણીજ

હાંસથી ખતાવે છે. છોકરાઓ પોતાના માળાપોને દાટવાની પેટીઓ પ્રેમથી નજરાણા તરીકે આપે છે. પેશું જુઓ પંખીઓનું બજાર. ચીની લોકોને કબૂતરો અને ઈંતર નાનાં પંખીઓ પાળવાનો ઘણો શોખ છે. રસ્તે જનાર લોકોના હાથમાં લાકડી ઉપર એકાદ પક્ષી તો હોય જ. તેનો એક પગ દોરડીથી લાકડી સાથે બાંધેલો હોય છે તેથી પંખી થોડું જાયે જડીને પાછું લાકડી ઉપર આવીને બેમે છે.

કોટની અંદર કોટ

પેક્ષી મટનમારકેટ તમારે જોવી છે કે ? ત્યાં જોટ, હુકરો, બકરાં, કૂકડાં, બતકો વગેરેનું સાડું માંસ મળે છે. કેટલાંક બકરાંઓનાં પૂંછડાં એટલાં જાડાં હોય છે કે તેઓ તે જિંચકી સકતાં નથી. આ પૂંછડાંનું માંસ ઘણું જ સ્વાદિષ્ટ હોય છે એમ કહેવાય છે. પેશું મચ્છીબજાર જુઓ. તેમાં આશરે એક હજાર જાતની માછલીઓ વેચાતી મળે છે.

આસો આપણે હવે ખીશ તરફ જઈએ. અરે પણ આ ફરી પાછો કોટ શાનો ? કોટ તો શહેરની આસપાસ હોય. ત્યારે આ ખીજો કોટ શાનો ? એ તો એમ છે કે પેકિન શહેર એકની અંદર એક એમ ત્રણ શહેરો મળીને થયું છે અને તે દરેક શહેરની આસપાસ કોટ છે. આપણે બજાર જોયું તે ચીની શહેર. આ કોટની અંદર તાતાર શહેર છે. તાતાર જાતના લોકોએ ઉત્તર તરફથી સવારી કરીને ઘણાં વરસ પહેલાં પેકિન શહેર કબજે કર્યું અને તે આ ભાગમાં વસ્યા. ચીન ઉપર તાતાર બાદશાહનું મળ્ય ઘણું વરસ મુધી હતું. આ તાતાર શહેરની અંદર ત્રીજો કોટ છે તેની અંદરનું શહેર તે બાદશાહી શહેર. આ શહેરના રાજમહેલોમા ચીની બાદશાહ પોતાના હજારો નોકરચાકરોની સાથે રહેતા. બાદશાહને વિશે લોકોની ઘણી પૂજ્ય ભુદ્ધિ હતી. લોકો તેમને સ્વર્ગસ્થિત એટલે દેવોના પુત્રો કહેતાં. બાદશાહની આગળ હંમેશ દીવણ ઉપર બિઠા રહેવાની જ પદ્ધતિ હતી. બાદશાહ

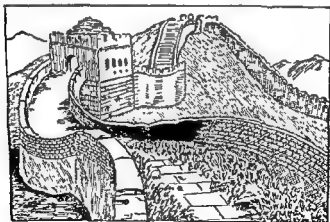
નાનો છોકરો હોય તો તેનો શિક્ષક દ્વીચલુ ઉપર બેસી રહી તેને શીખવાડતો.

આજ એ સ્થિતિ પણટામ ગઈ છે. આજે ચીન 'પૂરેપૂરું' જાગ્યું છે, અને તેણે પોતાના બાદશાહને સિંહાસન કીપરથી નાંચે ખેંચીને પ્રજાસત્તાક રાજ્યનું સ્થાપન કર્યું છે. પહેલાં જે બાદશાહની નગરીમાં જવાની કોઈની મગફળ ન હતી તે કોણે હાલ સરકારી કચેરીઓ છે. ચાંદો, આપણે બાદશાહી શહેરમાં જઈએ. પેટું જુઓ વચ્ચે એક સરોવર છે અને તેની બે બાજુમાં મહેલો છે. મહેલોનાં મોનેરી નળિયાં સૂર્યપ્રકાશમાં કેવાં ચળકાટ મારે છે ? આ મહેલોમા જુદાં જુદાં ખાતાંની કચેરીઓ છે. પેલો જુઓ અંગ્રેજ પોપાક પહેરેલો કોઈ બડો ચીની અમલદાર મોટરમાંથી બેઠો. ચીનમાંના હજારો લોકો અમેરિકામાં શિક્ષણ લઈ આવ્યા છે અને તે મોટા મોટા હોદ્દા ઉપર છે.

દુનિયાની એક અગત્યની

આપણે ચીનની રાજધાની બેઈજિંગ શહેરની આસપાસના કોટ બેઈજિંગે આપણને ચીનના લોકોના સામર્થ્યને માટે આશ્ચર્ય ઉપજે, પણ એના કરતાંયે એક આશ્ચર્યજનક કોટ ચીનમાં છે અને તે માત્ર એક શહેરની આસપાસ નહિ પણ તે કોટ ચીનની આખી ઉત્તર હદ ઉપર આવેલો છે. ધણાં વરસ પહેલાં જંગલી અને કૂર તારતાર લોકો ઉત્તર તરફથી ચીન ઉપર ચડાઈ કરતા. તેમનાંથી દેશનું રક્ષણ થાય તે માટે સમુદ્રથી માંડીને છેક પશ્ચિમના રણ સુધી ચીની લોકોએ પંદરસો માઈલ લાંબી દીવાલ ચણી. આ દીવાલ ત્રીસ ફૂટ ઊંચી અને પચીસ ફૂટ પહોળી છે. ભીંતની બાજુઓ મજબૂત, મોટી મોટી ઘટાની છે અને ભીંતની વચમાં માટી અને પથ્થરનો રાજો તૈયાર કરીને નાખ્યો છે. પંદરસો માઈલ લાંબી અને મજબૂત એવી આ દીવાલ માત્ર સપાટ પ્રદેશ ઉપર જ ચણી નથી પણ કુંગરની ઊંચી

હાર ઉપરથી પણ તે લઈ જવામા આવી છે. કેટલેક કુંજણે તેા કુંગરોના જાંચા અને સાકડા કડા ઉપરથી લઈ જવામા આવી છે. એવો કડો ૫૦૦૦ ફૂટ ઊંચો છે. એટલી કડણુ અને ઊંચી જગામાં પથ્થર, ધૂટા વગેરે માવ શી રીતે લઈ જવામા આવ્યો અને ચણતર પણ શી રીતે કર્યું ? કેટલાક કહે છે કે બકરીના ગળામા ધુંગ બાધી તે ઉપર લઈ જવામા આવતી. ઇજીપ્તના મિનારાઓ જેની આ એક પ્રયંડ અને આશ્ચર્યકારક વસ્તુ છે. એમ કહેવાય છે કે આ દીવાલ ચણવામાં લાખો માણસો કામ કરતાં હતાં અને તે બાધતા હતાં તે દગમિયાન તેનું અને મજૂરોનું તાતરિના કુમલાથી રક્ષણ કરવાને માટે ત્રીસ લાખ સિપાઈઓ ગેકવામાં આવ્યા. આ પ્રયંડ કામ માત્ર દસ વરસમાં

ચીનની પ્રખ્યાત દીવાલ

પૂર ચર્ચ આ દીવાલ ઠીક પહેાળી હોવાથી તેના ઉપરથી મોટી મોટરગાડી સહેજે જઈ ગકે જોત ઉપર ઠેર ઠેર બે કે ત્રણ મજલાવાળા ધુરજ છે અને તેના ઉપર સજ્જની દિવચાય જોવાને માટે અને બંદૂક મારવાને માટે બાકેરા રાખ્યા છે

પતંગીઆની માન્યો ચાગસો કે પાચસો ઈંડા મૂકે છે અને પછી મરી જાય છે. પછી ઈંડામાંથી કીડા નીકળે છે, તેઓ તત્તુનુ ઘર કરે છે અને જીવી જાય છે એવી રીતે આ ધર્માજી ચાલ્યા જ કરે છે.

ચીની લોકો આ તત્તુના ઘર અથવા કાશેગને મરમ પાણીમાં બોતે છે. જો તેના તાતણા છૂટા પડે છે અને ઘણા તાતણાને બેડી દર્દ રેશમનો એક તાર તૈયાર કરે છે. આ તાતણુ જ વસ્ત્ર થાય છે. ચીનમાં રેશમના ખીડાને માટે ખાવા સાડ હમરો શેતુરના ઝાડો જાહેરવામાં આવે છે. ખુદ ચીનની મહારાણીઓ પણ ખીન બેશઓને ધડો બેસાડવાને માટે રેશમના કીડા જાહેરે છે અને ઘણી દોશથી તેમને શેતુરના પાંડા ખનડાવે છે. પહેલા હાથસાળ ઉપર કપડું તૈયાર થતુ પણ હાલ રેશમના કપડાની મિનો શક થઈ છે અને તેમાં યંત્રોની સહાયથી કપડું તૈયાર થાય છે.

ચિનાઈ વાસણની કળા

ચીનનો ખીન્ને પ્રસિધ્ધ ઉદ્યોગ તે ચિનાઈ માગીના વાસણુ ચીનને અગ્રેજીમાં આપના મહે છે. ચિનાઈ માગીના વાસણો યુરોપમાં એના બધા પ્રસિધ્ધ છે કે તે નાસણોને પણ ચાલ્યા જ મહે છે. ચિનાયતમાં ઘણે ઠેકાણે માગીનાં મુર નમ્શીલાર વાસણો તૈયાર થાય છે, તે પણ તેને ચાલ્યા જ મહે છે. વાસણો બનાવવાની માગી ઘણી જ કીણી અને સફેદ રંગની હોય છે. સૌથી પહેલા માગીમાંથી મેલી અને કાપરા કાઢી નાખે છે. પછી તેમાં પાણી રેડીને ચોરેલો ગાંધા માણો અને પાડાઓ ખુબ ચઢીને સુત્રાગો ર છે. પછી કુભાર તે ગદો ચામળા ઉપર મૂકી તેના લાનલાતના વાસણો બનાવે છે. પછી આ વાસણો તડકામાં સૂકવેલાં લામ્ની બહીમાં મૂકે છે અને નણુ દિવસ સુધી બહી ધગધગતી રાખે છે. જો પછી દોનની નાખે છે. બહી હોવાના પછી વાસણો પાન લાગનાથી ફૂગી ન જાય એટલા માટે બીમાં

એમ ને એમ ચોવીસ કલાક રહેવા દે છે. આ સરી પેડે પકવેલાં વાસણો પછી ચિનારાના હાથમાં ગળ્ય છે. એક વાસણ ઉપર ચિત્રો દોરવામાં દસ બાર ચિતારાઓ કામ કરે છે. એક જણ ગાડો ચીતરે છે, બીજો પહી ચીતરે છે, ત્રિજો કૂચો ચીતરે છે. એમ દરેક જણ લુદાં લુદાં ચિત્રો ચીતરે છે, ચિત્રો ચીતર્યા પછી ફરી પાછાં આ વાસણો દોઢસાની ભટ્ટીમાં મૂકીને પકવે છે. આ વાસણોનો રંગ અને એનો અળકાટ ઘણો જ સરસ હોય છે. જૂનાં વાસણોની ધુરોપમા ઘણી જ દિમિત ઉપજે છે. એક પવાહુ અથવા એક ચંચુ સહેજે આડ દસ હજાર રૂપિયામાં વેચાય છે.

માંસાહારી ચીનાઓ

ચીની લોકો આધારણ રીતે ઠીંગણા કદના અને પીળાશવાળા રંગના હોય છે. તેમના શરીર ઉપર બહુ વાળ હોતા નથી. તેમની મૂછો જાંઘરની મૂછડી જેની હોય છે. અને આપણા મદ્રાસી લોકોની માફક તેઓ ચોટલીની વેણી કરીને પીઠ ઉપર લટકતી રાખે છે. આ લોકોનાં ગાલના હાડકાં ઉપગી આવેલાં હોય છે અને આખ બારીક અને બહામની આકૃતિ જેની ત્રાંમી હોય છે.

ચીની લોકોનો મુખ્ય ખોરાક ભાત હોય છે. તે પણુ ગમે તે પ્રાણીનું માસ ખાવાની બાબતમાં આ લોકો મશકૂર છે. બકરાં, ઘેડાં, ફકડાં, જાંટ વગેરે તે ને ખાય જ, પણ ડાદર અને બિનાડીનો પણ તે ફરિયા કરે છે. આપણા ઘરમાં ઘણા જિંદગી થાય તો જિંદગીને બદલે એક બે ચીની માણસો ઘરમાં દાખલ કરીએ તો કામ થઈ જાય ! ચીનમાં ગામડાંના અખગેમાં વામ સાથે ટીંગાવેલા, મરી ગયેલા બિલાડાં અને જાંઘરો વેચવાને માટે ગમે તે કાળા કૂતરાના માસને માટે ત્યાં ઘરડો વણા ત્યાંની નીચીમાં ઘગડેને ખાતરી થાય એટલા માટે કૂતરાનું માસ બાફતી વખતે ખાસ કાળા વાળના કુમખાંવાળી ચામડીનો

ઉદ્યોગશીલ પ્રજા

આપણે ચીનની મોટા કામ કરવાની શક્તિ જોઈ હવે જુદા જુદા પ્રકારના ઉદ્યોગધધામા અને મજાકોશ-યમા દેખાની કારીગરી જોઈશું ચીની નોકો ઘણા ઉદ્યોગી છે સ્વોદ્યથી માઈને રાત સુધી તેમનું કામ ચાલતું જ હોય છે દરેક ઘર એક મારખાનું જ છે એમ કહીએ તો ચાને પોતપોતાના ઘરમા આ લોકો કાપડ વણતું ચર્મ, છત્રીઓ પખા બનાવવા કાગળ તૈયાર કરવા, ખુરસી, ટેબલ, માગીના વામણો બનાવવા, તાગાપીતળના વાસણો ઘડના વગેરે ઘણા ઉદ્યોગો આખો દિવસ કાંઈપણ આધુનિક ધનની મદદ સિવાય કરતા હોય છે આટલી મોટી લોકસંખ્યા હોવા છતાં ચીનને પગદેશમાંથી મેંક પણ વગતું બેચાતી લેવાની જરૂર પડતી નથી તે ઉપરથી તે કેટલા ઉદ્યોગી છે તે દેખાશે

જુદા ધર્મશુ ધધાને જદને દ્વારમા ચીનમા સતતના અને દેશમના કપડાની મોટી મોટી મિનો ચાલ છે તે જ પ્રમાણે નોકાના મોટા મોટા મારખાનાં પણ નીમ્યા છે યાગમેખ્યામના તીર ઉપર હન્યાગમા લોકાતું આ પોનાલું એક પ્રચંડ કારખાનું છે તેમા પચીસ હજાર માણુમે કામ કરે છે જા કારખાનામાંથી તૈયાર થયેલા પોનાદી પાગ ચીનની રેલ્વેને પૂગ પાડવામા આવે છે કાપસા અને નોખડ આજમાનના સુધરેલા દેશોમા સપરિત્તુ મુખ્ય સાધન મનાય છે આ સાધનને લઈને જ અમેરિકા છંપડ વગેરે રાષ્ટ્રો આગના સમૃદ્ધ થયા છે ચીનમા કાનસાની અને લોકાની પુષ્ટિ ખાખો હોવાથી આગળ ઉપર આ દેશ સમૃદ્ધ અને બલિષ્ઠ થશે એમા શંક નથી

ચીનની વિશેષ પ્રસિધ્ધિ તે ત્યાના દેશમી વસ્ત્રો અને ચિનાઈ માગીના વાસણો આ બે ઉદ્યોગને લઈને તેની પ્રસિધ્ધિ થઈ છે હમણા હમણા સુધી આખા જગતને ચીન જ દેશમી વસ્ત્રો પૂરા પાડતું હતું-સમૃદ્ધ ભારતમા દેશમી વસ્ત્રોને ચીનાનુક એવે ચીનમાંનું વસ્ત્ર મહે છે,

એટલું જ નહિ પણ 'ચીન' શબ્દનો રેશમી વસ્ત્ર એવો કાઈ કાઈ ઉદાહરણ અર્થ થાય છે.

રેશમના કીડાની જીવનકથા

રેશમ કપાસની માફક ગાડમાંથી પેદા થતું નથી. તે એક પ્રકારના નાના કીડામાંથી તૈયાર થાય છે. તે મેળવવાનો પ્રકાર આ મુજબ છે:—રેશમના કીડાનાં ઝીણા રાખના આકારનાં રાખોડી રંગનાં ઇંડાં હોય છે. આ ઇંડાં શરૂઆતમાં એક ઇંડી ઓરડીમાં મૂકે છે. ઇંડાં ફૂટીને કીડા બહાર આવવાનો વખત થયો કે તરત જ તેને ઘણી ગરમીવાળા ઓરડીમાં ચઢાઈ ઉપર પાચે છે. આ ઓરડીનું ઉષ્ણતામાન એક નક્કી કરેલા પ્રમાણમાં હોય જોઈએ. તે સમજવાને માટે ચીની લોકો થર્મોમીટરનો ઉપયોગ કરતા નથી, એક જલુ કપડાં કાઢીને અને નખ થઈને ઓરડીમાં જાય છે અને ત્યાંનું ઉષ્ણતામાન જોઈને એ શરીરને લાગતી ગરમી ઉપરથી નક્કી કરે છે. ગરમી ઓછી હોય તો દેવતા સળગાવીને તે વધારે છે. સાર પછી દરેક ઇંડામાંથી વાળ જેવડો એક એક નાનો કીડો બહાર આવે છે. તે ઘણું જ જુઓ હોય છે. તે કીડો શીતુરનાં ગાડનાં કુમળાં કુમળાં પાદકાં ખાય છે અને તેથી તે ગપાટાળું વધે વધે બગીસ દિવસમાં ટચડી આંગળી જોડેલા જાડા અને જે ઇંચ લાંબો થાય છે. આટલા વખતમાં તે ચારપાંચ વખત જાંઘ લે છે અને તે વખતે પોતાના શરીર ઉપરની કાંચળા કાઢી નાખે છે. એનો ખૂર્ણ વિકાસ થયા પછી તે ખાવાનું બંધ કરે છે અને મોડાનો ભાગ જાંચો કરીને ચકરચકર ફરવા માટે છે. આ વખતે તેના મોડામાંનાં બારિક છિદ્રોમાંથી એક જાતનો ચીકણો પદાર્થ નીકળે છે અને તે દવાથી ઘટ્ટ બને છે. એ જ આપણું રેશમ. કીડો ચકરચકર ફરીને રેશમના અતિશય બારિક તંતુ વડે પોતાનું શરીર લાપી દે છે; પછી તે તંતુના પોને તૈયાર કરેલા મુલાળા ધરમા બંધ લે છે અને ત્રણ અડધા-ડીઆની કુંભકર્ણ બંધ પછી પાંચિયાનું ૩૫ લાઈ બહાર આવે છે. આ

નાનો સરખો દુધડો તે મામ ઉપર રાખી મૂક છે હુલ્લરના મામ ઉપર તે આ લોકો આફરીન હોય છે દક્ષિણ ચીનમાં હુલ્લરની એક જાતને ચમ્પીઆથી જાહેર છે અગિયા સો ખોગક ખાનાર આ હુલ્લરના મીઠા માસની ભારે પ્રિયત ઉપજ છે ચીનની નીચોમાં મેક્ટો જાતની માછલીઓ મળી આવે છે તે પણ ચીની રોડાના પેશમા જઈ પડે છે

ચીની લોકો જમનાં પહેલા એક બીના માનથી મો અને હાથ સાફ કરે છે ખાનાને માટે નાના નાના ચિનાર્ માગીના વામણો હોય છે ચીની લોકો જમતા પહેલાં ઓ પત્રી એમ બે વખત ચઢા પીએ છે તેમને ગરમાગરમ ખોરાક જોઈએ છીએ તે ચઢા અને પાણી પણ ગરમ જ પીએ છે યાગીમાં ભાત લીધા પછી તેમાં તેઓ ગરમ પાણી રડે છે કેટલેક ટુંબાને ગરમ પાણી વેચનાર લોકો ગરતામાં ફરતા હોય છે કેટલેક ટુંબાને તેની દુધનો પથુ ટોય છે આ લોકો અન્ય બિનકુન નમ્રામુ જવા દેતા નથી એવના અને ચઢાના દુધા પગ નમ્રામાં જવા દેતા નથી શામ્ભાનુ પાણી હુલ્લરને માટે ગળી મૂકે છે આપણા કોકણમાં ગોવા પ્રાતમાં ભાતમાં આમામણ અને ચોખાનુ ઘોળેલું પાણી એના જ કામમાં લે છે

દેશમના વસ્તો

ગરીમ લોકો સતરની દૂધી બહી અને ભૂરા રંગની ખુનતી ઇન્જર પહેરે છે તે દેશમાં રેશમની પેદાશ ઘણી જ હોવાને લીધે મધ્યમ સ્થિતિના લોકો પણ રેશમી મ્પડા વારે છે પુરના મ્પડા પર મુદર ભરતકામ ભરેલું હોય છે તેઓ મેગીનની ટોપીઓ પહેરે છે મોગ લોકો પોતાની ટોપીમાં પાંખા ખોમે છે અને ગળામાં મણિની માળાઓ પહેરે છે પુરોના મોળા ઢીંચણ સુધી હોય છે પણ ચીઓના મોળા દૂકા હોય છે ચીની ભૈરા મોએ રંગ લગાવે છે અને પુરોની માફક જ ખુનતી પણ ધરા ગળી ઈન્જરો પહેરે છે તેઓ ઢીંચણ સુધી લીના અને સિંદુરીઆ રંગના રેશમી કાન પહેરે છે અને

પગમાં રેશમની નાની સપાટો પહેરે છે. કાઠડું પણ ઉત્સવને પ્રસંગે પુરો પગ સુધી લાંબો ઝબો પહેરે છે. તેમનાં બેડા કપડાંના હોય છે

એક ચીની કુટુંબ

અને તેના ઉપર ધોળું પોલીશ ચઢાવેલું હોય છે. છોકરાનાં કપડાં મોટા માણસ જેવાજ હોય છે. હાથમાં અથ્રેશ દબે પોશાક પહેરવાની પ્રથા પ્રચલિત થતી જાય છે.

આ લોકો બોધનાઆવવામાં ધણા નમ્ર છે બોલતી વખતે પોતાના ઉપર હીનપણું લેવાનો અને જેમની માથે બોલવાનું હોય તેમને મોટાપણું આપવાનો શિષ્ટા-

ચાર છે. કાખમાં તરીકે :

પહેલો : આ આપનો મહેલ ઉત્તમ છે.

બીજો : મારું મૂંઝડું વડી ગયેલું છે.

પહેલો : આપના ચિરંજીવી ઘણા ગુણવાળા છે.

બીજો : મારું મુકલકત્તુ પોરિયુ તદ્દન નાલાયક છે વગેરે

આપણે ત્યાં ઉત્તર હિંદુસ્તાનમાં લગભગ એવોજ રિવાજ મળી

આવે છે.

એમના શોખો

ચીની લોકોને પતંગ ઉડાડવાનો ઘણો શોખ છે. મોટા માણસો પણ પતંગ ઉડાડે છે. પતંગો ભાતભાતના આકારના હોય છે. આ

લોકોને રૂઝા લગાવવાનો ભારે મોખ્ખ હોય છે. એમનો ખીન્ને મનોરંજક વિષય ને તમરાંની લગન. તેઓ રસ્તામાં બેઠીને એક વાસણમાં તમરાંઓ મૂકી તેમને આપસમાં લગાવે છે. સારી લગન લગનાર તમરાંની ચીનમાં ઘણી કિંમત બિપજે છે.

ચીનમાં નાટકો દિવસે હોય છે. લોકોને ટિકિટની સાથે તરબૂચ આપવામાં આવે છે. પછી આ મોખ્ખી લોકો તરબૂચ ખાતાં ખાતાં નાટક જુએ છે. આપજે ત્યાં પણ કેટલાંક સિનેમામાં અને થિયેટરમાં ટિકિટની સાથે મિગારેટ આપવાના દાખવા મળી આવે છે.

ચીની લોકો પારણું વાપરતા નથી. છોકરાઓ માની અથવા નોકરોની પીઠ ઉપર ઝેળામાં હોય છે. છોકરાઓ ચાલવા માટે ત્યાર પછી તેમને કપડાના જોડા આપે છે. જોડા ઉપર બિલાડીના મોઢાની આકૃતિ હોય છે. તેનો ઉદ્દેશ એ હોય છે કે છોકરાઓ બિલાડીની માફક ચાલતી વખતે ચાવતાં ચાવતાં પડી ન જાય.

ચિનાઇ લાપા અને લિપિ

救得者信

永他賜他上
生勿給的帝
不他獨受
至仍坐世
滅叫子人
亡凡希甚
反信郎至
有服味將

ચીનની ચિત્રલિપિ

ચીની લિપિ વિચિત્ર છે. આપણે ત્યાં કેટલાક નક્કી થયેલા મૂળાક્ષરો છે. આ અક્ષરોના આપણે શબ્દો બનાવીને લખીએ છીએ. આપણી લાપાના અર્થાત્થ શબ્દો લખવાને માટે થોડા મૂળાક્ષરો પૂરા પડે છે અને તેથી આપણા નાના છોકરાઓને પણ એક વરસમા થોડુંઘણું લખતાંવાંચતાં આવડે છે. પણ ચીનમાં એવા થોડા મૂળાક્ષરો નથી ત્યાં તો ચિત્રલિપિ છે. એટલે કે દરેક શબ્દની નિશાની જુદી

જુદી છે જેમ એક માણસનું ચિત્ર બીજા માણસ જેવું હોતું નથી તેમ ચીની લિપિની એક શબ્દની નિશાની બીજા શબ્દની નિશાની જેવી

ચીની વિદ્યાર્થીઓનો ચોપાક

પણ ચીની લોખ નીચેથી શરૂઆત કર છે આપણા પુસ્તકનું જે છે 'હુ પાતું તે ચીની લોખનું પટેલ પાતું બધું જ બધું આપણે તેમનું બધું બધું કહીએ છીએ પણ ચીની લોખ આપણું બધું બધું કહેતા હશે

નવી શિક્ષણપદ્ધતિ

ચીનમાં જૂની નિશાળોમાં ઠાકરાઓ નમો ખેતીખે ચીને મોટેથી ગોખણપટ્ટી કરતા હોય છે હાકરો થોભે કે શિક્ષક તરત જ એને મોગી મારે નિબધ, લેખન અને ચીની જૂના પુસ્તકો મોટે કરવા એ જ જૂનો અભ્યાસક્રમ હતો પણ હવે ચીનનું શિક્ષણ ધણું જ સુધરી ગયું છે ઇતિહાસ, ભૂગોળ સંપ્રદાય વગેરે બધા વિષયો હવે શીખવાડાય છે અને નિશાળોમાં ફ્રીન અને ઝમનો પણ ગખે છે નિશાળમાં આવતા તમામ ડોક્ટરોઓના દપડા એ સરખા લશ્કરી પ્રકારના હોય છે અને હાન તો બધી નિશાળોમાં લશ્કરી કનાયત શીખવાડાય છે ચીનમાં હાઈસ્કૂલો, પ્રાથેજી અને યુનિવર્સિટીઓ રો દર

યર્ષ છે; અને હજારો ચીની તરબો અમેરિકા અને યુરોપમાંની જુદી જુદી શિક્ષણ-સંસ્થામાં શિક્ષણ લે છે.

પરેડાં છોકરીઓ નિશાળમાં જતી નહિ. પણ હવે કન્યાશાળાઓ સ્થપાઈ છે, અને છોકરીઓને માવન, ચીવલુકામ, ટ્રોઈંગ, માંદાની માવજનન, અને મૃદઅવગ્યા વગેરે વગરો શીખવાડાય છે. નિશાળમાં જતી છોકરીઓ પોતાનાં મોઢાં રંગની નથી; પણ બાંધતી નથી; અથવા રંગબેરંગી ધનરો અને ધરેણાં પહેરતી નથી. એટલું જ નહિ પણ આ તરબોઓ છેક અંગ્રેજી લખે તો પોતાક પહેરે છે. ઘણી ચીની છોકરીઓ અમેરિકા શિક્ષણ લેવા જાય છે. ચીનમાં સરકારી શિક્ષણની નિશાળો શરૂ થઈ છે અને તેમાં જઈક ફાટી વગેરે તમામ પ્રકારનું સરકારી શિક્ષણ યુરોપિયન અથવા અમેરિકનની દેખરેખ હેઠળ આપવામાં આવે છે.

ચીનનો ભવિષ્યકાળ તેના ભૂતકાળ કરતા પણ ભય છે. ચીનનું આધુનિક પદ્ધતિનું કૈન્ય આગળ ઉપર દુનિયાને બારે યર્ષ પડશે. ચીનની લોકોની અને દાસસાની ખાણોની આસપાસ આગળ ઉપર મિસો અને કારખાનાંની જગ પથરાશે અને બીજા દેશોને વેપારમાં ચીનની જોડે હરીફાઈ કરવી કઠણ થઈ પડશે.

સ્વાધ્યાય

૧. ચીનનો ભૂતકાળ જોકે ઉત્કૃષ્ટ હતો એ બતાવવા કંઈ ઉદાહરણ આપો ? ચીની પ્રજાની પોતાના ભૂતકાળ પ્રત્યે કેવી રીતે હતી ? એનાં કંઈક અનિષ્ટ પરિણામો આપ્યાં હોય તો જણાવો. ચીનના ભવિષ્ય વિશે તમે શું ધારો છો ?
૨. ચીનમાં પીળા રંગનું મહત્ત્વ ખૂબ શા માટે ગણાતું હતું એ દાખલા આપી કહો.
૩. ઈજીપ્ત અને ચીન, એ બે દેશની ખેતરોમાં પાણી લેવાની પદ્ધતિ સરખાવો.
૪. ખેતી કરવામાં હજી સાથે ચીનમાં કવચિત્ માણુઓને પણ જોડવામાં આવે છે, ન્યારે કેનેડામાં તો ઘણા ખેત માણુઓને પણ જોડવામાં આવતાં નથી, એ જનને પરિસ્થિતિનાં ભૌગોલિક કારણો આપો.

૫. “વાંસ એટલે ચીનની કામચિત્ર” એ વાક્યની યથાર્થતા સમજાવો. આપણે એવું જ આત ઉપયોગી બીજું કંઈ છે તે સંબંધી થોડી દ્રષ્ટિકત લખો.
૬. “ચીન દેશની આગાદીનો આધાર એની નદીઓ પર છે.” આ વાક્ય સાચું હોય તો દેશએએદા નામની ચીનની મહાન નદીન “ચીનની આકત” એવું ઉપનામ ગા માટે આપ્યું હશે?
૭. તમે પેકીન ગયા હો એમ ખારી ત્યાંના લોકો, બગ્ગરો, નથા તેની જલદોગ્ગલાસીનું વર્ણન કરીને એક પત્ર તમારા હિંદી મિત્ર પર લખો.
૮. ચિનાઈ બીઓના દુકા પગ અને જાળા નખ ઉપર એક નોંધ લખો. આપણા દેશની બીઓમા એવા પ્રકારની કાઈ ખાસિયનો હોય તો વર્ણવો.
૯. ચીનની પ્રખ્યાત દીવાલ દુનિયાની એક અગ્રવર્તી તરીકે શા માટે મહાકાંઈ? એ ક્યારે અને શા માટે બાંધવામાં આવી? આજે એની પદેવાં જોટલી અગત્યતા છે ખરી?
૧૦. વેશમના કીડાની આત્મકથા લખો. વેશમના કીડાની જીજીરમાં ચીની બીઓ શો ભાગ ભગવે છે? હિંદુસ્તાનમાં પણ વેશમ કીડામાંથી બને છે; ક્યાં બને છે એ જાણતા હો તો લખો. આ ભવવાય બીજી રીતે વેશમ બન છે ખરું? ક્યાં દેશોમાં બને છે?
૧૧. ચીના લોકોનો હંમેશનો ખોરાક શો હશે? એ હંમેશાં ગરમ ચઢા અને ગરમ પાણી પીએ છે. એવું આરોગ્યની દૃષ્ટિએ કંઈ હાજી તમે શોધી શકશો?
૧૨. ચિનાઈ ભાષાને આપણી મંદુર કે ગુજરાતી ભાષા જોડે સરખાવો. એને ચિત્રચિત્રિ શા માટે કહે છે? એવા પ્રકારની અનિ પ્રાચીન મમયમા કંઈ ભાષા હતી? હમણા ચીનાઓ પોતાની માતૃભાષા ઉપરાંત બીજી કંઈ ભાષા શીખે છે અને શા માટે?
૧૩. ચઢાના વાવેનર, બનાવટ અને ઉપયોગ સંબંધી કંઈ નોંધ લખો. હિંદમાં ચઢાની પેદાશવાળા આવે ક્યાં? બીજા પ્રાંતોમાં ચઢા કેમ નથી થઈ શકતી?

આવે એવા બેડા પહેરે છે કેનાક લોકો કપડાની ટોપી પહેરે છે આ ટોપીમા વેગના બચ્ચાના ચામડાની મિનાર હોય છે

કેનાક લોકો અગ્રેજ દેશની ટોપી જેવી એક જાનની ટોપી પહેરે છે આ ટોપીમા ગળાની નીચેથી બાધી રાખાય એવા બધ હોય છે

ધરેપુાની શોખીન
પ્રજા

તિમેગી લોકો ધરે
ણાના ધણા શોખીન છે
પુરોના જાગા કાનમા

તિમેગી ચાક

મોતીની તેમ જ વૈદ્યની મીઠીઓ લગકાવેની હોય છે અને સ્ત્રીઓના ગળામા માના ચાદી અને તાબાના હાટ હોય છે તેમના કાનની કીડીઓ એટની મોગી ઓ ભારે હોય છે કે કાનમા તેનો ભાર હનકો મરવાને માટે મીઠીમા દોરી બાધીને તે ઉપગના વાગમા ખોમે છે તિમેગી સ્ત્રીઓના વાગમા મોનાચાદીના અને હીરાના ધણા વરેણા હોય છે કેટલાક તિમેગી લોકો ચાકના વાગ ગ્રધીને બનાવેલા તથુમા રહે છે કેનાક જણાના ધરે પથ્થર અને નામ્ડાના હોય છે આ ધરે બે મજવાનાગા હોય તો નીચેના મજલાનો ઉપયોગ વા. જેવો ગરો બાધરાને માટે ચાર છે તેમના ધરેમા બારીઓ હોતી નથી

તિમેગી લોકો ઘડે જવ પાપડી ઓ નટાણા જેગા દળાને તેની ભાખરી બનાવે છે તેઓ મસુ માસ લહેજતથી ખાય છે અને

બાદેડુ માસ પણ ચરદુ કાચું રાખે છે. તેઓ કુકર, ચાક અને ઊંટનું માસ ખાય છે. ઠંડા પ્રદેશના બીજા લોકોની માફક તેઓ ચરખી પણ બહુ ખાય છે. તેમનું

મનપસંદ ખાદ્ય તે ચોસનાની ચઢા અને માખણમાં પાણી નાખીને તૈયાર કરેલું પીણું આ પીણામાં તેઓ જવનો લોટ લોગીને તેને ગ્રેયાથી ખૂબ વયોવે છે અને પછી એમ તૈયાર થયેલા ઘટ ગોળાના સાકરા બનાવીને ખાય છે તિમેરી

તિમેરી ત્રીપુર

ત્રી પુરો તમાકુ ખાય છે પુરો તમાકુ પીએ પણ ખગ સ્ત્રીઓ અને બિહુ બોકો ઈચ્છી સંધે છે

પ્રાર્થનાચક્ર !

તિમેરી લોકો બૌદ્ધ ધર્મના છે તેમના દેશમાં બૌદ્ધ ધર્મના સાધુઓનું વાહુ ધર્મીય હોય છે તેમને ત્યાં 'લામા' કહે છે તિમેરીમાં હજારો લામા હોય છે ત્યાંના રાજા પણ એ જ લામા જ છે લામાઓ જુદીની પ્રાર્થના કરવામાં રમત ગામે છે પ્રાર્થનાના મંત્રો સતત ગૂંચળું કરવાથી મોટું દુખના મોડે એટલા માટે લામાઓએ

પ્રાર્થન. ૨૨

૯ : ઉચ્ચ પ્રદેશ ઉપરના તિબેટી લોકો.

તિબેટ એ ચીનની જ દક્ષિણ નગરોનો એક ભાગ છે. પરંતુ ચીન અને તિબેટમાં કશું જ સરખાપણું નથી. ચીન સપાટ મેદાન છે; ત્યારે તિબેટ સમુદ્રની સપાટીથી બે ત્રણ માઈલ જાંચે આવેલો ઉચ્ચ પ્રદેશ છે. દક્ષિણમાં હિમાલય અને ઉત્તરમાં ચીનના જાંચા પરતો વચ્ચે આવેલો આ તિબેટ દેશ પૂરીની સપાટીથી ખૂબ જાંચાણુ પર આવેલો છે. લોકવસ્તીવાળો આટલો જાંચાણુ પર આવેલો પ્રદેશ દુનિયામાં ખીજો ન હોવાથી તિબેટને દુનિયાનું છાપરું એટલે કે શિખર કહેવામાં આવે છે.

તદન સૂકો પ્રદેશ

તિબેટનો જાંચો પ્રદેશ ખડકવાળો અને વેરાન છે, અને તેનો ધણો મોટો ભાગ સદરાના ગણુ જેવો જ ઉજ્જડ છે. આ જાંચા પ્રદેશનો કેટલોક ભાગ કુંગૈવાળો હોઈને તેની ખીણમાં થોડીધણી ખેતી થાય છે. સમુદ્રની સપાટીથી એની જાંચાઈ ધણી હોવાથી આ દેશ ઠંડો છે. પણ ઠંડો હોવા છતાં સૂકો તો ખરોજ કારણ કે ખંભાગાના ઉપસાગરમાંથી ઉત્તર તરફ વાતા બીના ચોમાસુ પવનોને અટકારીને તેમાંથી બધી બીનાશ અને વરસાદ હિમાલય પર્વત હિંદુસ્તાનને માટે નીચે ખેંચી લઈ જતો હોવાથી આ પવનો હિમાલય આજંગીને તિબેટમાં આવતી વખતે સાવ શુષ્ક થઈ ગમેલા હોય છે. તેથી તિબેટનાં પર્વતશિખરો ધણેભાગે બગ્ગથી ટંકાએવા હોવાં છતાં આ દેશ સદરા ગણુ જેવો બિયડુન સૂકો છે. ઉનાળામાં મેદાનો અને ખીણો બહુ તપે છે ને સિયાળામાં લવા એટલી બધી સૂકી થઈ જાય છે કે ઝાડનાં પાંદડાં મુકાઈ જઈ તેનો ભૂકો થાય છે, લોકોમાં પણ તડ પડે છે. ખોરાક કહોવાઈ ન જાય એટલા માટે અહીંયાં મીઠાનો ઉપયોગ કરવો પડતો નથી માત્ર ઘર બહાર મુકીએ કે તરત જ મુકાઈ જાય છે અને કહોવાનું નથી. આ દેશમાં

ચીનની માફક મોઝોલીયન વંશના તામ્વલુના, ગાયનાં હાડકાં લપમી આવેલા એવા ૬૦ લાખ લોકો રહે છે. તિબેટી લોકોને મૂંઝ, થોભાલુ અને દાઢી બહુ હોતી નથી. જે થોડાંધણા વાળ મોઢા ઉપર જોડે છે તે કાઢી નાખવાને આડ આ લોકો હાથમા હંમેશ ચમકી રાખે છે.

તિબેટની ગાય—યાક

તિબેટી લોકોનો મુખ્ય ધંધો ટોંગે પાળવા અને ખેતી કરની એ છે. ડુંગરોની ખીણમા જમીન સામાન્ય ગીતે આગી હોય છે. ત્યાં એ લોકો ખેતી કરે છે નેમના દેઝમાં નાતુ, મીડું અને ટંકલુખારની ખાણો છે. તેઓ આ ખાણો ખોદે છે. આ સિવાય તિબેટમા બહુમુલ્ય વૈદ્યક મળી આવે છે. તિબેટી લોકો બડગ, ઘોટા, ગધેડા અને યાક નામનાં જાનવરો પાળે છે યાક દેખાવમા ગાય જેવું હોય છે અને તેનું 'પૂઝુ' શાડા જેવું હોય છે. તેના શરીર ઉપર બેસના જેવા વાળ હોય છે. યાક બહુ મજબૂત હોય છે અને ગમે તેટલા ઠંડાણુ ઉપર લપમી પડ્યા સિવાય તે ચઢી શકે છે, આથી દિમાચયના પ્રદેશમા મુસાફરી કરતા જોગે લઈ જવાને માફ યાકનો જ ઉપયોગ કરવામા આવે છે. આ સિવાય તિબેટમા જંગલી ગરિડા, બકરા અને હરણા મળી આવે છે. કરતુરીમૂગ પણ આ તરફ મળી આવે છે આ લોકો ટોંગે, મોતુ, ઊન અને ટંકલુખાર વેચે છે અને ચઢાના ચોસવા અને કાપડ ચીનમાથી ખરીદે છે.

તિબેટી લોકો દીંચલુ મુખી લાખા ઘેટના ઊનના ઝબ્લાઓ પહેરે છે અને રૂડે ઊનનો પટ્ટો બાધે છે સિવાયામા બકરાની ચામડીના કપડાં પહેરે છે અને ચામડાનો વાળવાળી બાલુ અદર ગપે છે તેમને લાવ, જાંબુડીઓ, ભરો, વગેરે ઘેરા ગગા ગમે છે. પુરૂયો અને પીંચી લાવ અને પીંચા રમના ચામડાના દીંચલુ મુખી

નાની મોટી પીનગના અને જસનની બોજ ચકરડીઓ તૈયાર કરેલી હોય છે. એક કાગળ ઉપર પ્રાર્થનાના મંત્રો લખી તેની ભૂંગળા આ ચકરડીની અંદર મૂકે છે અને દાથવડે આ ચકરડી ફેરવે છે. નોટથી વખત આ ચકરડી ફેરવે તેટલી વખત અંદરની બધા મંત્રોની ફેરડી થાય છે અને તેટલા મંત્રો રટન કરવાનું પુણ્ય લાભના દાથમાં નિગતિ આવે છે. મોટા મોટા લાભાઓની પ્રાર્થનાની ચકરડીઓ મોટી હોય છે. કેટલેક ફેકાળે પવનચક્કીઓ પ્રાર્થનાચક્રો તરીકે વપરાય છે અને કેટલાક ચકરડાંઓ તો ઝરણાંના વહેતા પાણીથી ફેરવે છે. આ પવનચક્કી અથવા પાણ્યચક્કી ઉપર ધણા મંત્રો લખેલા હોય છે. આમ પવન અને જળ આ બે મહાભૂતો લાભનાં પ્રાર્થનાચક્રો ફેરવીને તેમના વતી પ્રાર્થનાનું કામ કરે છે. દાથપગ ન હવાવનાં ઘેર બેઠાં ફેરવે પુણ્યનો લહાવો!

તિબેટની લામપદ્ધતિ

તિબેટી લોકોમાં એક સ્ત્રી ધણા પુરોની માથે પરબે એવો રિવાજ છે. એક સ્ત્રી બે ત્રણ લામઓની સાથે લગ્ન કરે છે એટલું જ નહિ, પણ એક બે પાંડોથીઓની સાથે પણ પરબે છે. આ લોકોની કુટુંબસંસ્થામાં સ્ત્રી એ જ કુટુંબની મુખ્ય માવિક અથવા ધણિયાણી હોય છે. તે ખેતરમાં કામ કરે છે, વણે છે, રાધે છે અને દુધાન ઉપર બેસે છે. ધણા વર હોવાને લીધે તિબેટી સ્ત્રી પોતાની જાતને ધન્ય માને છે. અને પરદેશમાની એક જ વરવાળી સ્ત્રીઓની તેને દયા આવે છે!

લાસા નામનું સહેર તિબેટની રાજધાની છે. વાયા સહેરની બહાર પોતાવ નામના વિશાળ મહેલમાં તિબેટના રાજા મુખ્ય લામા રહે છે. પોતાવ મહેલ બેઝી ટેકરી ઉપર આવેલો છે અને અને તેમાં મેંકડો ઝોરડીઓ છે. આ મહેલમા પાચેસો લામા ને મેંકડો નોકરચાકરો રહે છે.

તિમેટી લોકો ચીની લોકોની માફક પારકાઓનો તિરસ્કાર કરે છે. તેમના દેશમાં કેઈપણુ પરદેશીને આવવાની મના છે. તો પણ હિંદુસ્તાનની સરકારે ધણો પ્રયાસ કરીને તિમેટની સાથે વેપાર વિગેની સુલેહ કરી છે. હાલમાં હિંદુસ્તાન સરકારની મદદથી જ તિમેટ ચીનથી સ્વતંત્ર થયું છે.

સ્વાધ્યાય

૧. હિંદુસ્તાન ખૂબ કળદ્રુપ પ્રદેશ છે, છતાં એની પામે જ આવેલો તિમેટનો મુલક તદ્દન વેરાન, ઠંડો અને ચકો કેમ હશે ?
૨. તિમેટ હિંદુસ્તાનમાં કઈ કઈ વસ્તુઓ મોકલતુ હશે ? હિંદુસ્તાન પામેથી તિમેટીઓ શુ શુ ખરીદતા હશે ?
૩. યાક, વૈદ્ય અને ચોસવાની ચલા વિષે જે જાણતા હો તે લખો.
૪. તિમેટીઓને ધર્મ કયો ? એમના ધર્મગ્રંથોને શુ કહે છે ? તેમના પ્રાર્થનાઓ વિષે દુક નોંધ લખો.
૫. તિમેટીઓને લગ્નપદ્ધતિ આપને ત્યાંની લગ્નપદ્ધતિ કરતા કઈ રીતે જુદી પડે છે ?

૧૦ : ધરતીકંપ અને જ્વાલામુખી પર્વતોના પ્રદેશમાંના જાપાની લોકો

હવે આપને ચીનની પેઠે લાત અને માજની ખાનાર ચીનના પૂર્વ તરફના પંડાગીઓ જે જાપાનીઓ છે તેમના દેશ તન્ક વળાએ. જાપાની લોકો ચીની જેવા જ દીંગણા પીળા રંગના, ખારીક ચરતી આખરાના છે. તેમના ગાયના હાડકા ઊપરથી આવેલા હોય છે જાપાન દેશ નાનો એટલે લગભગ આપના મદ્રાસ ઈલાકા જેટલો જ છે.

સાહ મીતરે વરસ પહેલા જાપાન એક અજા અને પછાત દેશ હતો. પારકા લોકોને ત્યા જનાની મનાઈ હતી અને ત્યાના લોકોને પણ ખીજ દેશમાં જઈને વેપાર કરવાની ગમ ન હતી.

તે નખને જાપાનનો આદિસાદ નામનો જ હોઈ તેના પ્રધાનના હાથમાં બધી સત્તા હતી આ પ્રધાનને શોગુન કહેતા હૈકે પ્રાતમાં દાયમીઓ નામના નાના મોટા સરદારો હતા તે તેમના હાથ નીચે સામુગાઈ નામના વશપર પગ બસ્કરી ધધાના સરદારની ટુકડી હતી અને તેઓ સ્વતંત્ર રીતે રહેતા હતા અને એક ખીજની સાથે બડતા હતા દેશમાં વતનદાર દાયમીઓ, અને તેમની નીચેના સામુરાઈનું જ મહત્ત્વ હતું તેમના વચ્ચે ખીજઓને તથાના વાપગનાનો હક્ક ન હતો દાયમીઓ પાંચખીમાં બેસીને જતી વખતે રસ્તામાંના માણુઓ રસ્તામાં સપ્તર્ષ આડા પડીને તેમને દડવત નમસ્કાર ન કરે અથવા રસ્તાની બાજુએ તેઓ બિભા ન રહે તે દાયમીઓના સામુરાઈઓએ એવા અપરાધીઓને તથાનાથી ત્યા ને ત્યા દાર કરવાની પ્રથા હતી.

સામુરાઈઓનો એ મહાન આત્મત્યાગ

૧૮૬૮ માં એવા પછાત અને અદર અદરની જાન સ્થગીને લઈ ને હેરાન થયેના દેશના કિનારા ઉપર કમેન્ડર પેરી નામનો અમેરિકન આરમારી અમલદાર કેટલાક લડાનકે વહાણો લઈને આ યો અને પોતાની તોપોની ધમકી બતાવીને તેને જાપાનને ખીજ રાષ્ટ્રોની જોડે વ્યાપાર કરવાની ફરજ પાડી આ રાષ્ટ્રીન અપમાનથી જાપાન જાગ્યું અને આંતરિક કળ્યા એક કોરે થકી દઈ, શોગુનની જુનમી સત્તાને ફેંકી દઈ પોતાના બાદગાહના એકજન અમન હેઠળ બધા લોકો ભેગા થયા એ અભિનવ ક્રાંતિના પ્રસંગે જાગીઊઠા દાયમીઓ અને સામુરાઈઓએ પોતાની ત્રિય એવી માનુ જ્ઞમિને માટે કરેના સ્વાર્થત્યાગનો

જગતના ઇતિહાસમા લેટો નથી. દાયગીઓએ પોતાના વતન અને જાગીરો આપખુલીથી જતાં કર્યા અને તેઓ પગારી નોકરો થયા. પીસ લાખ સામુગામીઓએ પોતાના પ્રાણ કરતા પણ પ્રિય અને ઘણી પેઢીઓથી પવિત્ર લાને સાચવેલી તવવારનો તાગ ક્યો અને સામાન્ય લોકોની માફક તે નાનીચની નોકરીઓ કરી પેટ ભરવા લાગ્યા કેટલો બધો આ સ્વાર્થતાગ ?

જાપાનની વિલક્ષણ પ્રગતિ

મત્ર આગાસ વગમમા જાપાને પોતાનો 'ન ભૂતો ન ભવિષ્યતિ' એવો ઉત્કર્ષ કર્યો. તેઓ મોટું આરમાર ખડું હતું, ફાળે તૈયાર કરી, પ્રચંડ કારખાના ઝોળ્યા અને દુનિયાની સાથે બહોળો વેપાર શરૂ કર્યો. ૧૮૭૨ માં જાપાની બાદશાહે જાહેનામું કાઢ્યું, “ હવે પછી દરેક માણસ શિક્ષણ મહેવાઈથી લઈ શકે એવું થશે જાપાનના કોઈ પણ ગામકામા એકપણ અશિક્ષિત કુટુંબ મળી આવશે નહિ અને એકપણ અશિક્ષિત માણસ રહેશે નહિ. ” કેટલું ઉચ્ચ ધ્યેય ? આ ધ્યેયની પાઠગ પાણીની માફક પૈસા ખર્ચીને જાપાને શિક્ષણમા આટલી વિલક્ષણ પ્રગતિ કરી. ૧૯૧૦ માં જાપાનમા નિશાળે જનાર છોકરાઓનું પ્રમાણ એકઠે ૯૯ ટકા અને છોકરીઓનું પ્રમાણ સઠે ૭૭ ૧/૪ ટકા હતું ૧૯૦૪ ની સાલમા જાપાને પોતાની નવી આરમારના બળથી ગિરિઆ જેના બનાદય દેશને રણગણમા હકાબો આજે જાપાન એ જગતના પાંચ બનાદય રાષ્ટ્રોમાનું એક છે અને તેની સાથે યુગેપના રાષ્ટ્રો ઘણા આદરથી મૈત્રીની સુનેહ કરે છે એવા આ બનાદય અને સુંધરેવા રાષ્ટ્રની મુનાકાતે હવે આપણે જઈશું.

જાપાન દેશ અનેક પેટા મળીને થયો છે તેનો આકાર સાપ જેવો લામો છે આ બેકા હુગરાળ છે અને તેના ઉપરનો સપાટ પ્રદેશ સમુદ્ર

મિનાગની પાનજ આરેનો છે તેની આ ભાગમાજ નર્મત રપારે છે
આ સમુદ્રમિનાગ ઉપર ૧૦ ૧૦ ધણા સગરવાળા બરે છે પરદેશમા
માન મોચવાને માટે તેમજ પરદેશથી માન નર્મ આનંદો માટે આ
બરે મદત્વના મંદો હોવાથી નદો અથવા તેની આસપાસના પ્રદેશમા
નોગ મોગ માગખાના અને મિતોરાળા મદેગ અપાપા છે

જપાનના કુગગળ ભાગમાથી ધણી નદીઓ વેમથી નીચે વહેતી
આવે છે આ નદીઓમા ટેર ટેર ધોધ છે જપાનમા સગરો પાળ ધણા
છે દૂરમા જપાનમા પાળીનો મુદ્દન અઢન નથી

કૃષ કૃષના ઉત્સવ

જપાન શીતકટિબધમા હોવાથી ત્યાની હવા ઠડી છે અને ને બે
હોવાથી તેમા હમેશ બીનારા ગહેરી હોય છે તેથી જપાનમા બારે
માસ દુગરે મેતાનો ખીજો ચુકાઓ વગેરે બધો પ્રદેશ હીરાજમ
ધાસથી છવાયેનો હોય છે અને બધે કૃષકાગે ખીનેના હોય છે
જપાની લોકો કૃષોના ધણા મોખીન હોય છે તેમને ચેરી પનમ અં
કિમેચિમમ—આ ઝાડો બહુ જ ગમે છે જપાનમા આ ઝાડોના ધણા
બગીચા હોય છે આ કૃષોની મોસમમા જપાની લોકો આનંદથી
ઉત્સવ ઉજવે છે મમોત્સવ ચેરી ઉત્સવ કિમેચિમમ ઉત્સવ ડૂબેના
મદત્વના કૃષના ઉત્સવો તેમનામા છે જપાની મંદિરોના ચોગાનમા
મુઠ કૃષો બાગ હાનજ આ કૃષોમા સુગંધ દોતી નરી પણ તેના
રગો વણાજ મુઠ હોય છે ઠનાળામા ચેરી ઝાડો પણ કૃષો આવે કે
તેની શોભા જોના આખુ ગમ જીમટે છે જો કૃષોની આરે જપાની
લોકો બગીચો જોના જાય છે અને મનાકેના મના કૃષકાગેના મુઠ
ગગો તરફ જોના જ મે છે અને ત્યાજ નાસ્તા ને છે આ કૃષબગીચામા
ધરડાઓ લુવાનો અને જાનમચ્યાઓ હાવેના થઈ ફરે છે કૃષોની
ઉપર પ્રવિતા ને છે અને ને મિનાઓ કૃષકાડો ઉપ જ નમીને

ઘેર આવે છે. પૂર જોસમાં ખીલેલી બગીચાની ગોલા જેવા ગરીબ જાપાની માણસ મોં માછળની મુસાફરી સહેજે કરે છે. શિક્ષકો નિશાળીયાઓને કમજોના સરોવર તરફ ઈર્ષ્યાપૂર્વક પહેલાં લઈ જાય છે અને કમજો કંઈ રીતે ખીલે તે સમજાવે છે અને મજા કરાવે છે. શા આ કૃત્યો ઉપરનો પ્રેમ !

જાપાની છોકરીઓને નાનપણથી જ કૃત્યોના ગુચ્છો કેવા તૈયાર કરવા, ક્યા રંગનું કૃત્ય ક્યા રંગના કૃત્યની સાથે ચૂંથવું, ક્યા રંગની ઓઝડીમાં ક્યા રંગના કૃત્યોના ગુચ્છો વધાવે શોભે વગેરે પુષ્પશાસ્ત્રનું શિક્ષણ મળે છે. સામાન્ય જાપાની માણસ પણ પુષ્પગુચ્છોની રચના અને તેના રંગોની જમાવટનો મર્મ કલાવંત બેઠવો જ જાણે છે.

પવિત્ર કૃત્રિયામા

હવે હું તમને સુંદર કૃત્યોથી દૂર ઉઘ્ર જનાળામુખી પર્વત તરફ લઈ જઈ છું. જાપાન જેવી રીતે સુકુમાર પુષ્પોનો દેશ છે તેવી રીતે જ તે લયક- જનાળામુખીનો પણ દેશ છે. હાલ જાપાનમાં ખ્યાસ જનાળામુખીઓ ધૂધવાય છે અને ખીજા જુઝાર્થ મયા હોવા છતાં પણ તે ક્યારે ફાટી નીકળશે ને કહેવા નહિ. જાપાનનો સાથી જાંચો પર્વત કૃત્રિયામા પણ એક જનાળામુખિ જ છે પણ તે હાલ ધૂધવાનો નથી. તેનો ઉપનો ભાગ મંડુ આકારનો અને બરફથી ઢંકાયેલો છે જાપાની લોકો કૃત્રિયામાને બહુ જ પવિત્ર માને છે અને તેના આદ્ય-પૂર્વક દર્શન કરે છે ઘેર ઘેર કૃત્રિયામાનું ચિત્ર હોય છે.

જાપાનમા દરબર ઉપગત ગરમ પાણીના ઝરા છે. જે દેશની જમીનના પેટમા આટલી ગરમી હોય ને દેશમા ધરતીકંપ થાય એ સ્વાભાવિક જ છે આ વારંવાર નાનામોટા ધગતીકંપો થાય છે વળી કહેવાય છે કે જાપાનની રાજધાની ટોકિયો સહેરને દિવસમા ઓછામા ઓછો એક ધગતીકંપનો આચકો વાગે જ કે જે મોટો આચકો લ જે

તો ઘરો પગી જાય જ ઓ ગુમનાનિ ધાર છે ૧૮૭૧ ની આનંદ
થોના ધરતીપ્રમા દગ દગ માનુનો મરી ગયા, રીમ ૮ ન પોકા

ફળિયાના

હુમનો મરનાનો કમ કો કે તરત જ જાપાની સિપાઈઓ ફૂલી
તોપોના મો તગ્ધ મિનત ગ નીકો રીને હ નો મરે છે અને છૂટથી
મરી જાય છે

જાપાની ઘરેની પ્રામત

ધરતીકે પનુ પઠિણામ જાપાની ઘરો ઉપર પપુ થયુ છે જ્યા
અનાગનવાર ધરતીપ્રેમો હોયજ સા પથ્થર, છિટા અને લામડાના તેમજ
ઘણા મજનાવાળા મમોનો ચણાનુ કમ પાનવે? મરપુ કે માથા
ઉપરના પથ્થરો અને મોતો વગી પ તા ધરના ગાહુમા મરી જાય વગી.

જાપાની ધવા અને
મેઠ લાખ ઓ નીન
દગ ધા જમીન
દાગ ધવા

ધ લીપના
આ વ માથી મરણ
રાગે આવે એનો
ભગેનો નથી જાપાની
માલમ મગવા માટે
હ મેશ લેવાગ હોય
છે તો મરુની
ખીપ લાગતી નથી
આ તેની શક્તિ
લ ઇના વખતે
ગામના મમમા
આવે છે મેનાપતિ

એક ઘર પડે કે તરત જ ખીજે દિવમે ખીલું ઘર બાંધવું જોઈએ. એવું
જાપાની પીક ઉપરનું ઘર જાપાની લોકોને જોઈએ. એટલા માટે
જાપાની ઘરો એક મજલાવાળાં જ હોય છે. ઘરના ઊપરાં ઉપર ઠાળાં
નળિયાં હોય છે અને ચીની લોકોની માફક વાંસનું છાપડું હોય છે.
છાપડાને નાના નાના લાકડાના ઘાંભડાનો ટેકા હોય છે. જાપાની
ઘરમાં માટી, ઇંટ કે પથ્થરની ભીંત હોતી નથી. ઘરમાં બારીબારણાં
કે ઓરડીઓ હોતી નથી. ઘરનો ચોતરો જમીનથી એક ફૂટ
ઠીંગો આવેલો હોય છે. આ ઝોનગ (Plinth) ઉપર ચોક્કામાં
બેસાડેલી અને આગળપાછળ સરકારી શકાય એવી જડા કાગળની
અને લાકડાના પાતળા પાટિયાની ભીંત હોય છે. દિવમે કાગળની
ભીંતોનો અને રાત્રે પાટિયાની ભીંતોનો ઉપયોગ થાય છે. દિવમે
ઘણીખરી ભીંતો એકમા એક એમ ગડી વાળાને મૂકેલી હોય છે. તેથી
દિવમે જાપાની ઘર એક લાંબા સળંગ ઓરડા જેવું દેખાય છે. ફક્ત
સ્નાનશુદ્ધ, રમેલું વગેરે ઓરડીઓની કાગળની ભીંતો જમી હોય છે.
એ ઘરોમાં રસ્તા તરફ આડશ તરીકે પણ ભીંતો હોતી નથી. કારણ કે
જાપાની લોકોને ખુલી હવા અને અજવાળું બહુ ગમે છે. બહુ બહુ
તો ટાઢ પડે ત્યારે જાપાની લોકો આગળની કાગળની ભીંત સરકાવીને
તેની આડ કરે છે. રસ્તે જનાર માણસને જાપાની ઘરમાં આસતો
વ્યવહાર નજરે પડે છે. રાત પડે કે તરત જ લાકડાની ભીંતો
ચોક્કામાંથી આગળપાછળ સરકાવીને જાપાની ઘરમાં પાંચ મિનિટમાં જ
નાની મોટી ઓરડીઓ તૈયાર થાય છે.

ગરીબ હો કે શ્રીમંત હો પણ જાપાની માણસનું ઘર આવા જ
પ્રકારનું હોય છે. શ્રીમંતોના ઘરોમાં થાભલા ઉપર અને છત ઉપર
મેનેરી કામ હોય છે અને બોય લીસા લાકડાની કચેલી હોય છે.
છતાં તેઓના ઘરમાં પણ દિવમે કાગળની અને રાત્રે લાકડાની
દીવાલો તો હોય જ. ગરીબ લોકો મનમાં આવે ત્યારે પેતાનું ઘર અને

તેમના બધા સરસામાન માથે લઈ બીજી પોળમાં જઈને ત્યાં પોતાનો પડાવ નાખે છે. જાપાની ઘર દુકાનમાં ખસી શકે તેવું (Portable) હોય છે. જાપાની ઘરો બાંધવાની રીત આપણી રીત કરતાં જિલ્ડી છે. આપણે પહેલાં ચોતરો કે ઓટલો બાંધીએ પણ જાપાની લોકો પહેલાં ચાંબલાને આધારે છાપડું તૈયાર કરે છે અને પછી લાકડાની ભોંતો બાંધી દે છે. જાપાની ઘરમાં અંગ્રેજી ઘરોની માફક ખુરશીઓ કે મેજ હોતાં નથી, અથવા આપણે ત્યાંની જેમ જનજમ કે રોતરંગ પાથરેલી હોતી નથી. પણ નેને બદલે જાડી જાડી મુંવાળી એવી સફેદ ધાસની ચટાઈઓ પાથરેલી હોય છે. થોડા વખતમાં જ આપણે જાપાની લોકોને ત્યાં મહેમાનગીરીને માટે જઈશું ને વખતે તેમનાં ઘરો અને તેમના સરસામાન નજરે પડશે જ. તેથી આટલેથી રહે ખસ કરીએ. ધરતીકંપની બીકથી હાલ જમીન ઉપર ઘરો બાંધવાને બદલે જમીનમાં જ બેંડાં ઘરો બાંધવાનો પ્રયત્ન શરૂ થયો છે.

જાપાનીઓનો મુંદર રાષ્ટ્રીય પોષાક

જાપાની લોકોનો પોષાક બહુ મજાનો હોય છે. પુરો અને સ્ત્રીઓ બંને કિમેનો નામનો એડી મુધીનો અબ્બો પહેરે છે. આ અબ્બામાં આપણા કાદની માફક બટનો હોતાં નથી. અબ્બાઓ ખુલા હોઈ તેમની એક બાજુ બીજી બાજુ ઉપર આવે છે. કિમેનોની બાંધ બહુ ખુશી હોય છે અને તેની અંદરની બાજુમાં કાણીની પામે રીવીને ખિન્સાં તૈયાર કરેલાં હોય છે. આ કિમેનો ઉપર જાપાની લોકો કેડની આસપાસ રેશમી કમરપટો (શેલું જ કહોને) વીંટાળે છે, તેને ઓળી કહે છે. આ કમરપટાનું જ જાપાની પોષાકમાં મહત્વ છે. તે બધા રેશમના અને બહુ જ કીમતી હોય છે. પુરો અને સ્ત્રીઓના પોષાકમાં ફરક આટલો જ કે પુરોનો કમરપટો બિલકુલ દુકા—પટ્ટા જેટલો જ હોય છે. પણ સ્ત્રીઓના શેલાં ઘણાં પહોળાં અને લાંબાં હોય છે. જાપાની બેરાંઓ તે શેલાને શરીરની આસપાસ વીંટાળી

પાછળ શેઠમાં ગાંઠ વાળે છે. છોકરાઓનો પોશાક પણ એવો જ. ફક્ત તેમના કિમેનોના રંગો ઘેરા હોય છે. જ્યારે તેમના માથાપોના કિમેનો ડાળા, આગ્મની કે ભૂરા રંગના હોય છે.

જાપાની લોકો પગમાં લાકડાની પાવડીઓ અથવા ધાસની સપાટો પહેરે છે. ધાસની સપાટોનો ઉપયોગ હિનાગામા થાય છે. વરમાદના દિવસોમાં પાવડીની નીચે ત્રણ ઈંચના જાડા લાકડાના કટકા લગાડે છે. જાણે વરમાદમાં આખું જાપાની રાષ્ટ્ર ત્રણ ઈંચ વધે છે. ત્યાંની જમીન બીનાશવાળી હોવાથી જાપાની લોકોને લાકડાની પાવડી પહેરવી સગવડ ભરેલી થઈ પડે છે. હોલેંડ દેશમાં પણ આ જ કારણુનર લાકડાના જોડા પહેરવામાં આવે છે. જાપાની લોકોના પગમાં મોળાં મજાનાં હોય છે. તેમાં ચાર આંગળીઓનું ધગ જુદું અને અંશુકાનું ત્રણ જુદું, એવી રચના હોય છે. વરસાદમાં જ્યાં જાડા કાચજની છત્રીઓ વાપરે છે. આ છત્રી ઉપર મુંઠર ચિત્રો અને વેવો ચીતરેલી હોય છે. આજકાલ દુરોપયોગ સ્ત્રીઓએ પણ જાપાની છત્રીઓ વાપરવા માંડી છે. હવે આ પોશાક તો શહેરી લોકોનો છે. ગામડાના લોકોની માહિતી આગળ આવશે.

આ થયે જાપાનનો રાષ્ટ્રીય એટલે કે ગ્રવેશી પોશાક પણ જાપાનને આપણી માફક જ અંગ્રેજી ફેગનની ઘેલછા લાગી છે. બધી બાબતમાં અંગ્રેજોનું અનુકરણ કરવા તરફ જાપાનની પ્રવૃત્તિ છે. તેથી ત્યાંનાં શહેરોમાં ભણેલા અને નુખી લોકો અંગ્રેજી દુબનો પોશાક પહેરે છે. ઘણી જાપાની સ્ત્રીઓ મહમ જેવો પોશાક પણ પહેરે છે. બાદશાહ અને ગણી ધગ બહાર અંગ્રેજી પોશાકમાં જ હોય છે ધરમાં ફક્ત રાષ્ટ્રી ધણેલાને કિમેનો વિદ્યાગી તેના ઉપર જોડણી એટલે છે. નિશાળની છોકરીઓ અંગ્રેજ છોકરીઓના જેવા કપડા પહેરે છે. હવે જાપાની લોકો શુ ખાય છે, કેવું ખાય છે, તેમના ધનના રીત-રિવાજો કેવા હોય છે તેની માહિતી આપણે મેગસ્ટ્રી નોંધએ. તેને

માટે આભારિત રીતે જ માર્ગ જનપાની મિત્રો ત્યાં આપણે એક દિવસ જોવાનો મારે જરૂર લેઈએ નાનો ત્યાં

ગિફ્ટની મનારી

ચાલો હવે શરૂ માના એ મિત્રો મળવાને મારે આપણે જઈએ તોમા મેગીને જઈશું ? ચોની મા ? જગીમા ? ના ના એ તો જનપાનમા મળે જ નહિ આપણે તો અહીંયા ગિફ્ટમા બેગીને જ જરૂર લેઈએ ગિફ્ટ મે પેડનાગી ગાડી છ અને તેને માણુમો જ બેચે છે આપણી ત ક મ મામા અને પ્રમ્તામા ગિફ્ટમે ઉપયોગ થાય છે આ લુઓ પ્રમામા બ ને જાણુએ કેવી જ બધી ગિફ્ટમે બની છે આ આ ના ગિફ્ટવાગા દોલતા દોડતા બધા પોતાની ગિફ્ટ જ ઠરાવવાને આમ કહે છે માર્ગ પોતાના ઘરેરો બતાવીને 'લુઓ કેવા હું મજબૂત હું દોડતો દોડતો હું તમને તઈ જઈશ એમ કહે છે સારે નમ્રો મો કેવી ગિફ્ટ ? ગિફ્ટમા એક આ બધુ તો બે જણુ બેમે છે અંતે પાણુ પેના ગિફ્ટવાગાને ચોસાક લેયો કે ? ભૂરા રંગી ગીચણુ મુધીની ખુરી ઈજરો ખુ ના ખમીમે અને માથા ઉપર ઉધી તાનડીના આમ ની ઘામની ટોડીઓ તમના પગમા ઘાસના ચપનો છે ખામની કિમેના અને જોનાગો તો એ ગિચારા મ્વાથી લાવે ? બહુ તો તેમને આખા વિનસનું મે કે અગી રૂપિયા લોકુ મળે બમા હવે એક એક જણુ ગિફ્ટમા બેનો લુઓ ગિલ્લાનાગા કેવા દોડે છે તે ? ગિલા નહને તેઓ સરેજે પ્રમ્તે માત આદ માર્ગન દોડે છે ચાલુ હાય તો પાઠગથી એક જરૂર ધકેલે છે ગગીચ બિચાગા ! તેમને કેવો બધા પરમો વળે છે ? આપણે પેરી રીજળીની ટ્રામમા ગયા હોન ના માત ચાલ જનપાનમા બધા જ હરોમા વીજળીની ટ્રામગાડીઓ વીજળીની આગગાડીઓ (હવે આગગાડીઓ તો ચી રીન મ્હેનાય ? રીજગાડી જ મ્હેરી લેઈએ ને ?) અને મોગો છે

જાપાની શિષ્ટાચાર

હીં; હવે આપણે આપણા મિત્રના ઘર પામે આવી પહોંચ્યા. ઊતરે નીચે. બુઝો, અહીંથી ઘરનો અડધો ભાગ આપણા રસ્તા ઉપરથી દેખાય છે. ઘરમાં કોઈ નથી એમ લાગે છે. જરા તાળી તો વગાડો? જાપાનમાં કોઈને જુમ પાડવાની હોય તો તાળી વગાડવાનો જ રિવાજ છે. પેલી બુઝો સતરેઅદાર વરસની છોકરી આવે. આ નોકરડી છે હોં! એ બાપ રે! આ શું કહે છે? એ ને દીંચણુ ટેકરીને જમીન ઉપર બેસી! બંને હાથ જમીન ઉપર મુકી માયું' પણ જમીન ઉપર ટેકવું. આ જાપાની નમસ્કાર, હોં હાર્દ'

ચાલો, હવે એની સાથે અંદર. બુદ. નોકર બહાર જ રાખે હોં. એમો આ ચટાર્થ ઉપર. ચટાર્થ કેટલી મુંઝાળી અને જાડી છે? લગભગ આ પુસ્તકથી ત્રણ ગણી. શું કારી આ નોકરડી? બગતા અંગારા એ શા માટે લાવી? ચુંગી સગળાવવાને માટે? જાપાનમાં સ્ત્રીપુરો બધાં બીડી પીએ છે. કોઈ ઘરમાં આવે કે પહેલાં ચુંગી સગળાવવાને માટે અંગારા આપવા એ નેમનો શિષ્ટાચાર છે.

આ નોકરડી કેટલી વિનયી અને ચતુર છે? હા, તેને નોકરડી કહેવી એ જ ભૂલ છે. જાપાનમાં કોઈને થેગ નોકરી કરવી એ લલકું કામ મનાવું જ નથી. નોકરી કરનાર આ છોકરીઓ સારા કુળની જ હોય છે. નોકરી મળતાં પહેલાં તેઓ જાપાની શિષ્ટાચારનું શિક્ષણ લે છે. દારણ કે જાપાનમાં શિષ્ટાચારનું મદરસ બહુ જ છે, જે આગળ જતાં આપણે જોઈશું. નોકરડીઓ પેતાની ગેલાણીની સાથે અને પગેલાણીની સાથે ધીમા અવાજમાં સમ્બતાથી બોલે છે અને દીંચણુ પડીને નમસ્કાર કરે છે. પણ બોલવાચાલવામાં, હામસ્કરીમાં તેઓ ઘરના માણસોની સાથે સમાન દરજ્જાથી વર્તે છે. વળી માલિક કે માલિકણ નોકરડીને નોકર જેવી જલે લાક મારે પણ તાલિન

માણુઓએ તેમની બેઠે સખ્યતાથી સમાન દરબાને રાખીને વર્તવું જોઈએ. તેને સાન (કુમારિકા બહેન) કહીને સંબોધવી એવો જનપાની રિવાજ છે.

માલિક કે માલિકણ ઘેર ન હોય ત્યારે તો નોકરડીઓને જ ધરધણીની પેઠે પરોખાઓની આગતરવાગત કરવી પડે છે. તે તેમને કુશળતાના સમાચાર પૂછે છે; તેમની સાથે વાનચીન કરે છે; તેમને નારનો આપે છે; બધું મોઝ રીને પનાવે છે. એક વખતે એક અંગ્રેજ બાઈ આત્માદ બની ગઈ. નોકરડી તેની સાથે એટલી સખ્યતાથી વર્તી અને વાનચીતમાં તેણે એટલી દોશિયારી બનાવી કે પેલી અંગ્રેજ બાઈને લાગ્યું કે આ જ શેઠાણી છે! હીક, આ જુઓ ધરના લોકો આવી ગયાં. તેમના પહેલાંની માકક નમસ્કાર સર થયા. બહુતી વખતે તે જોરથી રવાસ અંદર લે છે. આ પણ નમસ્કારનો એક ભાગ જ છે. ચાલો, આપણે ચાલુ રાખો. પણ એમ કરતાં સારો આવાજ નીકળવો જોઈએ હોં; પગમાં કોરો વાગે ને તે વખતે મોંમાંથી આવાજ નીકળે ને તેવો

દૂધ-ખાંડ વિનાની ચહા

પેલી જુઓ નોકરડી તાસકમાં ચિનાઈ માટીની ચહાદાની અને ચિનાઈ માટીના નાના નાના ખાસા અને રકાળી લઈને આવી તાસક નીચે મૂકી તેણે પહેલાં આપણને નમસ્કાર કર્યા અને પછી દરેકને ચહા ભરી આપી. જનપાની લોકો ચહામાં ખાંડ અને દૂધ નાખતા નથી. તમે ગમે તે વખતે જનપાની ગૃહસ્થને મળવા જાઓ કે ચહા તો તમારી આગળ આવવાની જ અને તે પણ એક ખાસો નહિ, પણ પાંચ છ નાના ખાસા! નહિ ખાંડ કે નહિ દૂધ. ખાસી સગા-દુકાનમાં કંઈ પણ વેચાતું લેવા ગયા તો ત્યાં પણ ચહા તો હોય જ. વધારે વખત ત્યાં રહો તો ચહાના એ ચાર હાથ તો ધાય જ. દરેક જનપાની દેવળના યોગાનમાં ચહાની દુકાનો તો હોય જ. મંદિરમાં

માત્ર નહિ. પણ તે સિવાય બધેજ ચઢાની દુકાનો તમને મળી આવશે. આ ચઢાની દુકાનમાં મિત્રોને મિજબાની આપવાનો જાપાની લોકોનો રિવાજ છે. આ પ્રસંગે નામગાન પણ હોય છે.

ફીક, હવે ચઢાપુરાણ બંધ કરીએ. પેલા જીઓ ઘરનાં છોકરાઓ આપણને મળવા આવ્યા. આ છોકરીઓની પીઠ ઉપર શું છે ? તેમનાં નાનાં લાંબુઓ. જાપાનમાં નાનાં છોકરાઓને પાશ્વરમાં મુવાડતાં નથી. તેઓને દિવસે પોતાની મોટી બહેનની કેડ ઉપર ઝાળીમાં મૂકેલાં હોય છે. આ બોળે કદને જાપાની છોકરીઓ નિરાતે રમતા ઉપર રમે છે, ફેંદે છે, નાચે છે. આમ બહેન રમતા ઉપર નાચતીકદની હોય તો પણ તે બચ્ચાંઓ પીઠ ઉપર નિરાતે જાય છે. નીચે ઉપર ધડા વાગે છે છતાં તેમને તેનું કશું લાન હોતું નથી. નાની છોકરીઓ પણ પીઠ ઉપર મોટી મોટી ફીંગલીઓ બાંધે છે. આગળ એને આમ કરતું પડે તો તેની આ પૂર્વ તૈયારી જ છે.

નમસ્કાર પુરાણ

અંદર આવ્યા પછી તરતજ બધાં છોકરાઓ ઝંભીર બનીને ફીંચણ મૂકી, માથું નમાની આપણને નમસ્કાર દે છે. જાપાનમાં શિક્ષાધારની પ્રથા બહુ છે એમ મેં અગાઉ જણાવ્યું છે તેનો અનુભવ આપણને ડગલે ડગલે થાય છે. છેક નાનપણથી જાપાની છોકરાઓને ઝીણી સરખી રીતલાન પણ શીખવાડવામાં આવે છે. નમસ્કારનીજ વાન લઈએ. મોટાંઓને નમસ્કાર કરવાના તે જુદા. મમાન દરજ્જાના અને ઊંચરતા દરજ્જાના લોકોને નમસ્કાર કરવાના જુદા. આ સિવાય દરેક દરજ્જાના માણસે કરવાના નમસ્કાર પણ જુદા જુદા હોય છે. નમસ્કાર ઉપરથી જાપાની માણસો કે તેમના છોકરાઓ સમાજમાં કયો દરજ્જો ધરાવે છે તે ઓળખી શકાય છે. નાનપણથી ચોરડીમાં કેમ આવતું, ચઢાની તાસક કે પવાલાં કેવી રીતે અને કેટલી જગ્યાએ

હાથમા જાનના તે જમીન ઉપર શી ગતિ મૂકના યા પ્રારના માણસને ચકા પહેના આપવાની અને તે પ્રી રીતે આપવાની આ બધુ ગાલ જપાની ડોઝગઓ નાનપણથીજ સીખેના હોય છે એક વખતે એક અગ્નિદેવો માણસ જપાનમા એક દુધનમા ગયો તતજ દુધાનગ અને તેના બેરાડોઝગઓએ તેને નમસ્કાર કર્યા એટલુજ નહિ પણ મહેનની પીડ ઉપર મતેના બે વસના છોડાને તેઓએ ખામ જગાડ્યા જગતા વેતજ ન રૈતા કે ન ખીતા તે છોડા નીચે જીનયુ અને ગલીગપણે તેણે માથુ નમાડી તે અગ્નિદેવો માણસને નમસ્કાર યા પ્રકરે કરી પાછુ માધતા વેતજ તે છોડા જીવી ગયુ એ હેવાની જગ નથી

નહાવાના રોખીન જપાનીઓ

ચહા પછી જાન જપાની લોગ નીની લોકાની માફક ગવા હોના નની ત વિવસમા બે નખન સ્નાન કરે છે જપાની મજુર રાત્રે મામ ઉપરથી ઘેર આવ્યા પછી પરના ચોખ્ખુ જાન કરશે, પછી ખીજ વાન જપાનમા રે શહેરમા વણા સાર્વજનિક સ્નાનગૃહો છે અને તેમા જ હજારો લોકો સ્નાન કરે છે બધાને ત્યાં જાનગૃહો હોતા નથી દેશિયા ગાજધાનીમા નગર ઉપગત સાર્વજનિક જાનગૃહો છે ત્યાં ચાલે પેની ટોચડી જાનગૃહનો ના આપણને બતાવે છે જાહે બાજુ લા ખી લોનાનાગી આ એ નાનકડી ઓરડી છે પેનુ જુઓ નો કીંગે એ લીંત પાગા બેચીં એક જવાડુ બાગડુ યુ

પાણીનો એક ઘડો માથા ઉપર રેડે એટલે થયું સ્નાન. ધરનાં બધા માણસો પછી એ જ ટકામાં બેસીને આન કરે છે. ધરનાં લોકોનું સ્નાન થઈ રહ્યા પછી તોડરચાકરો તે જ પાણીમાં સ્નાન કરે છે. જાપાની લોકોને નહાવાને માટે ઘણું જ ગરમ પાણી જોઈએ છીએ. ઘણા ગરમ ક્ષેત્ર પાણીમાં તે નિશંક બેસે છે. પણ સાચવજો હો ! આપણે આ ધરમાં સ્નાન કરીએ તો તે એક સગળ કહેવાય. કેટલું બધું આ ગરમ પાણી ? પણ શું કરીએ ? કરીએ વળી સ્નાન.

સ્નાનગૃહમાંનું પાણી ચોકડીમાથી ધરની પછવાડે બગીચામાં જાય છે. જાપાની લોકો બગીચાના બહુ જ શોખીન છે. તેમના ધરમાં લાંબે નાનો પણ બગીચો હોય જ. નાનાં છોકરાંઓને માટે કૃત્રિમ એવા નાના નાના બગીચા કરવામાં તો તેમનું ઘણું ચાતુર્ય દેખાઈ આવે છે. બિંદુકુલ નાના ઝાડો, નાનકડીની કૃત્રિમ નદી, તેના ઉપર નાનોશો પુલ, બેસવાને માટે નાનીમી ખુરશીઓ, એવી રીતની આ નાના બગીચામાં મોટી ગમ્મત હોય છે.

જાપાની જમણ

આન પછી બોજન કરવા ચાલો એમો ચટાઈ ઉપર. પેલા જુઓ પાટલા આવ્યા. આ પાટલા ઉપર જમવાનાં વાસણો મુકાય છે. જાપાની લોકો આપણી જેમ થાળીમાં જમના નથી. દરેક પદાર્થ નાના મોટા ચિનાઈ માટીનાં શકાર માં મૂકે છે અને આ વાટગ કે શકારા દરેકની આગળ પાટલા ઉપર મેલે છે. દાઃ પડે તો મગદી પામે જમવાનો રિવાજ હોય છે. સગદીને દિખાવ્યા હોય છે ચાલો મેમા જમવા જાપાની લોકોનો મુખ્ય ખોરાક ભાન અને માછલી. ૬ મગા મુલક, પુનઃ પાણી અને બેજરાળી દવા હોવાથી ત્યાં કમળો પાક વધારે થાય છે. ચારે બાજુએ સમુદ્ર હોવાથી જોઈએ તેટલી માછલીઓ મળી આવે છે. વાનવિક રીતે જાપાની લોકો મોઢ ધર્મના હોવાથી તેઓએ દિસા ન

કુની જોઈએ પણ માઠી ખાવા વિના કેમ જાને ? તેનું તો વ્યતન લાગેનું હોય છે તેથી તેઓએ માઠીનું નામ પાનશાક એમ પાડ્યું છે અને તે પ્રમાણે પોતાના મનને માનરીને (હનરીને કહો) તેઓ છૂટથી માઠી ખાવા લાગ્યા. જાપાની લોકો માઠીના ઘણા ખાદ્ય પદાર્થો તૈયાર કરે છે તેઓ કેટલીક માઠીના કાચા ટુકડા ધીને તેના ઉપર મોચ નામનું પાતળું, ખાદ્ય પીણું રેડીને ખાય છે એ ઉપરાંત તેમના ખોરાકમાં પાપડીની શીંગનું ગાંઠ ભાતભાતના અધાણા મુગમાં અને મીઠી ગાંઠી વગેરે પદાર્થો દોચ છે માઠીની માફક સમુદ્રમાં બાગીકાસ, મચ્છુ કે બાફેલ, મરી મસાનો નાખીને ખાવાનું જાપાનીઓને બહુ ગમે છે આ સિવાય જામીન ઉપર જીવતા

જાપાનીઓ ભોજન લે છે

તમામ ભાદખાવા, ગાજર જગમ, કુમળી વગેરે તેઓ ખાય છે જમનામાં તેઓ લાન છેલ્લો લે છે લાનનો આગ્રહ ધણો ફરી ફરી તેઓ ભાત મૂકે છે ભાત પછી તેઓ ચંદા પીએ છે એને ભોજન ખતમ થાય કેવીકે વખતે તેઓ લાનમાં ચંદા રેડીને ખાય છે

જાપાની લોકોનો ખાવાનો એક જુદુ જ મનગમનો પદાર્થ તે મૂજો. આ મૂજો જેવણુ હાથ લાગે અને કાંડા જેટલો જડો હોય છે. તેઓ મૂજા કાચા જ ખાય છે. પણ ખાસ કરીને તે ચકવીને અને જેવણુ માસ સુધી મીઠું બેળીને સગકામાં મૂકીને પછી તે ખાય છે. તે વખતે મૂજાની એટલી બધી દુર્ગંધ ફેલાયેલી હોય છે કે આપણે ત્યાં બેમી પણ ન રાકીએ. છતાં જાપાની લોકો તો તે સ્વાદથી ખાય છે. જાપાનમાં જનવગે ઘણાં નથી. તેથી તે ઘણે ભાગે બકરાનું માંસ ખાતા નથી, તેમ જ માખણુ દૂધ વગેરે પદાર્થો પણ ખાતા નથી. તેમની ચદામાં દૂધ ન હોવાનું એ પણ કદાચ કારણ હોય.

જાપાની લોકો આપણી માફક લાન હાથે ખાતાં નથી. તેઓ પેન્સિલ જેટલા લાંબા ને જડા બે ટુકડા હાથમાં લઈ તે ટુકડાથી ભાત લકને ખાય છે. આપણને એનો મદાવગે ન હોવાથી આ ટુકડાથી ખાતાં કાવતું નથી. ઘણો વખત લાગે છે અને દીસ ઉપર ભાત પડે છે. આ સિવાય એક એક દાણો ખાવાનો આપણને કંટાળો આવે છે. પરંતુ જાપાની લોકો આ ટુકડાથી ઝડપથી ખાય છે.

હવે રાત્રે ગ્રંથવાની વ્યવસ્થા કેવી હોય છે તે જોઈએ. સુવાનો વખત આવે કે તરત જ લોકોની ખાતો ખેંચીને આરડીઓ તૈયાર કરવામાં આવે છે.

દીનાયે ચિત્રવિચિત્ર કાગળના ફાનમાં દીગાડવામાં આવે છે. આ દીવા આખી રાત બળે છે. જાપાની લોકો માન્યા, ચાદર અને એથીકા વાપરતા નથી. ચદર ઉપર એક ઉપર એક એવી બેતણુ રગઈ

જાપાનીઝ એસીકું

પાથરે કે બિઝાનું તૈયાર થઈ ગયું એના ઉપર ચાદર હોતી નથી પણ હવે એથીકું ? તે જ તો મનમ છે ને' જાપાની લોકોનાં એથીકાં

એટલે છટા જેવા વાકાના ચોમના ચોમના ઉપર મગનોનો એ
ગોળ પીટા મૂકે છે આ ચોમના ઉપર માયુ મૂક્યાનું નદિ કમન
ગરદન મૂકનાનો અને માયુ તો લટકતુ જ રહે નદિ નદાનાના પાણી
જેવી ખીણ મનજ કદાચ ને ? નપાની નીચોની કેશનના બનુ
અપની હોય છે ઓળીમ ઉપર માયુ મૂકે તો વાગ વીખે ૧૫ તેથી
આ અપના ચાસના પ્રચારમા આ વા દમે ચોમના જોડના ન હાય
તો ઓળીમ તરીકે હાય નર્મ દો અને મુર્તિ મનો

કાનનદેવી અને તોડેનોમા

આપો ત્યાની માફક જાપાનમા પણ હોમીઓ દંતા હોમીઓનું
મહત્ત્વ વધારે માનનામા આવે છે હોકરાના જન્મથી જાપાનીઓને
જોડેનો આનંદ થાય છે એટલે આનંદ હોમીના જન્મથી થને નથી
હોમી એક મહિનાનું થાય ત્યાર તેને માનન નામની દેવીને પગે વા ૧૧
લઈ જાય છે દેવીના મંદિરમા દેવીનો ઘોરો અને કૂડો હોય છે આ
દેવીપુત્રોને ચોખો ધગવવામા આવે છે ત્રીજી અને પાંચમી વચ્ચેમા
વખતે ફરીથી હોકરાઓને દેવીના દર્શન કરવા લઈ જાય છે ખીજી
વરસ સુધી હોકરીના તાળનાની આલપાસના વાગ કાઢી નાખનામા
આવે છે પણ પછી તે વધના દે છે પાંચ વરસની ઉંમર થતા હોમી
પુરુષની માફક પોશાક પહેરના માટે છે અને હોમી સાનમા વચ્ચેથી
સ્ત્રીની પેટે પોશાક પહેરવા માટે છે હોમીઓ નગર ન થાય ત્યાં સુધી
જિંવી દેશમના અને લલકના રંગના ટ્રીઓના અને ઓળી વાપરે છે
આ ટ્રીઓના ઉપર ભાતભાતના ફૂનોની આકૃતિઓ હોય છે પણ લખ
થના પછી હોકરી લલમતા રંગના મ્પના પહેરે તો તે અગમ મનાય
છે જાપાની હોકરીઓનું લખ સોળમે ૩ અંતરમે વરમે ચાર છે લખ
થવા પછી તેને સાસુના હાથ નીચે રહેતું પડે છે

જાપાની હોકરાઓને શિષ્ટાચારની પેટે આજ્ઞાધારમ્પણાનું પણ
અચપણથી જ શિક્ષણ આપનામા આવે છે માથાની તેમ જ

બાદશાહની આજ્ઞા પાળવી એ નિર્દેશીનું મુખ્ય કર્તવ્ય છે એમ જળપાની છોકરાઓને ઘણી વારોના રૂપે અને નીતિઓધના ઉપમાં શીખવાડવામાં આવે છે. જળપાની જાળકાની નાનપણથી જ પોતાના બાદશાહ ઉપર અસીમ ભક્તિ હોય છે અને તેને માટે તે મરવા તૈયાર હોય છે. જળપાની ઘરમાં એક ઓરડી કે ઓગડીનો એક ભાગ બાદશાહના ઉપયોગને માટે દેવધરની માફક ખાસ રાખેલો હોય છે. આ ઓરડીને તોફાનોમા કહે છે. આ તોફાનોમામાં જળપાની છોકરા દગ્ગેજ સવારે તાજાં ફૂલોના મુચ્છા મૂકે છે. તોફાનોમાનો હેતુ એ હોય છે કે જે બાદશાહને કાર્મક દવસ જરૂર લાગે તેા જીવવાને માટે એક ઓરડી તૈયાર રહેવી જોઈએ. ખરું જોતા બાદશાહને કાર્મક પણ વખતે આ તોફાનોમાની જરૂર લાગતી નથી. પણ આ રિવાજ ઉપગ્રથી જળપાનીઓની રાજભક્તિ દેખાઈ આવે છે. જળપાની છોકરીઓની અત્યંત સુંદર દીગલીઓ તેમના રાજગણીની આકૃતિની હોય છે. એ દીગલી તેઓ ઘણા આદરથી વાપરે છે.

પાંચ પ્રકારની શિક્ષણ સંસ્થાઓ

જળપાનમાં શિક્ષણની સગવડ ઘણી મરસ હોય છે. ત્યાં (૧) બાલોદ્યાન પદ્ધતિની નિશાળો, (૨) પ્રાથમિક નિશાળો, (૩) માધ્યમિક નિશાળો, (૪) ધંધાદારી શિક્ષણની નિશાળો, (૫) વિશ્વવિદ્યાલયો એની મુખ્યત્વે કરીને પાંચ પ્રકારની શિક્ષણ સંસ્થાઓ છે. બાલોદ્યાન નિશાળમાં ત્રણથી છ વરસ મુધીની ઉંમરના છોકરાઓને શીખવાડવામાં આવે છે. આ નિશાળોમા છોકરાઓ ફક્ત રમુજી રમતો રમે છે અને વ્યાયામ કરે છે. છોકરાની દસ વરસની ઉંમર મુધી વરસમા બનીસ આઠવાડિયા તેણે નિશાળમા હાજરી આપવી જ જોઈએ એની ત્યાં ફરજ છે. ચાર ધોરણની નિશાળમા લેખન, વાચન, અકગણિત, વ્યાકરણ, જાતિય શિક્ષણ, હસ્તક્રિયા, ચિત્રકલા, કલાત્મક તેમજ છોકરીઓને માટે શીશુકામ અને સંગીત એટલા વિષયો શીખવાડવામાં

આવે છે. પરિષ્ઠ દરજ્જાની પ્રાથમિક નિશાળોમાં આ વિષયો ઉપરાંત ઇતિહાસ, ભૂગોળ, અંગ્રેજી, પદાર્થવિજ્ઞાનશાસ્ત્ર, ખેતી અને વ્યાપાર એટલા વધારે વિષયો શીખવાડવામાં આવે છે.

માધ્યમિક શિક્ષણની, મધ્યમ દરજ્જાની અને ઉચ્ચ દરજ્જાની એમ બે પ્રકારની નિશાળો હોય છે. માધ્યમિક નિશાળમાં અંગ્રેજી, ફ્રેન્ચ, જર્મન અને ચીની એ ભાષાઓ અને રસાયનશાસ્ત્ર, સૃષ્ટિજ્ઞાન, ખેતી વગેરે વિષયો હોય છે. આ નિશાળમાંથી ડોક્ટરો, ટ્રાન્સેજમાં અથવા તો ધંધાશિક્ષણની સંસ્થામાં જાય છે. ઉચ્ચ દરજ્જાની નિશાળોમાં બેજ વર્ગો હોય છે અને તેમાં સત્તરમું વરસ પૂરું થયેલા વિદ્યાર્થીને દાખલ કરવામાં આવે છે. માધ્યમિક નિશાળમાંના વિષયો ઉપરાંત આ નિશાળમાં યંત્રશાસ્ત્ર, ભૂસ્તરવિદ્યા, ખનિજશાસ્ત્ર, ભૂમિતિ અને તત્ત્વજ્ઞાન એટલા વિષયો હોય છે. એમાંથી કેટલીક નિશાળોમાં કાયદો, વૈદક અને ધંધાશિક્ષણની સગવડ હોય છે.

વૈદક, કાયદો, ધંધાશિક્ષણ, સાહિત્ય અને શાસ્ત્રીય વિષયોની ધણી ટ્રાન્સેજે જનપાનમાં છે. તેમાંના અભ્યાસક્રમ ત્રણથી પાંચ વરસ સુધીનો હોય છે. આ ઉપરાંત જુદા જુદા ધંધાનું સપ્રયોગ અને સંપૂર્ણ તાત્ત્વિક શિક્ષણ આપનારી ઉચ્ચ સંસ્થાઓ ત્યાં છે. ટાકિયોની વેપારશિક્ષણની સંસ્થા શ્રેષ્ઠ માનવામાં આવે છે એમ કહેવાય છે.

ફરજિયાત લશ્કરી કેળવણી

જનપાનના શિક્ષણક્રમમાં એક મહત્ત્વની વાત તો એ છે કે પ્રાથમિક નિશાળથી માંડીને ટ્રાન્સેજનું ઉચ્ચશિક્ષણ લેતાં સુધી વ્યાયામ અને લશ્કરી ક્વાયત ફરજિયાત હોય છે. ડોક્ટરો, દરેક કલાક પછી પંદર મિનિટ ક્યાર્જત કરે છે. બધા વિદ્યાર્થીઓને એક જ જાતનો લશ્કરી પોશાક હોય છે અને તેમને લશ્કરી ખાતાના અમલદારો મારફતે ક્વાયતનું શિક્ષણ આપવામાં આવે છે. બીજી મહત્ત્વની

આમત એ છે કે જાપાનમાં ધાર્મિક શિક્ષણના બદલામાં નીતિશિક્ષણ અપાત છે. દાલેજની શિસ્ત બહુ જ કડક હોય છે.

જાપાનમાં છોકરાઓની પહે છોકરીઓની પણ પ્રાથમિક અને માધ્યમિક શિક્ષણસ્થાઓ છે. દરેક જિલ્લામાં ઓછામાં ઓછી એક હાઈસ્કૂલ છોકરીઓને માટે હોવી જોઈએ એવો ત્યાં કાયદો છે. છોકરીઓની હાઈસ્કૂલમાં જાપાની ભાષા, અંગ્રેજી ભાષા, ઇતિહાસ, ભૂગોળ, બીજગણિત, શાસ્ત્રીય વિષય, શીવલુકામ, ગૃહવ્યવસ્થા, લેખન, ચિત્રકળા, ગાયન, વાદન, ક્ષાપત, હાથઉદ્યોગ, ચીનાઈ સાહિત્ય અને શિક્ષણશાસ્ત્ર એટલા વિષયો હોય છે. આ સિવાય વલ્યુટલમ, રંગવાનું કામ, ગાયનવાદન, વૈદક વગેરે વિષયોને માટે જુદી જુદી નિશાળો છે. સ્ત્રીશિક્ષણની જાપાનની ખાસ મહત્ત્વની સમ્યા તે ૧૯૦૧ માં ટોકિયોમાં સ્થપાએલુ સ્ત્રીઓ માટેનું વિશ્વવિદ્યાલય એના ચાર જુદા જુદા વિભાગો છે અને અભ્યાસક્રમ ત્રણ વરસનો છે. વિશ્વવિદ્યાલયમાંની વિદ્યાર્થીનીઓને વસતિગૃહમાં જ રહેવું પડે છે અને રમોઈ અને બીજી વ્યવસ્થા તેમને જ વારાધરતી કરવી પડે છે છોકરીઓને પુરવી શિક્ષણ ન આપતાં તેમને યોગ્ય શિક્ષણ આપીને મુપત્તી અને મુખાતાઓ બનાવવી અને તેમનામાં સ્વદેશાભિમાનની ન્યોતિ પ્રજ્વલિત કરવી એ આ વિશ્વવિદ્યાલયનું ધ્યેય છે. આ મહિલાવિશ્વવિદ્યાલયની જ દબ ઉપર પૂનામાં કર્મવીર કુર્વેએ સ્ત્રીઓનું વિશ્વવિદ્યાલય સ્થાપ્યું છે.

જાપાની નાના છોકરાઓ હાથમાં નોટ અને મારેખાન નામનું અંકગણિતનું ઘણું રંગના લખોટાનું ચોકડું (લખોટાપત્ર) લઈને નિશાળે જાય છે. શિક્ષકને તે એક નખીને નમસ્કાર કરે છે અને તેમના માનને માટે શ્રાસ અદર ખેચી વે છે જાપાનની પ્રાથમિક નિશાળોમાં હોઈર કે કલમ વાપરતા નથી છોકરાઓ ખસ શાલીમાં બોળીને તેના વડે નોટમાં અક્ષરો લખે છે જાપાની લિપિમાં ૪૭

મુળાક્ષરો છે. આ ઉપરાંત આખું વાક્ય કે સંજ્ઞા શબ્દ દર્શાવનાર સેંકડો શિલ્પ છે. જાપાની છોકરાઓને સારી પેઢે પાંચતાં આવડે તે પહેલાં સેંકડો શિલ્પ ઓળખતાં શીખવું પડે છે. જાપાની પુસ્તકો ચીની પુસ્તકોની માફક જ છેવટના પાનાથી શરૂ થાય છે અને પાના ઉપરની લીટીઓ મધ્યેથી શરૂ થઈ નીચે પૂરી થાય છે.

જાપાની રમતગમતો

જાપાની છોકરાઓની રમતગમતો ઘણી છે. આપણાં છોકરાંની માફક તેઓ લમરડો ફેરવવામાં અને લડવામાં હોશિયાર હોય છે. તેમને પતંગિયાં પકડવાં જાડું ગમે છે. આગિયાને પકડવાની રમત તો તેમને જાડું જ ગમે છે. છોકરાઓની સાથે મોટા માણસો પણ હાથમાં પંખાઓ, લઈ રાત્રે આગિયા પકડવામાં મશગૂલ થયેલા દેખાય છે. જાપાની છોકરાઓ પાંચ છ વંદા પકડીને તેમના વડે કાગળની ચોખ્ખાથી લેક્ષી નાની ગાડીઓ ખેંચાવે છે. છોકરાઓને આ એક રમત જાડું ગમે છે.

પણ જાપાનમાં છોકરાંઓની રમતગમતોના અને તહેવારોના એવા બે દિવસો હોય છે. એમાંથી એક તહેવાર છોકરાઓનો અને એક તહેવાર છોકરીઓનો. છોકરાઓના તહેવારને પતંગનો અથવા કાર્પ નામની માછલીનો તહેવાર એવું નામ આપે છે. આ તહેવાર મે માસની પાંચમી તારીખે આવે છે. જે ઘરમાં ઈશ્વરે, છોકરા આપ્યા હોય, ખાસ કરીને જે ઘરમાં તે જ વરસે નવું છોકરું જન્મ્યું હોય તે ઘરમાં આ તહેવાર આનંદથી જોવાય છે. ઘર બહાર કાર્પ નામની માછલીના આકારનો પતંગ વાંસ સાથે દોરીથી બાંધી રાખે છે. આપણી તરફ મદરાસમાં બેસતા વરસને દિવસે ઘેર ઘેર ગુદિનોરણો જિલાં કરે છે એના જેવો જ આ રિવાજ છે. પતંગને અને આ તહેવારને કાર્પ માછલીનું નામ આપવાનું કારણ એ છે કે તે માછલીઓમાં સમુદ્રપ્રવાહની

વિરૂદ્ધ તરવાની તેમજ ધોધમાથી કુદકો મારી આગળ જવાની તાકાત હોય છે પોતાના છોડગઓ મોટા ચાન તારે તાર્પની માફક પ્રતિકૂળ પરિસ્થિતિની સામે વર્ષથી ટકકર ઝીને એવી જાપાનીઓની ઇચ્છા હોય છે

એ દિનમે થ ડા લોકો તરણો નાના માળકો બધા પતંગ ઠાકો છે આપણે ત્યાં પણ જાજગતમા ઉત્તરાવણને દિવમે બધી જાતના લોકો પતંગ ઉડાડે છે મડક રાક્ષસ નાનુ ડેવડ, પનગિયુ, વગેરેના સાનસાતના આમરોના પતંગો બનાવનામા આવે છે એ દિનમે જાપાનની દુ નો ડામગના જુડા જુડા પ્રકારના રમકાથી ગીચ લાનનેરી ડોર છે પનગના તરવારના વિમેજ છોડરાઓ ખોળી નડાઈ લડે છે ૧૭૨૭ જાપાની નુદેસ્તા દખીમાનો આ પરિત્ર દિનમ હોય છે એ દિનમ ડો રાઓ ને પપમા ને ચાર્પ જાન છે અને હાથમા નામની તનનામે અને માથા ઉપર માગીના માદના મૂળી નડાઈ કડે છે ને પલ સાથા પલના વધાઈ માગના મારે ને વિજથી મનાય છે

બાસિમઆનો દીગલીનો તહેવાર

ડો મીમોના નાના ને ગીનીગો તહનાર હેનાય છે મે માર્ચ મહિનાની ત્રીજ તારીખે આવે છે અને નધુ દિવસ ચાને છે એ દિવસમા પણ દુમનો મીગની ચુના નેના ઉપર મુખ્યાના નાના વાસણે રંગેથી ભરેલી હાથ છે ને વગમા ને વ મે હો મી જ મેરી હોય તે ન મા આ તહેવારનુ ખાસ મહત્ત્વ હોય છે એ તહેવારને દિવમે ડો મીગો મુર પોજામ પટે છે અને ૧૦મા સાયરી રાખેરી દીગનીગો નજાર હીને નેમને ચરચિત મીન ચોરવે છે આ દીગનીઓ રખીજ જુની હોય છે કટરી નો મડકો નમ્મ પહેનાની હોય છે અને ને ન વખતના જાઓ ગ ક્રિમિા સગાન, મેનાપતિઓ, સિપાઈઓ વગેરેના જેરી નામની કે માગીની આજેપૂજ બનાવેરી હોય છે એના કપા દધિવારો રંગે પલ છે ન વખતના હોય છે

આ સિનાય તે વખતે ચાનુ હોય એવા વાનણકસણો, ધરમાનો સામાન, વગેરે વસ્તુઓના વાકાગ્રના નમૂના પણ હોય છે આ લાકડાના નમૂના ધરમા સલાળથી સાચવી ગખવામા આવે છે અને માત્ર દીંગીના તહેવારને દિવસે જ્યારે કાંદે છે છોટરીઓને ગમવાને લક્ષ્યને સાડ જુદી જ દીંગીઓ હોય છે વગર થયા પછી છોટરીઓ પોતાની દીંગીઓ સાસરે લઈ જાય છે.

તહેવારને દિવસે છોટરીઓ બેગી થાય છે અને ખાડખાડની રમત રમે છે. તેઓ ગજગણીની દીંગીઓને ઠાંચે સ્થાને ગાંધે છે અને તેમને માથું નમારીને વદન કરે છે ખાવાને માટે તૈયાર કરેલા ઉત્તમ પદાર્થ તેઓ ગજગણીને અર્પણ કરે છે

જાપાનનાં ગામડાં, ખેતી અને ઉદ્યોગધંધા

જાપાનનો ફક્ત છોટો ભાગ ખેતીને માટે વાપક છે અને તેમાય વળી ઘણો ભાગ તો કુચરાગ છે. પણ ઉત્તમ પ્રકારે ખેતી કરીને આટલા નાનાશા ભાગમાથી આખા દેશને પૂરા પડે એટલો પાક જાપાની ખેડૂત લણે છે ખેતરો મોટા હોવા નથી સામાન્ય રીતે એક ખેડૂતના ભાગમા એ એકર જમીન આવે છે જમીનની અછત હોવાથી જાપાની ખેડૂત ખેતરની આસપાસ વાડ પણ કરતો નથી કેદનાક ખેતરો ખીણોમા કે મેદાનમા હોય છે પણ જાપાનની ઘણીખરી કાગરની ખેતી કુચા ઉપર જ થાય છે. ત્યાં કામચૂની માફક કુચરાગ નાના નાના ભાગો ખોદીને, સપાટ, કરીને, એક ઉપર એક એવા પગથિયા જેવા ખેતરો તૈયાર કરે છે આ કામ ઘણી જ મહેનતનું છે. નીકના પાણીની કળા આ લોકો સારી પેઠે જાણે છે તેઓ કુચર ઉપરથી વહેતી ઘણી નદીઓમાથી નીકા કાઢી એક પછી એક બધા ખેતરોમા લઈ જાય છે.

જાપાનનો મુખ્ય પાક કાગરનેલ કાગર લણ્યા પછી ઘઉં અને જવ

વધાય છે. જેમાંથી કામગીરી તૈયાર થાય, તે ઓટ્ટનું વાવેતર જનપાનમાં પુરુષગ થાય છે. આ લોકો કામગીરી ઘણાં કામમાં વાપરે છે. તેમનાં ધરની હીનો કામગીરી, છત્રી, પવાડાં, કાનસ તથા દાથરમાડ કામગીરીનાં જોડા અને ટોપી પણ કામગીરીનાં જ હોય છે. જનપાની કામગીરીનાં જુદા જુદા શાક પ્રકાર છે. કેટલાક કામગીરી એટલા બધા મજબૂત હોય છે કે ગમે તેટલા જોરથી તેમને ખેંચીએ તોયે ફાટ નહિ. કામગીરી માફક વાસનો પણ જનપાની લોકો ગીતી લોકોની પેઠે ઘણી રીતે ઉપયોગ કરે છે. ધરનાં ચોટાં, છાપરા, યાળાઓ, પેટીઓ, ટેબલ, પુરશીઓ, ચીરટની નળી, પંખા વગેરે ઘણી ગીતી વાસમાંથી બનાવે છે. જનપાની લોકો કુમળો વાંગ હોયે હોયે ખાય છે.

જનપાની ખેડૂત શરીર ઉપર કામમાં કપડાં પહેરતો નથી. ઘાસની તગારા જેવી ટોપી અને કડમાં કામ પૂરતો લુગડનો કકડો. બેરાઓ ભૂરા રંગના સ્તરાકિ લેંધા પહેરે છે અને માથા ઉપર ટોપી પહેરે છે. ઊકડાઓ ધણેભાગે નાળાં જ હોય છે. ગામડાંમાં હજુએ જૂના રીત-રિવાજો છે. રાંડેલાં બેરાઓ માથા ઉપરના વાળ કાઢી નાખે છે. પુરોષો પણ માથા ઉપરના વાળ કાઢીને નાનીથી ચોટલી રાખે છે અને તે નારદની ચોટલીની માફક જોખી રાખે છે. તરુણ સ્ત્રીઓ આપણા તરુણી ગામડાની સ્ત્રીઓની માફક મશી ધમીને દાંત કાળા કરે છે, જો કે એ રિવાજ હમણાં હમણાં ઓછો થતો જાય છે.

ચીનની માફક જનપાનમાં પણ ચલાનું વાવેતર બધે થાય છે. 'રત્નખચિત ઝાકળનાં દીપાં' એ નામથી ઝાળખાની એક જાતની ચલા છે. એ ચલા પંદર વીસ રૂપિયે એક પીંડ જોટલી મોઢી વેચાય છે. ચલાના ઊડાનાં પાંદડાં વરસમાં ખેતરે વખત ચૂટે છે. આ કામ જનપાનમાં ઊકડીઓ જ કરે છે. જનપાનમાં રેશમના કીડાની પેદાશ મોટા પાયા ઉપર થાય છે. રેશમી કાપડ અને રેશમ આ બંનેની નિકાશ જનપાન મોટા પાયા ઉપર કરે છે.

જાપાનના હુન્નર-ઉદ્યોગો

ખેતી કરતા કારખાના, મિનો અને ઉદ્યોગધામા જાપાન બહુ આગળ વધી ગયું છે જાપાનની જુની રાજધાની ક્યાયટો અને ઓસાકા રહેર વચ્ચેનો પ્રદેશ જૂદા જૂદા કારખાનાથી ભગાઈ ગયો છે દેશભી કાપડ તૈયાર કરવાની ખામતમા ક્યાયટોની ધણી ખ્યાલિ છે પહેલા ખગખચડી સાગ ઉપર અત્યંત ઉત્કૃષ્ટ વસ્ત્રો તૈયાર થતા હતા હાનમા ક્યાયકોમા ધીજળીક શક્તિની મદદથી ચાનતી મિનોમા દેશભી વસ્ત્રો જાપાદાનધ તૈયાર થાય છે ઓસાકા અને કોમેમા સ્વતરની તેમજ કાપડની ધણી મિનો છે. આ મિનોમા હજારો મજૂર કામ કરે છે, જેમા નાની ઉમરના ઝામ્મો અને સ્ત્રીઓની સખ્યા વધારે હોય છે સ્ત્રી મજૂરોની સખ્યા જાપાનમા પુરો કરતા બમણી છે એમ કહેવાન છે સુધરેલા બધા દેશોમા નાના ડોકરોને મિલના કામમા રાખવાની કાયદાથી જ મના કરવામા આવી છે કારણ કે તેમની તમિયગ ગરો છે અને બહુતગુ પણ નુકસાન થાય છે તેજ પ્રમાણે અન્ય અને જોખમના કામ ઉપર સ્ત્રીઓને નીમવી નહિ એવો પણ પ્રતિનધ છે જાપાનમા હજુ પણ આ ખામતમા વિગેર સુધારો થયો નથી સ્ત્રીઓ અને ડોકરોઓને ઓગી મજૂરી આપવી પડે છે તેથી તેમને કામ ઉપર ગબવાથી જાપાનને ધણો કાપડો થાન છે તેમજ જાપાનમા લામના ક્યાક વધારે અને મજૂરીના દર ઓછા હોય છે આ બધી વાનનુ પગિલામ એનુ થયુ છે કે જાપાનને પોતાના કારખાનામા છતાં દેશોના પ્રમાણુમા ઓછા ખરચે વધારે માન તૈયાર કરના કાવે છે ને એટલે સુધી કે પરદેશમા પોતાનો માન પોતાની આગમોટો મારફતે ઓગા ખરચે પહોચાડે- જાત લરવા છતાં પણ બીજાના માન કરતા જાપાનને પોતાનો માન સરતો વેચવો પરવડે છે અને તેના ઉપર પુરુષો નહીં મેંડરી શકાય છે જે કે હાનમા અથ ગાંધોએ નાના ડોકરોઓને મજૂર તરીકે

રાખવાની પ્રથા બંધ કરવા, દર વધારવા, તેમ જ કામના કલાકો ઓછા કરવા જાપાનની સાથે તકરાર ચલાવી છે અને જાપાનને પણ તેમનું કહેવું સાંભળવું પડે છે.

કામે, નાગાસાકી, વાકામાત્સુ વગેરે શહેરોમાં લેખાંડનાં અને પોલાદનાં મોટાં મોટાં કારખાનાં છે. આ કારખાનામાં મહાસાગરમાં ચાલતી પ્રચંડ પોલાદી આગગોટો અને જહાજો તૈયાર થાય છે. હાલમાં ઇંગ્લેંડ અને અમેરિકા કરતા ખીજે નંબરે જાપાનનું નૌકાસેન્ય આવે છે. તેથી આખા જગતમાં જાપાનની હાક વાગે છે. આ આર-મારી જહાજો જાપાની કારખાનામાં જ તૈયાર થયા છે.

આ સિવાય અનેક જાતનાં કારખાનાં જાપાનમાં છે. તે પણ હજીએ હિંદુસ્તાનની માફક જાપાનના ધરગથ્ય ઉદ્યોગો કારખાનાને લઈને પડી લાંબા નથી એ વાત ધ્યાનમાં રાખવા જેવી છે. જાપાનમાં ઘણાં ગામડાંમાં ચિનાઈ મારીના વાસણો તૈયાર કરવાનો ધરગથ્ય ધધો જોસમાં ચાલે છે. તેમ જ આપણા જાનરોમાં બચ્ચાઓને માટે જે જાપાની ટીંગળીઓ અને રમકડાં આપણે વેચાતાં લઈએ છીએ તે પણ જાપાની બેરાંઓ અને ખામ કરીને છોકરીઓ પોતપોતાને ઘેર બેઠાં તૈયાર કરે છે. આ ઉપરાંત છત્રીઓ, પંખા, ચિત્રવિચિત્ર કાગળના ફાનમો વગેરે બીજો જાપાની ધરોમાં જ તૈયાર થાય છે. જાપાનમાં ઘેર ઘેર રેશમના કીડાઓ બેઠેરાય છે અને રેશમ તૈયાર કરાય છે. દુકાંમાં ધરગથ્ય ધધા અને કારખાનામાંના ધધા આ બંનેની પણ જાપાનમાં આજાદી છે અને લોકો ગતદિવન ઉદ્યોગમાં ગચ્ચાપચ્ચા રહે છે અને એ જ જાપાનની જાહોજલાલીનું માન્ય બીજ છે.

ચાલો, હવે જાપાન છોડવાનો વખત થયો અહીંના પણ આનંદમાં આપણા દિવસો ગયા. જાપાની લોકોનો આનંદી સ્વભાવ, રાત્રી જીતિ, ધોગશીલતા, તથા નમ્રતા અને તેમના સિદ્ધાંત પ્રત્યે આપણે

આવગયાન મગનીએ છીએ. તેમની સજ્જાકૃત અને દેશભક્તિ જોઈને આપણને આનંદ થશે અને પોતાનો પછાત દેશ જગતમા આગળ લાવવા માટે તેઓએ ખતથી જે ઉદ્યોગ કર્યો, તેમના સરદારો અને મરાઠીઓએ જે અપૂર્વ માર્ગત્યાગ કર્યો તે જોઈને આપણે શરમથી નીચું માથું ઠુસીએ. ચરો, દોઝાળ નીચે ટેકવો, જમીનને હાથથી અડો, માથું નીચે નમાવો અને બોલો જપાનને “ગીયોનારા” (નમસ્કાર).

સ્વાધ્યાય

- ૧ દાયમીઓ અને સામુગર્ષ કાણુ હતા ? એમણે જપાનની ઉન્નતિ માટે શું કર્યું ?
- ૨ જપાનને જનાગ્રામ્યજીઓનો દેશ શા માટે કહેતા હશે ? પ્રુઝિયામા વિશે હસેક લીગીમા વર્ણન લખો.
- ૩ જપાનીઝ ધરોની બાધણી આપણા ધરોથી જુદી શા માટે હશે તે એમના ધરોની રચનાનું વર્ણન કરી જણાવો.
- ૪ કિમોનો એટને શું ? જપાનીઓનો રાષ્ટ્રીય પહેરવેશ દ્રુકમા વર્ણવો.
- ૫ જપાની લોકોના શિષ્ટાચારના થોડાક દાખવા આપો, એમની વિનયની ભાવના વિશે તમે શો અભિપ્રાય બાધશો ? એ શિષ્ટાચાર બાગકાને કેની રીતે શીખવે છે ?
- ૬ જપાનની પ્રજાના ઉત્સવો અને તહેવારો વિશે દ્રુકમા લખો.
- ૭ જપાની કુટુંબ પોતાને ત્યાં આનતા મહેમાનની કેની રીતે પરાણાગત કરે છે એનું એક રસિક વર્ણન લખો.
- ૮ જપાની શિક્ષણપદ્ધતિ આપણે ત્યાંની શિક્ષણપદ્ધતિ સાથે સગખાવો. એમની શિક્ષણપદ્ધતિમાંથી તમે કયા સુધારાઓ આપણે ત્યાં લાખન કરજો ?
- ૯ જપાનની દાનની ઔદ્યોગિક પ્રગતિનું બ્યાન કરો અને એના દારણો આપો.
- ૧૦ હિંદના પરદેલી આપારમા જપાન બીજે નબરે આવે છે તો

જનપાન આટલો નાનો દેશ હોવા છતાં એટલો બધો માત્ર આપણને કેવી રીતે મોકલી શકતું હશે? જનપાન સાથેના આપણા વ્યાપારની વસ્તુઓની એક યાદી કરો.

૧૧ : કુંગરાળ પ્રદેશના સિવસ લોકો

છેલ્લાં કેટલાંક પ્રકરણમાં આપણે ઉજ્જવલકટિબંધમાંનાં તથા તેની આસપાસ આવેલા પ્રદેશમાંના લોકોની માહિતી મેળવી. હવે આપણે સુધારણા અને ધનસંપન્નતાની પાળનમા દુનિયામાં આગળ વધેલા યુરોપખંડના કેટલાક મુખ્ય દેશોની સફર કરીશું. યુરોપખંડ શીતકટિબંધમાં આવેલો હોવાથી ત્યાંની હવા હંમેશા ઠંડી હોય છે અને તેથી ત્યાંના માણસોને ખૂબ કામ કરવાની હોશ હોય છે અને તે કામ કરી શકે પણ ખરા. છેક ઉત્તર તરફનો થોડો ભાગ છોડી દઈએ તો એરિક્સોના પ્રદેશની માફક, કોઈપણ જાતનું કામ કરવા ન દે એવી, ઠંડકડતી ટાઢ યુરોપખંડમાં નથી. પણ કેવળ હવાને લઈને યુરોપિયન લોકો ઉલોગી અને હોશિયાર થયા છે, એમ કોઈ ન માને. હવા તો એક કારણ માત્ર છે અને તે મદત્તનું કારણ છે એટલું જ માત્ર ધ્યાનમાં રાખવું જોઈએ. નહિ તો આપણા હિંદુસ્તાન દેશની હવા ગરમ તેથી નિઃશ્વેગી અને આગસુ ગ્રહેવાનો આપણો હક્ક જ છે એવી ગેરમમજૂતી ટાઈ સ્વીકારી લે.

ઠંડી હવાને લઈને યુરોપિયન લોકો ભણે ઉલોગી થયા હોય તો પણ બીજી દૃષ્ટિએ જોના પોતાના શુદ્ધિયાનુકૂળતા તેઓએ પોતાના દેશોનું મૂળ સ્વરૂપ છેક બદલી નાખી પોતાની સમગ્ર ને સુખને માફક આવે એવું શુદ્ધ નવું પોતાના દેશોને આપ્યું છે અને એ રીતે કુદરત ઉપર-અજોગ ઉપર-તેઓએ વિજય મેળવ્યો છે. ન્યા, તેઓ એટલી દુરી સ્થળા મુલા ન્યા તેઓએ ઉત્તમ પ્રકારે એટલી દુરી

હે પણ જ્યાં કુદરત તેમને ખેતી કરવા દેતી નથી ત્યાં તેઓએ ઢોરો પાળીને દૂધના ધધા કે મોળી મોળી મિનો અને દારૂખાના ખોતીને ધણા ઉદ્યોગો ચલાવ્યા છે

સ્વિત્ઝર્લેન્ડનું મૃદ્ધિસૌંદર્ય

પરેના આપણે યુરોપખંડમાન સ્વિત્ઝર્લેન્ડ નામના એ નાનાડા દેશમા જઈશું આ દેશ એવો નાનો છે કે આપણા મુનઘં ઇનામના ત્રણ જિ ના જોડેનો જ તેનો વિસ્તાર છે આ દેશના સૃષ્ટિસૌંદર્ય વિશે વણી ખ્યાતિ છે આખા દેશજગમા આ પસ નામના એક જગ્યા પર્વતની બરફથી ઢાકાયેલી ઢાંગે આમ તેમ પ્રચરેલી છે તેથી સ્વિત્ઝર્લેન્ડ દેશ અનેક જગ્યા પર્વતના શિખરો ખીણો અને વાટોનો એ સમૃદ્ધ જ છે એમ લીએ તો ચાને આ પસ પર્વતના ડ્રવાશ શિખરો ધગા જગ્યા અને નિરતર બરફથી ઢાકેલા હોય છે અને તે સર્વત્રગ્રાસમા ધણા સુન્દર દેખાત છે તેમજ આ પર્વતના ઉચ્ચ પ્રદેશ ઉપર નાના મોળા ખીડો હોય છે અો તેમા લુલ લુલ જમના દતરો ફૂનો ખીનેના હોય કે આ દૃશ્ય પણ ધણુ ગમપિત હોય છે વળી આ ડુમગાગી મુનખમા નાના મોળા જોઈએ તેવા સરોવરો હોઈ તેમા પ નાની ધણી મઝા પડે છે

સ્વિત્ઝર્લેન્ડના આ અનર્હનીન સૃષ્ટિસૌંદર્યને વીરે આ દેશ યુરોપ અને અમેરિના લોકોનું ઉનાગામા લહેર અને વિનામ કે વાનુ એક મનગમતુ સ્થાન થઈ પડુ છે યુરોપ-અમેરિકાના દાતરો નોકો આ નાનકડા દેશમાનું સૃષ્ટિસૌંદર્ય જોવા આ પસ પર્વતના જગ્યા જગ્યા શિખરો ઉપર મનમોજી કરવા સરોવર ઉપર ફરવા અને બંધ ઉપર ગમતો ગમતા દરેક ઉનાગામા અને હાનમા તો શિયાળામા પણ લીતરી આવે અને મોજમજાદની ખાનગી પાછીની માફક પેના ખગને છે

સ્વસ લોકોના મુખ્ય ધંધો

સ્વિત્ઝર્લેન્ડના લોકોને સ્વસ કહે છે. દર વરસે પોતાના દેશમાં આવતા શોપીન અને શ્રીમંત મહેમાનોની ખરદાસ્ત કરવી આ એ સ્વસ લોકોનો એક મુખ્ય ધંધો થઈ પડ્યો છે. તેઓએ આગ્રસ પર્વત ઉપર આ મહેમાનોને હવા ખાવાનાં અને વિહાર કરવાનાં બધાં રથો મોટી હોટેલો બાંધી છે અને તેમાં એકસાથેની બધી સગવડો કરી રાખી છે. ઇતરલાકન નામનું એક મોટું મુંદર ગામ છે તેમાં તો માત્ર હોટેલો અને દુકાનો જ છે, ખાનગી રહેવાના ઘરો ત્યાં નથી જ એમ કહીએ તો ચાલે. સ્વિત્ઝર્લેન્ડમાંની એની ગેંકડો હોટેલોમાં હબરો શોપીન માણસો હવા ખાવાને સાફ આવીને રહે છે અને પાણીની પેટ પૈસા ખરચે છે. આ મુસકમાં અમેરિકન મહેમાનોની બીડ વધારે. આ સિવાય ટેટલાકો નાના નાના ગામોમાંના ખાનગી કુટુંબમાં પૈસા આપીને શાંતિથી રહેવા આવે છે. છેક પર્વતશિખર ઉપર પણ હોટેલો છે. આ હોટેલોમાં નાટકગૃહો, સિનેમાગૃહો, ચત્પત્રગૃહો, રમવાને માટે ચોગાનો, આમ બધી જાતની સગવડ હોય છે. પ્રવાસીઓને આગ્રસનાં જંગ્લો અને વિકટ શિખરો ઉપર ચઢી જવામાં તકલિફ ન પડે એટલા માટે ઠેર ઠેર છેક ઉપર સુધી આગગાડી લઈ જવામાં આવી છે. ગોકળગાય ભીંત ઉપર ચરે તેવી રીતે પર્વત ઉપર ચઢનારી આ ગાડીને માટે ત્રણ પાટા હોય છે અને ડબ્બાની બે બાજુએ બે અને વચ્ચે એક એમ ત્રણ પૈડાની હાર હોય છે. વચ્ચેના પૈડા અને વચ્ચેના પાટામાં કરવતની મજક દાતા હોય છે ગાડી ચાલવા માટે તો પૈડાના દાંતા પાટાના દાંતની પકડમાં સપડાય છે અને તેથી ગાડી નીચે સરકી પડતી નથી.

સ્વસ લોકોએ આગગાડીની પેટ પગરસ્તા તૈયાર કરવામાં પણ પોતાની હોશિયારી બતાવી છે કુંગરાળ પ્રદેશમાંના પગરસ્તામાં પુષ્કળ ચણવ અને ટાળ તો હોય જ પણ સ્વિત્ઝર્લેન્ડમાંના ગરતોના ટાળ

હાલે હાલે તૈયાગ કર્યો છે તે એની રીત કે સામાન્યી લાદેના ગાડા ખેતીને વેડાઓ સટેનાઈથી આ રસ્તા ઉપર દોગતા જાય છે આ ઉપરથી જિસ એન્જિનિયરો કેટના ચપ્પર છે તેની કંપની ની શ્રમય

આ પસ પરીત ખાતરીને પેની તરફ ફાસ અને ઈવિ દેશમા જવાને સાડ જિસ એન્જિનિયરોએ જે લાખી મુગ તૈયાર કરી છે તેના વર્ણનો વાળીને તો આ નાનખડા દેશમાના લોકો પ્રત્યે માન ડાખે છે સીમ્પોન નામની સુરમ સાલ્માર માઈન લાખી છે અને તે ખોલતાં સાત વગસ લાગેના મેટ ગોથાડ નામની બીજી એક સુરમ દસ માઈલ લાખી છે

આપસના શિખર

આ પસના શિખર ઉપર ચઢી જવું એ ગિવર્ડર્લેડમા આવતા પ્રવાસીઓનો એક મુખ્ય મનોરજનનો રખાર છે દર વરમે માઉન્ટ ઈનેડ મેન્ડર દેનાં મુગફાગિ વગેરે નામાન્તિ ગિરિશિખરો ઉપર ચઢી જનાર મુસાફરોની ગીરદી દોષ છે આ શિખરો બહુ જ ઊંચા છે મુગફાગિ (તરણુ બી) ૧૩૮૪૦ ફૂટ ઊંચુ છે જ્યારે માઉન્ટ બ્લેક શિખર સૌથી ઊંચુ એટલે કે ૧૬૦૨૦ ફૂટ છે એ શિખર મહાનજેશ્વરથી ત્રણ ગાંધુ ઊંચુ છે આ શિખરનો ચળાવ ધણે જ નિષ્ટ અને જોખમ ભરેલો છે તેના ઉપર બારેમાસ બરફ હોય જો શિખર ચ નાં લોકોમાથી ધણા મરી ગયા છે તો પણ યુરોપિયન નેકો સાહસત્રિય હોનાથી કહણુ આ જોખમ ભરેલુ માર્ગ પણ મરવાની તેમને હમેશ મહત્વાપદા દોષ છે હિમાચલુ જિંચુ શિખર ગૌરીશકર ચ ના માટે તેઓ કેટલા બધા ફાફા મારે છે કે કેટલાએ સાહસિક અંગ્રેજોના ટોળા ત્રણ વખત ગૌરીશકર ઉપર હુમલો કરવાને માટે આ યા હતો એ વખતે તેમનામાથી એ ત્રણ છેક ગૌરીશકરની પામે જઈ પહોંચ્યા હોના છતાં અકસ્માતથી મરી ગયા તો પણ બીજા

સાહસિક યુરોપિયનો ફરી પાછા આવશે અને 'નારીશંકર ઉપર ચડશે. આવા સાહસિક લોકોને જ જગતમાં વિજય મળે છે.

સાહસિક યુરોપિયનોની પેઠે આપણે પણ આગ્રસનું એકાદ શિખર ચઢી જઈએ. આગ્રસ ચઢવાને માટે પહેલાં બધી જાતની તૈયારી કરવી જોઈએ. આપણને વિકટ અને સાંકડા રસ્તેથી અને લીસા જરૂ ઉપરથી માર્ગ શોધી કાઢવો પડશે. આપણા હાથેગના કપડાં, પગમાના બૂટ, અને હાથમાની મોટી અહોવા કામ આવે નહિ. પહેલાં માથા જેટલી જાંઘી અને લોહાની ટોચવાળા મોટી મેજવો; બૂરા રંગનાં ચશ્મા પણ લઈ લ્યો; કારણ કે તડકાથી ચગકાટ કરતા જરૂ તરૂ જોશે. તો આંખને ધૂળ થવાની ખીક રહે છે. દંચેની પામે નાનીશી કુહાડી પણ હાવી જોઈએ. ગૂતામાં દીવાલ જેવી જરૂની છેક જાંઘી ટેકરીઓ આપણને મળી આવશે. કુહાડીથી જરૂ તોડીને ટેકરીમાં પગથિયાં કરીને ઉપર ચઢીએ તો જ આગળ જવા મળશે. પગમાં ગરમ અને જાડાં મોજાં અને તેના ઉપર થૂંટણ સુધી જાંઘા બૂટ જોઈએ. બૂટમાં સારી પેઠે જાડા અને અણીવાળા ખીવા ઢાકવા જોઈએ. નહિ તો જરૂ ઉપરથી લપસી જવાય. અરે પણ હાં આ ઉપરાંત લાથું લેવાને માટે એક ચેલી જોઈશે. કારણ કે પહાડ ઉપર આપણે ઢોલ બે દિવસ રહેવું પડશે. એક દિવસમાં દમપંદર હજાર ફૂટ ચઢવું અને જિતરવું શક્ય નથી. ખીણ એક મહત્વની વસ્તુ તે એક લાથું દોરડું. અણીની વખતે આપણને તેનો ધણો ઉપયોગ મશે.

પર્વતના ભોમિયા

બધી તૈયારી થઈ. અરે પણ ભોમિયા વિના કેમ ચાલે? આગ્રસ પર્વતમાંના નાના નાના ગૂતાઓ તેના ઉપર આપણે જન્મ વીતાવનાર ભોમિયા વિના ખીજાને જડવા મુશ્કેલ છે. રિસ્તજીવેડમાં ધણા લોકો પ્રવાસીઓને પર્વતશિખર ઉપર લઈ જવાનો અને પાછા સડીસલામત નીચે લઈ આવવાનો ધંધો કરે છે. આ ભોમિયા ખીકણ અને ધૂજતાર,

મુસાફરને પણ પોતાના બળથી શિખર મુઠ્ઠી નઈ જઈ શકે છે તોફાન થાય ધુન્મસ એમો ફનાય ઉપગનો ઝરો દેખાય નહિ એવી સ્થિતિમાં પણ આ બોમિયાઓ ધીરજ ખોઈ ન બેસતા આગળનો ઝરો શોધી મારે છે મે પ્રવાસીઓને ત્રણ બોમિયાઓ જોઈએ

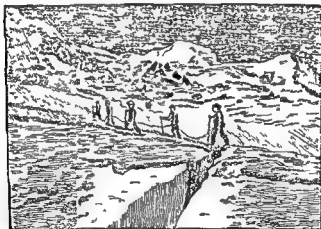
આનો થઈ તૈયારી હવે ચના મારો શરૂઆતનો ચના બહુ કંચુ નથી બગ પગ તો ચગદીને જ ઉપર ચાના મારો પેલો જુઓ આગળનો બોમિયો આગળની શુ બતાવે છે? પેના બારીક કાળા નપા ગાના દખાન છે? અંજે તે ઝપડા છે મે ઝપડામાં રાત્રે આ આપણે મુખ થો ઝપડા ખામ પ્રવાસીઓના ઉતારા મારે આની ડાચાઈ ઉપર તાંધા છે આ ના આપણે આ ઝપડાની પામ પેમો અંજ ગભરાશો નહિ આપણે મારે જ આ છે જુઓ આપણા બોમિયાઓએ ચના નગમી નાસ્તો ગોઠવો, અને ગરમ દ્રાશી તૈયાર મી નાસ્તો મી ગાતના કેટલાક પ્લાક આપણે ઝપડામાં ગામીશુ સનાર મુઠ્ઠી આપણથી જીવાન નહિ ત્રે બે નાગે ઉગીને ફરી ચવાની શરૂઆત મી જોઈએ બોમિયો ઉપર આપણને સૂઈ જાઓ

બે નામ્ના અંજ નાહ! બોમિયાઓએ નાસ્તો તૈયાર કર્યો અંજ ગરમ દ્રાશી પપુ કરી આજે આપણે પુષ્કળ ચવાનુ છે સારી પેડે નાસ્તો મે આનો બાગ એહો! મો મનીર આ દેખાન આમશમાં કેટલા બધા લાગા! પણ મો બાપજે! તી આ લખક દાદ! ગરમ જોડરકો ન હોન તો અંજિયા રામશરણ ચનાનો વાં આપણ હવે આપણી સાથે અંજોના દોર નો ઉપોમ થજે પેના જુઓ બોમિયાઓ બધાની પેડે દોગન બારે છે બે માંજોની વચ્ચે નાગ દૂ અતર રાખ્યુ છે પહેનો બોમિયો બનાની આગળ ચા તે છે એની દોશિયારી ઉપર આપણા બનાના પ્રાણનો આધાર એ જરીકે બને કે થઈ મળુ બધુ હા સાચીને ચાવો કેનો સામડો આ રસ્તો!

આ બાળકોએ હજારો ફૂટ જિંદી ખીણ, પેલી બાળકોએ ઘણી જ જિંદી
ટેકરી વચ્ચે ફરવા જે પણ ફરવા રસ્તો અને પગ લપસી જાય તો ?
પણ ચાલો હવે આગળ

ગિરિશખરની ટાચ પર

અદાદા ! ઉપડાગ થયો આસપાસના અસખ્ય ગિરિશખરો કુમળા
તડકામાં ફેટલા લુહર, કંટના બનીને દેખાય છે ! પણ આ મઝા જોનાનો
આપણને બહુ વખત નથી હજી ઘણું ચઢવાનું બાકી છે અરે !
આ શું પ્રશ્ન આ શું ? જે બાળકોએ હજારો ફૂટ જિંદી ખીણો અને વચ્ચે

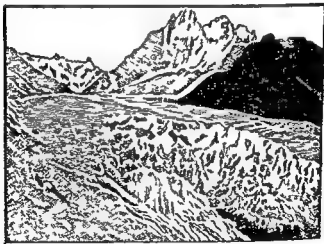
આહ્વાસ ચઢતા લોકો

નાનકરો પગ રમ્મો ! અહીંના ચક્કર આવે તો ? પણ ચાલો આગળ
આ બરફનો ઢિલો ખડક જીઓ અહીંયા રમ્મો બધ થયો હવે આગળ
શી ગીતે જઈએ ? પણ જીઓ પેના ભોમિયો શું કરે છે ? કુદાડીથી
તે ખડક ઉપર પગથિના ઢગના લાગે તોલે એક ખાચો પાડ્યો બીજો
પાડ્યો ચાલો આગળ સાચીને દોરડું સળંગ હાથમાં પકડી રાખો.
આગળના માણસનો તોલ ન સચવાય અને તે જો નીચે આવે તો તે

અને આપણે બધા મામટા જ ગમડી પડીશું શાનાથી ખડખડી
ટાચે તો આવી પહોંચ્યા!

આપ્સની દિમનદીઓ

આ દિમનદી કહેવાન, અમ ત્યા કે ? એની એક દિમનદીઓ
આ પસ પર્વતમા છે એમાની કેટલી નો વિ તાગ તો દમપદગ માર્ગ
સુધી છે દિમનદી એકને બરફની નદી પણ તે બરફની નદી
પાણીની પેઠે વહેતી નથી પર્વતના ઢાળ ઉપર બરફ પડીને તેના

દિમનદી

મોગા કુગરો થાન છે હતા તેના ઉપર પણ બરફ પડ્યા
કરે છે હવે પોતાના વધતા વજનથી આ બરફના કુગરો
ગતિ મગે છે અને તે ખૂબ ધીમે ધીમે પર્વત ઉપરથી નીચે સરખા
માડે છે એજ દિમનદી અને ધીમે ધીમે સરખા એજ એના પ્રવા-
હની ગતિ આ દિમનદીઓ ચોરીસ માંમા બહુબદુ તો એક એ
ફૂટ આગળ સરકે છે દિમનદીનો નીચેનો ભાગ ધસાગથી એમનીને
તેનું પાણી થાય છે અને તે દિમનદીની વચમાંથી નીચે ખાખખ

કરતું વહે છે. હિમનદી નીચે સરકતી જાય છે તે વખતે તેની હેઠળના પ્રદેશના ખાડાકરને લીધે તેના બે ભાગવા થાય છે અને તેમાં મોટી તડો પડે છે. આ તડો મેંકડો ફૂટ જાડી હોય છે. હિમનદી ઉપર બરફ પડવાથી કેટલીક વખતે આ તડો ઉપર બરફના થર પાડે છે, જેથી આ તડો દેખાતી નથી. હિમનદીની આવી બરફ પાડેલી તડો ઉપરથી જતી વખતે જો ભૂકંપ થાય તો મેંકડો ફૂટ જઈ ઇવતી સમાધિ મળે છે, અને એટલા માટે જ માહિતગાર ભોમિયાની જરૂર હોય છે.

હીક, હવે આ સામેની હિમનદી ઉપરથી સાચવીને ચાલો. કેટલેક ઠેકાણે બરફ પથ્થર જેવા કંઠણ અને લીમો છે, તે કેટલેક ઠેકાણે તેના રેતી જેવા હમણા છે. આ જુઓ હિમનદીની લપકર તડ. અંદર જોવાય નહિ એટલી જાડી છે ને ? તેના ઉપર આ બરફનો જ પૂત છે. જેણે ભોમિયો આગળ ચાલવા માડ્યો. તે બહુ જ ધીમેથી પૂત ઉપર ચાલે છે. જો ભૂકંપ કે કાંઈ પ્રવાસી આ તડમાં પડે તો તે બાધેલા દારડાને લઈને એમ ને એમ અહર લટકતો રહે છે અને તેના મિત્રો અને ભોમિયા તેને ઉપર ખેંચી લે છે.

બરફના તોફાનમાં

જેણે ભોમિયો એટલી ચિંતામાં કેમ પડી ગયો ? રસ્તો તો હવે સારો છે. શું કહે છે તે ? બરફનું તોફાન થશે ? જુઓ આખું બરફનું તોફાન. ધ્રુમસ ફેલાયું છે; અંધારું થઈ ગયું. કંઈ પવન જોરથી વાવા માંડ્યો. બરફના ઝીણા કણો પવનની સાથે ધૂળની પેઠે આમનેમ હવામાં ફેલાયા. આપણી આંખમાંથી ઝીણીના ચગકારા થવા મંડ્યા. પણ તે ભોમિયો કંઈ અટકતો નથી. એવા અંધારામાં પણ આગળ ચાલો જ જાય છે. કમાલ કરી નેજે ! હવે તોફાન શરૂ. સૂર્ય દેખાવા મંડ્યો. ચાલો, થોડો નાસ્તો લઈએ એટલે જરીક જોમ આવે. પણ આ શું ? ચક્રર આવવા મંડ્યાં ? કશું ખવાતું નથી ? તમારા શબ્દો મારાથી સંભળાતા નથી, મારા શબ્દો તમારાથી સંભળાતા નહિ હોય.

આ મુ થયુ વાનુ ? હા મમજી મોહા હવે આપણે દસમાર હમન ફટ
 જમાઈ ઉપર આ ના અડીયાની હવા બહુજ પાતળી છે તેથી શ્વાસ
 લેવામા મુશ્કેલી પડે છે અને મોનેયુ પણ સહનનુ નથી ચાલે,
 હવે થોડીજ મજન રહી છે અર વાદા ! પેનો આગળો ભોમિયો
 આનંદમા નાચવા ગાના મહાજો રા મ્હો છો ? પચેચ્યા શિખર સુધી ?
 ભને શામાગ ? હાથમાનુ નિશાન મરો હવે બહાર શિખર ઉપર
 ફરખવો પછે નીચે જુઓ બહુજ જડે પેની હોટેનમાની બારીમાથી
 દુરખિન દારા આપણા મિત્રો શિખર તરફ એકાગ્રમે જોઈ રહ્યા છે
 તેઓએ બહુમના બાર ક્યાં તેઓએ આપણુ નિશાન ચોક્કસ જોયુ
 હા હવે અગધો મના આરામ મ્હો જ્ઞેતજ્ઞેતામા આપણે મુપડામા
 પડોમીશ ત્યા નારતા ઉપર જાપ મારીશુ આખી રાત ખૂન જીવી
 લઈશુ અમે સનારે બાખોનો નાજ બનગીશ

બન્દ ઉપની રમતો—સ્કેટીંગ

હોડીના પ્રવાસીઓ સ્વિત્ઝર્લેન્ડમા બરફમા ધણી રમતો રમે છે
 મુખ્ય મત સ્કેટીંગની લોકો બહુ નીચે ‘સ્કેટ’ નામની લોડની
 પાનડીઓ બાનીને બરફ ઉપર જમા રહે છે અને લીસા બરફ ઉપરથી
 નીચે સરકતા જાય છે એમા સમતોડપણુ સાચરવામા ખડુ મેરાન
 હોન છે છોકરાઓ પણ બરફ ઉપરથી બહુજ ઝડપથી સરકતા જાય છે
 એટલુજ નહિ પણ બરફ ઉપર સરતા સરકતા આકૃતિઓ દારે છે
 કેનાક અગ્રેજી આગડા (૪) ની આકૃતિની પેડે ફરે છે કેટલાક ગોળ
 ફરે છે કેટલાક હાથમા હાથ ઝાલીને પૂર જોરથી સરકે છે સ્વિત્ઝ
 લેન્ડની તમામ મોગી હોટેલોની પડખે સ્કેટીંગને માટે એક બરફનું
 મેદાન (અગ્રેજીમા એને ‘રૉક’ કહે છે) ધનાયદુ રાખેન હોય

ટોમોગનની મઝા

પ્રવાગીઓની ખાસ શોખની રમત તે ટોમોગન મરણ કે સ્કેટીંગ
 તો સિયાળામા આખા યુરોપમા ગમે ત્યા કરી ચકાચ છે ટોમોગ

એટલે લાકડાની પેડાં વગરની નાનકડી સરકતી ગાડી. એરિક્ષોની ગાડી
 જેવો જ તેનો આકાર હોય છે. આ ગાડીમાં એક કે એકથી વધારે
 માણુઓ બેસે છે. હુંગરના ઢાળ ઉપર બરફ પડે ને તે પૂરેપૂરો લીસો
 થાય ત્યારે ઉપરથી ટોબોગન છૂટે છે અને ખૂબ ઝડપથી ટેકરીની
 તળેટીએ આવે છે. ઢાળ માફક હોય તો ટોબોગન ધીમે ધીમે સરકતી
 નીચે આવે છે અને તેમાં વિશેષ જોખમ પણ હોતું નથી. પણ
 ટોબોગનિંગના જે સાચા ગ્રાખીન છે તેમને જોખમ ધીમે ધીમે સરકતાં
 નીચે આવવામાં મજા પડતી નથી. તે જગ્યા હુંગર ઉપર ટોબોગન લઈ
 જાય છે અને ત્યાં તેમાં બેસી તેને નીચે જોરથી ધકેલે છે. ઢાળ સીધો
 હોય છે અને તેમાં વચ્ચે વચ્ચે ઘણા વાંક આવે છે. હેંશીસા તરુણો
 પવનના વેગથી નીચે આવતી ટોબોગનને મુકાનની સહાયથી આ બધા
 વાંકમાંથી બિનચૂક વાળીને બહુ જ થોડા વખતમાં નીચે આવે છે.
 સેંટ મેરિઝ પામે કેસ્ટા નામનો એક હળાર વારનો ઢાળ ટોબોગનિંગને
 માટે પ્રસિદ્ધ છે. આ ઢાળ ઉપર દર સિવાળામાં ટોબોગનિંગની
 શરત થાય છે ત્યારે આ રમનનું ઉત્કૃષ્ટ કૌશલ્ય નજરે પડે છે.
 આ એક હળાર વારનો ઢાળ છેક સીધો છે અને ઠેરઠેર તેમાં બહુ જ
 વાંક આવે છે તો પણ ખેલાડીઓ એક મિનિટની અંદર જ આ
 લયંદર ઢાળ સફીસલામત નીચે લેતરી આવે છે. શરતની વખતે
 પોતાના શરીરથી પવનમાં શેકાણુ થઈને ગતિ ઝાડી ન થાય એટલા
 માટે ખેલાડીઓ ટોબોગનમાં સર્પ જાય છે અને પગથી મુકાન
 ચલાવી વાકેચૂકે રસ્તે વાક લઈને ગાડી નીચે લાવે છે. પણ હંમેશાની
 રમતોમાં ટોબોગનને કોઈ એટલો લયંદર વેગ આપવું નથી, અથવા
 એવા લયંદર ઢાળ ઉપરથી તેને કોઈ આણવું નથી. ટોબોગન રમનાર
 લોકો મોટે રૂનેથી ચડીને હુંગર ઉપર જાય છે અને ત્યાંથી ટોબોગન
 છોડે છે. આખા રસ્તામાં દીચણુ સુધી બરફનો થર બાઝેલો હોય છે.
 એવા રસ્તા ઉપરથી કેટલાયે માધ્યમ ટોબોગન સરકતી સરકતી નીચે

આને છે ક્યાક વધાડે દાગ રોય તો ટોમોગનનો વેગ વધી જાય છે અને દાગ બહુ ઓઠો હોય તો તે ધીમે ધીમે મગ્ગે છે ટોમોગન નીચે આવતા કોર્ક વખત કુચ ઉપરથી મુગ ખુરી હવા શરીરને સ્પર્શ કરે છે, તો માર્ક વખત ગરતાની બે બાજુએ આવેના દેવદારોની હારમાથી જાખા પ્રકાશમા તે નીચે આવે છે.

શીઘ્રિની રમત

ચિયાગાની નીછ રમત તે શીઘ્રિ (SL: inc) ની (SL:) એ સાનથી નર ફટ લબાર્કની પગના તાગિયા જેટલી પહોળી અને લીસી લાકડાની પગીઓ હોય છે. આ પગીઓ રેટની પેડે બૂટની દુદા બાધે છે અને પછી લોકો બગ્ગ ઉપરથી સગ્ગે છે બહુ જ કામેન માલુમ રોય તો પગમા ગી (SL:) બાધીને ક્યાકના ચાગીસ માર્કિના વેગથી તે બન્ડ ઉપરથી ચાને છે. આ કુચળ લોઢા સરકતી વખતે પર્વતના ખડક ઉપરથી દસનાર ફટ નીચે કૂદકો મારીને વેગથી ચાને છે હાનમા રિનઝેન્મા તી (SL:) બાધીને બગ્ગ ઉપરથી ચાનવાની રમત સર્વમામાન્ય થતી જાય છે. ત્યા નિચાગે જતા નાના છોખરાઓ પણ પગમા તી (SL:) બાધીને મેલ ચારપાય માર્કન બરડ ઉપરથી ચાનીને નિચાગે જાય છે

ચિયસ ખેડત અને ખેતી

રિનઝેન્ક કુગગાગ હોવાથી જેટલુ મુદ્દ થયુ છે તેટલુ જ ખેતીની બાબતમા કુગરાગપણાને રીધે ઉતરતુ થયુ છે ત્યા તમે જ્યા જુઓ ત્યા કુગર, હિમનદીઓ, સરોવરો, ઘટો અને નાની નાની ખીણો જોના મગરો સપાટ જમીન બહુ મળે જ નહિ આથી વાવેનરને લાપક જમીન ત્યા બહુ જ થોડી છે પોતાના નાના દેશમાથી માત્ર દે જમીન સ્વિસ લોકો ખેડી શકે છે અને ખેડેતી જમીનમા પણ અનાજની પેદાશ ચાન એવી જમીન બહુ જ થોડી છે તેથી તે લોકોને પોતાના નિર્માહને માટે પરદેશમાથી અનાજ વેચાતુ લાવતુ પડે છે.

સ્વિચ્છેડ કોંકણની માફક કુંગરાળ હોવાથી ત્યાંનાં ખેતરો જેવાં હોતાં દરો તેની કંપના સહેલાઈથી કરી શકાય. જમીન સપાટ ન હોવાથી ત્યાં મોટા ખેતરો નથી. કેટલાક ખેડૂતના ખેતરો તો ઘરની આરડી કરતા પણ નાના હોય છે. કોંકણના ખેડૂતની માફક સ્વિસ ખેડૂતને કુદરતે મહેનતુ બનાવે છે. કુચ્છની બાજુએ, કુંગરને માથે, કુંગરની તળેટીએ જ્યાં જ્યાં બને ત્યાં ગ્વિસ ખેડૂત પોતાનું ખેતર તૈયાર કરે છે. ખીણમાં બધાને જ ખેતરો ક્યાંથી મળે? ખીણની જમીન મર્યાદિત છે અને લોકસંખ્યા વધતી જાય છે તેથી હિંમતવાળા અને મહેનતુ સ્વિસ ખેડૂનો જ્યાં કુચ્છની બાજુ ઉપર જાય છે અને ત્યાં કોદાળાથી ચોડી-પણી જમીન સપાટ કરે છે. પછી તળેટીમાંથી માટી ટોપવામાં લઈ જઈ ઉપર નાખી દે છે અને એની રીતે પોતાનું ખેતર તૈયાર કરે છે વરમાદમાં કુચ્છ ઉપરથી પાણીના મોટા વહેણ વહે છે તેની સાથે આટલી મહેનતથી આણેલી માટી વહી ન જાય તે માટે કુંગર ઉપરના દરેક ખેતરને ત્યાંના ખેડૂનો મક્કમ બંધોથી આવે છે.

હિમચેલા

આદ્ય પર્વતની ઠીંચાઈના પ્રમાણમાં તેનાં ત્રણ ભાગ પાડી શકાય છે. બધા કરતા જો એ ભાગ એ કે જે હિમચ અગ્રથી ઢાંકાયેલો હોય છે. એના ઉપર ઘાસ અથવા અનાજ કર્ષ પણ હોતુ નથી. શિયાળામાં ઘણું દરીને આખા પર્વત ઉપર અગ્ર પડે છે અને તેના થર ઉપર થર બાજે છે. પણ જેમ જેમ કિનારો થતો જાય છે તેમ તેમ પર્વતની નીચેના ભાગનો અગ્ર ઓગળતો જાય છે એમ થતાં પર્વતની એક વિશિષ્ટ ઠીંચાઈની નીચેના ભાગનો અગ્ર ઓગળીને જમીન ઉપાડી યાય છે. જે રેપાથી ઉપર હિમચ અગ્રનું ગત્ય હોય છે તે હિમચેલા કહેવાય છે.

હિમચેલાની નીચેના પર્વતની બાજુ ઉપર ખીડ હોય છે. એના ઉપર

દૂકાં, કુમળા અને રચિકા એવા ધામ જાગે ઠ અને તે રોગને બહુ
લાવે છે આ ધામમાં એવા મન છે કે ખીટમાં ચનારી મારો
એકદમ મીઠું અને જાડું દૂધ આવે છે આ ખીટો ઉપયોગ રોગને

રિસ મારો—એને મળે થક રા મારે છે ?

ચારા મારે કરવામાં આવે છે આ કુગરની સપાળી ઉપરના ખીટ
'આ પ્સ' કહેવાય છે આ 'આપ્સ' નામના ખીટો પર્વત ઉપર
છે એને એ પર્વતનું નામ 'આ પ્સ' એમ પડ્યું છે

ખીટો નીચાણો કુમરી પ્રદેશ જે છે તેના ઉપર દેવદાઢ વગેરે
ઝાડનાં જંગલો હોય છે રિસ ખેડો આ જંગલના લાખડાનો ઉપયોગ
ઘર બાંધવાના અને બગાળા તરીકે વાપરવાના પ્રમાણ કહે છે
કુગરની તળેગીએ આવેલી ખીટની જમીનમાં રિસ ખેડત
દ્રાક્ષના ખેતર તૈયાર કરે છે અને ફળ અને શાકનું વાવેતર
કરે છે કુગર ઉપર ખોદીને માગીથી બધા બાધી જે ખેતરો
તૈયાર કરવામાં આવે છે તેમાં ઝાડ, ગર્દ અને જ્ય થાય છે.
કારણ કે તેો સખન ઠંડી માફ આવે છે પેર ભરવા પ્રતી પથ્થ

ખેતી થતી નથી એટલે નિરાશ થઈ સ્વિસ લોકો કપાળે હાથ દબને અર્ધભૂખ્યા પેટે શાન્તિથી ખેતી રહેતા નથી, પણ તેઓ પૈસાદાર અને સુખી છે. તેમના દેશમાં લિખારી બીજા માનતા દેખાશે નહિ, એનું કારણ એમની શુદ્ધિ અને મહેનત છે. પર્વત ઉપરના ખીડમાં સુગંધિત અને કુમળું ધાસ જોઈને તેમણે દૂધ વેચવાનો ધંધો કરવાનું નક્કી કર્યું, અને તે તેમાં હોશિયાર થયા. આખી દુનિયામાં ‘કાન્ડેન્સ સ્વિસ મિલ્ક’- એટલે ‘સ્વિસ લોકોએ ઠારેલા દૂધનો’ નો ખપ હોય છે. તે જ પ્રમાણે તેમના માખણની ને દૂધમાંથી જ બનાવેલા ચીઝ નામના એક પદાર્થની ભારે માગણી હોય છે.

સ્વિસ ગોવાળીઆનું જીવન

સ્વિસ ગોવાળીઆઓનાં ઘરો બે ઢેકાણે હોય છે. એક કુંગરાળી તળેડીએ નીચેના પ્રદેશમાં હંમેશને માટેનું, અને બીજું કુંગરા ઉપર ખીડમાં રહેવાને સારૂ ઠામએલાઉ ધર. એને ‘શાલે’ (Chalet) કહે છે. આપણે ત્યાં પણ ગામડામાં હંમેશનું ધર અને ખેતરોમાં પાકની વખતે રહેવાને માટે બાંધેલું ઝૂંપડું એવાં ખેડૂતોનાં બે ઘરો હોય છે. સ્વિસ ગોવાળીઆઓ તેમની માથો અને બકરીઓ લઈ શિયાળામાં નીચેના પ્રદેશમાં રહેવા આવે છે. આ વખતે કુંગરા ઉપર જઈ શકાતું નથી. વળી શિયાળામાં પર્વત ઉપર બરફ વગર બીજું મજે પણ શું ?

શિયાળો પૂરો થાય, પર્વત ઉપરનો બરફ ઓગળાને દિમરેયા સુધીનો ભાગ ઉઘાડો પડે એટલે દોરો લઈને ઉપર જવાનો દિવસ આવે છે. આ દિવસ સ્વિસ ગોવાળીઆઓને અને તેમના દોરોને તહેવાર જેવો લાગે છે. દોરો તો તે દિવસે આનંદથી નાચે કૂદે છે. કારણ કે ચાર ૭ માસ સુધી વાઙની ચાર દીવાલોની અંદર જ તેમને દિવસો ગાળવા પડે છે અને ઉનાળામાં સંઘરી રાખેલા ધાસ ઉપર દિવસો કાઢવા પડે છે. એ દિવસે લોકો મળરકે જો છે અને સરસ કપડાં પહેરીને કુંગરા ઉપર જવાને માટે તૈયાર થાય છે. તે દોરોના ગળામાં

ધૂધગીઓ બારે છે અને તેમના ઝીંગડામાં મુંઝર ફોનું ચથલુ મે છે. પત્રી ગોંધ મોગે ઘટ વાગે છે આ ઘટ વાગ્યાની સાથે જ ગામમના દોઢ બેગા ચાપ છે અને ઘટ વાગ્યાનારની પાછળ ચાપના મારે છે કાઠ ગય માદી હોય અને વાડામાં બાંધી ગળી હોય તો તેના ઉપર તે દિવસે નજર રાખી પડે છે મ ગુ કે તે પોનાગો ગાળીને નોડી કપારે કુગર ઉપર મડી જાય અને બીડામાં પડેગી પોતાની બીજી બેનેની સાથે કપારે બેગી થઇ જાય તે મહેવાય નહિ

બધા જ લોકો કંઈ નીચેનું ધરના ગાળી કુગર ઉપરના બીડ ઉપર આવેા ઉનાગો ગહેનાં સાડુ જતા નથી કેવા જુ દોરો લખને ઉપર જાય છે તે બાકીના નીચેના પ્રદેશમાં રતી સાંભાજી ફગડાઈ રાઈ ઓ કે જવડું વાવેના મે છે નીચેના પ્રદેશમાં બાકી રહેલા લોકો બીજી મહત્તરો ધધો તે આવતા શિયાળાં સાડુ ધામ સધરી રાખતુ તે તે માટે તે રાતવિષમ મહેનત લે છે ને ધામનું તલુખતુ સરખુ પપુ તે ફેગ જના દેતા નથી જ્યા ધાસ જોગેતુ દેખાય સાથી તે કાળી લાને છે જુગ ના જ્યા શિખરા કે જ્યા બમરીઓ પણ જનાં માટે હિંમત કરે નહિ ત્યા થેલા ધાસ માટે જવા સાડુ સ્વિસ લોકો પાછી પાની મગતા નથી

બી ઉપરના લોકો ઉલ્લેખ ઉપરના ભાગમાં આખા ઉનાગામાં ચાપ જ રહે છે બીજા બહુ ઠાણે ઉપર હોવાથી તે લોકોથી દરરોજ નીચે આવી શકાતુ નથી તેથી તે ઉપર જ ગહે છે તેમની પામે જે મેકડો ગાયો હાય છે તેમને તેઓ રાજ દહે છે અને દૂધનુ માખણુ અને ચીઝ નાવે છે આ માખણુ અને ચીઝ તેઓ અનારનવાર નીચે મોકલે છે

ગાયોને માટે અને બકરાધેનને માટે બીડાને જુદા જુદા ભાગ રાખી મૂકેા હોય છે ગાયો માટે ચ વામાં મહુ મહુ ન હોય એવા ભાગ હોય છે મહુ ચ પાળના ભાગમાં બકરાધેટા ચરે છે આખો દિવસ દોરો મનમાની રીતે ચરે છે એક એ જોનાળીઆના કબજામાં

સહજે હળર ઉપર બકરાં ઘેટાં તેમજ ગાયો હોળ છે અને તેને તેમની પાછળ આખો દિવસ રખડું પડે છે. સાંજ ચાલ એટલે તે જોરથી બાણુ કૂંકે છે તે માંભળીને દૂર સુધી ગયેલાં અને આમતેમ ચરતાં કરતાં ઢોંગે ઉતાવળથી દોડતાં આવે છે. આ બાણુ લાકડાનું બનેલું અને ૭ માત ફૂટ લાંબું હોય છે. બાણુ જોરથી કૂંકીએ તો તેનો અવાજ એમોર ગાજી જાય છે અને ખીણમાંથી તેનો પડોય સંભળાય છે.

ખેડોનાં ઘરો અને 'શાલે'

સ્વિસ લોકોનું 'શાલે' નામનું ઘર અને કૃતરાગ્રાડી

તે પાછળના ભાગમાં ઢોંગે આવે છે. ઘરનો ઉપરનો માળ લાકડાનો હોય છે.

સ્વિસ ખેડોનાં નીચેનાં ઘરો બહુ જ મજબૂત હોય છે. નાનુક અને કેવળ શાલા પૂરતાં એવાં ઘરો બાંધવાથી કેમ આશ્ચર્ય કારણ કે મુશળધાર વરસાદ પડે ને કુમર ઉપરથી બરફના ખડકો વરીને નીચે અપડતા આવે એવી સ્થિતિમાં જાપાનનાં જેવાં કામળના ઘરો બાંધે તો પવન આવતા ઉપર ઊડી જ જાય. સ્વિસ ઘરોનો પહેલો માળ પથ્થરનો હોય છે તેના આગળના ભાગમાં અનાજના કોઠાર અને ખેતીનાં ઓખરો હોય છે,

આ લાકડા પામેના કુંગર ઉપગના દેનદાર ઝાડોના હોય છે. ગ્રિસ લોકો ઉપરના માગ ઉપર જ રહે છે આ ખડમા પાત્ર છ ઓરડીઓ હોય છે. મોગી ઓરડીમા બધા સાથે જમે છે અને સાગે બેગા થઈ વાનો કરે છે એક ઓરડી બહુ જ સારી રીતે સજાગારી હોય છે. એ દરરોજ વપગતી નથી, ફક્ત તહેવારને દિનમે અથવા કોઈ મહેમાન આવે તો તેનો ઉપયોગ થાય છે ધરનું છાપડુ ઢાગવાગુ હોઈ, દેનદારના લાકડાનું હોય છે તોફાનમા ઊડી ન જાય એટલા માટે આ છાપડા ઉપર મોટા મોટા પથ્થર મૂકેલા હોય છે ધરના ઉપરની માગની આસપાસ છાપડુ હોય છે ધરમાની ખુરશીઓ, ટેમનો, વગેરે લાકડાનો સામાન મજબૂત હોય છે અને તે ધણેભામે ધરમા જ તૈયાર કરેનો હોય છે.

ખીડમાના 'શાને' બહુ જ સાદા હોય છે આ ખૂપડા લાકડાના મોટા મોટા ફૂદા એકબીજા ઉપર અટ્ટીને તૈયાર કરેલા છે ઉપગનું છાપડુ નાના પાટિયાનું હોય છે અને તેના ઉપર મોગા મોટા પથ્થરો હોય છે પાટિયાનો જ આટયો, તેના ઉપર ગરમી મેળવવા માટે પાથરેલું સૂકું ઘાસ, ઘાસ ખૂચે નહિ એટલા માટે તેના ઉપર એકાદ ફાટેના બલુસનો દુપડો, એક બાળુએ ચૂનો, અને બગતણનો ઢગનો, બારણાની પામે બરફ કચડવાથી બીના થયેના બ્રદ ને કપડા સુકવવાને માટે ખીલા, કેટલીક ચીજો મૂકવાને માટે જડેના એક બે પાટિયા. એવો આ ખૂપડાનો સસાર હોય છે ગાયોના વાડા પણ એવા જ સાદા અને લાકડાના હોય છે ગાયોને ગાળિયાથી બાવી રાખતા નથી. ઢોરો અદર ખૂરીને બારણુ બધ કરીએ એટલે થયું! વાડાની એક ભીંતમા બહારની બાજુએ પાટિયા મારીને છાલુને માટે જગ્યા કરે છે. સવારે દૂધ દોહ્યા પછી બે ત્રણ ફૂટ બચા અને પીક ઉપર લઈ શકાય એટલા માટે ખાસ સપાટ કરના પીપમા તેને બરીને મોગા છોકગઓ ને માણુઓ પામેના ગામડામા અથવા શહેરોમા કે હોટેલોમાં વેચવાને માટે લઈ જાન છે, અથવા તેનું માખણુ અને ચીઝ તૈયાર કરે છે.

તેમના પૌષ્ટિક ખોરાક

સ્વિસ લોકો બહુ માંસ ખાતા નથી. રવિવારે જ્યારે અચારનવાર માંસના પદાર્થો તૈયાર કરે છે. તેમના ખોરાકમાં દૂધ, માખણ, ચીઝ, મસાઈ અને ભાખરી એટલા પદાર્થો ઘણે ભાગે આવે છે. છોકરાઓ સવારે માખણની સાથે રોટલો ખાય છે અને ફારીમાં અગર દૂધમાં બેંગો કરેલો મસાઈનો લોટ પીને નિરાળે જાય છે. જ્યારે મટલો, બાફેલા બટાટા, છાશ અને ઓસામણ (એમાં કાર્બક વખત માસ હોય કે ન પણ હોય) આટલા પદાર્થો હોય છે. રાત્રે સવારના નાસ્તાની માફક જ જમવાની ગોળના હોય છે. આ પ્રમાણે દૂધ, માખણ ખાવાથી અને ખુદશી હવામાં મહેનત કરવાથી તેઓ દેખાવડા અને મજબૂત બને છે. સ્વિસ ખેડૂત ઘરમાં જ કાપડ તૈયાર કરે છે. ઘરમાંની જમવાની મોટી ઓરડીના એક ખૂણામાં હાથસાળ હોય છે. તેના ઉપર પોતાના ઘરની બકરીના બિનનાં કપડા ધરમાના બેરાઓ અને છોકરીઓ વણે છે. ધરના વાડામાં શાક તૈયાર થાય છે. આસપાસ ફૂલઝાડો, દ્રાક્ષના વેલાઓ વગેરે ફેલાયેલા હોય છે. આ વાડામાંથી તેમને ખાવાને માટે તાજું શાક અને ફળો મળે છે. દ્રાક્ષનો અસલ દેશી દારૂ પણ ઘરમાં જ તૈયાર કરી રાકાય છે. ફ્રંકમા ફારી, મીઠું અને ધડું વગેરે કેટલાક પદાર્થો બાદ કરીએ તો સ્વિસ ખેડૂતને અને ગોવાળીઆને ઘરની બહાર કંઈ પણ વેચાતુ લેવાને માટે જતુ પડતુ નથી.

બીજા દિવસનું ખાન

દોરો રાખીને દહીંદૂધ વેચતુ આ એક જ કંઈ સ્વિસ લોકોનો ધંધો નથી. આ ધંધો તો માત્ર બનાળા પૂરતો હોય છે શિયાળામાં નીચે પોતાને ઘેર આવ્યા પછી સ્વિસ લોકોને અને તેમના બેરાઓને ખૂબ પુરસદ મળે છે. આવે વખતે ચોરામાં બેસીને આપણા અહીંના ખેડૂતોની માફક ગરમા ગારના તેઓ આજસમા દિવસ વીતાવતા નથી.

તેઓ ઘણા ધરગચ્છુ ધંધા કરે છે. લાકડાનું કાતરકામ કરવાની બાજતમાં સ્વિસ લોકોની ઘણી પ્રસિદ્ધિ છે. જપોરે ઘેરએકાં સ્ત્રીપુરુષો કાતરકામવાળા ખુરશીઓ, ટેબલો, કાચ, ચોટી, છત્રી મૂકવાને માટે ખીટીઓ વગેરે વસ્તુઓ તૈયાર કરે છે. યુરોપ, અમેરિકા અને જાપાનમાં આ વસ્તુઓને માટે ઘણી માગણી હોય છે. ઉનાળામાં હવા ખાવાને માટે આવેલા મુસાફરો મોંમાગી કિંમત અપીને આ લાકડાની વસ્તુઓ ખરીદે છે. ધરનું કામ કરી પરવાર્યા પછી જપોરના આરામના વખતમાં સ્વિસ સ્ત્રીઓ સુંદર જાગીના ઝેરીસ અને રીંગન વણતી હોય છે.

ઘડિયાળોની જન્મભૂમિ

સ્વિસ ઘડિયાળો તો બહુ જ પ્રસિદ્ધ છે. આખી દુનિયામાં તેની માંગ હોય છે. દુનિયા સરોવરની આસપાસના પ્રદેશમાં દરેક જથ્થુ કાંડાનાં નાનાં ઘડિયાળ અને દોરાશ ઉપર લગાડવાનાં મોટાં ઘડિયાળ તૈયાર કરવામાં મશગુલ હોય છે. સ્વિસ લોકોએ ઉલ્લોમધંધા પોતપોતામાં વહેંચી લીધેલા હોય છે કે શું એવું ત્રાહિન માણસને લાગે છે. દરેક શહેરનો કંઈક વિશિષ્ટ ધંધો હોય છે. એક શહેરમાં લાકડાનું કાતરકામ ચાલતું હોય છે તો બીજામાં ચામડાની વસ્તુઓ તૈયાર કરાય છે. ત્રીજામાં વળી જુદી જુદી ધાતુના પદાર્થો તૈયાર થયા કરે એવી જ ગોઠવણ હોય છે.

સ્વિત્ઝર્લેન્ડમાં મિસો અને લુદાં લુદાં કારખાનાં ઘણાં છે. આદ્ય પર્વત પરથી નીચે વહેતા અસંખ્ય જળપ્રવાહોની શક્તિનો સ્વિસ લોકોએ કારખાનામાં જોઈતી વીજળી પેદા કરવામાં ઉપયોગ કર્યો છે. આ વીજળીની મદદથી ચતરની તેમજ રેશમી કાપડની મિસો, સંઘા તૈયાર કરવાનાં કારખાનાં, લેસ અને ભરતકામ વગેરે વર્તની સહાયથી કરવાનાં એકંદો કારખાનાં સ્વિત્ઝર્લેન્ડમાં ચાલે છે. આ

કાગખાનામા એટનો બધો માન પેલા યાય છે કે રિનસને દેરા ૬૨ વગમે નિકાશનો વેપાર આંક કંગેડ પાંડ ઉપર છે

આટલા ઉલ્લેખધા છે તો પણ વધતી જતી લોકસખ્યાને માટે આ નાનાશા દેગમા મુજગાને માટે જેટલી બેઠએ એટલી જગા મળતી નથી તેથી ધણા સૈમથી હજારો રિનસ લોકો પરદેશમા પેટ ભરવાને સારુ જાય છે આ લોખ સરીરે મજબૂત અને વધારા દેનાથી અસનના વખતમા યુરોપના ગભ લોખ પોતાનુ સગ્દાણુ રવા માટે રિનસ સિપાઇઓની સગ્દાજ દુશ્મીઓ રાખતા અને આ સિપાઇઓ પ્રાણુ આપીને પણ માનિયુ ન્દાણુ કરતા હાનમા પરદેશમાના લાફતી માણુમો લરકગમા ગખનાની પ્રથા બધ થઈ છે, તેથી રમોતઆ, ખીગસણીઆ કે એની જ બીજી નોમરી લઈને ધણા રિનસ લોખ શિયાળાની મોસમ પરદેશમા ગાજે છે અને ઉનાળો શરૂ થતા જ પોતાની માતૃભૂમિ તરફ પાજ કરે છે આપણે ત્યાં પ્રાણુના લોકો પણ આમ જ રૂઝે છે એની થોડી અને માણુમો ધણા દેનાથી બે લાખ ઉપગત પ્રાણુઓ મુબઇમા આસીને મિનો વગેરેમા મજૂરી કરે છે કેટલાક જણ બાગેમાસ મુબઇમા રહે છે પણ ધણાખરા એતીની મોસમમા પાછા પ્રાણુમા જઈને જાગરતી એતી કરે છે.

રનાતંચ પ્રેમ

કુગરમા ધરો કરીને ગ્હેનાજ અને કુગર ઉપરની ખુરી હના ખાનાજ લોકોના મન પણ તે હવાની માફક સ્વાત ન વૃત્તિના દોષ છે તેમનાથી પારત-ય થી રીનિ સહન થાય કે રિનસને દેરા ૭૦૦-૮૦૦ વરસ પહેલાં ઓગ્રીઆ નામના પાડોશના બનાદ્ય દેશના તાપામા હતો કુગરમાના આ ખેડૂત લોકો ઉપર ઓગ્રીઆ મનમાન્યો જીનમ કરવા લાગ્યુ તેને લાગુ કે આ મુકીલાજ અનાડી લોખ આપણને શુ ખરી

ચક્રો? પણ સ્વતંત્ર વૃત્તિના આ ખેડૂતોએ અને ગોવાળીઆઓએ ઝોરડીઆની ધૂંસરી ફેંકી દીધી અને સ્વાતંત્ર્ય બહેર ક્યું. ઝોરડીઆએ નામાંકિત સેનાપતિઓના આધિપત્ય હેઠળ મોટાં મોટાં સૈન્યો આ મૂડીવાર લોકોને ચઘદી નાખવાને માટે મોકલ્યાં. પણ ચર સ્વિસ લોકોએ પોતાના કટણ ધાટોમાં સતત યુદ્ધ કરીને તેમને સારી પેઠે હંફાવ્યા ત્યારથી એટલે કે આજ ૮૦૦ વરસ સુધી આ નાનકડું રાષ્ટ્ર સ્વતંત્ર છે એટલું જ નહિ, પણ લોકસત્તાક છે. સ્વિત્ઝર્લેન્ડ જુનામાં જુનું લોકસત્તાક રાષ્ટ્ર છે એમ કહેવાય છે.

સંપૂર્ણ પ્રજાકીય રાજ્યતંત્ર

સ્વિત્ઝર્લેન્ડમાં ૨૨ કેન્ટન કે જિલ્લાઓ છે. દરેક જિલ્લામાં ડામ્યુન નામની ગ્રામસંસ્થા હોય છે. આખા દેશમાં કુલ ૩૧૬૪ ડામ્યુન છે અને તે પોતાનો ધર્મોપશેઠ કારભાર પોને જ ચલાવે છે. આપણે ત્યાં પહેલાં જેવી રીતે ગ્રામપંચાયતો ગ્રામ પૂરતો બધો કારભાર જોતી તેવો જ આ પ્રકાર છે. દરેક કેન્ટન પણ રાજ્યકારભારની બાબતમાં બીજાં કેન્ટનોથી લગભગ પૂર્ણ સ્વતંત્ર હોય છે. ફક્ત કાયદા કરવાને માટે બધા કેન્ટનોએ ચૂંટીને મોકલેલા પ્રતિનિધિઓની બે લોકસભા છે. નાના નાના કેન્ટનોમાં તો બધા ખેડૂતો અને ગોવાળીઆઓ બીડમાં ભેગાં થાય છે, અધિકારીઓની ચૂંટણી કરે છે અને પોતાના કેન્ટન પૂરતા કાયદાઓ ઘડે છે. મોટા કેન્ટનમાં આ કામો લોકના પ્રતિનિધિઓને સોંપેલાં હોય છે તો પણ મહત્વની બાબતમાં કેન્ટનોમાં રહેતા દરેક માણસનો મત લેવામાં આવે છે. આ પ્રમાણે સ્વિત્ઝર્લેન્ડની રાજ્યપદ્ધતિ સંપૂર્ણ રીતે સ્વતંત્ર વૃત્તિની છે.

સ્વિત્ઝર્લેન્ડની ભૂગોળની દૃષ્ટિએ એક દેશ માનીએ તો પણ તેમાં રહેતા લોકો એક જાતના, એક ધર્મના અને એક ભાષા બોલનારા નથી એ એક આશ્ચર્યકારક વાત છે. પશ્ચિમ તરફના સ્વિસ લોકોની માતૃભાષા ફ્રેંચ છે જ્યારે દક્ષિણ તરફના લોકો ઇટાલિયન ભાષા બોલે છે. પૂર્વ અને

ઉત્તર તરફના લોકો કૃષ્ણ જર્મન લાસા મોને છે સિસાય મેડે ૫૮
પ્રોગ્રેસ ૫૫૫ના ૪૦ રામન કૃષ્ણન પથના અને બાળના જુઓ અને
ધર્મ પથના નોડ છે લાસા અને ધર્મો જુદા જુદા હોવા છતાં પણ
સ્વિમ લોકોનું એક ગણ છે તે એક જ માનવમિ ઉપર પ્રેમ રાખે છે,
તેની મવામા લડે છે તેના જન હે જ આરીને કાયદાઓ ધડે છે અને
હળીમગીને રાત્રી ગાવા ચનાવે છે વણા વર્મ, ઘણી જાતો અને
ઘણી ભાવાઓથી ભગ્ન એવો સિદ્ધિતાન દેશ આ નાનાશા ગાંધી
પામેથી ૪ પણ ધડો ન લઈ શકે ?

૨-નાધ્યાય

- ૧ સિસાયને કમા બરફની ગમતોમા તમને સૌથી વધારે કઈ ગમે ?
આ રમતોથી મના મના લાલ થાય ? દરેક ગમત પ્રેમ ગમાય છે
તેનું દૃષ્ટ વર્ણન લખો તમારી ચિત્રપોથીમા ટોચોગનનું એક
ચિત્ર દોરો
- ૨ મનેનું સ્વિમ ખજાન પ્રતિકુળ મલ્લેગેમા કુમરોપર ખેતી ફની
રીતે ૩ છે તેની માહિતી આપનો એક પત્ર મુજગતના ખેડતને
સ મોલીને લખો
- ૩ કાગેલું દૂધ તમે જોયું છે ? ન જોયું હોય તો બજારમાથી મેળવીને
આપી જુઓ એ દૂધના મના, પનીર માખણ વગેરે સ્વિસને કઈથી
પૂરું આવે છે એ માટે આ નાનકડા દેશની કઈ રીતે વધુ
યોગ્યના પ્રેનાય ? જીમન મના દેશો આ જ વસ્તુઓ નિમસ મેડે છે ?
- ૪ ગ્રિસ જોનાગીઆના દુવનનું એક દૃષ્ટ રેખાચિત્ર આપો
- ૫ સ્વિસ ઘરોની બાવણી જાપાની ઘોડાથી કઈ રીતે જુદી પડે છે ?
એમના ઘરોને રાત્રો ભય હોય છે ?
- ૬ સ્વિસ લોકોના મુખ્ય ૯ ન ઉદ્યોગો મના કયા ? એમાના એકાનું
વર્ણન આપો સ્વીઓ આ ઉદ્યોગોમા કઈ રીતે મ ન મેડે છે ?
- ૭ સ્વિસ પ્રજાના દુન ઉદ્યોગો સમધી એક વાત તમે નોંધી હશે કે

તેઓ ધરીયાળ જેવી નાની પણ ક્રાંતી વચ્ચે જનાર છે, પણ બહુ મોટી અને ભારે વચ્ચે નથી જનારના. આ માટે કંઈ ભૌગોલિક કારણો તમે આપી શકો ?

૮. સ્વિત્ઝર્લેન્ડ દેશ આટલો નાનો હોવા છતાં આજે પણ સ્વતંત્ર રૂમ રવી શક્યો હશે? એના રાજ્યબંધારણની દૃઢતા સમજૂતી આપો.
૯. આઈસ પર્વત પર ચઢવાને માટે આપણે આગળથી શીશી તૈયારીઓ કરવી જોઈએ? ધારો કે તમે બગ્દથી દંડાએવા કાંઈ જિંદગી પદાર્થ પર ચઢવા ગયા હો, તો એ મુસાફરીમાં પડતી મુશ્કેલીઓ તથા ત્યાંનાં મુંઝવે દરેકોનું બને એટલું આગળથી વર્ણન આપો.
૧૦. આઈસ પર્વત પર ચઢનારાઓની ભોમિયાઓ વગર શી હાલત થાય?
૧૧. દિમનદી એટલે શું? દિમનદીઓ જુદીના કયા ભાગોમાં હોય છે? એમની અને નદીઓની વચ્ચે શો અબધ છે?
૧૨. દિમરેયા ઉપર દંડ નોંધ લખો. દિમાચય પગ અને ઉત્તરકુવ પામે દિમરેયા કેટલા કૂટની જિંદગીએ હશે? જુદે જુદે સ્થળે દિમરેયા જુદી જુદી જિંદગીએ દોવાનું શું કારણ?
૧૩. આપણે ત્યાં દિમાચયના ગૌરીગંઢર (એવરેસ્ટ) શિખર પર ચઢવા અંગ્રેજ, જર્મન અને ખીન્ન મુગેપિયન સાહસિકોએ અનેક વાર પ્રયાસ કર્યા છે, પણ તોયે હજુ ગૌરીગંઢર અંગ્રેજ રહ્યું છે આ પ્રયત્નો સંબંધી કોઈક લેખ કે પુસ્તકો વાંચી એક નિબંધ લખો. એમાંના એકાદ પ્રયત્નનું વર્ણન કરો.

૧૨ : પવનચક્કીના અને નહેરોના દેશમાંના ડચ લોકો

અત્યાર સુધી આપણે જે દેશો જોયા તે સમુદ્રની સપાટીથી થોડાક તો જિંદગી હતા. કંઈ નહિ તો તેની જિંદગી સમુદ્રની સપાટી જેટલી તો હતી જ. પણ હવે હું તમને જે એક અમત્કારિક દેશમાં લઈ જવાનો છું તેની જિંદગી સમુદ્રની સપાટીથી ઓછી છે. આ દેશ દરિયાકિનારે

આવેશે છે. તમે ને દેશના દરિયાકિનારે જમીન ઉપર ઊભા રહી દરિયા તરફ જુઓ. તો તમને એવું માત્રમ પડશે કે સમુદ્રની સપાટી તમારા માથા કરતાં પણ ઊંચી છે અને તેમાંની માછલી તમારા માથા કરતાં પણ જમી દરિયામાં તરે છે. તમે આ દેશનાં દરિયાકિનારા ખામેના કાંઈ પણ ઘરમાં બેસા હો. તો દરિયાનાં વદાગ્રો તમારા ઘરના ખીજા ભાગ કરતાં પણ ઊંચાં છે એમ તમને માત્રમ પડશે.

આ અમદાદરિક દેશને હોલેન્ડ કહે છે અને ત્યાંના રહેવાસીઓને ડચ લોકો કહે છે. આ દેશ ધણો જ નાનો છે. તેની સંખ્યાઈ સુરતથી અમદાવાદ જેટલી (આગરે ૧૫૦ માઈલ) અને પહેલાંખાઈ સુરતથી નડિયાદ જેટલી (એટલે કે ૧૦૦ માઈલ) છે. ઉપરની દક્ષીણ વાંચીને તમારી આગળ સવાલ ઊભો થશે કે આ લોકો આવા નીચાણવાળા દેશમાં કેવી રીતે રહેતા હશે? અને વધારામાં આ દેશ સમુદ્રના હુમલામાંથી શી રીતે બચ્યો હશે? કારણ કે પાણી તો હંમેશાં ઢાળવાળી જમીન તરફ વહે અને તે જમીનને કુખાડી દે છે. હોલેન્ડ શબ્દનો મૂળમાં જ અર્થ “હોલો લેન્ડ” (Hollow Land) એટલે કે નીચાણવાળો પ્રદેશ, એવો છે. તો પછી દરિયાનું પાણી આખા દેશ ઉપર ફેલાવાથી હોલેન્ડ સમુદ્રમય કેમ થયો નથી? દરિયાને બાણુ પર ધકેલે એવો કયો અગત્ય નાવિ હોલેન્ડને મળ્યો?

આ પ્રશ્નોનો ઉત્તર આપવાનો હોય તો ડચ લોકોના સાહસનું, પરિશ્રમનું, અને શુદ્ધિમતાનું વર્ણન કરવું પડે છે. વાસ્તવિક રીતે હોલેન્ડ એ અસહ્ય ભેજવાળો પ્રદેશ. તેની ભેજવાળી જમીનમાં આખો માણસ પણ નીચે જોતી બાથ તો ત્યાં માણુઓની વસતિ શી રીતે થઈ શકે? વળી ભેજવાળી જમીનમાં ખાજા શી રીતે ઊગે? એવી અસહની સ્થિતિ હોવા છતાં આજે હોલેન્ડ દેશ શહેરા અને

ગામડાથી ખિચોખીચ ભરેલો છે. ડચ ખેડૂનો અને ગોનાગીઆઓ સારી પેઠે સુખી છે અને તેમના બેકમા ખાતા છે. લોન્સખ્યાના પ્રમાણુમા હોલેડ દેશ યુરોપમા સૌથી શ્રીમત દેશ છે એમ કહેવાય છે.

કુદરત પર વિજય

આ ચમત્કાર સાથી થઈ ગયો ? જમીનમાનો આ બેજ શી રીતે જતો રહ્યો ? આ ફરક કેનગ માણુમેના શ્રમથી અને બુદ્ધિથી થયો છે. માણુમે કુદરત પર મેળવેના વિજયનો હોનેડ એક સરમ દાખનો છે. બેજવાગી જમીનની આસપાસ બટુનકુ તો અર્ધા નાગા અનાડી મચ્છીમારો માછનીઓ પડતા હોત અને રૂપામા રહેતા હોત પણ ડચ લોકો 'ઈશ્વર જેની નિયતિમા આપણને રાખે તેની જ રિયતિમા રહેવું' એવા મતના ન હતા. પોતાની બુદ્ધિથી અને શક્તિથી ઇંગ્લેન્ડ મુજબ કુદરત પામેથી કામ લેવાની તેમનામા હિંમત હતી અને તેથી તેઓ મમ કરવા મડ્યા.

તેઓએ બેજવાળી જમીનના નાના નાના ટુકડા કરીને લાગ પાડ્યા અને તેની આસપાસ દીરાનો ચણી પછી તે ભીંતની પામે મોની મોની પનનચણીઓ બાધી હોનેડ દેશ સપાટ દેરાથી અને દરિયાની પામે હોનાથી દરિયા ઉપરનો પનન ત્યા સતત વાતો હોય છે. આ પનનથી પનનચણીના ગળનર દ્વાય ઉપરનીએ રેટની ધમ્માળની માફક ફરવા મડે છે અને તે યત્રોને ગાંત અને શક્તિ આપે છે. આ પનનચણી ઓથી પપ ચાનુ થાય છે અને પપથી બેજવાળી જમીનમાનુ બધુ પાણી બહાર એચવામા આવે છે. આ પાણી દીરાનની પેલી તરફ ખોદેલી નહેરોમાથી સમુદ્રમા લઇ જવામા આવે છે. દીરાનની અદરના પ્રદેશમાનુ બધુ પાણી ખેચી મઢનાથી તે જમીન સૂકી થાય છે. ત્ય ઘરો બાધી શકાય છે અને ખેતી કરી શકાય છે. આ રીતે ડચ લોકોએ જમીનનો એન્ડ એન્ડ ટુકડો લઇ તેને સૂકો કર્યો છે. આ કામ

મારે શ્રમનું અને કંટાળા ભરેલું હતું. થોડી જમીન પણ સૂકી કરવામાં કેટલાયે દિવસો માળવા પડ્યા અને પૈસો પણ બહુ ખર્ચવો પડ્યો. પણ મહેનતુ ડચ લોકોએ આ રીતે ધીમે ધીમે પોતાની પવનચક્ષીઓ અને નહેરોની યુક્તિથી આખો દેશ સૂકો કર્યો ને એ સૂકી જમીન ઉપર મોટાં મોટા શહેરો વસાવ્યા, આગાડીઓ શરૂ કરી અને ઉદ્યોગધંધા વિકસાવ્યા.

આ તેમનું કામ કેટલાયે વરસો સુધી ચાલતુ હતુ. હજુ પણ તે કામ બંધ પડ્યું નથી. તમે યુરોપના નકશામાં હોલેંડ દેશ તરફ જુઓ. તેની ઉત્તરમાં “ઝાઇડર ઝી” (Zuider Zee) નામના સમુદ્રનો બહુ જ મોટો પણ છીછરો ફાટો છે. આ આખો ઉપસાગર સૂકવી નાખવાનો પ્રયત્ન આ ડચ અગસ્ત્યોએ આદર્યો છે. નવા આજે દરિયો દેખાય છે ત્યાં થોડાં વરસ પછી નાના મોટા શહેરો આપણે જોઈ શકીશું.

સમુદ્રનો સામનો

હવે તમે સવાલ પૂછશો કે બેજ ઝોડો કરવામાં પવનચક્ષી અને નહેરો કામમાં આની એ તો ઠીક, પણ જમીનની સપાટીથી જિંચાણુ ઉપર આવેયો દરિયો પોતાની જગ્યાએ કેમ રહ્યો? તે માટે ડચ લોકોએ શી યુક્તિ કરી હશે? ડચ લોકોએ દરિયો અટકાવવાને પ્રયત્ન બંધ બાંધ્યા છે. આ બંધને તેઓ ડાઈક Dijk કહે છે આ બંધ ત્રણ માળવાળા ધર જેટલા જિંચા અને એકી વળને ઉપર થઈને બે ટાંગાઓ જઈ શકે એટલા પહોળા છે. આ બંધ ગાંધવાનું કામ પણ ઘણી મહેનતનું હતુ પહેલી મુશ્કેલી તે પાવાની. આ બેજવાળા જમીનમાં ગમે તેટલું જિંકુ ખોદીએ તોપણ મજબૂત પાયો શી રીતે બંધાય? વળી પાયો મજબૂત ન હોય તો ઉપરનો બંધ કહો કે ધર કહો એ શી રીતે બાંધી શકાય? તે તો આગળ ઉપર ગણી પડવાનો જ.

જવામાં આવી છે. સમુદ્રના મુખની પાસે સમુદ્રને અટકાવવાને સાર મોટા મોટા દરવાજા છે.

હોલેંડમાં જ્યાં જાઓ ત્યાં નાની મોટી નહેરો હોવાથી કય લોકો

હોલેંડમાં ગમડાને એક દેખાવ

શું ચાલે છે તે સ્પષ્ટ જોઈ શકાય છે. આ ધરમાં રહેનારા છોકરાઓ પોતાના ધરની બારીમાં બિંબા રહી નહેરમાંની માછલીઓ પકડે છે. ધરનાં બેરોંઓ દીવાલમાં મોટા મોટા આરસા દીગાવે છે અને નહેરોમાંથી ટ્રાણુ આવ-જા કરે છે તે જુએ છે. તેમનાં છોકરાંઓ નિરાશમાં પાછાં આવતાં આરસામાં દેખાય છે. તેમને ત્યાં મળવા આવતા લોકોનું પ્રતિ-જ્ઞાન તેમને આરસામાં જોવા મળે છે. ટૂમ, સરસ સમય છે કે નહિ ?

તેમનો રસ્તા તરીકે ઉપયોગ કરે છે. ગામડાના લોકોનો જવા આવવાનો માર્ગ તે આ નહેરો જ. દરેક ખેડૂત અને ગોવાળાંઓની પાસે નાની મોટી હોડીઓ હોય છે. આ હોડીમાં ધઉ, શાકભાજી વગેરે બરીને તે શહેરનાં બજારોમાં વેચવાને માટે લઈ આવે છે. ધરાકો પણ પોતપોતાની હોડીમાં બેસીને બજારમાં આવે છે. ટ્રટલાંક શહેરોમાં રસ્તાના બદલામાં નહેરો હોય છે અને તેમાંથી લોકો હોડીમાં બેસીને પોતપોતાના કામે જતાં દેખાય છે. આ નહેરો જમીન કરતાં બિંચી હોવાથી હોડીમાં બેસીને જતી વખતે કિનારા ઉપરના ધરને માળે

શિયાળામાં નહેરનુ પાણી ઠરી જઈને તેનો ખરફ થાય છે તે વખતે જે મઝા પડે છે તેનું તો કંઈ કહેવું જ નહિ. ઘરડાંઓ, છોદરાંઓ તમામ માણુઓ પગમાં રફેટ બાંધીને નહેરના ખરફ ઉપરથી રફેટીંગ કરતા ઝડપથી જાય છે. આવે વખતે નહેરમાં માણુઓની કેટલી ભીડ થાય છે તે કહેવાય નહિ.

પવનચક્ષીના ઉપયોગ

નહેર ઝાળાંમવળે માટે ટૂરેટૂર નાના મોટા પુત્રો હોય છે. મોટી નહેરમાં વહાણો પૂવની પાસે આવે તો પૂવ ઉચકવાની ગોઠવણુ કરેલી હોય છે. જહાજ આગળ જાય એટલે પૂજ પાછો નીચે અસક્તની જગ્યામાં આવી જાય છે. બંધ કરતા અને નહેરો કરતાં પણ પવનચક્ષીઓની સંખ્યા હોમેન્ડમાં ઘણી છે. નહેરોના કિનારા ઉપર થોડા હાથને અંતરે એક એક પવનચક્ષી આવેલી હોય છે. તમે એટલી વખતે સહેજે ૫૦-૭૫ પવનચક્ષીઓ જોઈ શકો. આ ચક્ષીનો એક અડુ જ ઊંચો ધુરજ હોય છે અને ધુરજની ટોચમાં ૫૦ થી ૧૦૦ ફૂટ લંબાઈના પવનચક્ષીના જે હાથ આવે છે. પવનથી આ હાથ ઉપરનીચે હંમેશા ફર્યા કરે છે. કેટલાક ધુરજોના નીચેના ભાગમાં ખેંદતનું ઘર હોય છે. પવનચક્ષીનું મુખ્ય કામ ખેંદનના ખેતરમાંની ભીનાશ દાદી નાખવી તે. કાદણુકે ભેજવાળી જમીન મટી જાય તો ચે એ જમીન આસપાસ મોમેર પાણી વહેતું હોવાથી અને જમીન પાણી કરતાં નીચાણુનાળી હોવાથી તેમાં ભીનાશ તો આવેજ. આ ભીનાશ સતત કાદી નાખવી પડે છે. આ ઉપરાંત પવનચક્ષીની મદદથી લોટની ઘંટી, સાકડા કાપવાનાં તથા બીજી જાતના કારખાના ચલાવવામાં આવે છે.

હોમેન્ડનાં લોકો વ્યવહાર અને રાહદારીને માટે કુવળ નહેરોનો જ ઉપયોગ કરે છે એમ માનવાની જરૂર નથી. આ દેશ તદ્દન સપાટ હોવાથી અહીંયાં આગાડીઓ ચલાવવી એ ધણુ સગવડ ભરેલું છે.

હાઈક અથવા સમુદ્રબંધ

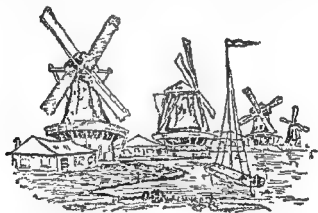
ડચ લોકોએ પહેલાં મોટાં મોટાં ઝાડો કાપીને તે જમીનમાં ખૂબ જોડાં અને બે દાર કરી એક જીગ ઉપર પૂર્વા અને આ લાકડાંની બે દારોની વચ્ચે મોટા મોટા પથરો મૂકી દીધા. હોલેંડમાં પથર મળવા બહુ જ મુશ્કેલ છે. તેટલા માટે પથર દરથી વહાળોમાં લાવવા પડ્યા. આ પથર અને લાકડાના બંધ ઉપર બે બાજુએ માટી નાખવામાં આવી. કેટલાક બંધ ઉપર ઝાડો અને ધામ જિગાડવામાં આવ્યાં. આ પ્રયંત્ર બંધ બાંધવા જેટલું જ તેની દેખરેખ કરવાનું કામ પડ્યું ધણી મહેનતનું છે. ડચ લોકો ગતદિવસ બંધની દેખરેખ રાખે છે અને પોતાનો દુસ્મન જે દરિયો છે તેને પોતાના પ્રદેશમાં એક તરફ જેટલી જગ્યા પહોં લેતા હતા નથી. વગ્માદમા દરિયો ખળખળી જોડે છે અને તેનાં પ્રયંત્ર મોજાં આ બંધ ઉપર આવીને અથડાય છે. એવા સમયે બંધની જીંતમાં એકાદ નાનકડું કાણુ પડે તો એ દરિયો તેની અંદર માથું મારીને તે કાણુ મોડું કરે અને ઘણા માર્શિલ સુધીનો પ્રદેશ પાણીમાં ફૂંચી જઈને પ્રાણુદાનિ થાય. પંદરમાં સૈકામાં એવો જ એક અકસ્માત થયો હતો. બંધમાં કાણુ પાડી દરિયો અંદર ધૂંચ્યો અને તેથી ઘણાં ગહેરો અને ગામડાઓ પાણીમાં ફૂંચી ગયા, ઘણા માણસો મરી ગયા એવો અકસ્માત ફરી ન થાય એટલા માટે ડચ લોકો બંધની દેખરેખ ઘણી કાળજીથી રાખે છે. થોડુંકે કાણુ પડે તો પહેરેગીર ભયની સૂચના તરીકે ઘંટ વગાડે છે. તરત જ લોકો દોડતા આવે છે અને કાણુ પૂરી નાખે છે.

ડચ લોકોએ કેવળ સમુદ્રને રોકવાને માટે જ બંધ બાંધ્યા છે એમ નહિ, તેમની બંધી નદીઓ અને મોગી મોટી નહેરોની બે બાજુએ દેડ સુધી બંધ બાંધેલા હોય છે. નદીની સપાટી પહોં આસપાસના પ્રદેશ કરતાં જાંચી છે અને નદીઓમાં પૂર આવે ત્યારે પૂરનું પાણી ચારે

ખાણુ ફેલાવવાનો લાય રહે એટલા માટે નદીઓને પણ એ ખાણુએ બંધવી શકવી પડે છે

હોલેંડની નહેરો

હંડમા હોલેંડમા જ્યાં જાયો ત્યાં બધ, નહેરો અને પવનચક્કીઓ તમારી નજરે પડશે જ. હોલેંડમા એટલા બધ છે કે બધાને એકની આગળ ખીજે એવી રીતે બેઠીએ તો હમ્મરો માછલ લાંબી એક મોટી દીવાલ તૈયાર થાય. વળી હોલેંડમા નાનીમોટી ધણી નહેરો છે. તે બધાની મળીને લગભગ સહેજે હમ્મર માઈલ થાય કેટલીક નહેરો

હોલેંડની નહેરો અને પવનચક્કીઓ

એટલી મોટી અને એટલી લાંબી છે કે તેમા થઈને સમુદ્રમાના વહાણો અદર આવી શકે છે. કેટલીક નહેરો ગેટ્ડીને પાણી પાવા માટે કરેલી નીક (અથવા દાગીઓ) બેઠવી નાની છે. હોલેંડની નજરબાંતી આશ્ચર્યમંત્રી પામે નોઈ મી કરીને એક નહેરુ છે તે ૧૫ માછલ લાંબી અને ૨૫ ફૂટ કાંડી છે આ નહેરની એ ખાણુએ બધની ચંબવર દીનાયો છે. આ નહેર જમીનથી ઊંચી છે. તે સમુદ્રમા લઇ

અડીયા કુગર પાતરીને સુગો ઢાકનાની અથવા ન્તો તૈયાર ગુનાની તકનીક લેરી પડતી નથી અથવા મોગ મોટા ખૂનો પણ બાધના પડતા નથી તેથી હોને-ડમા આગગાડીની જાન પથરાઈ છે આગગાડી ઉપરાત વગળથી અને વીજળીથી ચાનનારી ટ્રામગાડીઓ પણ તના છે

દોલે ડમા એક જાતના પખીએ ધણુ મહત્ત્વ મેળુ યુ છે એ પખી તે સારસ આ પખી બધ ઉપર જોમીને બધ ઉપરના હનડા ખાન છે આ હવડા બધના લાખડા કોતરી ખાય છે પણ સારસ હવડા ખાતુ દોનાથી તેને દેશનો મિત્ર માનનામા આવે છે દોને-ડમા સાગસો માગવાની અથવા તેને ઇજા કરનાની કાયદામા મના ગુવામા આરી છે

શાકભાજીની ખેતી

ઉપર આપેની માહિતી ઉપરથી એ લોકોમા કયા ગુણુ છે તે જોઈ શકાય છે એ લોકોની ખેતી વ્યવસ્થિત અને સારી પડે માને છે તે ઘઉં, ઓટ જવ વગેરેનો પા વાવે છે પણ તેમનો મુખ્ય આધાર બાગાયત ઉપર છે ધણુખરા ખેડતોના ઘરના વાડામા કોખીજ, ગાજર, શાકભાજી કુગળી બગામ અને ફળજાગે વાવેના હોય છે આ વાડામાના વાવેતરની ખેડત ધણીજ સારી પડે મલાગ નાખે છે પાણી પુષ્કળ હોવાથી જના જુઓ ત્યા નાના નાના લીનાકમ ખેતગે નજરે પડે છે અને તેમ થી આમનેમ રૂપેરી ગળી લહેગે દાડની નતય છે એવો લાસ થાય છે

“હોલેન્ડ-ઈ લેન્ડો -આરીવાડા”

એ લોકોની વિશેષ પ્રસિધ્ધિ તેમની ખેતીને માટે નથી તેઓ દહીંદૂધના ધધાને માટે ધણુજ પચારેના છે દોને-ડમાથી ઇંગ્લેન્ડમા એમલુ બધુ માખણ અને ચીઝ નાય છે & દોને-ને રમુજમા ઇંગ્લેન્ડનો રજારીનાગ હે છે પાણી પુષ્કળ દોનાથી આ દેશમા સરસ ધાસ ડોમે છે આ તે દોનેને બહુ લાવે છે હોને-ડમાની ટ્રેલી

ગાયો એક ટંકે ૧૦ થી ૧૫ શેર ચંદન અને મધુર દૂધ આપે છે. ઉનાળામાં ગાયોને ખીડમાં જ રાખે છે અને દરરોજ સવાર માંજ ગોવાસણો ખીડમાં જઈને ગાયોને ફેડે છે. ફક્ત વરસાદમાં અને શિયાળામાં ગાયો વાડમાં પૂરાય છે. હોલેન્ડમાં લાકડું અને પથ્થર આ બે વસ્તુઓ મળતી મુશ્કેલ છે. તે પરદેશમાંથી મંગાવવી પડે છે તેથી ધરતું બાંધકામ કરકસરથી કરવું પડે છે. તેટલા માટે દોરોને માટે આગળ મકાનો બાંધવાને બદલે રહેવાના મકાનમાં જ એક બાલુએ તેમને માટે સગવડ કરવામાં આવે છે. ડચ લોકો દોરોની બાહુ કાળજી લે છે અને ધનના માણુનોની પેડે તેમને પ્રેમથી અને મમતાથી પાળે છે. દોરોની જગ્યા ધરતી છતર ચોરટી જેટલી જ ચોકખી હોય છે. શિયાળામાં દોરોના ડીવ ઉપર બનુસ ચોદાડવાનું ડચ ગોવાગીઆઓ કદી જુલેજ નહિ વળી તે દોરોને દરરોજ સારી રીતે નવરાની ચોકખા રાખે છે.

તેમનાં ઘર અને રાચરચીલું

ડચ લોકો ઘરના પાયા તરીકે લાકડા રાખે છે અને પછી તેના ઉપર ધરો બાંધે છે. ઝાડો કાપીને તે ધરોના પાયા તરીકે કામમાં લાવવાના આ તેમના રિવાજને ઉદ્દેશીને એક લેખકે રમુજમાં કહ્યું છે કે ડચ લોકો ઝાડ ઉપર રહે છે. આ લોકોના ઘરની દીવાલો નાની હોય છે પણ છાપરા લેવા અને મીઠા હોય છે, તેથી વરસાદનું પાણી ઘર ઉપરથી તરત જ ઢળી જાય છે. છાપરા ઉપર લાવ રંગના નળિયાં હોય છે. દિવાલોને સફેદ રંગથી મોળવામાં આવે છે. ઘરમાં ઓકરોઓને સૂવાને માટે પવંગના બદલામાં દીવાલમાં જ કપાટ જેવી જ ગોઠવણ કરેલી હોય છે. ડચ લોકોનો ચૂલો બહુ મકાનો હોય છે. ચૂલો લગભગ હોનોજ નથી એમ કહીએ તો ચાલે. એક ચોરટીયા રંગબેરંગી છટાનો એક લગ્ન ઓટલો હોય છે. આ જ તેમનો ચૂલો. આ ઓટલા ઉપર લોકોનો એક આન્ડો ટીંગાવેલો

ટોપ છે આ ડામા વાસણ ભરાનામા આવે છે અને તે ઝોળા ઉપર લગતુ રાખે છે ઝોળા ઉપર કાનસા સગાવે છે અને પછી રમોઈ પ્રનાની શરૂ થાય છે એ ધરમાની બીજી એક વિશેષ વાત તે ધરનુ એમ રોમાનુ નિજનુ આ બિજાનાનો ઉપયોગ કોઈ દિવસ

થતો નથી તે કેવળ શોભા માટે જ ટોપ છે આ બિજાનુ બની શકે તેટલુ સુંદર રાખવામા આવે છે અને હમેશા ઢાકેન હોય છે મહે માનો રોડીઓ વગેરે લોકો આવે સારે તે ઉવાડુ પ્રવામા આવે છે

રમૂલ પહેરવેશ

ડચ લોકોના કપડા બહુ જ રમૂલ ટોપ છે પુરો અને છોડાઓ આપણે તંના કાબૂની લોકોની માફ જુનતી ધેરાવાવાળી કાળી મખમલની છળરો પહેરે છે અને કડે એક મોટા પટા બાંધે છે પુરો નાના રંગમેગી બાંધે પહેરે છે અને માથા ઉપર મખામ ટોળીઓ મૂકે છે તેઓ મથ્વ લીની માફ વાગ વધારે છે અને તે ગરબન મુધી લગ્નતા ગખે છે બેગઓ એક બીજા ઉપર એમ ધણા

ડચ મતા અને બાળક

દુઝા નેધા પડે છે તેમની ટોપી લેસની ટોપ છે આ બે બાળુએ લમણાની નીચે મુધી તેના બે મન લગ્નતા ટોપ છે તહેવારને દિવસે નચ સ્ત્રીઓ માથા ઉપર ગ્રાનાનો, ચાદીનો અથવા ધાતુનો ઝોપ

ચકાવેલાં પતરાંનાં બખતરો પહેરે છે. આ બખતરો પેટીની પેટી સુધી ઘણી કાળજીથી સાચવી રાખેલાં હોય છે. ડચ લોકો ષયમાં લાકડાની પાવડીઓ પહેરે છે. તેમની જમીનમાં બેજ હોવાથી તેઓ ચામડાના બોડા જવડે જ વાપરે છે. આ જ કારણસર જાપાની લોકો પણ પાવડીઓ પહેરે છે. શહેરમાંના ડચ લોકો હાથમાં બીજા યુરોપિયન લોકોના જેવો પોશાક પહેરે છે.

સ્વચ્છતાની ટાચે

ડચ લોકો આખી દુનિયામાં સ્વચ્છતા અને ટાપડીપની બાબતમાં ખડુ જ પ્રસિદ્ધ છે. હોમિન્ડમાં ગયા પછી એક જ દિવસમાં આ ગુલો તમારી નજરે આવશે. તેમની નહેર ઉપરના અસંખ્ય ખૂંદો જુઓ, તેમના ઘરની દીવાલો જુઓ, જાણે કે હમણા જ તે રંગ્યા હોય એમ તમને લાગશે. નહેરમાં ફરતા વઢાણોને જુઓ. તેમના વ્રતકો રોજ ધોઈને લૂછીને તજ્જન ચોકખા કરેલા હોય છે અને તે બરફ જેવાં શુભ્ર દેખાય છે. ક્યાંયે તેના ઉપર ડાઘો મળે જ નહિ. બહારના લોકોને એમ ક્ષાણે છે કે ડચ લોકોની ચોકખાપણાની આ ટેવ હદ ઉપરાંત પહોંચેલી છે. તેમના ઘરમાં પેસતા પરદેશી માણસો ગભરાઈને આવેા પગ પણ સૂકતા નથી એટલાં તે ઘરો ચોકખાં હોય છે. ડચ ધરધણિયાણી પરીત્રીએ ઊઠીને સાણુ પાણી, કપડાનો ફૂંચો અને સાવરણી લઈને સાફસફ કરવા માડે છે પહેલા તે ઘરની સામેનો રસ્તો સાફ કરશે, પછી ઘરનો ઉમનો, બારણા, બારીઓ, વગેરે સાણુના પાણીમાં બેલેલો ફૂંચો લઈને ધગી ધગીને ચકચકીત કરશે અને લાગેા વાસ લઈ ખૂણાખાયા સાફ કરશે. તેનો આ દરરોજનો હુમલો ઘરમાના નિર્જીવ બારીબારણાં ઉપર જ થાય છે એમ નહિ પણ ઘરમાના ફકક્ર, અતકા, હુકરો, ગાયો, વગેરે પ્રાણીઓ પણ આ હુમલામાથી બચતા નથી. તેમના ઉપર પણ સાણુના પાણીનો પ્રયોગ થાય છે. તેઓ બિચારાં વાંધે

ઉઠાવે પણ ધગધલિયાણી તેની શેની પ વા કરે ? તેના રમોડામાંના વાસણોમાં તમે તમારૂં મો સારી પેડે જોઈ ચકો એના તે ૨૨૭ અને ચકચકીત હોય છે બહુ તો શુ કીએ, ધગની છત પણ રાજે રાજ થોઈ આ લુછીને બરો ૧૨ ચોકખી મેલી હોય છે દોરો માધનાની જગા પણ માણુમેની બધનાની ઓગડી જેટલી જ ચોકખી હોય છે

મહેનતુ હય સીએ.

હય બેરાઓ ધણા ઉદ્યોગી હોય છે પુરો ખેતરમાં કે બગીચામાં કામ કરનાર્માં પરોવાઈ ગયા હોનાની ગાયને દોહરી તેમને વોધી ચારો નીરવો હાસ આ માખણુ તૈયાર મરના વગેરે મો બેરાઓ જ કરે છે દૂધ વેચનાનું કામ પુરો કરે છે દૂધથી ભરેના હયા એક નાનકડી ગાડીમાં મૂકે છે એ ગાડીને બે ફૂતરા જોડે છે ગોના-ળાઓ હાથમાં લગામ લઈ ગાડીની પાળા ચાને છે બપોરે મમમજ ખૂડ થાય એટલે હય બેરાઓ સ્તર મને છે ને ચણુનું કાપ તૈયાર કરે છે તેમનામાં એક ઘણો ગમ્મત રિવાજ છે છોમ્મી જન્મે ત્યારથી તેનું લમ થાય ત્યાં સુધી તેની મા તેને માટે અત્યંત સુદર ચણુનું કાપ વણુતી હોય છે લમ થયા પછી તે વખત સુધી વણેલું કાપડ લઈને છોકરી સાસરે જાય છે

જાપાની લોકોની માફક હય લોકો ફોના ધણા ગોખીન છે તેમના ફૂલઝાડોના બગીચા જોવા જેના હોય છે તેમને ખાસ કરીને 'ટયુનીપ' નામનું એક સુદર ફૂલઝાડ બહુ ગમે છે એક વખતે ફૂલઝાડ ઉપરનો તેમનો પ્રેમ સાચેજ અતહદ હતો ૧૦૦-૧૫૦ વરસ પહેલાં ટયુનીપની એક ગાઠ તેના જ વજનના સોનાની કિંમતે વેચાતી હતી ટયુનીપની એક જાતની ગાઠની કિંમત રૂા ૫૦૦૦ આતી અજે પણ હોને હમાથી ટયુનીપ તથા ખીજા ફૂલઝાડોની હજારો ગાઠો દરસાન પરદેશમાં રવાના થાય છે અને જે માટે હોને ને દર સાન લાખો રૂપિયા મળે છે

હવે આપણે ડચ શહેર તરફ વળીએ. $\frac{3}{4}$ ડચ લોકો શહેરમાં જ રહે છે. ૨૦૦૦૦ કરતાં વધારે લોકસંખ્યાનાં ૩૦ શહેરો છે. આ બધાં શહેરો નહેરો વડે એકબીજાની સાથે જોડાયેલા છે. શહેરમાંનાં ઘરો ચારપાય માળવાળા હોય છે. આ ઘરના પાયામાં તેઓ જિભાં ને જિભાં ઝાડો ખૂંદે છે. ડચ લોકો ઝાડો ઉપર છે એમ કહેવું કેટલું બધું સાચું છે? શહેરમાં મોટા મોટા બગીચા, ઉપવનો, જુદા જુદા પ્રકારની શુશોભિત દુકાનો, ગ્રંથસંગ્રહાલયો, પદાર્થસંગ્રહાલયો, નાટક-ગૃહો, ચિત્રગૃહો અને બેંકોની તથા નિશાળોની ઈમારતો હોય છે. આન્સ્ટર્ડામ તથા રોટ્ટર્ડામના બંદરોથી હોલેંડ માથે દુનિયાનો બહોળો વેપાર ચાલે છે. આ બંદરોમાં દુનિયાના જુદા જુદા દેશના વહાણો વેપારને માટે આવે છે. હોલંડ દરિયાર્ધ રાષ્ટ્ર છે. ઇંગ્લંડ અને ફ્રાન્સના ખોડેલાં તેણે હિંદુસ્તાન અને સ્ટેટ્સ મેટલમેંટમાં વેપારની વખારો ખોલી હતી. આજે યુરોપની બહાર હોલેંડથી ૬૦ ગણા વિસ્તારનો મુલક ડચ લોકોના કબજામાં છે.

હોલેંડમાં કામસાની ખાણો નથી. તો પણ વહાણો મારફતે ડચ લોકો બીજા દેશમાંથી કાચસા લાવે છે. આ કાચસાની તથા પવન-ચક્રીની મદદથી હોલેંડમાં જુદી જુદી જાતનું કાપડ તથા યંત્રો તૈયાર કરવાનાં કારખાના ચાલે છે.

હીગના વેપારનું મથક

આન્સ્ટર્ડામ શહેર એક ધંધાળી બાજતમા દુનિયામાં લારે પ્રસિધ્ધ છે. એ ધંધો તે હીરાને પહેલ પાડવાનો અને તેથીજ આ શહેર દુનિયામાં હીરાના વેપારનું મુખ્ય મથક ગણાય છે. ખાણમાંથી કાઢેલા હીરા ખરબચડા તેમજ બીજા પણ હોંબવાળા હોઈ તેની તેમની બજારમાં જોઈએ તેટલી કિંમત બિખજતી નથી. પણ હીરાને સારો આકાર આપીએ અને ઘસીને સાફ કરીએ તો તે પ્રમાણસર અને સુદર દેખાય છે અને

તેની કિંમતમાં વધારો પણ થાય છે હીરા અતિશય મૂલ્ય પદાર્થ છે. બીજા કોઈ પણ પદાર્થ વડે તેને કાપી શકાય નહિ. એરણની ઉપર હીરા મૂકીને તેના ઉપર ગમે નેટલા ઘણું મારીએ તોએ તે ભાંગે નહિ. ઇ. સ. ૧૪૫૬ માં બર્જોમ નામના એલિજ્યમના ઝવેરીએ એવી શોધ કરી કે હીરા એકબીજાના ઉપર ઘસીએ તો બન્નેમાંથી ભૂકા પડે છે. આ હીરાના ભૂકામાંથી બીજા હીરા ઘસીએ તો તે સાફ કરી શકાય છે.

બર્જોમની આ શોધ પછી કયું લોકમાં હીરાને પહેલ પાડવાનો તેમજ તે સાફ કરવાનો ઉદ્યોગ શરૂ કર્યો. પોતાની બુદ્ધિ અને ચીત્તના આધારે તેઓ આ ધધામાં નિશ્ચિત થઈ ગયા. આજ આમ્સ્ટર્ડામ શહેરમાં હીરાના પહેલ પાડનાના ૬૦ ઉપરાંત ગંખાના છે અને એક એક મારખાનામાં સેકડો લોકો કામ કરે છે તેમાં બેરાઓ અને છોકરાઓ પણ દોન છે. આ કારખાનામાં મુખ્ય મહત્વનું કામ તે ખાણમાંથી મળેલા હીરાનો જે ભાગ ચપટો ખેંચી ગયેનો કે ખરબચડો દેખાતો તે બરાબર મપીને પ્રમાણસર કાપે તો છે. આ કામને માટે બારીક અણીનાર હીરા ચોટડેના ચાપુ જેવા એક હથિયારનો તે ઉપયોગ કરે છે. પહેલ પાડનાનું કામ થાય જ તો શરૂનું અને જોખમનું હોય છે. જરાક ઓઠોવતો ભાગ કપાઈ જાય તો હજારો રૂપિયાનું નુકસાન થવાનો સંભવ હોય છે. આ કામને માટે વરાગથી ફરતા એક પૈડાનો ઉપયોગ કરનામાં આવે છે. આ પૈડામાં હીરાનો ભૂકો લગાડેનો દોય છે. પૈડું દર મિનિટ ૧૫૦૦ આગ ફરે છે. આ પૈડા ઉપર હીરા ઘસીને તેને ચોખ્ખું તે આમગ આપે છે અને તેનો પહેલ પાડે છે. હીરાના મારખાનામાંનું બધું કામ સાચીને કરવું પડે છે. હીરાના ભૂકાનો એક કણ પણ ફેંકટ જવા દેતા નથી. મોટા હીરાના ધરેણા કરે છે પણ નાના હીરાના બીજા ધેણા ઉપયોગ થાય છે તે કાચ માપવામાં, ધાતુ ઉપર નમ્મી મામ કરવામાં, કાણા પાડવામાં વગેરે કામમાં આવે છે.

ડચ લોકો ચિનાઇ માટીનાં વાસણ તૈયાર કરવામાં બહુ હોશિયાર છે. ખાસ કરીને ડેલ્ફ્ટ નામના ગામમાંના ચિનાઇ માટીના વાસણના કારખાનાં જોવા જેવાં છે. ડચ લોકો ચિનાઇ માટીનાં વાસણો ઉપર પવનચક્ષી, વહાણો, નહેરો, તથા હોયેન્ડના સુંદર દેખાતો ભૂરા રંગમાં દોરે છે.

લાકડું, પથ્થર, કાચનાં વગેરે આ આધુનિક દુનિયાની મહત્વની વસ્તુઓનો અભાવ એવી અતિક્રૂણ પરિસ્થિતિ હોવા છતાં શીતકટિબંધ-માંનું એક નાનકડું રાષ્ટ્ર પોતાની હિંમતથી અને ચીરદૃષ્ટિથી કેવી રીતે આગળ વધ્યું, અને પોતાના સુખસગવડ માટે તેણે કુદરતનું સ્વરૂપ કેવું બદલી નાખ્યું તેનું હોયેન્ડ એક સુંદર ઉદાહરણ છે.

સ્વાધ્યાય

૧. હોયેન્ડ જૂદી પરના બીજા દેશો કરતાં ભૌગોલિક દૃષ્ટિએ કઈ રીતે જુદો પડે છે ? એ દેશની પ્રજાએ પોતાની કુદરતી મુશ્કેલીઓને પહોંચી વળવા શુ શુ કર્યું છે તે જણાવો.
૨. ‘ડાઇક’ અને પવનચક્ષીઓ ન હોત તો હોયેન્ડની આજે કેવી પરિસ્થિતિ હોત તેનું એક દૃષ્ટનાચિત્ર દોરો.
૩. ‘ડાઈક’ સંબંધી પીટર નામના ડચ છેલ્લગની વાર્તા તમે વાંચી છે ? ન વાંચી હોય તો તમારી સાળાના પુસ્તકાલયમાંથી એ નાનકડું પુસ્તક મેળવી વાંચો.
૪. ‘પવનચક્ષીઓનો દેગ’ એવું ઉપનામ હોયેન્ડને શા માટે મળ્યું હશે ? એ પવનચક્ષીઓ બાધવાનો હેતુ શો છે ?
૫. હોયેન્ડની નહેરોના ઉપયોગ વિશે એક ટૂંક નોંધ લખો. આપણે ત્યાં સિંધની નહેરોથી આ નહેરો કઈ રીતે જુદી પડે છે ?
૬. તમે હોયેન્ડમાં મુલાકાતી કરતા હો અને આમ્મપાસના પ્રદેશમાં જે જે જુઓ તેનું એક સુંદર વર્ણન કરતો નાનો લેખ લખો.

મુખ્ય ધર્મો ખેતીનો જ છે પણ ડેન્માર્ક દેશ યુરોપ ખંડના શ્રીમંત દેશોમાં બીજો નબર આવે એટલા તે લોકો મુખી અને સંપન્ન છે, વળી ડેન્માર્કમાં દિદ્ગતાનની પેઠે જ નાના ખેતરની પદ્ધતિ છે. અને આ પદ્ધતિ તે માહસિક અને જપ્ત લોકોએ સપૂર્ણ રીતે યશસ્વી કરી બતાવી છે આપણે આ પદ્ધતિ બોધ લઈએ.

સ્વાશ્રયી પ્રજાનો મહાકાર

ડેન્માર્ક સાથે નાનો દેશ છે તેનું ક્ષેત્રફળ આપણે જાના મિત્ર પ્રાંતના જે જેટલું કદાચ હોય ડેન્માર્કમાં ગણવા જેવો હોય તે શ્વેગરીગ-હોન્ડેન પ્રાંત ફળદ્રુપ છે. જમીનીએ જગરજગતી કરીને આ નાના નળગા મહત્ત્વ પામથી તે પ્રાંત છીનવી લઈને જાણે કે તેના વાળખનો લોગો જ લીધો ન હોય ગેમ લાગે છે. તે પહેલા રૂઝ પાદશાહ નેપોલિયનના હુમલાને લઈને ડેન્માર્ક ઉજ્જડ થઈ ગયું હતું અને લોકોમાં ક્રોધો પ્રાણુ ગ્રોધો ન હતો એના કારણે પ્રમુખે ડેન્માર્ક દિમિત હાથ નહિ અને મહેનત કરીને દૂર વખતમાં જ તેણે પોતાની ઉન્નતિ કરી લીધી શ્વેગરીગ-હોન્ડેન હાથમાંથી ગયા પછી બાકી રહેલા જમીન ખાડકાળા રેતાળ અથવા ઉજ્જડ હતી. ડેન્માર્ક પહેલા જેટલી પડત જમીન હતી તેટલી ખેડવા માડી. ગાઢ જંગલો હતાં ત્યાં તેઓ આગાડી લઈ ગયા અને ત્યાં વાવેતર શરૂ કર્યું. નીકો અને નહેંગે બાંધીને ઉજ્જડ અને રેતાળ મુલક ફળદ્રુપ બનાવ્યો ખાડાકેકા, વહેળા વગેરે પૂરીને જમીન સપાટ કરી જેટલેડ બેટમાની ૧૭૭૨ એકર પડતર જમીન એક ખાગી સંઘાએ ખેડી ડેન લોકોએ પોતાની ખેતીમાં એ મોની નદીઓનો ઉપયોગ કર્યો. આ નદી ઉપર ઘણા પુલો બાધ્યા, બધ બાધ્યા, નદીનો પટ ટુટ્ટો ખોદીને બેડો કર્યો, અને લાખો રૂપિયા ખર્ચીને આ નદીઓનું પાણી ખેતીના કામમાં લીધું દર વખતમાં જ રૂપ ૨૫૦૦૦ એકર રેતાળ, ઉજ્જડ જમીન ખેતીના કામમાં આવી અને ૭૫૦૦૦

એકર જમીનમાં ફૂલઝાડો થતા મંડપા પોતાની જમીનમાં ક્યા પાકો કેરી રીતે લાણી સકાય, જમીન ખેડવાના પ્રકાર સુધારીને જમીનનો દસ થી રીતે વધારી સકાય તે નિશ્ચિન કઠવાને માટે એન લોકોએ ૪૦૦ ખેતરો પ્રયોગને માટે અવગ રાખ્યા છે અને ત્યાં નવા નવા પ્રયોગો ચાલુ છે.

આ બધી અદ્ભુત ઘટના ખાનગી મંથાઓએ જ કરી બનાવી તેઓએ સરકારની ગદ્ય જોઈ નહિ દેટનાક પેકો બેગા થાય, મૂડી બેગી હરે, કોઈ એક પડતર જમીનનો ભાગ ખેડવા માંડે, નીકા અને નહેરો બાધે, આગગાડીના ગસ્તા તૈયાર કરે, આવી અલકારી પદ્ધતિથી ખાનગી રીતે એન્માર્ક પોતાની જમીન સુધારી.

જમીન તો તૈયાર થઈ. પણ તેમા કામ કરનાર ખેડતાનું શું ? એન્માર્કમા માણુઓની ખોટ ન હતી તે વખતે ગરીબ ખેતર લોકો ત્યાં જોઈએ એટલા હતા મજૂરોને મજૂરી બહુ જ થોડી મળતી. ગરીબ લોકો પેટને માટે થોડી મજૂરી વધને ટોરોની માફક કામ કરતા અને શ્રીમંત લોકો જોઈએ એટલા મજૂરો મળતા હોનાથી મજૂરીના દરો ઓછા કરતા અને લઈને દેશમા કંગાળ લોકોનો રાફડો ફાટ્યો. આ લોકોને ઠેકાણે પાડના એ સરકારની ફરજ હતી. એન્માર્કમા કાગખાના અથવા ઉદ્યોગધધા ન હતા તેથી ખેતીમા જ આ લોકોનો ઉપરોગ કર્યા વગર છૂટકો ન હતો.

એન્માર્કની ખેતીની પદ્ધતિ

આ લોકોને પોતાની જમીનને વિશે પોતાપણુ લાગે, તેઓ કાગજ-પૂર્વક જમીનનું ખેડાણુ કરે, અને સુખી થાય એટલા માટે એન્માર્ક સરકારે એક નવા પ્રકારની જમીનમહેસુલની પદ્ધતિ અમલમાં આણી. તેણે એક કુટુંબને માટે પૂરા પડે એવા જમીનના સાતથી દસ એકર સુધીના નાના નાના ટુકડા પાડ્યા અને સારી વર્તણૂકવાળા યાદ પણ પુરખને અથવા અર્થવાહિત સ્ત્રીને એક એક ટુકડો ખેડવા

આપી દીધો. એક ખીખની સાથે આવેલા બેચાર દુકાન વેચાતા લઈને અને તે એક ખીખની સાથે અગંગ જોડીને મોટા પાયા ઉપર ખેતી કરવાનો કોઈ વિચાર કંઈ તો તેને તેમ કરવાની રમ આપવામાં આવતી નહોતી.

જેને જે જમીનનો દુકાન પસંદ પડે તે અથવા પંચ ચૂંટીને જે આવે તે ખેતર મળતું. આ ખેતરમાં તે માણસને મહેવાને સાડા ઘર, વાડો, અને કોઠાર બાંધવા પડતા અને તેને કેટલાંક નક્કી કરેલાં ટોરો અને ખેતીનાં ઓળસો વેચાતાં લેવાં પડતાં.

આ બધાને માટે પેલા કંગાળ લોકો પૈસા ક્યાંથી લાવે ? પણ પૈસાની ગોઠવણ પણ સરકારે કરી. ખેતર, ઘર, ટોરો ને ઓળસોને માટે જરૂરી રકમનો $\frac{૧}{૧૦}$ ભાગ પોતાને એકઠો કરવો પડતો. બાકીનો $\frac{૯}{૧૦}$ ભાગ સરકાર એકઠો કરી ટકાના વ્યાજથી ધીરતી. આ મદદ ખે હપ્તામાં મળતી. આ રકમ પાછી આપવાને માટે સરકારે ૬૩ વરસની મુદત રાખી હતી. રકમ પાછી આપવાની પધ્ધતિ પણ ઘણી રાહન-વાળી હતી. દર વર્ષે વ્યાજના ૩ ટકા અને મુદ્દતનો ૧ ટકો એવા ૪ ટકા કરજદારને સરકારમાં ભરવા પડતા. આ પ્રમાણે થોડી રકમના હપ્તામાં બધું કરજ આપી દેવાનું, સરકારનું મહેસૂલ આપીને, પણ લોકોને માટે સહેલું પડતું.

આ નાનકડા ખેતરની પધ્ધતિથી ડેન્માર્કને અત્યંત લાભ થયો. બધાનાં ખેતરો પાસે પાસે અને સરખાંજ હોવાથી “આ મોટો જમીનદાર અને આ ગરીબ ખેડૂત” એવો વિષય બેદ સમાજમાંથી જતો રહ્યો. ઈંગ્લેંડના રાયડર હેમર્ડ નામના શ્રીમંત જમીનદારે ડેન્માર્કના ખેડૂનોની પરિસ્થિતિ પોતાની આખે જોઈને નીચે પ્રમાણે લખ્યું છે :

“ડેન્માર્કમાં છેક નીચલા દરજ્જાના મજૂરો પણ આજે સંપૂર્ણ

આશ્રયી બન્યા છે ઇંગ્લેન્ડમાં સરકારને આધિગા, લૂના, ધરડા, અને અનાથ યોગેને માટે દર વરમે લાખખો રૂપિયા ખરચવા પડે છે ઔદ્યોગિક પ્રગતિમાં દુનિયામાં બધા ગાળેને મોખરે આવેના જર્મનીના પાટનગરમાં ૫૦૦૦૦ લિખારીઓ અન્નસ્ત્ર વિના રખાયા કરે છે. પણ એનાથી તદ્દન ઊંચુ આ નાનકડા દેશની હથેળી જેટલી જમીનના ટુકડા ખેડનાર લોકોમાં સપૂર્ણ ગ્રામ્યી, આત્મવિશ્વાસવાળા અને હાટપુટ તરો તૈયાર થાય છે ”

આદર્શ ખેડતો

ડેન્માર્કના નાના ખેતરની કથની અત્યાગ સુધી કપી હવે પછીની કથની એના કરતા પણ વધારે અદ્ભુત અને મનોરંજક છે. ડેન્માર્કની હવા ખેતીને માટે બહુ અનુકૂળ નથી ચારે બાજુ સમુદ્ર હોવાથી અને હોનેન્ડની પેઠે આખો દેશ નીચાણમાં હોવાથી સમુદ્ર તરફથી આવેના ધુમસથી ડેન્માર્કનું આકાશ છવાઈ રહેતું હોય છે તેને લઈને હવા બેજવાળી હોય છે અને તેથી ધણા પ્રકારના અનાજ ત્યાં થતા નથી તો પણ ડેન ખેડતોએ ધર્તી, જળ, બટાકા, ઝોટ, વગેરેનું વાવેતર પધ્ધતિસર કર્યું હતું એટલામાં જર્મનીએ ૧૮૭૨માં પોતાની ખેતીના સરસાણને માટે પરદેશથી આવતા માથ ઉપર આકરો કર નાખ્યો તેથી ડેન્માર્કનું અનાજ જર્મનીમાં મોકલવાનું બંધ પડ્યું

આ અણીને પ્રસંગે ડેન્માર્ક સરકારે એવું જાહેર કર્યું કે આપણા અનાજનો પરદેશમાં હવે ભાવ આવતો નથી તે માટે બહુ અનાજ હવે ઉગાડવાનું બંધ કરીને દોરોની પેદાશ આપણે વધારીએ અને દૂધદહીનો ધંધો શરૂ કરીએ તરત જ જાદુગરની લાકડી ફરી ન હોય તેમ ડેન્માર્કની પરિસ્થિતિ સાત બદલાઈ ગઈ લોકોએ મોટા પાયા ઉપર અનાજ ઉગાડવાનું છોડી દીધું અને દોરોને ચરાવવાને સારૂ બીડ રાખવા માંડ્યા તેમ જ દોરોનો સમૃદ્ધ વધારવા માંડ્યો

પણ એટલેથી જ વાત પતી નહિ. દરેક એન ખેડૂને પાત્રપચાત્ર ટોંગે ગળીને અને પગપર ચાંપીને ગોરાગીઆનો ધંધો કર્યો ન હોય તો દુનિયામાં એન્માર્કની આટની પ્રતિષ્ઠિ થઈ ન હોય અને કદાચ આ પ્રકરણ મેં લખ્યું પણ ન હોય એન્માર્કના લોકોની ખરી કુશળતા જેમ તેમની નાના પાપા ઉપગની ખેતીમાં દેખાઈ આવે છે, તેમ સહકારી પદ્ધતિથી ગોરાગીઆઓનો જ માન ધંધો નહિ પણ ખાંધી જાતનો વ્યવહાર કરવામાં પણ દેખાઈ આવે છે.

મહકાર એટલે શું ?

આ સહકારી દિવસ્યાન એટલે શું તે આપણે મમજી ૫૬એ, અને એ સમજી લેતું તે મહેલુ છે ટોંગે અને તેના હોકાની રાત તો પ્રસિધ્ધ છે ટોસાના હોકાગાઓએ એક એક અનગ લાકડી મરેજમાં ભાગી નાખી, પણ એ જ લાકડીઓનો ભારો તેમાંથી કાઢી પણ ભાગી શક્યો નહિ. એનું કાગળ એકચનું અથવા સહકારનું બધું જે કામ એકવાથી થાય નહિ અથવા જે કરવામાં એકવાને પુષ્કળ વખત માગવો પડે અને પુષ્કળ મહેનત લેવી પડે તે કામ ધણા માણસો ભેગા થાય તો થોડી મહેનતથી કરી શકે છે. એનું જ નામ મહકારી દિવસ્યાન. એની દ્વેષી બાલુ પણ આપણે જોઈએ. ધાંગે કે એક માણસ પોતાની માલિકીની એક દુકાન ખોલે. તે દુકાનમાંના માખની ગામને જરૂર હોય છે તેથી તે દુકાનદાર જે ભાવ કહે તે ભાવે વસ્તુઓ વેચાતી લેવાની ગામને ફગવે પડે કે તેથી જીને આખા ગામને પૈસા એકવા દુકાનદારના ખિરમાગા વર્ધ પડે છે એથી બીનકુ જે આખું ગામ ફાળા પ્રમાણે પૈસા ભેગા કરીને તે પૈસાથી પૈસા આપનાર તમામ વ્યક્તિઓની માલિકીની દુકાન ખોલે તો તે જ વસ્તુઓ ગામના લોકોને ઓછી કિંમતે મળી શકે એવી દુકાન તે મહકારી તરથી અથવા સહકારના ધોરણ પર ચાલતી દુકાન કહેવાય.

એવા સદકારના અભાવે આપણા લોકો કેટલા છેતરાઈ ગય છે અને તેમને કેટલું નુકસાન થાય તે એક બે દાખલા આપીને સ્પષ્ટ કરીએ. મુંબઈ, અમદાવાદ, મુરવ કે બીજાં શહેરોનાં બજારોમાં આપણે પોરબંદર, મહેમદાવાદ કે તાપી કાંઠાનું સરસ ઘી એવાં ખાદિયાં દુકાને લખાડેલાં વાંચીએ છીએ, અને તે દુકાનમાંથી રૂપિયાનું ૧૦ અથવા ૧૨ અથવાને ભાવે ઘી વેચાતું લઈએ છીએ. આ ઘી સાચે જ અસલ કેનું ? તાપીકાંઠાના ગરીબ અને મુશ્કેલીમાં આવેલાં ખેડૂતોનું. ગામડાંમાં શાહુકાર લોકો પૈસાની થેલીઓ ભરીને બજારને નાકે બેઠે છે અને માખણ કે ઘી લઈ આવતા ખેડૂતોને બોળીને, પાણીના મૂલે તેમની પાસેથી તે વેચાતું લે છે. કેટલાક તો વળી ખેડૂતોને આગળથી પૈસા આપીને બાંધી લે છે અને ગમે તે ભાવે તેને માખણ આપવાની ફરજ પાડે છે. આ શાહુકારો પોતાનો નફો ચઢાવીને તે અમદાવાદ કે મુંબઈ મોકલે છે. હવે ત્યાંના દુકાનદારો પોતાનો નફો અને ખર્ચ તેના ઉપર ચઢાવીને પછી તે ધરાકને આપે; એટલે મૂળ ખેડૂતને પણ નુકસાન અને ધરાકને પણ નુકસાન. વચ્ચેના મફતીઆ દલાલોને તેમ જ શાહુકાર દુકાનદારોને માત્ર ફાયદો. એના કરતાં માખણવાળાઓ પોતાનું સહકારી મંડળ શરૂ કરી બધાનું માખણ એકત્ર કરે અને તે અમદાવાદ કે મુંબઈ મોકલી ત્યાં સહકારી રીતે વેચવાની જો ગોડવણ કરે તો તેમને પોતાના માલનો મોખ્ખ બદલો મળે અને ધરાકોને પણ માફક ભાવે માખણ મળે. આ વચક્ષા મફતીઆઓને દૂર કરવા અને માલ પેદા કરનાર તથા માલ વેચાનો લેનાર આ બંનેનો પ્રત્યક્ષ સંસર્ગ કરી આપવો એ જ સહકારી હિતચાલનો મુખ્ય ઉદ્દેશ છે.

બીજો દાખલો દૂધમાં કહી દઉં. શહેરોનાં ચોટામાં માખણ વેચવાના રસ્તાને નાકે માયા ઉપર ટોપલા લઈ ગરીબ લોકો

શાકભાજી અને ફળો લઇને દસગાર માધ્યમ આવતા આવે છે તેમને દરરોજ કેટલો નાસ વેલ્લો પડતો હશે ? અને તેમને કેટલું તુકસાન થતું હશે ? થોડા પૈસાની શાકભાજી માટે ઘઞ્ઞાર છોડીને તેમને દસગાર માધ્યમ જતુ પડે છે. દનાવની માગફને દાગ્રીઆઓ બને તેટલે ઓઠે લાવે આ લોકોને માન લીનામમા વેચાતો લે છે અને મારફેટમા આનીને વેચી નાખે છે આ શાકનાળાઓને સહકારી સંસ્થા ખોલવામાં આવે તો જે જેવા તેમના શાક, ફળો, માખણ બધું શહેરમા મોકલવાની વ્યવસ્થા થાય અને વેચાણના પૈસા ઘેર જેવા મળી શકે.

હીજ, હવે આપણે ડેન્માર્ક તરફ જોઈએ ડેન્માર્ક આખા દેશમાં સહકારી સંસ્થાઓની જાગ પાથરી છે ત્યાં શાકુકાર, શુમારતો, આડતિયો, દનાન વગેરેનું નામ પણ નથી ગામડાના માણસને જો કંઈ પણ માવ વેચી નાખનાતો હોય તો તે માવ સહકારી સંસ્થાઓ તેને વેરથી વેચવાને માટે લઈ જાય છે અને કપડું, ધાન્ય અને ઘર માટે કે ધંધાને માટે ઉપયોગી એવી જે જે વસ્તુ એને જોઈતી હોય તે તે આ સંસ્થાજ ખરી પાડે છે આ જે પ્રદારની સંસ્થાઓ (માવ લઈ જનાર અને વસ્તુ વેચાતી આપનાર) નો માનિક એક રીતે ગામડાનો દરેક માણસ હોય છે કારણ કે આ સંસ્થામા તેની ખૂબી ફાળાના રૂપમા ગેકાયેની હોય છે

માખણ મરઘાં અને કુકરેલ

અગાઉ લખ્યું છે કે ૧૮૭૨થી ડેન્માર્ક જીટા રાખીને અને ગાયો પાગાને દહીંદૂધનો ધંધો જોરથી શરૂ કર્યો આ ધંધામા આ નાનાશા દેશને ધણો જ ફાયદો થયો દુનિયામા જેટલી માખણની પેદાશ છે તેમાથી મેકડે ૨૮ ટકા જેટલો ડેન્માર્કના માખણનો ફાળો છે એકના હંગેડમા ડેન્માર્કમાથી દર વરસે ૫૦ લાખ શેર માખણ વ્યય છે આ ઉપરાંત લાખો શેર માખણ દરદરના દેશમા, અદર હવા

ન જાય એવી રીતે બધ ઠરેના ડમ્પામા લરીને ડે-માર્ક મોડે છે-
આ સિવાય આ દેશનો બીજો મોટો ધધો મગધીના ધડા દર વ મે
ડે-માર્કના લાખખો ધડા પરદેશ વેચાય છે છત્રેડમા અગ્રે-તે જે ધડા
ખાય છે તે ધણે ભાગે ડે-માર્ક મોકરેના હોય છે ડે-માર્કનો ત્રીજો
મહત્તરનો ધધો તે હુમ્મે પાળીને તેનું માસ વેચનાનો આ ધધો
તેમને અચાનક સ્વચ્છો દૂધમાથી માખણુ ઠાકવા પડી જે જા બાખી
રહે છે તે હુમ્મેરોને બ સરી પેરે સંદે છે અને તેને નવને તેઓ બુજ
જાડા થાય છે ખોતાની ખામ રાખ ન જાય એના માટે ડે-માર્ક
હુકકરો પાળવાની શરૂઆત ગી દર સાન આ હુમ્મેના માખની
નિમાશ ડે-માર્કમાથી મોગ પાના ઉપર થાય છે

આ બધા ધધાઓ સહમરી મિધ્યાન ઉપર જ ચાને ૨
ડે-માર્કની પ્રમુખ સહમરી અચાઓ તે સદમરી દહીદૂધની સમ્યાઓ
તેમની માગફતે ચનાવેના સહમરી દૂધરો ડે-માર્કમા ૧૮૦૮મા આશરે
૧૧૫૭ હતા અને તેમા એક લાખ સત્તાવન હજાર નેકો કામ મરતા
હતા કેવળ દૂધ અને માખણુની પરીક્ષા ૨ રાનાળી અચાઓ જ
૫૧૬ હતી અને તેમા દસ હજાર લોકો કામ મરતા હતા

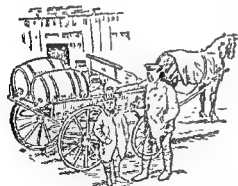
આ પરપર સહમરી સમ્યાના સલામદો પણ ખેરતો જ અને
તેમાની બધી મૂડી પણ ખેરતોની જ ટોય છે આ મૂડી નાની નાની
રમ્મેના શેરો સધને જ ભેગી કરી હોય છે તેથી નાના નાના ખેડનોને
આ સરચાઓમા ભાગ લેવો પરવડે છે દરેક દુની સમ્યાના દૂધરો
હોય છે અને આ દૂધરમા તે તે અચાના સખાસદ ખેડનોને
ધેથી તેમનું દૂધ દરરોજ સવારે લાનામા આવે છે જે ખેડનોને
જેટલું દૂધ દૂધરમા આવે છે તેવા જ દૂધના પ્રમાણમા તેનો તે
સરચામા ભાગ હોય છે આ પધ્ધતિથી માનના પ્રમાણમા જ તે
નફો થા ૩.

ડેન્માર્કના સહકારી દૂધધરો

આ દૂધધરમાં દૂધમાંથી માખણ, ગરદાઈ, ચીઝ વગેરે પદાર્થો તૈયાર થઈને વેચવાને માટે બહાર મોકલવામાં આવે છે. એવાં એક દૂધધરનો આપણે દાખલો લઈએ—

બોરીપમાં સહકારી દૂધધરનું એક મોટું કારખાનું છે. આ સંસ્થામાં ૨૬૪ ખેડૂનો ભાગીદાર છે. આ સભાસદોનાં ઘરનું દૂધ લાવવાને માટે ૧૮ મોટર ગાડીઓ છે. આ દૂધધરમાંથી રોજ ત્રણ હજાર શેર દૂધ ધેરધેર વેચાય છે. આ ઉપરાંત માખણ, ચીઝ, વગેરે વસ્તુઓ બનાવે છે તે તો જુદી જ.

સવારે છ વાગે મોટરગાડીમાંથી સભાસદોનાં ઘરનું દૂધ કારખાનામાં આવે છે. આખા પછી તરત જ દૂધનું વજન થાય છે અને

ડેન્માર્કની દૂધ-ગાડી

તેની રચરચમાં ગોંધ થાય છે. દૂધમાં બેક્ટેરિયા ન થાય તેટલા માટે જુદા જુદા માલિકોના દૂધના નમૂના અલગ ચૂકવામાં આવે છે અને આ નમૂનાના દૂધ-માના ઘીના પ્રમાણ ઉપર તેની કિંમત આકારવામાં આવે છે. આ ઉપરાંત પરસ્પર સહકારી સંસ્થાના અધિકારીઓ અવારનવાર

ઘરેઠે ત્યાં જઈ દૂધના કસની અને ચોકખાપણાની તપાસ કરે છે. દૂધ રેડીને ખાલી થયેલા ડબ્બા નીતરવાને માટે જોવા રાખે છે. એવા નીતરતાં ટીપાંમાંથી જે આશરે ૪૦-૪૫ ગેલન દૂધ બેગનું થાય છે ! લાર પછી દૂધનું માખણ બનાવે છે. માખણ બનાવવાની રીત આ પ્રમાણે છે :

પહેલાં ‘ફિલ્ટર’ પધ્ધતિથી દૂધ ગાળી નાખે છે. પછી તે દૂધ એક મોટા નાળયામાં જાય છે. આ વાસણુને યંત્રની સહાયથી ચક્કાર ગતિ આપે છે, તે એટલી કે એક મિનિટમાં વાસણુના છ હમર ફેરવાય છે. આ ગતિને લઈને દૂધ એટલું વેગવાય છે કે દૂધનાં બધાં ચીકણાં ટીપાં હલકાં હોવાથી વાસણુના મધ્યમાં ભેગાં થાય છે. પછી એક નળીમાંથી મસાઈ અને બીજીમાંથી ચીકણા વગરનાં ટીપાં (એને જ સંચાનું દૂધ કહે છે) બહાર પડે છે. પછી એ સંચાનું દૂધ પહેલાંનાં કરતાં પણ વધારે તપાવે છે. પછી તે બીજી ટાંકીમાં જઈને પડે છે. અને ત્યાં તેનું વજન થાય છે. પછી સલાસદ એકતને ઘેર તેણે મોકલેલા દૂધનો પોણો ભાગ દૂધ પાણું મોકલે છે અને બાકી પોણા ભાગ દૂધનો ચીઝ નામનો એક ખાવાનો પદાર્થ એક જુદા કારખાનામાં બનાવે છે. તૈયાર થએલાં મસાઈ તથા માખણ ડબ્બામાં ભરીને વેચવાને માટે રવાના કરે છે.

આ દૂધધરો જ લોકોને દૂધ વેચે છે. અચ્છેર દૂધના સીલબંધ ડબ્બા ઘેરઘેર વારા પ્રમાણે મોકલાય છે. દૂધવાળા ગોવાળાઓને દૂધ કેવી રીતે અને ક્યાં વેચવું તે જોવું પડતું નથી. દૂધની સંસ્થાનો સલાસદ થાય એટલે પતી ગયું. ત્યારે આપણે ત્યાં પૂનાની આસપાસનાં ૪૭ ગામોમાંથી આશરે પંદર રસ્તેથી રોજ ૩૭૮૦ શેર દૂધ બૈરાંઓ લાવે છે, એમ કહેવાય છે. આટલા લોકોને માટે જે ઠેર ઠેર દૂધધરો ઓળવામાં આવે તો કેટલું સારું!

બીજી સહકારી સંસ્થાઓ

ડે-માર્કમાં કેવળ દૂધની સંસ્થાઓ જ છે એમ નહિ, સહકારનો સિદ્ધાંત ડેન લોકોની રજેરગમાં ફેલાયો છે. કાંઈ પણ નાનું-સૂતું કામ કરવાનું હોય તો ને સહકારથી જ તેઓ કરે છે. તેમનાં ઢોરો ઉછેરવાનાં સહકારી મંડળો પ્રસિદ્ધ છે. આ મંડળો ઢોરોની યોગ્ય સંભાળ

તથા તેમની શાસ્ત્રીય પેદાશ તરફ ધ્યાન આપે છે. ખેડૂનેને ખાતર, ખી, ઓળરો, કપડાં વગેરે પૂરાં પાડવા માટે માત્ર પૂરો પાડનાર સહકારી મંડળો જોવામાં આવ્યાં છે. “માત્ર પૂરો પાડનાર સંયુક્ત સહકારી મંડળ” નામની ત્યાં એક મોટી સંસ્થા છે. તેની કુલ ૮૦૦ શાખા છે અને દરેક ગામડામાં તેની એક એક ઉપશાખા છે. દરેક ગામડામાં આ શાખાનો એક દાદાર હોય છે અને તેમાંથી ખેડૂતને જોઈતા બધા પદાર્થો પૂરા પાડવામાં આવે છે. કોપનહેગન નામના પાટનગરમાં માવની એક ગંજવર વખાર છે. આ વખારમાંથી બધી શાખાઓને માત્ર મોકલવામાં આવે છે.

ડેન્માર્કમાં દરોને ચારે પૂરો પાડવાને માટે ૭ મંડળો છે. દૂધનાં ૬૦૦ મંડળોએ જ આ ૭ મંડળો સ્થાપન કર્યાં છે. આ સિવાય આ ૭ મંડળોએ કેવળ ખાતર પૂરું પાડવાને માટે ચાર મોટાં મંડળો ખોલ્યાં છે. આ મંડળોએ દૂધના કારખાનાંને લગતાં યંત્રો પૂરાં પાડવાને માટે એક અલગ સહકારી મંડળ સ્થાપન કર્યું છે. આ પ્રમાણે મોટી સહકારી સંસ્થાઓએ ખીજી ઘણી નાનકડી સંસ્થાઓ પોતાને લગતા વ્યવહારને માટે ખોલી છે. એક ખેડૂત સરૂંગે આઠ દસ જુદા જુદા પ્રકારની સહકારી સંસ્થાઓનો સલાસદ હોય છે.

આવા અદ્યુત સહકારથી ડેન લોફે દ્રૂંક વખતમાં થોડી મહેનતથી પોતાનો માવ પેદા કરી શકે છે અને જે દેશના બજારમાં લાવ વધારે જીવજતો હોય ત્યાં તે માત્ર લઈ જઈને વેચી શકે છે. તે જ પ્રમાણે જરૂરિયાતની બધી વસ્તુ ચોખ્ખી લાવે તેમને ઘેરબેઠા મળી શકે છે તેથી ડેન લોફે બહુ તવજર ચર્ચિત થયા છે અને ત્યાંના દરેક ખેડૂતનું સેવિંગ્સ બેંકમાં ખાતું છે. દ્રૂંકમાં ડેન્માર્ક દેસ એટલે સહકાર્યનો વિજય.

નોંધ—આ પ્રકરણ સ્વર્ગસ્થ સહકારી કૃષ્ણનાં એક લેખના આધારે લખ્યું છે.

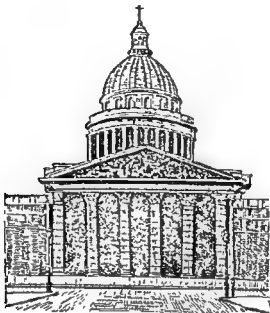
સ્વાધ્યાય

૧. ડેન્માર્ક જેવી વિશેષ પોતાની ઉન્નતિ કેવી રીતે કરી? એ કાર્યમાં ત્યાંની સરકારે કઈ રીતે મદદ કરી?
૨. “સહકારી હિલચાલ”નો અર્થ અને સિદ્ધાંત સમજાવો. એથી ડેન્માર્કને શા શા ફાયદા થયા તે વર્ણવો.
૩. આપણા દેશમાં પણ સહકારના સિદ્ધાંત પર અનેક સંસ્થાઓ ચાલે છે. એ સંબંધી અભ્યાસ કરી દ્રષ્ટી માલિતી આપો.
૪. ડેન્માર્કનું કોઈક દૂધધર જોવા તમે ગયા હો એમ ધારી એનું સુવિસ્તર વર્ણન કરો. ગુજરાતમાં પણ આવા દૂધધર અથવા ‘ડેરી’ છે, તે જો તમે જોયાં હોય તો તેનું વર્ણન લખો.
૫. ‘ડેન્માર્ક દેશ એટલે સહકારનો વિજય’ એ વાક્ય કેટલે અંશે સાચું છે એ આ પ્રકરણમાં તમે વાંચેલી વિગતો પરથી ખતાવો.

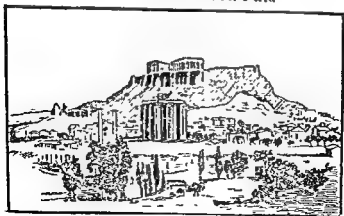
૧૪ : સુંદર ગ્રીસ દેશમાંના બાલકણા ગ્રીક લોકો

યુરોપ ખંડની રજા લેતાં પહેલાં એ ખંડનો એક દેશ આપણે જરૂર જોવો જોઈએ. આ દેશ તે ગ્રીસ. તેમાં રહેનાર લોકોને ગ્રીક કહે છે. ગ્રીસ દેશ યુરોપમાં ધણે પહોત છે તેમ જ ખેતી, ઉદ્યોગધંધા, કારખાનાં વગેરે બાબતોમાં આપણે આ દેશ પાસેથી શીખવા જેવું કશું નથી. આ દેશ જોવાનો આપણો ઉદ્દેશ બીજો જ છે.

આપણે જોને આજ પાશ્ચાત્ય સુધારણા અથવા સંસ્કૃતિ કહીએ છીએ તેનું મૂળ સ્થાન ગ્રીસ છે. ઇઝે-૩, ક્રાન્સ, જર્મનિ વગેરે દાસના સુધરેલા યુરોપિયન રાષ્ટ્રો ત્યારે જંગલી સ્થિતિમાં હતાં ત્યારે ગ્રીસનો બહોળલાક્ષીનો વખત હતો, ગ્રીક સહરો સમૃદ્ધ હતાં; ત્યાંની રાજ્યવ્યવસ્થા ઉદ્દૃષ્ટ હતી અને કલાકોશલ્ય, સાહિત્ય અને તત્ત્વજ્ઞાનમાં ગ્રીસે પ્રાવીણ્ય મેળવ્યું હતું.

ઓઁક પદ્ધતિની ‘પેમિયાન’ નામની ઇમારત

ઓઁકોપોલિસ—પ્રાચીન ઓઁસનાં અવશેષ

પ્રકૃતિનું સૌંદર્ય

ગ્રીમ દેશમાં યુરોપના બીજા દેશોની માફક ધૂમગનુ અથવા ટાટનુ રાજ્ય નથી ત્યાં સ્વર્ણપ્રકાશ ભગ્પૂર અને સુખકારક છે દરેક એવી ચોખ્ખી હોય છે કે ત્યાં અનેક માઈન મુઘી બધું ગ્રાહ્ય દેખાય છે અને માણસની નજરમાં આસપાસનો વિસ્તૃત પ્રદેશ એન્દમ આવે છે ગ્રીસની ત્રણ બાજુએ ભૂખરો સમુદ્ર વીંટળાએલો છે અદગનો આખો પ્રદેશ હુગગા છે જ્યાં જ્યાં ત્યાં જોયા બગ્ચી દેખાયા સફેદ હુગરો, લીનીઝમ ખીજો ને ધાટો આવેના છે હુમરાગ પ્રદેશમાં ઢેંગેંગ સમુદ્ર અદર ધૂંગો છે જ્યાં કે મમુદ અને પર્વત એમ બીજા સાથે સતાફૂલી ના ગમના હોય ! જોયા મફે પર્વતો લીની ખીજો, ભગ સમુદ્રની અદર ફેનારોના હુગરો લીનીઝમ જાડોથી જનારોના મેનારો અને આસપાસનું રમચ વાતાવરણ — આ પ્રમાણે ગ્રીમ દેશ નિવિધ ગોતો એક સુદર ગાનીચો છે

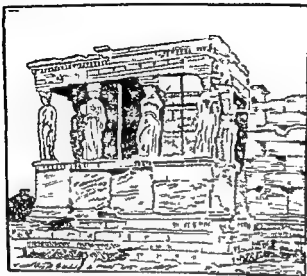
પ્રકૃતિ અને મનુષ્ય

આ સુદર દેશની રચના જ એવી છે કે ત્યાં રહેતા માણસોને ભય અને સુદર નિચાર સ્વે ને તેમને હાથે ભય અને સુદર મર્થો થાય પ્રાચીન કાગના ગ્રીક લોકો એના જ પ્રખરના હતા સૌંદર્ય અને ભયતા એ બે ગુણોના તેઓ પૂજારી હતા પોતાના શરીરો સુદર અને ભય દેખાય તેવા તે સતત પ્રયત્ન કરતા અને તે માટે સ્ત્રીપુરો પધ્ધતિસર વ્યાયામ લેતા ગ્રીક કારીગરોએ બનાવેના મહાન અને સુદર બાનાઓમાંથી કેટલાક હજુ પણ આપણી નજરે પડે છે તેમજ ભય અને સુદર સલામુદો અને કીડાગણો બાધ્યા તેઓએ સડ કરેલો શિલ્પકલાનો વિશિષ્ટ સપ્રકાય આજે પણ જગમાં થ છે અને તેનું બને અનુકરણ થાય છે

શિલ્પકલા અને સસ્કૃતિનું ધામ

પાટનગર એવે સની પાસે એકોપોનિસ નામની જગ્યા ટેકરી

ઉપર ઓક શિષ્યમાના ઉત્તમ નમ્નાના અનગેસો નજરે પડે છે અને

મીસમા સુદર સ્ત્રીઓના શિષ્યપુત્ર દેવાવય—પાર્થેનન

તે જોવા દુનિયાના તમામ દેશોના લોઝા ભક્તિભાવથી જલરાવ છે. પાર્થેનન નામના એક મહિમા તો ધાલનાને બંને સ્ત્રીઓના આરમ્બહાણના બાવના છે એથીના નામની ધુમ્પદેરીનું લા ન બાનનું ૩૮ ફૂટ ઊંચુ છે તે આરસપદાણુ અને સોનાથી બનાવેનું છે આના આવા અનેક શિષ્યપુત્રિના અવશેસો એકોપોનિસ ઉપર જોવા જોવા છે

ઓક સાહિત્યમા આદિ મરિ હોમર પ્રસિદ્ધ છે તેના દનિઅડ' નામનું આપણા 'રામાયણુ' જેવું એક મહાકાવ્ય ગ્રંથુ હતું આ મંત્રિ આધેસો હતો એમ કહેવાય છે ઓક તત્ત્વવેત્તાઓ માર્કટસ પ્લેટો અને એરિસ્ટોટલના નામો મચ્છર છે

સોક્રેટિસે વાસ્તવિક રીતે મનુષ્યમાણીનું જ્ઞાન કેટલું અલ્પ છે તે

અગ્નોત્તરપદ્ધતિથી જન્મભર મથીને સિધ્ધ કર્યું. તેના શિષ્ય પ્લેટોના સૃષ્ટિની ઉત્પત્તિ વિશેના વિચારો આપણા વેદાન્તની સાથે મળતા આવે છે. તેની ભાષા કાવ્યમય અને પ્રાસાદિક છે. તેના શિષ્ય એરિસ્ટોટલે તે વખતે જાત એવા તત્ત્વજ્ઞાન, નીતિશાસ્ત્ર, રાજકારણ, તર્કશાસ્ત્ર, જ્યોતિષ વગેરે બધાં શાસ્ત્રો ઉપર અંથો લખ્યા છે. એવો તે ભારે પંડિત હતો. તેના અંથેને યુરોપ-ખંડમાં એટલું બધું માન અપાતું કે ૧૫૦૦ વરસ સુધી તેના અંથેને

ગ્રીસનો વાકિભટ્ટી અંધ હોમર

યુરોપના વિદ્વાન લોકો વેદ જેવા પ્રમાણ માનતા. ૧૬મી સદી સુધી યુરોપમાં એરિસ્ટોટલના મતથી વિરુદ્ધ યોગ્યું કે લખ્યું એ ગુનો મનાતો હતો.

વકતૃત્વકળામાં ડિમોસ્થેનિસ નામનો ગ્રીક ભાષણકર્તા પ્રસિધ્ધ છે. શૌર્યમાં પણ પ્રાચીન ગ્રીક લોકો કાષ્ઠનાથી જિતરતા ન હતા. લિઓનિડાસ નામના તેમાંના એક યોધાએ માત્ર ૧૪૦૦ જુવાનોની મદદથી થર્મોપિલી નામના ઘાટમાં તે વખતે અજીત મનાતા પર્સિયનના સમ્રાટના પ્રચંડ સૈન્યની સામે ટક્કર ઝીલી. પ્રસિધ્ધ ગ્રીક બાદશાહ એલેક્ઝાન્ડરની કોને ખબર નથી કે જતીસમા વરસ પહેલાં જ તેણે ગ્રીસથી પંજાબ

પંજન સુધીનાં તમામ રાજ્યો સર કર્યાં. હાલવાને હવે દેશ બાકી રહ્યો નથી એ વિચારથી તેની આંખમાં પાણી આવ્યું એમ કહેવાય છે.

લોસત્તાક નગરરાજ્યો

ગ્રીસ દેશમાં હુંગરી તથા ઈટાલીમાં ખીણોમાં વસેલાં વણાં શહેરો હતાં. એક ખીણમાંથી બીજી ખીણમાં જવાને સાડા સારા રસ્તા ન હતા તેથી તે લોકોનો પરસ્પર જાઓ વ્યવહાર થતો નહિ. દરેક શહેર અને તેની આગપામનો પાસે દસ માઠવાં પ્રદેશ સ્વતંત્ર અને સ્વયંપૂર્ણ હતા. દરેક શહેર એક નાનકડું રાજ્ય હતું. શહેરના બધા ડાહ્યા નાગરિકો સાંજે સમાગૃહમાં એકઠા થતા અને પોતાના શહેર પૂરતા કાપડા ધડતા તેમ જ યુધ્ધ કરવું કે સુલેક કરવી તેનો પણ નિર્ણય કરતા. આ પ્રમાણે આ બધા નગરરાજ્યો ખગેખરાં લોકતાસક હતાં ! અને લોકતાસક રાજ્યપદ્ધતિનો પાક તેમણે જ સુરોપખંડને શીખવડાવ્યો.

ઓલિમ્પિક રમતો

રાજ્યકારભારની બાજતમાં આ શહેરસત્તાક રાજ્યોનો પરસ્પર જોડે કે બહુ સંબંધ રહેતો નહિ તો પણ રાષ્ટ્રીય રમતગમતોની હરીફાઈમાં તમામ શહેરો હોત્રથી ભાગ લેતા. આ હરીફાઈઓ ઓલિમ્પીઆ નામના એક વિસ્તીર્ણ મેદાનમાં દર ચોથે વર્ષે હતી. ચાર વરસના આ સમયને એક “ઓલિમ્પીઆડ” કહેતા અને તે ઉપરથી ગ્રીક લોકો સમયની ગણતરી કરતા. આ ઉપરથી રમતોને અને શરીરના શરીરના નુકોળપણને ગ્રીક લોકો કેટલું મહત્ત્વ આપતા તે દેખા આવે છે.

ઓલિમ્પીઆ મેદાનના મધ્ય ભાગમાં ગ્રીક દેવતા ઝુગનુ મનોહર મંદિર હતું અને તેની આસપાસ મોટા આનંદકે, કુસ્તી, અખાડા, સમાગૃહો, રમવાં વગેરેની નુદર ઈમારતો હતી મેદાનના જુદા જુદા

લાગમાં દોડવાની, ઘોડોઢોડની, ઘોડાના રથ ચલાવવાની, ફદદા મારવાની, લાઝા ફેંકવાની, કુસ્તી કરવાની. બોક્સિંગની વગેરે ધણી પ્રકારની રમનોની હરિકાષ્ઠો યની અને વિજયી વીરોને કુમારિકાઓએ ખાસ વણેલા ખાસ ઝભલાઓ આપવામાં આવતા. આ હરિકાષ્ઠો ઝુસ દેવતાના સંતોષને ખાતર રાખવામાં આવતી. કારણ કે મનની માફક શરીર પણ મજબૂત અને ચપલ બનાવવું એ એક ધાર્મિક કર્તવ્ય છે એમ ગ્રીક લોકો માનતાં. હાલમાં યુગેપમાં જગતના તમામ હરિકાષ્ઠો માટે ધણી રમનોની હરિકાષ્ઠો શરૂ થઈ છે. જૂની ગ્રીક હરિકાષ્ઠો માનમાં આ રમતો પણ 'ઓલિમ્પિક ગેઈમ્સ', કહેવાય છે.

હવે આપણે ગ્રામીન ગ્રીસથી અર્વાચીન ગ્રીસ તરફ વળીએ. ખીજો અને પહાડોમાં રહેતો હાલનો ગ્રીક પણ જૂના જમાનાના ગ્રીકની પેઠે જ સ્વાતંત્ર્ય અને સમતાનો પ્રેમી છે. ગ્રીસમાં શેક પોતાના નોકરોની સાથે સમાન દરજ્જે માનીને હાથ મિલાવે છે ને તેમ કરવામાં તેને કશું હીણપદ લાગતું નથી. પૈસાદાર લોકો રસ્તામાં બૂટપોલિશ કરનાર રખડતા ગરીબ માણસની સાથે વિના સંકોચે હાથ મિલાવે છે.

સાહસિક ગ્રીક વ્યાપારીઓ

સમુદ્રકિનારે રહેવાથી ગ્રીક લોકો પહેલેથી જ હરિમાઈ લોકો છે. જૂના જમાનાથી જુમખ્ય સમુદ્ર ઉપરનો વ્યવહાર અને ખીજો વેપાર ગ્રીક લોકોના હાથમાં છે. જુમખ્ય સમુદ્રના દરેક બંદરમાં માલથી ભરેલાં ગ્રીક વહાણો તમારી નજરે પડવાનાં જ. આ સમુદ્રની પાસેના બધાં શહેરોમાં મોટી મોટી ગ્રીક પેટીઓ અને દુકાનો છે. એમ કહેવાય છે કે સ્વદેશ કરતાં પરદેશમાં ગ્રીક લોકોની સંખ્યા વધારે છે.

સમુદ્ર ઉપર બહુ જ સાવચેતીથી રહેવું પડે છે. પવન જોરથી ક્યારે આવે, ક્યારે સમી જાય, તોફાન ક્યારે થશે, વગેરે બાબતો તરફ,

દરિયાઈ લોકોને હંમેશા ધ્યાન આપવું પડે છે. દરિયાના અનુભવથી શ્રીક લોકો બહુ ચક્રાર અને દક્ષ બન્યા છે. વ્યાપારમાં એ એટલા હોશિયાર છે કે એક શ્રીક બે જુના મુકાબલામાં મૂકી રાહાય એવી યુરોપમાં કહેવત છે. જુલુ લોકો યુરોપના મારવાડીઓ છે એમ કહીએ તો ચાલે. હંમેશા એક બંદરથી બીજા બંદરમાં ભટકતા રહેવું પડતું હોવાથી શ્રીક લોકોને એક જગ્યાએ સ્થાય બેસવું બિનકુલ ગમતું નથી. આમ બેસવું તે તેમને સજા જેવું લાગે છે. તેમના પગમાં જાળે ચળ થઈ ન હોય ! શરીરની સાથે તેમની મનની જીન પણ ચંચળ બની ગઈ છે. તેમની છાત્ર સવારથી સાંજ સુધી ચાલ્યા જ કરે છે. શ્રીક લોકોના ગળામાં મણિની એક માળા હોય છે. તેમનું મોં ચાલુ થાય કે તેમના હાથની આંગળાઓ આ મણિઓ ફેરવ્યા જ કરે છે.

શ્રીક લોકો ભારે ખજુખોદિયા હોય છે. તેમને નાનીસૂતી દરેક વાતની માહિતી જોઈએ. તમે એમના સહજમાં સપડાયા કે તમારા ઉપર તેઓ પ્રયોગો મારે ચલાવશે. મજા પૂછશે એ તેમના મનને મર્મજ થઈ ગયો છે. બીજું કંઈ ન હોય તો એક શ્રીક તમને “તમે વાળ કપાવ્યા, તે હજમનુ નામ શું?” કે “તમે બૂટનું પોતીશ કપારે કરાવ્યું?” એવા એવા નિર્થક પ્રયોગ પૂછે ત્યારે જ જાંપે છે.

શ્રીક લોકોને ગામડામાં કે એકાન્તમાં રહેવું ગમતુ નથી. ક્યાંથી ગમે? ત્યાં ગપાટા મારવાને માટે દુકાનો કે હોટલો ક્યાંથી હોય? તો પણ બેઠોને સ્વાભાવિક રીતે જ પોતાના બેતરમા રહેવું પડે છે.

‘કરંટ’ અને અથ

ગ્રીસમાં મુખ્યત્વે કરીન બે વસ્તુના પાક થાય છે. ‘કરંટ’ નામની નાની બી વગરની દ્રાક્ષ અને ઝોગિવ ફળઝાડો. આ બન્નેના પાલુ ત્યાં મોટામોટા બગીચા છે. હજારો સ્ત્રીપુરુષો અને છોકરાઓ બગીચામાં દ્રાક્ષ તોડવાનું કામ કરતા હોય છે. આ દ્રાક્ષ પહેલાં તડકામાં સારી પેડે તપાવી ચકલીને પછી પેડીમાં બંધ કરીને બંદર

ઉપર પરદેશ મોકલવાને માટે રવાના કરે છે. ગ્રીસ દેશની કરંટ દ્રાક્ષના દરસાવ લાખ્ખો રૂપિયા ઉપજે છે. ઓલિવનો રનાદ સારો હોય છે. તેમાંથી તેલ પણ નીકળે છે આ તેલની સાથે ગ્રીક લોકો ચેટલો ખાય છે. સ્વિસ લોકોની પેટે તેમને દૂધ, માખણ ને પનીર મળતું નથી કારણ કે ત્યાં બહુ ધાસ ભગતુ ન હોવાથી કાઠ ટોરો પાળતા નથી. ગ્રીક લોકો ધરમા ફક્ત લાત તૈયાર કરે છે. બાકી ચેટલો શેકવો, માસનું ઓસામણ કરવું, માછલી તળી વગેરે દુકાનમાંથી પૈસા આપીને કરાની લે છે. દુકાનમાં માંસના કટકા, કાપેલી માછલી, કુંગળા, લોટ વગેરે પદાર્થ આપીને બધા પદાર્થો તૈયાર કરાની લે છે.

ગ્રીસમાં સવારે રબારી લોકો રસ્તામાં બકરીઓ લઇને ઘેર ઘેર ફરતા દેખાય છે. ઘરમાંની નોકરડી પોતાની નજર સામે બકરીનું દૂધ દહોવરાનીને લે છે. ગ્રીસમાં ગાયો ન હોવાથી લોકો બકરીનું દૂધ પીએ છે.

ગ્રીક લોકોને મધ બહુ બાવે છે. હીમીટસનું મધ ધણુ જ પ્રસિધ્ધ છે. મધમાંખીઓ હીમીટસ નામના પર્વત ઉપર ભ્રમતા પીળા રૂપોનું મધ-મધપુગ્ગમાં ભેગું કરે છે. તેથી મધનું નામ હીમીટસ પડ્યું છે. ગ્રીસમાં સુગંધી તથા મધથી ભરપૂર એવાં ધણા ફૂલો ખીવતા હોવાથી મધ પણ પુષ્કળ મળી આવે છે. રસ્તાઓમાં ડોશીઓ ગાડની ડાબી સાથે લટકતો મધપૂકો લઈ વેચતી દેખાય છે.

ગ્રીક લોકોનો પહેરવેશ

ગ્રીસમાં મધની પેટે નારંગી અને જાંઘર બહુ થોડી કિંમતમાં વેચાતાં મળે છે. નાના છોકરાઓ ગધેડા ઉપર, આ ફળો લાગીને રસ્તે વેચાતાં ફરે છે રસ્તામાં વસ્તુ વેચતાં ફરવાનો રિવાજ ત્યાં બહુ છે. તમે ગ્રીક શહેરોના રસ્તામાં લહેર કરવા નીકળો તો

તમને કેઈ કુંગળીની માળા વેચતે, તો કેઈ લસણની માળા વેચતે જણાય, તો કેઈ લેમોનેક કે મીઠાઈ લઈને ફરતો મળી આવે, ત્યારે કેઈ વળી મરઘીઓ લઈ ઘેર ઘેર ગમ્મડતો દેખાશે. ઘરમાની સ્ત્રીઓ મરઘી હાથમા લઈ સારી પેડે નિહાળી, હાથથી દાખીને જુએ છે અને પસંદ પડે તો વેચાતી લે છે. બૂટને થીંગડાં મારનાર ચમાર આપણા દેશની માફક જ રરતામા કામ કરતો હોય છે. પણ રરતામા ચોક્કસપણે ગળા આવતો માણસ તે તો બૂટપોલીશ કરનાર ગ્રીક લોકોને બૂટ જરાયે ગદા ચએલા ગમતા નથી. દિવસમા એ ચાર વખત પણ તે પોતાના બૂટને પોલીશ કરારી લે છે. તેમનાં બૂટ બીજા યુરોપિયન લોકોના બૂટ જેવા હોતા નથી. તે ઘણે ભાગે લીલા રંગના હોય છે. તેની ટોચ દક્ષિણી જોડાની માફક ઉપર વળી ગએલી હોય છે અને તેના ઉપર કાળા રંગનું એક લાપકાદાર કૂમતુ હોય છે બીજા પોપાકની બાળતમા પણ ગ્રીક લોકો બીજા યુરોપિયન લોકોથી જુદા પડે છે. દીંચણ સુધી તંગ ઇંજર, દીંચણ સુધીનું લાણું અગરખું, ઉપર કસખી ભાટીટ અને માથે લાલ રંગની એક લાના કૂમતાવાળી કાનટોપી એ તેમનો પોપાક હોય છે.

નર્માન ગ્રીક પુરુષ

વેપારમાં પેસા કમાઈને હાર્તનો ગ્રીસ દેશ ખૂબ પંખાદાર થતો જાય છે. સિદાણ તરફ પણ તેઓ સાડ' પાન આપે છે પણ પૂર્વજોની અસાધારણ શુદ્ધિ, કસાડોશ્ય

અને પરાક્રમ તેમની પામે નથી તે મધુ તો પૂર્વજોની સાથે જ નાચ પામ્યું છે

સ્વાધ્યાય

- ૧ પ્રાચીન યાજ્ઞમા ગ્રીસનું સ્થાન સંસ્કૃતિની દૃષ્ટિએ ધણું મોડું હતું એમ શાથી મહેનાય છે? જે જે ક્ષેત્રોમાં ગ્રીસે તે જમાનામાં ખ્યાતિ મેળવી હતી તેનો નિર્દેશ કરી જણાવો.
- ૨ ડિમોસ્થેનિસ જર્મપ્રસિદ્ધ વક્તા બન્યો ત્યાર પહેલાં એને અનેક મુશ્કેલીઓ નડી હતી એ સર્વ પર એણે કેવી રીતે વિજય મેળવ્યો એ એના સબધી કોઈ પુસ્તક કે લેખમાંથી વાંચો અને તમારા પોતાના શબ્દોમાં લખો.
- ૩ નિઓનિડામે ઇગ્નના શાહ સાથે યમેપિરી આગળ ઇતિહાસપ્રસિદ્ધ યુદ્ધ કર્યું હતું એનું રસિક વર્ણન ગ્રીસના ઇતિહાસમાંથી વાંચી એનાના લેખ તરીકે લખો.
- ૪ પ્રાચીન ગ્રીસના મહાન પુરો કયા ય્વા? એ દરેકના જીવન બને કાર્ય સબધી તમે જણાવતા હો તો મ્હો.
- ૫ પ્રાચીન ગ્રીસની ઓનિમ્પિક રમતો વિશે દ્રુકમાં લખો હમણાં ઓલિમ્પિક રમતોની ફરી શરૂઆત થઈ છે તે સબધી વિગતો શોધી એક નાનો નિબંધ લખો.
- ૬ આધુનિક ગ્રીક લોકોની તમને જે જે વિશિષ્ટતાઓ જણાય તે વર્ણવો.
- ૭ હાલના ગ્રીક લોકોને મધુ મોનમ્ણા એવું ઉપનામ કેમ આપ્યું છે?
- ૮ ગ્રીસ દેશની અમોહવા બ્રમધ્ય સમુદ્રની આમોહવા કહેવાય છે એમ તમે ભૂગોળમાં શીખી ગયા હો તો એ વિશે તમે જણાવતા હો તે લખો.

૧૫ : ઘેઠાનો દેશ ઓસ્ટ્રેલિયા અને તેના લોકો

હવે આપણે એક જુદાં જ ખંડ તરફ વળીએ. આપણા દેશની અમિ દિશામાં ઓસ્ટ્રેલિયા નામનો એક દેશ છે. આ દેશ દુનિયામાંનો સૌથી મોટો એક ખેટ છે. ઓસ્ટ્રેલિયા અને તેની આસપાસના નાના નાના ખેટો મળીને ઓસ્ટ્રેલિયા નામનો એક નાખો જ ખંડ મનાય છે.

ઓસ્ટ્રેલિયાની શોધ એક અંગ્રેજે કરી તેથી આ ખેટ અંગ્રેજોના કબજામાં આવી ગયો. ગરબાતમાં બ્રિટિશ સરકાર જન્મદીપના પટ્ટીએને આ ખેટમાં મોકલતી, પણ પછી ઓસ્ટ્રેલિયાના કિનારા પાસેનો પ્રદેશ વસાહત કરવા યોગ્ય છે એમ માન્ય પડવાથી બ્રિટિશ લોકે ત્યાં આવીને રહેવા લાગ્યા તો પણ આ ખેટના વિસ્તારના પ્રમાણમાં ત્યાં વસતિ ઘણી જ ઓછી છે. ૧૯૨૩ની સાલમાં ઓસ્ટ્રેલિયાની લોકસંખ્યા માત્ર ૬૦ લાખ હતી. એટલે કે એટલાં લગભગ શહેરમાં જેટલાં માણસો રહે છે તેટલા જ લગભગ આ વિસ્તીર્ણ દેશમાં છે. પૂર્વ તરફનો કિનારાની પાસેના મુલક છોડી દઈએ તો ઓસ્ટ્રેલિયાના $\frac{૧}{૬}$ કરતા વધારે ભાગમાં એક ચોરસ માઈલે જે માણસોનું પ્રમાણ આવે છે.

નિર્જન પ્રદેશ

એમ શા માટે થયું હશે ? આ ખેટમાં વસાહત શરૂ થયે લગભગ સો વર્ષ તો થઈ ગયાં. આટલા સમયમાં અમેરિકામાં લાખો નવા માણસો ઉપરાઉપરી આવ્યા તેમણે જંગલો કાપ્યા, જમીન ખેડી અને શહેરો વસાવ્યાં. આજે પૂર્વ કિનારાથી માંડીને પશ્ચિમ કિનારા સુધી અમેરિકામાં કીડીની માફક માણસોની ગીચ વસ્તિ થઈ છે. અમેરિકાની માફક ઓસ્ટ્રેલિયામાં વસતિ ન થઈ તેનું કારણ એ છે કે સમુદ્રની પાસેના પ્રદેશ છોડી દઈએ તો આ ખેટ એક મોટું

વેગન રણ છે, અને તેમા એટલી બધી ગરમી છે કે હડી હનામા
જીઠેલા યુરોપિયન લોકોથી ત્યા રહેનાતુ નથી આ વિખીલું પ્રદેશમા
વરસાદ બહુ થોડો જ પડે છે અને દેશમા નીચો પણ નથી

ઓસ્ટ્રેલિયા-ઘેગાઓનું વતન

આની પરિસ્થિતિમા વસાહત કરવા ગએના લોકો સમુ કિન ગની
પામેજ વસી ગેના તેમા નનાઈ નથી આ તાડા પ્રદેશમાજ
તેઓએ મોટા મોટા રહેઠાણ વસા ના અને ઉદ્યોગધધા ચનાયા આ
લોકોનો મુખ્ય ધધા ધેગ પાળીને તેમના જન ઓ માસ વેચનાનો છે
દુનિયામા જેટલા ઘેટા છે તેમનો છટો ભાગ એકના ઓસ્ટ્રેલિયામા છે
૧૮૧ ની સાનમા ત્યા આડ કરોડ ૪૦ લાખ ઘેટા હતા એક
માણસે એવો દિસાવ થો છે કે ઓસ્ટ્રેલિયામાના બધા ઘેટા એકઠા
કરીએ તે તેમની ચાર દારો કરી વિનુનવૃત્તની ઉપર જીભા મીએ તે
આખી પૃથ્વીની આસપાસ આ જીવનો ધનનો પટો ચોવડો થાય !
વસાહતવાળાઓના આવતા પહેલા એટમા ઘેટુ એક ન હતુ વસાહત-
વાળાઓએ પૂર્વ અને દક્ષિણ ભાગમા એક બારી જનનુ ધાસ જીવુ
જેયુ વરસાદ ઓઠો પડે તોએ આ ધાસ જીવેજ અને જમીન ફળુપ
ન હોય તોએ તે ધાસના કામમા આવે વસાહતવાળાઓના ધ્યાનમા
આ વાત આની તેઓએ યુરોપમાથી સારી જાતનુ ધાસ આણીને
ત્યા ઉગાડયુ અને રોનમાથી ધણા જનનાગી મેરીનો ન મની એક
ઘેટાની જાત અહીયા આણીને તો જીઠેર મોં આ પ્રમાણે પરિસ્થિતિ
જોધને તેઓએ પોતાનો ધધા નક્કી મોં ઓ તેમા તે પૈસાલગ ઓ
સુખી થયા

ભરનાડના રાજાઓ

આપણે ત્યા ભરના પાને બહુ બહુ તો ૧૦૦-૨૦૦ ધેગ હાય
પણ ઓસ્ટ્રેલિયામા કેટલાયે થીમત ભરનાડો પામે લાખ-લાખ ઘેટા

હોય છે. આ ભરવાડોને ‘ભરવાડના રાજાઓ’ કહે છે. ઓસ્ટ્રેલિયન ભરવાડો એટલે લંગોટી વાળાને અને ખભે કામજો નાખીને ધેટાંની પાછળ ફરનાર અનાડી લોકો હશે એમ કાંઈ ન માને. આ લોકો સારા જાણેલા હોય છે ને બહુ સારા કપડા પહેરે છે, આલીશાન મકાનોમા રહે છે ને મોટરગાડીઓમા ફરે છે. પણ આપણે આવા એક ભરવાડને ઘેર બપોળે એટલે આ લોકોની રહેણીકરણની માહિતી આપણને મળશે.

ચાલો, આપણે આગગાડીમા બેસીને જઈએ. આપણે ત્યાંની માફક અહીં પણ બહુ ધામ યાચ છે, તો પણ તરસ લાગે તો ફિગર કરવા જેવું નથી. કારણ આગગાડીના ડગળામાં બહારથી પાણીથી ભરેલી કેનવાસની થેલીઓ ટાંગાવેલી હોય છે. તેની પાસે પીવાના પ્યાલા પણ હોય છે. કેટલી સરસ સગવડ ? આપણા દાકિયાવાડની રેવેગાડીમા એવી સગવડ કરવામા આવે તો કેટલું સરસ થાય ? બારીમાંથી જુઓ, કેવા વચ્ચે વચ્ચે ધડિના ખેતરો નજરે પડે છે ! ધડિને માટે વરસાદ ઓછો હોય તો ચાલે. આપણે તમાના ખેડૂતો દસ દિવસ કરતા ઓછો વરસાદ હોય તો પણ ધડિનો સાગ પાક કરી શકે છે. બારીમાંથી દેખાતું એક લંગેશનું દૃશ્ય તે ધેટાનું. નજર પડ્યાંએ એટલે દૂર કિલિજ મુંધી જ્યાં જુઓ ત્યાં પેટાંજ ધેટાં ! આ ધેટાનોજ દેશ તેથી તેમાં નવાઈ શી ? ચાલો, આપણું રોલન પેટા જુઓ. આપણા ભરવાડ મિત્ર આપણને લેવા ‘ધેટફોર્મ’ ઉપર બેસા છે. આપણને લઈ જવા સારું તેઓ પોતાની મોટર લઈ આવ્યા છે. બેમો મોટરમા.

ઓસ્ટ્રેલિયન ‘ભરવાડ’ની મુલાકાતે

આ જુઓ, આપણે આપણા મિત્રને ત્યાં આવી પહોંચ્યા. શું કહેા છે ? આ તો એક નાનકડું ગામ જ છે એમ ? હા હાઈ, સાચેજ એમ છે. આ ગામમાં કંઈ આવજીવન નિયત નહીં છે. વચ્ચે એક મોટો

પણુ આ યો છે રેડીઓમાથી તેઓ સીડની, મેલમોન[†] વગેરે મેડોઝ
માર્ષન દૂર આવેના શહેરમા ચાનતા ગાયન અને ભાવણુ ઘેર બેઠા
સાલગી શકે છે

ઘેગંઓના શત્રુઓ

બધાજ ભરવાડોની પામે હજારો વેગ હોય છે એમ નથી ધણીની
પામે થોડાજ ઘેગં હોય છે આજે એક લાખ વેગનો જે માનિક થઈ
બેઠો હોય તે અથવા તેનો બાપ શરૂઆતમા બિનકુલ સાધાગણુ પણ
હોય તેની પામે ૨૦૦-૩૦૦ ઘેગ, ૮-૧૦ પોડા અને માન બેત્રણ
રખેનાજો એટલુજ હોય ધણાખરા ભરવાડના ગમ્મનો અસનનો
ધતિહાસ એવોજ છે તે નિર્ગમ પ્રદેશની વસાહત કરવાનુ સગમરના
મનમા હતું તેથી સરકારે નામની ડિમત લઈને સમુદ્ર પામેની જમીન
શરૂઆતમા વસાહતનાગોઓ આપી દીધી ઘેગંઓ જેમ જેમ
વધતા ગયા તેમ તેમ તેમના વાડાઓ પણ મોટા થતા ગયા અને
ભરવાડો ધીમે ધીમે અને ખીતા ખીતા સમુદ્રથી દૂર દૂર ફેનારા
માંડ્યા

ખીતા ખીતા કહેવાનું કાગણુ આગળ આયુ છે આ મોટા
પ્રદેશમા વરસા પડે છે અને જમીન પણ સાગી છે પણ દુકાળ દનારે
પડે તેનો ભરોમો નથી દુકાળ પડે તો ઘેગંઓને ખાનાને ધાસ અને
પીનાને પાણી મળતુ નથી અને તે જોતજોતામા મગી જાય છે
૧૫-૨૦ વરસ પહેલા પાચ વરસ સુધી દુકાળ પડ્યો હતો આ વખતે
ઑસ્ટ્રેલિયામા ૬૦ કરોડ ઘેટા લૂખનરસથી વ્યાકુળ થઈને મરણુ
પામ્યા હતા પોતાની નજર આગળ ઘેટા મરતા જોઈને કેટલાક
ભરવાડોને દુખથી માડા થવાનો વખત આવ્યો હતો ઑસ્ટ્રેલિયામા
વસતિ કેમ વધતી નથી તે આ ઉપરથી જણાય છે

દુકાળ જેવાજ ઘેટાઓના ખીજ શત્રુ તે સસના કાગાડુ, એમ

વગેરે પ્રાણી. આ પ્રાણીઓ ખીડમાનું ઘાસ ખાઈ જાય છે અને પછી થેટાઓને ભૂખે મરવાનો વખત આવે છે. કાંગારૂ એ ઑસ્ટ્રેલિયામાં મળી આવતું એક વિચિત્ર પ્રાણી છે. તેની માદાના પેટની બહાર એક ફાયગી હોય છે. બચ્ચા મોટા થતાં સુધી તે તેમને આ ફાયગીમાં સંતાડે છે. એમ એ શાહસૂગ જેવું પણ નાના આકારનું પ્રાણી છે. ઑસ્ટ્રેલિયન લગ્વાડો આ પ્રાણીઓનો શિકાર કરીને તેમને મારી નાખે છે.

કાંગારૂ

દુકાળથી થેટા મરી ન જાય એટલા માટે આ દુરના પ્રદેશમાં ટૂંક ટૂંક યંત્રોથી જમીનમાં હળરો ફટ બિંડા ખાડા ખોદે છે અને પ'પથી પાણી ઉપર લઇ આવે છે એવા કૂવાઓને 'આર્ટીઝિયન' કૂવા કહે છે. આ કૂવાને લઈને હવે પાણીની સારી સગવડ થતી જાય છે.

તે જ પ્રમાણે નદીઓને બંધ બાંધીને અને તેમનું પાણી અટકાવીને તે બારેમાસ ટકાવવું અને તેની નીક કાઢીને તે ખેતીને માટે અને થેટાને માટે દૂર સુધી લઇ જતી એના પ્રયત્નો દ્વારા ઑસ્ટ્રેલિયન સરકાર કરી રહી છે. આ પ્રયત્નમાં તેમને સારો જશ મળે તો ઑસ્ટ્રેલિયાનું સ્વરૂપ બદલાઈ જશે ત્યાંની ધણીખરી જમીન ખેડારો અને લોકસંખ્યા પણ વધી જશે.

મેરીના શ્રેષ્ઠ ઊનવાળું ઘેડું

ઑસ્ટ્રેલિયન લોકોએ એનમાંથી મેરીના નામની થેટાની જાત

બંગ્લો છે તેમાં તે પોને રહે છે. કેટલું મજબૂત ઘર છે એ! બંગ્લાની આસપાસ જે દેખાય છે તે કચેરી, કાઠાર, હુદારકામ, મુનારકામ વગેરે ધણાં કામેને માટે મંજૂર છે. બાકીનાં ઘરોમાં આપણા મિત્રના નોકરો રહે છે. આપણા મિત્રના બંગ્લાની પાછળ ક્રીકેટ, ગોલ્ફ અને ક્રીકેટ રમવાનાં મેદાનો છે. ઓસ્ટ્રેલિયન લોકો રમતગમતના બહુ શોખીન હોય છે. દરેક ઓસ્ટ્રેલિયન સ્ત્રીપુરુષ અડવાડિયામાંથી કેટલોક વખત રમવામાં ગાળે છે. તેમના દરેક શહેરમાં ક્રીકેટનાં ધણાં મેદાનો અને બીજી મનોરંજક રમતો માટે કેટલાયે ઉપવનો હોય છે. આપણે ભરવાડ મિત્રે શહેરથી સેંકડો માઈલ દૂર બીડમાં રહે છે. તે અને તેના નોકરચાકરો રમવાને માટે એટલા દૂર શી રીતે જઈ શકે? તેમને રમવાને માટે ઘરમાં જ સગવડ કરવી જોઈએ.

પેલા જુઓ, ઘરની ઉપર લોટાના હોળ ફેલા છે તે! તે પાણી બેગું કરવાને માટે બનાવ્યા છે. અડીયાં વરસાદ ઓછો પડે છે ત્યારે વરસાદનું પાણી ફેંકટ જવા ન દેતાં તેને સંધરી રાખવાને માટે આ ઉપાય છે. આપણે ત્યાં ગુજરાતમાં કેટલેક ઠેકાણે અગાસીમાંનું વરસાદનું પાણી નીચે સંધરી રાખવાને માટે ઘરની જમીનની હેઠળ એવા ચૂનાના બનાવેલા હોળ હોય છે તેને ટાંકાં કહે છે.

મોડેસ્વાર ભરવાડો

આપણા ભરવાડ મિત્રની માલિકીનું ૫૦-૬૦ માઈલ મોટું બીડ છે. તેની આસપાસ તારની વાડ કરી છે. વાડની અંદર બધે ઘેટાં છે. એ જ તેમનો વાડો. બીડમાંનું ઘાસ ખાય, હેરડેર ચૂકેલું પાણી પીએ અને બીડમાં જ જિંદી જાય એવો તેમનો જીવનકામ હોય છે. ઘેટાં સાચવનાર નોકરો ઘોડા ઉપર બેસીને ફરે છે. એટલા મોટા બીડમાં આટલાં બધાં ઘેટાં રાખવાને માટે પગે ચાલીને જવું કેમ પરવડે?

કેટલાક ભરવાડનાં બીડા એટલાં બધાં મોટાં હોય છે કે તેની આમવામ થોડા ઉપર બેગીને ફરવાને માટે કેટલાયે દિવસો નોંધાયે. બીડાં મોટાં હોવાથી ઓસ્ટ્રેલિયન લોકોને થોડા વગર ચાલતું જ નથી. તેઓ થોડાની પેદાશ બહુ સારી રીતે કરે છે. વેપર નામના એક જાતના ઓસ્ટ્રેલિયન થોડા મજબૂત અને દેખાવડા હોય છે. ૧૯૧૯ માં આ દેશમાં ૨૫ લાખ થોડા હતા. માછીમાગના છોકરાઓ જેમ સમુદ્રમાં નાનપણથી હોડી લઈને નિઃશંક રીતે જાય છે તેમ ઓસ્ટ્રેલિયન છોકરાઓ થોડા ઉપર જીન વગેરે ન મૂકના બેવાશક ખુદી પીક ઉપર બેમે છે અને લગામ વગર તેમને ગમે ત્યાં લઈ જાય છે થોડાઓને તમેચો નોંધતો નથી; તેઓ છૂટથી બીડમાં દરેકે છે અને ચરે છે.

ધેટા ગાખનાર લોકો ભારે ચપ્પા અને હોસિયાર હોના નોંધાયે. તેમને ઘણા કામો કરતા આવડતુ નોંધાયે. તેમને થોડા ઉપર બેમના સારી પેડે આનડતુ નોંધાયે. દુબારો ધેટા ઝડપથી ગણતાં આવડતુ નોંધાયે. બધા ધેટા એક ઠેકાણે બેગા કરતા આનડતુ નોંધાયે. ધેટાઓને કંઈ દઈ થયુ હોય તો તે જાણીને તેના ઉપર ધનાજ કરતાં આવડતુ નોંધાયે. ધેટાને નનગનતા તેમને આનડતુ નોંધાયે અને જીન કિતાગતા તથા કાપતા પણ આવડતુ નોંધાયે.

૨૦-૨૫ માહલ તો ઓસ્ટ્રેલિયન ભરવાડના નિસાતમાં હોતા નથી. તેમના છોડાઓ ક્રિકેટ રમવાને સાડ સડેજે દસેક માઈન જાય છે અને પાઠા આવે છે. છોડાઓ પણ પોતાની બેનપણીને ત્યાં મળવા માટે મહેજે વીસ માઈન જાય છે પણ આ તો બહુ થોડા ઉપરજ. હાલમાં તો મોટરો પણ વાપરે છે એક ભરવાડના ઘરથી ૫૦-૬૦ માઈન દૂર ગહેતા બીજા ભરવાડના ઘર સુધી હવે તો ટેલિફોનની સડ થઈ છે અને પોતાના દર ગહેતા મિત્રની સાથે માથુસ ઘેર બેઠા પોતાની ઓગડીમાં જામગના લાવ અને બીજી નજીની બાબતોની ચર્ચા કરી શકે છે આ ઉપરાંત તેમના ઘરમાં તાર વગરનો રેડીઓ

આણીને તેનો જિહ્વર કયો એમ આગળ કહ્યું જ છે. આ ઘેટાં ઉપર પુષ્કળ જિન હોય છે. કેટલાંક ઘેટાં ઉપર તો ૨૦ શેર સુધી જિન હોય છે અને તે ઘેટાં જિનની ગાંસડી જેવાજ દેખાય છે. જિનના ભારથી તેઓના શરીર ઉપર કરચલીઓ પડે છે. તેમના માથા ઉપરનું જિન એટલું ઘાટું હોય છે કે તેમના કાનની ટોચોજ ફક્ત બહાર દેખાય છે અને આંખની જગ્યાએ બે જડાં કાણાં દેખાય છે, આપણે તેમના જિનમાં હાથ ધાલીએ તો કાંડાં સુધી અંદર પેસી જાય તો થે હાથને શરીર લાગતું નથી. આવા એકેક ઘેટાંની કિંમત ૬-૭ હજાર રૂપિયા આવે છે. બધાંજ ઘેટાં ઉપર આટલું જિન હોતું નથી, તો પણ ૮-૧૦ શેર જિન તો નીકળે જ. ઓસ્ટ્રેલિયનોની મુખ્ય આવક જિનની જ હોય છે તેથી ઘેટાં ઉપર જિન જેટલું વધારે તેટલી ધણીની આવક વધારે. એમ હોવાથી ઘેટાંની સરસ પેદાશ કરવા તરફ ઓસ્ટ્રેલીયન સરકાર બહુ ધ્યાન આપે છે. દર વરસે સીડની નામના શહેરમાં ઘેટાંઓનું પ્રદર્શન ભરાય છે અને તેમાં સારાં ઘેટાં માટે પ્રમાણપત્ર અને બક્ષીસ આપવામાં આવે છે. આ પ્રદર્શનને સારૂ આખા ઓસ્ટ્રેલિયામાંથી ભરવાડો પોતાના મુનઠા ઘેટાંને લઈ જાય છે. પ્રદર્શનમાં પ્રશંસાપાત્ર મેળવવું એ ધણું મોટું માન મનાય છે અને તેને માટે ભરવાડો હંમેશા પ્રયત્ન કરે છે.

ઘેટાંની 'હજમત'

ઘેટાંના ડીંગ ઉપરનું જિન ઉતારવાનો દિવસ તે ભરવાડોનો મોટો મહત્વનો દિવસ કહેવાય. તે દિવસે બધા વહેલી સવારે જાગે છે. કામની શરૂઆત ૭ વાગે થાય છે. પણ તે પહેલાં એન્જિનવાળાઓ એન્જિન સાફ કરવામાં અને તેમાં તેલ પૂરવામાં પડેવાઈ ગયેલા હોય છે. મેનેજર આમતેમ દોડધામ કરીને બધું વ્યવસ્થિત છે કે નહિ તે જુએ છે. રખેવાળ ઊકરાઓ પોતાને સોંપેલાં ઘેટાંઓ લઈ આવવાની

તૈયારી કરે છે અને તેમના હાથ નીચેના નોકરો જે કામ દેવામાં આવે તે કરવાને માટે તૈયાર હોય છે

આજ પશુ વરાળ કે વીજળીની મદદથી ચાલતા સચાઈ યેગાનુ બિન ઉતારે છે આ મચાઓ દાતના પૈદો જે પ્રકારના યનથી દાત સાફ કરે છે તે પ્રકારના હોય છે દરેક સચાની પામે એક એક જથ્થુ બિનો રહે છે. હાથમાં નહુ ધેડુ આવે કે તરત જ તે સચો ચાનુ કરે છે કાતરથી અપાટામધ બધુ બિન ઉતગવામાં આવે છે તરત જ તે માથુસ તે ઘેટાને બીજાને ઉપગ મોપી દર્ધ નહુ ધેડુ લે છે અને ચોતાનુ ડામ શરૂ કરે છે વખતે જુનથી વેગને જખમ થાય તો તેને માટે Tarboosh એને કામરવાળા છોડગઓ કામગીરીને તેનાગ ગટે છે તેઓ જખમ ઉપગ કામરનો લેપ કહે છે આ પ્રમાણે અધાક થાય ત્યાં સુધી કામ ચાલે છે વચ્ચે માત્ર બે વખત જમવાને માગ અને એક બે વખત બીડી પીવાને સાર ગળ મળે છે

ઘેટા ઉપરથી ઉતારેનુ બિન બેથુ કગાને સાર જુદા જ માથુઓ હોય છે તેઓ તે બિન બેથુ રીતે રેગન ઉપર ફેકા દે છે ત્યાં બીજા લોકો બિલા હોય છે તેઓ બિનની મડી વાળીને પસદગી કગનાર માથુસોના હાથમાં આવે છે તે માથુસો સારા પરિક્ષક હોય છે તે અપાટામધ બિનની જુદી જુદી જાતોની પસદગી મરી અનગ મૂકે છે ખમ ઉપરનુ અને પૂઠડી ઉપરનુ બિન જુદા પ્રકારનુ હોય છે પેટ ઉપરનુ જુદી જાતનુ હોય છે વળી કેટલાક યેગાનુ બિન હનકા દરજ્જાનુ હોય છે, જ્યાં કેટલાકનુ બિન દરજ્જાનુ હોય છે બિનની પસદગી થયા પછી તે દાખીને તેની જુદી જુદી ગાસડીઓ ખામે છે અને તેના ઉપર ઘેટાની જાત બિનનો દરજ્જો ગામડીનુ વજન અને રખારી વાગાનુ નામ આદિની વિગતો લખે છે પછી ગાસડીઓ પામેના બદર તરફ રવાના થાય છે આ પ્રમાણે કેટલાક અકાકાકામાં પચામ કામરથી બે લાખ સુધીના ઘેટાનુ બિન ઉતારનામાં આવે છે

બદર ઉપર બિનની ગામડી સંઘનાને માટે મોળી મંજૂર વખાણે હોય છે. દરેક વખારમા હજારો ગામડીઓ હોય છે. દરેક ગામડીનું વજન આનરે ૨૦૦ જેટલું હોય છે. આ વખાણમા માવનો મોદો થાય છે. વેપારીઓ વખારોમા આવે છે અને ગાસડીને ભોકીને બિનની કુમાર જુએ છે અને પત્રી ભાન નહોતો કરે છે. આજ વેપારીઓ પત્રી આ માન પરદેશ મોકલે છે ઓરોવિયાનો ધણોખરો વેપાર ઇંગ્લેન્ડની સાથે થાય છે.

માંસ અને માખણ

ઓરોવિયા બીડાનો દેશ હોવાથી ઘેટાની પેટે ત્યાં ગાયો પણ પુષ્ટિ છે ૧૯૧૯ની સાનમા ત્યાં કુલ એક કરોડ નીસ લાખ ટોરો હતા ઘેગ અને ટોરોનુ માસ મોટા પ્રમાણમા ઓરોવિયામાંથી બહાર જાય છે ઇંગ્લેન્ડમા જે માસ દરરોજ ખવાય છે તેમાનું ઘણું ઓરોવિયા પુર પાડે છે આ માસ બરફમા રાખવામા આવે છે તેથી ઘણા દિવસ સુધી તે બગડી જતુ નથી માસ લઈ જવાને માટે માસ જુદી જાતની આગમોટો તૈયાર કરેલી હોય છે તેમા માસ, માખણ વગેરે પદાર્થો બગડી ન જાય એટલા માટે રાખવામા આવે છે ઓરોવિયાનો માખણનો વેપાર પણ બહોળા પ્રમાણમા ચાલે છે. એકના ન્યુ સાઉથ વેસમા ૧૯૦૭ મા ૨૦૬૧૪૫ ફક્લી ગાયો હતી દૂધદહીનો વેપાર સહકારી પદ્ધતિ ઉપર ચલાવવાનો ઉપક્રમ ઓરોવિયામા થયો છે. બારન બે નામની જગ્યામા માખણનુ સહકારી કારખાનુ છે ડટેવાય છે કે આટલુ મોટુ કારખાનુ દુનિયામા બીજે કયાય નથી દરરોજ સનારે દૂધ ઉપરની સ્વાઈના આશરે ૫૦૦ ડબ્બા ખેડતો આ કારખાનામા લઈ આવે છે અને અંકવાડિયામા તેનું ૬૦ ટન માખણ તૈયાર થ ને પરદેશ જાય છે દર મહિને ખેડતોને વકરાના પૈસા મળે છે સાધારણ રીતે ખેડતોમા એક મહિને

૩૮ હજાર પાઉન્ડ વહેંચાય છે. આ ઉપરથી કારખાનાના પ્રયત્ન ઉલ્લેખની કદરના થઈ શકે.

સુવર્ણભૂમિ ઓસ્ટ્રેલિયા

ઓસ્ટ્રેલિયામાંથી મેનાનો ધૂમાડો નીકળે છે એમ કહેવામાં વધી નથી. કારણ કે તેના પચ્ચે પ્રાંતમાં સોનાની ઘણી ખાણો છે. એકલા કીન્સલેન્ડ પ્રાંતમાં આસરે એ હજાર 'ખાણો' છે. આ પ્રાંતમાં માઉન્ટ મોર્ગન નામનો જે દુર્ગર છે તેમાં મેનું અને લોડું બેમાં થયેલાં મળ્યા આવે છે. માઉન્ટ મોર્ગન દુનિયાની સૈથી મોટી મેનાની ખાણ છે. કીન્સલેન્ડની જમીનમાં ધૂળની જોડે બેગું થએલું એટલું બધું સોનું છે કે વરસાદ પડ્યા પછી ઊકરાઓ ગરરામાં મેનાના કણ બેગા કરનાં કરે છે. તે પછી મેનાનો મુખ્ય પ્રાંત તો વિક્ટોરિયા. આ પ્રાંતમાં ધણીખરી જમીનમાં મેનાની કણો મળ્યા આવે છે. એમ કહેવાય છે કે વિક્ટોરિયા પ્રાંતનો એવો એક પણ જમીનનો ટુકડો નથી કે મેનાને માટે તરમી રહેલા લોકોએ એની માટીને પાચ દસ વખત ચાળી કે ચાળીને તપાસી લીધી ન હોય.

મેનાના ધૂમાડાની શરૂઆત બેવેરેટ નામના ગામમાં થઈ. આ ઠેકાણે પ્રથમ મોટા પ્રમાણમાં મેનું મળ્યા આવ્યું. એ બપોર મળનાં જ સાહસિક લોકો મેનાની આશાથી ઉપરાધિપતિ આ પ્રાંતમાં આવ્યાં. ઓસ્ટ્રેલિયામાં આવે સુધી થોડી ધણી જે વસાહતો થઈ છે તેનું કારણ આ મેનું. મોપચાત્ર ઘેટાં પાળીને અને ઘણા વરસ મહેનત કરીને અને જીવ વેચીને પૈસા કમાયા જેટલી ધીર જ બધાને ક્યાંથી હોય? ઓસ્ટ્રેલિયામાં મેનું મળ્યા આવે છે, આપણું નશીબ સારું હોય તો દગલાખંધ મેનું આપણને મળે અને એક દિવસમાં આપણે કુબેર જની જમીન, એ આશાથી તળવેરા લોકો ઓસ્ટ્રેલિયામાં રહેવા ગયા. આ બધા પહેલા મેલબોર્ન બંદરે જિતરતા ને પછી પગે આવનાં બેવેરેટમાં આવના બેવેરેટની ખાણોને લીધે મલબોર્ન

જોતજોતામાં મોકુ શરૂ થયું કે નોકરોને મોકુ મળી ગયું કેટલાકને
કર્મ ન મળ્યું જેઓ એક દિનમંત્રી તુમેર ચર્ચ મથા તેઓએ વિચાર
કર્યો કે હવે પાછા જવામાં શો માન છે? આપણે અહીં જ રહીએ
આમ કહીને તેઓ કામમંત્રી જ ત્યાં વસ્યા ને ખેતીનાડી કરતા લાગ્યા
થેા પાગરા લા ૥ અમમદનનથી થોડા વરસમાં આ લોકો તુમેર
તો નહિ પણ ધણા તનમ તો થયા જ

સના એ મા માનાનું ઢેકું

ખેરેરેટમાં ખોલતા જોઈ વજાનું નાનાનું એક ઢેકું મળી આવ્યું
આ ઢેકું મળ્યા પછી તો ૧૨ જોર વજનનું એક ખીજી ૭૬ પદ્મ મળી
આવું આ ૭૬નો ઓરદ્રેનિયન લોકોએ વેનમ્મ નગર એટલે કે
'સુઆગત પા' એવું નામ આપ્યું આ પા મેનોનની શરાદ્ધનરમાં
દોઢ લાખ રૂપિયામાં વેચાઈ ખેરેરેટની ખાણમાં મળી આગલીમાં
લઈ તેના ઉપર પાણી રેડે છે આમ પા ૧૧ રેડનાથી મળી ઓગળીને
આગલીમાંથી નીચે મળી પડે છે અને માનુ રેડે છે મેનાને ગાળીને
તેની પાટો બનાવે છે ખીજી ૫૬ કેટલીક ખાણોના ખા મા શોડું
દોર છે આ ખામાં ઉપર જોઈથી નદાર કરીને તેનો ચૂરો રે છે
પછી એ ચૂરો પાદાના વહેતા પ્રવાહમાં નાખે છે મેનું પારામાં
લગી જન છે આ ખીજી ૬ થો જાડાર પડે છે પછી પા ૧ અને
મેનાના મિશ્રણે ખૂંટવાવે છે જેથી પારાની વરાળ થઈ જાડાર
આવે છે અને વાસણમાં માન માનુ બાળી ગ્રહે છે આ માનાની પછી
નાની પાટો અથવા નગીઓ બનાવે છે

ખેરેરેટની ખાણ ખોદી ખોદીને અર્ધા માઇન ઊંડી લઈ જવામાં
આવી છે આટની ઊંડી જમીનની અદર એમેર રસ્તાની જળ તૈયાર
કરી છે ને તેમાં થોડાની દ્રામગાડીઓ અમતેમ ફરતી હોય છે
ખાણમાં રાતદિવસ વીજળીના દોરા અને પાખા ચાનતા હોય છે

ખેરેરેટ ખાણ મા ૧૧ પામે ખનિજસાસ્ત્રની એક કોનેજ આવેલી
આ કોનેજના તાખામાં એક સ્વતંત્ર ખાણ છે ગિફ્ટોની દખરખ

દેશ વિદ્યાર્થીઓ આ ખાણમાં કામ કરે છે. વિદ્યાર્થી મુરંગ દેડીને ખડક ઉડાવે છે. જે યંત્રથી ખડક ખાણમાંથી ઉપર ખેંચાય છે તે યંત્ર પણ તેઓજ ચલાવે છે. ખાણમાંના ખડકોનો ચૂરો કરવાનું, સોનું બહુ કરવાનું અને તેની પાટ કરવાનું વગેરે કામ આ કારખાનામાં વિદ્યાર્થીઓ જ કરે છે.

સોનાની ખાણમાં

પશ્ચિમ ઓસ્ટ્રેલિયા એક ઉજ્જડ અને ગરમ રણ છે. આ પ્રદેશમાં મેંકોઝા માછલ ચાલીએ તો પણ ખડક અને ટેલી વગર બીજું કશું દેખાતું નથી. આ ખડકમાં સોનાનું મિશ્રણ છે અને રેતીમાં સોનાના કણ છે. સાહસિક લોકોએ આ રણમાં સમુદ્રકિનારાથી અને પાણીથી મેંકોઝા માછલ દૂર મોનાની ખાણ ખોદવાનું કામ ચલાવ્યું છે. આ રણમાં કામ કરનાર લોકોને માટે ખોરાક તથા પાણી જાંટ મારફત મેંકોઝા માછલ દ્વારા રોજ લાવવામાં આવે છે. હાલમાં સમુદ્રકિનારાથી પાણીના નળ છેક આ મોનાની ખાણ મુઘી લાવવામાં આવ્યા છે.

પશ્ચિમ ઓસ્ટ્રેલિયાની ખાણમાં છેક હાલના જમાનાના મુઘરેલા યંત્રસાધનોથી કામ ચાલે છે. ખાણને મોટે ઉપર લાવેલા ખડક લઈ જવાને સાફ આમતી ટ્રામગાડીઓ જમીન ઉપર ચાલતી નથી. તે ઉપર લગાડેલા તાર ઉપરથી ખડક લઈને કારખાના તરફ જાય છે. તે જ પ્રમાણે ત્યાં માવ લઈ જવા લાવવા માટે એક મજાનું યંત્ર છે. લોકો તેને ગમ્મતમાં 'જિન્ટુ શિયાળ' કહે છે. આ 'જિન્ટુ શિયાળ' એટલે તાર સાથે ટ્રીગરથી એક ડોલ. એ ડોલ ખાણના મો પાંચ આવેલા ખડક યંત્રની શક્તિથી અદર લઈ લે છે અને પછી તાર ઉપરથી આશરે પા માઈલ છેટે આવેલા કારખાનામાં લઈ જાય છે અને ત્યાં યંત્રના બળથી જ તે ખડક નીચે નાખીને ફરી તાર ઉપરથી ખાણ તરફ જાય છે. ખાણને તળિયે બંધે દેશને પીઠપાટના દેશનો

ઝગઝગાટ હોત છે આ પ્રકારમાં મોનાથી મિશ્રીત એના ખડકોનો રંગ બહુ સુગંધેખાય છે ખાણમાં હવાના દવાણુથી મોટા મોટા ખડક ફાડવામાં આવે છે અને ચત્રથી તે ઉપર આવે છે કારખાનામાં રસાયણો મિશ્રણની પ્રયત્ન કરાઈઓ હોય છે પામેજ ખડકોનો ચૂરો કરતર હવે યત્રો મોટું ફાડીને તૈયાર બેડેના હોય છે તેની આગળ પ્રયત્ન કરાઈઓ વાગી મોગી ભરી હોય છે આ ભરીની કિંમત એક લાખ પૌંડ જેટલી મોઘી હોય છે આ ભરીની ઉણત્રા એની હવે કર હોય છે કે એની પામે જઈ શકાય નહિ. પ્રમ મરનાર માણુમે પગથી માથા સુધી એરબે ટોસનો પોશાક પહેરીને તેની પામે જાય છે

રણના બે અનુભવો

હવે મે પ્રવાસીઓના શબ્દોમાં પશ્ચિમ ઓસ્ટ્રેલિયાના ગણુનો કાંઈક ખ્યાલ આપીએ

પહેલો પ્રવાસી પોતાના સાથીઓ સાથે પાણીથી આવે જુનો પડીને લટકતો હતો તે લમે છે લય કર તડકો હતો મારી સાથેના લોકો દુખથી બેમાકળા થયા હતા તેમનું દુખ માગથી જોનાયુ નહિ બોમિયાની સાથે લઈને હું મહામરગનીથી પાણીની શોધ કરવા નીકળ્યો અમે ખૂબ ભગ્નકા પશુ એમેર વેરાન ગરમ પ્રદેશ હતો પાણીનું નામ ન મળે હું એમ ને એમ નિરાશ થઈ પાછો ફર્યો મારી સાથેના લોકોની સ્થિતિ ઘણી ખરાબ થઈ હતી મારી સ્થિતિ પણ એટલીજ ખરાબ હતી ગરુ સુકાઈ ગયુ હતુ અો તરસને લઈ સારી પોંડે જોની શકાતુ ન હતુ સાબળી પણ શમતુ ન હતુ મે મારી સાથેના લોકોને કહ્યુ ભાઈઓ જો પાણી મળે તો જ આપડે હવે જીવવાના એટલે ગમે તે થાય તો પણ પાણીની શોધ કરવ આવે. અમે આમજ આવના મહ્યા બે માઈન ચાનર્તા અમને દો

કલાક લાગ્યો. આખરે અમે એક નાનીલી ભેજવાળી જમીન ઉપર આવી પહોંચ્યા. તરત જ મારો ભોમિયો દોડ્યો દોડ્યો એ ભેજવાળી જમીનમાં પેડો, હુ પાછળથી જમને જોઈ છુ તો એક રેડાણે સહેજ પાતળા કાદવમાં તેણે પોતાનું મોઢું ધાસ્યું હતું. તેણે અધીર કાદવ ખાઈ નાખ્યો હતો. મેં તેના ટાટિયા પકડીને તેને પાછો ખેંચ્યો પછી અમે બધાએ એ ભેજવાળો કાદવ ધણી આનંદથી ખાધો તે અમને કેટલો મીઠો લાગ્યો, તે શી રીતે કહું ?

ખીન્ને પ્રનાસી જણાવે છે, “સવારથી પૂર્વ તરફથી લ વાતી હતી આ લ એટલી ભયંકર ગરમ હતી કે હું એક બટવાની પાળા સંતાઈ ગયો. એ બાટનું બગીને ખાખ કેમ ન મળ્યું તે કાણ જાણે ? બપોરે પેગિમાંથી મેં થર્મેમીટર કાઢ્યું. પારો ૧૨૫ ડીગ્રી સુધી ચઢ્યો હતો. એક કલાક પછી ફરી જોઈ તો પારો હેન્ટની ડીગ્રી સુધી એટલે ૧૨૭ ડીગ્રી સુધી ચઢીને નજી તોડીને બહાર આ રો ! એ ઉપરથી ગરમી કેટલી ભયંકર હશે અને પરન પણ કેટલો ભયંકર હશે તેની કલ્પના કરી શકાય ”

ગારાઓને માટે અનામત

ઓસ્ટ્રેલિયા નીન પ્રદેશ છે ત્યાં કામધંધાને માટે ખૂબ કોન છે. કામ ભગપૂર મળે છે અને મજૂરી પણ પૂરતી મળે છે લોકો ખૂબ પેસા કમાવે છે અને છૂટ્ટી ખરચ કરે છે લાગે કીમતની વસ્તુ વેચાતી લેનામાં અને વાપગવામાં તે પાત્રી પાત્રી કગતા નથી તેથી ત્યાંનું જીવન બહુ ખર્ચાળ છે. ઓસ્ટ્રેલિયન લોકો સામાન્ય રીતે અંગ્રેજ લોકોના વશને હેર્ષ રગરૂપમાં તેમના જેવાજ જ દોષ છે ફક્ત ઓસ્ટ્રેલિયાની ઉચ્ચ હવામાં તેઓ ઊછરેના હોઈ તેમનો -૩ ફિક્કો હોય છે કદમાં તેઓ પાતળા અને ઉચ્ચ હોય છે નજીખરો ૭ ફીટ કરતા પણ ઊંચા હોય છે એમ કેમ હશે તે અમજનુ નથી ઓસ્ટ્રેલિ.

યન લોકો ઘણા જિંદગી અને પાનગા હોવાથી જીઝ લોકો તેમને મરદરીમાં મકાઈનાં ફુંકા કહે છે. ઓસ્ટ્રેલિયામાં ચાર પાંચ વાતો પ્રતિકૂળ છે. સૌથી પ્રતિકૂળ વાત તે ત્યાંની ઉષ્ણ હવા. ઓસ્ટ્રેલિયામાંના ગોરા લોકો સમૃદ્ધ પાણે રહેલા હોય છે. જનુજનુ તો દરિયાની પાસેના હુંગરો અને તે પછીનાં મેદાનો સુધી તેઓ આમળ વધ્યા છે. તે પછીના વિશાળ મધ્ય ભાગમાં અને ઉત્તર ભાગમાં જઈને વસાહત કરવાની હિંમત તેમનાથી થતી નથી. ઉષ્ણ હવાવાળા પ્રદેશ તરફ જે ગોરા લોકો જાય છે તેઓ હુંક વખતમાં કાળના મોંમાં સપડાઈ જાય છે. આ મધ્ય ભાગની જમીન ઘણી ફળદ્રુપ છે. વળી ઘણી કૌમની ધાતુની ત્યાં ખાણો છે. પશ્ચિમ ઓસ્ટ્રેલિયામાં સેંટકો માર્શિ ઉપરથી પાણી લઇ આવીને મોટી મોટી ખાણો ખોદવાનું કામ ઓસ્ટ્રેલિયન લોકોએ શરૂ કર્યું છે; પણ તેની પેલી પાર પ્રસરેલા વિશાળ પ્રદેશનું શું ? ગોરા લોકોને બીક લાગે એવા એ પ્રદેશમાં હિંદુસ્તાન, ચીન, જાપાન જેવા ઉષ્ણકટિબંધમાંના દેશમાંના લોકો રહી શકે અને વસાહત કરીને જમીન ખેડી પણ શકે; કંઈ નહિ તો મજુર તરીકે પણ તેઓ ગોરા લોકોને ઘણી મદદ કરી શકે. પરંતુ ઓસ્ટ્રેલિયન લોકો એશિયા-ખંડના કાળા લોકોને પોતાના દેશમાં આવવા દેવાની તદ્દન વિરુદ્ધ છે. ઓસ્ટ્રેલિયા દેશને મો એ મો ટકા ગોરા રાખવાની તેમની મદત્વાકાંક્ષા છે. પછી તે દેશની વસાહત અને ખેડાણ થવામાં વાર લાગે તો યે વાંધો નહિ. તેઓ કહે છે, “ આ કાળા લોકોની સંસ્કૃતિ અમારા કરતાં ઉતરતા દરજ્જાની, નિદાન જુડી નો છે જ. તેઓ અમારા દેશમાં આવીને રહે તો અમારી સંસ્કૃતિને ધોકા પહોંચે. કાળા લોકોને ખાવાપીવાને સાડ અને કપડાંને સાડ જનુ ઓછા પૈસા જોઈએ, તેમની જરૂરિયાનો ઓછી, તેઓ અત્પસંતુષ્ટ અને વળી પાછા મહેનતુઃ એક વખત દેશમાં પેસવા દઈએ નો તે મજૂરીના ભાવો ઘટાડશે અને અમારા લોકો ભૂખે મરશે. ”

ઓસ્ટ્રેલિયાનું ભાવિ

ઓસ્ટ્રેલિયનોની આ નીતિ ગમે તેવી હોય તો પણ મનુષ્ય બળ ઓછું હોના છતાં તેટલાથી જ પોતાની થાય તેટલી પ્રગતિ જ્ઞાના તેઓ મહાભારત પ્રયત્ન કરી રહ્યા છે તેઓએ પૂર્વ અને પશ્ચિમ ઓસ્ટ્રેલિયાને હવે આગગાડીથી જોડ્યા છે નદીઓને પ્રયંત્ર બધા બાધીને પાણીની ન રેા મધ્ય ભાગમાં વધ જવાના પ્રયત્નો શરૂ થયા છે. તેમને હવે કાવસાની અને લોખંડી ખાણો મળી આવવાથી આજ સુધી તેઓ જેમ ઊંચ વગેરે કાચો માન પરદેશ મોકલતા હતા તેવી રીતે હવે પડી જવાના નથી તેઓ મોટા મોટા કારખાના બોવશે, લોખંડા અને પોનાદના વગેરે તૈયાર કરશે, મિથે શરૂ કરીને તેમાં કાપડ તૈયાર કરશે આ બધું તો ચીક, પણ કુદરત અને પોતાના પ્રકૃતિધર્મની સામે તેઓ કેટલા પ્રમાણમાં ટક્કર કરી શકશે તે જોવાનું રહ્યું. મૂળભર લોકોને માટે આ વિશાળ રાષ્ટ્ર અનજ ગખવાની તેમની પ્રતિજ્ઞા કેટલા પ્રમાણમાં પડી શકશે તે જોવું જોઈએ

અધ્યાય

- ૧ 'ઓસ્ટ્રેલિયા' નામ કેવી રીતે પડ્યું ? એ ખડ હ્યારે અને કેવી રીતે ગોઠાયો ? મુળદેવી ત્યાં જવાના માર્ગ ન શા પર બતાવેા.
- ૨ ઓસ્ટ્રેલિયાના 'બરનાડોના રાજ્ય'નું એક રાજ્યિન દોરી એની શીમ તાર્ક અને એના ઝનનનો કષ્ટક ખ્યાન આપો
- ૩ ડિનની પેદાશમાં ઓસ્ટ્રેલિયાનું દુનિયામાં પ્રથમ સ્થાન આવે છે એના બને એટલા કાળો આપો
- ૪ આપો ત્યાં બરનાડો પગપાળે પોતાના વેદા ચગવે છે, પણ ઓસ્ટ્રેલિયન ભગવાને થોડા પર મેમી પેગલી સલામ રાખતી પડે છે એમ શા માટે હશે ?

૫. ઓસ્ટ્રેલિયામાં લાખો ઘેટાંઓ દુકાળના સમયમાં મરી જાય છે એમ તમે વાંચ્યું હશે. પણ ત્યાં દુકાળ પડવાનું ભૌગોલિક કારણ શું હશે ? પાણી મેળવવા અને સંગ્રહ કરવા ત્યાં કેવા પ્રકારના ઉપાયો ચોજવામાં આવ્યા છે ?
૬. કાંગારુ પ્રાણીનું વર્ણન કરો અને એનું ચિત્ર તમારી ચિત્ર-પોથીમાં દોરો. ઓસ્ટ્રેલિયાનાં ખીખર એવાં વિચિત્ર પ્રાણીઓ હોય તો જણાવો અને વર્ણવો.
૭. મેરીનો નામના ઘેટાંની વિશિષ્ટતા વિશે જાણના હો તે લખો.
૮. ઘેટાંનું જીવ કાપવાની ક્રિયાનું વર્ણન કરો. જીવ ઉત્પન્ન કરનારા ખીખર દેશોની યાદી કરો. હિંદુસ્તાનમાં જીવ ક્યાં ક્યાં ઉત્પન્ન થાય છે ?
૯. ઓસ્ટ્રેલિયામાં સોનાની શોધખોળનો ઇતિહાસ ખૂબ રસિક છે. બને તો અન્ય ખુસ્તકોમાંથી એ વિશે વધારે વિગતો મેળવી તમારી શાળાના કે કોઈ ખીખર માસિક માટે આશરે હજારેક શબ્દો એક લેખ લખો.
૧૦. હિંદમાં સોનાની ખાણ ક્યાં છે ? એ વિશે તમે શું જાણો છો ? દુનિયામાં મોનું ઉત્પન્ન કરનાર દેશો કયા કયા ? સોનાની ખાણમાં કેવી રીતે સોનું કાઢવામાં આવે છે અને શુદ્ધ થાય છે તેનું વર્ણન કરો.
૧૧. હિંદુસ્તાન કરતાં ઓસ્ટ્રેલિયા હોટ ગણો મોટો હોવા છતાં ત્યાંની વસતિ હિંદની વસતિનો પચાસમો ભાગ પણ નહિ હોય, એનું શું કારણ ? હિંદીઓને લાયક ત્યાંના કેટલાક ભાગની આબોધવા હોવાં છતાં તેઓ ત્યાં વસવાટ માટે કેમ નથી જઇ શકતા ? ઓસ્ટ્રેલિયાના મંતવ્ય સાથે તમે કેટલે અંશે સંમત થાઓ છો ?
૧૨. રેતીના રણની મુસાફરીની મુશ્કેલીઓનો કંઈક ખ્યાલ આપે એકું એક શબ્દચિત્ર આલેખો.
૧૩. ઓસ્ટ્રેલિયાનો કઈ રમતમાં પ્રખ્યાત છે ? એ રમતમાં એમના એકાદ ચૂનંદા ખેલાડી વિશે જાણના હો તે લખો.

૧૬ : કાલસા અને લોખંડના દેશના બ્રિટિશ લોકો

આપણા દેશ ઉપર બ્રિટિશ લોકોનું રાજ્ય છે. સંસ્કૃતિ, શિક્ષણ, વેપાર વગેરે બાબતોમાં ગયા મેા વરસથી આપણે તેમની સાથે બહુ જ નિકટના સંબંધમાં આવ્યા છીએ. આપણે તેમની ભાષા બોલીએ છીએ, તેમનાં પુસ્તકો વાંચીએ છીએ, તેમનાં જેવાં કપડાં પહેરીએ છીએ. ઉચ્ચ શિક્ષણ લેવાને તેમના દેશમાં જઈએ છીએ. એ પ્રમાણે ગ્રેટબ્રિટન આજે આપણા ગુરુસ્થાને છે. તેથી તેમને વિષે આપણને માહિતી હોય એ હમ્મજા જોગ છે.

વળી અમાર મુખી આપણે જુદા જુદા દેશોનું નિરીક્ષણ કર્યું. ડેન્માર્ક સદાકારી હીનચાલ કરીને પોતાની સ્થિતિ ગી રીતે મુધારી તે જોયું હોયેન્ડે ખતચાલી, નહેરો અને જંધનાં સાધનોથી પોતાની જમીન શી રીતે ફળદ્રુપ કરી અને કારખાના કવાં જમાવ્યા તે પણ જોયું. ગ્રોટ્ટેલિયામાં થેટા પાળવાનો પ્રયત્ન ધધો જોયો. આપણે જોયેલા કેટલાક દેશો ખેતી કરનાર, કેટલાક થેટા પાળનાર અને કેટલાક દહીદૂધનો ધધો કરનાર હતા. હવે ગ્રેટબ્રિટન જેવા આગળ પડના રાષ્ટ્રની લૌગોલિક વિશિષ્ટતા ગી છે એ જોવાનું રહ્યું.

ગ્રેટબ્રિટનની કેટલીક વિશિષ્ટતાઓ

વાસ્તવિક રીતે ગ્રેટબ્રિટન એક નાનકડો ખેટ છે. તેનું કદ આયર્લેન્ડને સાથે લઈએ તો પણ મુળર્ધ ધલાકા કગતા વધારે નથી. તેમાં ખેતીને લાયક જમીન બહુ જ થોડી છે. ધણોખરો ભાગ ડુંગરાળ અને પાક માટે અયોગ્ય છે. સપાટ અને સારી જે જમીન છે તેમાં ટોંગેને ચરવાનાં બીડા જ વધારે છે બીજી રીતે જોના લેલસખ્યા મુળર્ધ ધવાકાથી રક્ત ગણી વધારે છે. એટલે કે ખેતીની આવક થોડી અને ખાનાર માણસો વધારે એવી ઇંગ્લેન્ડની સ્થિતિ છે. એમ કહે છે કે ગ્રેટબ્રિટનમાં બ્રિટિશ લોકોને બહુબદ્ધ તો એટ માસ મુધી પૂડ પડે

એટલું જ, ધાન્ય પાકે છે. આફ્રીના અગિયાર માસ માટે તેમને પરદેશથી આવતાં ધાન્ય ઉપર આધાર રાખવો પડે છે. હોલેન્ડ, ડેન્માર્ક, ન્યુઝીલેન્ડ એ દેશો માખણ, ચીઝ અને છીંડાં મોકલે અને ઓસ્ટ્રેલિયા અને અમેરિકા ધાતુ અને માંસ મોકલે તો જ બ્રિટિશ લોકોને ખાવા મળે. ખાવાની બાબતમાં તેમની આવી પરાધીન સ્થિતિ છે.

એમ હોવા છતાં એટલિટન દુનિયાના બધાંદય અને સમૃદ્ધ રાષ્ટ્રોમાં મુખ્ય છે, તે કેવી રીતે તે જ્ઞેષ્ઠએ.

(૧) અમેરિકા બાદ કરતાં દુનિયાના ટોર્થ પણ દેશ કરતાં પરદેશ સાથેનો વેપાર અને કારખાનાં એટલિટનનાં વધારે છે.

(૨) દુનિયાના ટોર્થ પણ રાષ્ટ્ર કરતાં એટલિટનનું નૌકાસૈન્ય મોટું નથા વધારે બળવાન છે.

(૩) દુનિયાના ટોર્થ પણ દેશ કરતાં એટલિટનની પાંચે વેપારી જહાજો વધારે છે.

(૪) દુનિયાના ટોર્થ પણ રાષ્ટ્ર કરતાં એટલિટનની વસાહતો તેમ જ તાબાનાં મુલક વધારે છે. બ્રિટિશ સામ્રાજ્ય પાંચે ખંડમાં ફેલાયું છે અને તેમાં સરજ ટોર્થ દિવસ આચમતો નથી એ વાત સુપ્રસિદ્ધ જ છે.

આ બે વાતોનો મેળ શી રીતે ખાણ ? પૂરતું અનાજ પેઠા ન કરી શકે એવા લોકોને આટલી બધી સંપત્તિ અને સત્તા શી રીતે મળી ?

એનાં કારણો સોધી કાઢવાં બહુ કઠણ નથી. તે કારણો બ્રિટનની ભાગોલિક પરિસ્થિતિમાં મળી આવશે. ઘરમાં ભરપૂર ખાવા મળતું હોય તો માણસ ઘરમાં જ બેસી રહે; ઘર બહાર જઈને અનાજ મેળવવાની તેને જરૂર લાગતી નથી. તે તૃપ્ત, અસ્પર્શતુષ્ટ અને આગમ્ન અને છે. બહુ ઘરમાં ખાવા પૂરતું ન હોય તો માણસને ઘર બહાર જવું જ પડે, શિક્ષા મારવા પડે, અનાજ મેળવવા ઉદ્યોગધંધો કરવો પડે. એમ કરવામાં તે બહારના લોકો સાથે સંબંધમાં આવે છે, તેને

દુનિયાનો વિધવિધ અનુભવ થાય છે અને કાની જોડે કવી રીતે વર્તવું તે તે જાણે છે.

પરદેશી વ્યાપારથી શરૂઆત

ઘરમાં ધાન્ય ન હોવાથી જદાર પડનાર માણસના જેવી કેટલેક અંગે એટલિટનની મિત્રિ છે. તે એટ હોવાથી બ્રિટિશ લોકો દરિયાની મુસાફરી કરવા ટેવાઈ ગયા છે. વિદ્યાળ મદાગાસ્કરમાં પવન જ્યાં લઈ જાય ત્યાં જનાર નાના નાનાં વહાણોમાં બેઠીને દૂર સુધી મુસાફરી કરનાર લોકોમાં દિંમત, દરદર્શીપણુ, ચીવટ વગેરે ગુણો વધારે પ્રમાણમાં હોય. એટી આશ્ચરિકનો મુખ્ય ધંધો થવો અગત્ય હોવાથી આ દરિયાઈ ગાંઠે પરદેશની સાથે વેપાર કરવામાં વધારે ધ્યાન આપ્યું તો વેમા નવાઈ શી ? વેપાર કરવાને માટે તેમ જ પરદેશથી આવના પદાર્થો લાવવાને માટે વહાણો જોઈએ. વળી વેપારી વહાણોનું રક્ષણ કરવાને માટે નૌકાનૈન્ય પણ જોઈએ. આ ઉપરાંત એટલિટન એટ હોવાથી સમુદ્રમાંથી શત્રુનું અન્ય ક્યારે કંઈ બાજુથી આવે તે કહેવાય નહિ. બધી બાજુએથી દુશ્મનોના મલક તેથી દેશનું સંરક્ષણ કરવાને માટે સખળ નૌકાનૈન્ય જોઈએ. આ બધાં કારણોથી ઈંગ્લંડનો વેપાર તથા નૌકાનૈન્ય વધતુ ગયું. પરદેશની જોડે વેપાર કરતાં કરતા અનાયામે શુદ્ધિના પ્રભાવથી રાજ્ય મળે તો કોણુ ત્યજી દે ? વળી વેપારને માટે મુસાફરી કરવાની ટેવ પડવાથી વધતી જતી લોક-સંખ્યાને માટે અને બીજાં કારણોને લઈને નવા પ્રદેશમાં વસાહતો થાય એ સ્વાભાવિક છે, એ રીતે બ્રિટિશ માત્રાજનનો ઉદય અને વિસ્તાર થતો ગયો.

ઉપરના વાણીનાં એવો અર્થ પ્રાઈન કરે કે ઘરમાં અન્ન ન હોય તો તે એક આખાદીનું સાધન છે. અન્નનો અભાવ માત્ર પ્રેરક કારણુ થઈ શકે. માણસમાં કૃત્તિચરિત્રિ તો જોઈ એ જ અને તે જતાવવા જોટલી અનુકૂળ બાંધોવિદ પરિસ્થિતિ પણ તેને જોઈએ. હિંદુસ્તાનના સંખ્યા-

બધે લોકોને એક દેહ ખાવા મળે છે અને તે પણ ખરાબ હોય છે એટલું જ નહિ પણ પૂરતું હોતું નથી તો પણ તેમ થવાથી તેમનો અશુદ્ધ થશે નથી. માણસમા હિમન હોય તો તેને મુખ્ય મદરનની બાગી માનવી જોઈએ

ઉત્કર્ષનાં કારણો

ગ્રેગ્રિયનના હાનના ઉત્કર્ષના કારણો નીચે પ્રમાણે આપી શકાય:

(૧) અધીન મહાત્મ્ય : આ મેગે સુરોષ અને અમેગીમની વચ્ચે આવેલા છે તે ઉપગત તેઓ સુરોષના ઉત્પાદક દેશોને મળે હુનિયાના બજારમા મોંઝાનાના ન્તા ઉપર આવેલા હોવાથી કુદરતે જાણે કે ગ્રેગ્રિયનને સુરોષના આ તિવાની પદવી આપી છે

(૨) કોલસો અને લોખંડ : આજના ઉદ્યોગધધાના યુગમાં ઝાનમા અને નોખાનુ ધાતુજ મદરન છે હાનના ધણાખગ ધધા આ બે પદાર્થો ઉપર આધાર નામે છે તેથી જે દેશની પાસે આ પદાર્થો લગભગ પ્રમાણમા હોય તે દેશ ઉદ્યોગધધામા આગળ આવનાનોજ. ગ્રેગ્રિયનમા ઝાનમા અને નોખાની ધણી ખાણો છે અને તેમા કોલસા અને લોખંડનો ખજાનો જાતો કે અશુદ્ધ છે આ ખાણના આધારથી જ ગ્રેગ્રિયને પોતાના પ્રયત્ન અને નિવરિધ મળ્યાના ચના ના છે

(૩) આમોહવા : ગ્રેગ્રિયનની હવા ઠંડી છે પણ તે એનિક-મોના પ્રદેશ જેવી વધાઈ પાતી ઠંડી નથી તે માફકસર હોઈ હુન્નર-ઉદ્યોગને ઉત્તેજન આપે એવી છે એ હવાને લઇને નિદિય પોકામા હમેશા ઉત્પાદક હોય છે અને તેમ કગતા તેઓ ચાકી જતા નથી તેનાથી હાલ હિ હુન્નાનની ઉચ્છુ હવામા ધણો નખત મમ કરી શકાતું નથી નિઆનિ નેનાની જરૂર વાગે છે આ પ્રમાણે ઉત્તેજક હવા ગ્રિયનની ઉનિમા મદદગાર થઈ પડી છે

(૪) ઐતિહાસિક સ્વભાવ : હવા ઉત્તેજક હોય અને ખીજાં

સાધનો અનુકૂળ હોય પણ માણસો આજસુ હોય તો બંધ ફાટ છે. સ્વદેશને આગળ લાવવાને માટે જરૂરી ગીવટ, દુર્દર્શિયાણું, દિમત, એકમ, ઉદ્યોગીપણું સ્વાર્થતામની વૃત્તિ — એના અનેક ગુણો, આભોલવા કે ભોગોલિક બામનો ઉપર બધી રીતે આધાર ગણતા નથી. કેવળ ભોગોલિક કારણોને લઈને જ આ ગુણો પેદા થાય છે એમ તો કહી શકાય નહિ. માણસોમાં અસલ ગુણો કઈક તો હોવાજ નેહએ. પંજી તે ખીમવાના કાગળો મળી આવે તો વધારે સાડ. બ્રિટિશ લોકો સ્વભાવથી જ બુદ્ધિશાળી, ચતુર અને ઉદ્યોગી છે એ તેમના ઉદ્યોગો આ એક વિશેષ મહત્ત્વનું કાનૂન છે અમેરિકાને બાદ જતા દુનિયાના દાણ પણ ગટ્ટ કંના એટલિટને યાત્રિક વધારે વરી છે જેમ્સવોટ અને ગ્રીન-સન આ બે નામો દાખના તર્કે બસ છે

(૫) વસાહતો અને તામાનાં મુલક : ઓસ્ટ્રેલિયા, કેનેડા,

રુશિયા આફ્રિકા વગેરે વસાહતો અને હિંદુસ્તાન જેવા તામાનાં મુલકો એટલિટને ધણો જ લાલ થાય છે આ દેશોમાં બ્રિટનને હુકમી અને રાહતથી વેપાર કરવાની તક મળે છે અને આ દેશોમાંનું કે વગેરે કાચો ગાન સસ્તે લાવે તેમને મળે છે તેમ જ આ દેશોમાં વેપારમાં અને ઉદ્યોગધધામાં ફાયદો થાય એવી રીતે મૂકી રાખી શકાય છે. હિંદુસ્તાન જેના ગરીબ દેશને પેલા પણ ધીરી શકાય છે. ખીજાં રાષ્ટ્રોને બ્રિટિશ સામ્રાજ્યની અદગતા આ દેશોને લાભ મળવો અશક્ય છે હાલમાં 'Imperial preference' (ઈમ્પીરીયલ પ્રેફરન્સ) એટલે કે સામ્રાજ્યની અદગતા દેશોએ જકાત અને વેપારની બામનમાં એક ખીજાને પારત્ર દેશો કરના વધારે રાહતો આપવી એના અર્થનું એક નવું તત્ત્વ બ્રિટિશ સામ્રાજ્યમાં દાખલ થયું છે

ઔદ્યોગિક ઇંગ્લેન્ડ—કોલસાનું મહત્ત્વ

ગ્રેટબ્રિટન ગ્રેટમાં ઇંગ્લેન્ડ, સ્કોટલેન્ડ અને વેલ્સ આ ત્રણ દેશનો સમાવેશ થાય છે. તે પશુ સગવડને ખાતર મુખ્ય દેશ જે ઇંગ્લેન્ડ છે તેની જ માહિતી હવે પછી આપવામાં આવી છે.

ઇંગ્લેન્ડ મુખ્યત્વે કરીને ઔદ્યોગિક દેશ છે. તેમાં જે લોકો શહેરમાં રહીને મિત્રો, કારખાનાં ખાણો વગેરેમાં કામધંભો કરીને પેટ ભરે છે અને માત્ર જે લોકો ગામડામાં રહી ખેતી કરે છે તથા ટોરો પાળે છે.

આગળ જણાવ્યા પ્રમાણે ઉદ્યોગધંધામાં અત્યંત આવશ્યક વસ્તુ કોલસા છે. કોલસા હાલની દુનિયામાં સોનું છે એમ કહીએ તો ચાલે. આગગાડીઓ ચલાવવામાં કોલસો જોઈએ, ઈરિયામાં વહાણો હંકારવામાં કોલસો જોઈએ, લોટાનાં ચત્રો તથા બીજી વસ્તુ તૈયાર કરવાનાં કારખાનાં ચલાવવામાં કોલસો જોઈએ; એટલું જ નહિ પણ કોલસાના બદલામાં જે એક બીજી શક્તિનો ઉપયોગ કરવામાં આવે છે તે વીજળી ઉત્પન્ન કરવામાં પણ કેટલીક વખત કોલસો જોઈએ છે. આ સિવાય રાંધવાને માટે, દવાખતીને માટે પણ કોલસો જોઈએ. કોલસાનો બીજો મહત્ત્વનો ઉપયોગ તે ટાંચી બનાવ કરવાનો. ઇંગ્લેન્ડ વગેરે યુરોપના દેશોમાં ભારે ટાંચ હોય છે. શિયાળામાં તે કાંઈ કહેવાની વાત જ નહિ. આવે વખતે સગડીમાં બાળવાને માટે કોલસા ન હોય તો લોકોને કેટલી હેરાનમતિ થાય તેની કલ્પના પણ કરી સકાય નહિ.

કોલસા પહેલાનું ઇંગ્લેન્ડ

૧૮મી સદીના છેલ્લા ભાગ સુધી ઇંગ્લેન્ડમાં કોલસાની ખાણની શોધ થઈ નહોતી. તે વખતનું (કોલસા પહેલાનું) ઇંગ્લેન્ડ જુદી જ ગતનું હતું. ઉત્તર ભાગમાં વસતિ બહુ જ ઓછી હતી. ઉત્તરનો ભાગ હુગરો ને જંગલોથી ભરપૂર હતો તથા ત્યાં બેજવાળી જમીનનું મોટું.

પ્રમાણ હતું. વચ્ચે ખીણોમાં અને નદીઓને કાંઠે નાના નાનાં ગામડામાં લોકો રહેતા હતા પરંતુ તેમની વચ્ચે અરસપરસ સંબંધ ન હો. ઇંગ્લેન્ડમાં ઉત્તર દિશા પેનાઈન નામના હુંગરોની દ્વાર ૧૬૦ માઈલ સુધી ફેલાયેલી છે. તેની પશ્ચિમ તરફનો થોડોક ભાગ હુંગરાળ અને થોડોક બેજવાળો છે. પૂર્વ તરફનો ભાગ ધણીખરો સપાટ હોવાથી અને ત્યાં વરસાદ માફકસર પડે છે હોવાથી ત્યાં લોકો ખેતી કરતા. હુંગરના ઊંચાણ ઉપરના અને પાંચેની ખીણોમાંના લોકો પર્વતના માથા ઉપરનાં ખીડામાં થેટા નાગતા અને તેમનું બિન કાપીને પરદેશ મોકલતા. ઇંગ્લેન્ડનો મધ્ય તથા ખૂણ તરફનો ભાગ સપાટ છે અને જમીન ફળદ્રુપ છે. તેથી લોકો ત્યાં ખેતી કરતા. આ ભાગમાં જ શહેરો હોવાથી ધણીખરી લોકનસલિ અડીયાળ હતી. સમુદ્રકિનારા નજીક લોકો માછલી પકડીને પોતાનો ગુજારો કરતા.

આ વખતે ઇંગ્લેન્ડનો ઉત્તર ભાગ એડ અનાન, લાયકર અને ઉલ્લંડ સુધક હતો. તે તરફ દિશા અને મધ્ય ભાગમાંના લોકો ધણીભાગે જતા ન હતા. ફાર્થ કેરીવાળા અવારનવાર કાપડ, રમકડા વગેરે વસ્તુઓ લઈ ઉત્તર તરફ જતા ત્યારે તેમને જોવાને માત્ર આખું ગામ એકઠું થતું અને આ દક્ષિણના લોકો એકઠી હતા એમ ઉત્તર તરફના યૌરોઓ કહેતા.

ખેતીપ્રધાન દેશ

તે વખતે શહેરો જુદા જુદા હતા. આખા દેશમાં સુધક નાનાં ગામડાંઓ હતા. લોન્ડનમાં એટલી એટલી હતી કે ફળદ્રુપ પ્રદેશ થોડો હોવા છતાં નેટવો ધડિ ચોર્ડસાવરની ખીણમાં અથવા ઈસ્ટ એંગ્લીઆમાં પાકે, તે આખા દેશને પૂરો પડે છે એટલું જ નહિ પણ પરદેશ મોકલવાને માટે પણ વધે છે એટલે ઘેઘેર નાના નાના ધધા કરતા અને પેટ ભરતા. જગતિયાનની ધણીખરી વસ્તુ ધરમા જ તૈયાર થતી. ધરમા વેંછતું કાપડ ધરમા જૈગઓ નવરાસની વખતે વણના પણ તે

બરછટ બનતું. મુઝાવમ અને મુંદર કાપડ મહામહેનને હિંદુસ્તાનમાંથી લાવ્યું પડતું અને તેને માટે ચાકરી કિંમત આપવી પડતી. દેશમાં ટેરડેર મોટા મોટા સરદારો કિશ્વાઓમાં રહેતા અને પોતાની પાસે ફોજ રાખતા. આસપાસના ૭૫-૧૦૦ માઇલના પ્રદેશમાંની જમીન તેમની માલિકીની હતી અને ગણતિયાઓ તે જમીન ગણોને લઈને ખેડતા અને ગુન્નરો કરતા. તેમ જ આજે જ્યાં મોટા શહેરો છે અને હજારો માણસો કારખાનામાં કામ કરે છે ત્યાં પહેલાં વિશાળ અને ભયંકર અરણ્યો હતાં. કેટલાંક જંગલો રાજ તથા સરદારોને શિકાર કરવાને માટે રાખી મુકાતાં. કેટલાંક જંગલોમાં ધાડપાડુઓ ટોળામાં રહે અને આસપાસ ધાડા પાડે.

પરિવર્તન

કોલસા પહેલાંનું ઈંગ્લેન્ડ એવી રીતે ખેતીપ્રધાન, ઘેરઘેર નાના નાના ધંધા કરનાર, મહેનતુ તો પણ જીંઘલુશી હતું. કોલસા વડે ઈંગ્લેન્ડનું સ્વરૂપ જાણે જાદુગરની લાકડી ફરી હોય, તેમ સાવ જલ્દાઈ ગયું. પેનાઇન કુંગરની પૂર્વ-પશ્ચિમ બાજુમાં કોલસાની ખાણો મળી આવી. કોલસો વજનમાં ભારે હોય છે તેથી તે દૂર લઈ જવાનું કામ બહુ મહેનતનું અને ખર્ચાળ હોય છે. ખાણોમાંથી કોલસો આખાડી-વાળા મધ્ય તથા અમેરિકામાં લઈ જવાનું ન જન્યું તેથી ઉત્તર અને વાયવ્ય તરફના કોલસાના મુલકમાં જ મિત્રો તથા કારખાનાં ખોલવાની ફરજ પડી. આથી મિત્રો તથા કારખાનાનો માલ ઝડપથી તૈયાર થાય છે અને તે ઓછી કિંમતમાં વેચી શકાય છે. તેની આગળ હાથસાળ ઉપર વળેલું કાપડ ક્યાં સુધી ટકી શકે? તેથી સ્વાભાવિક રીતે જ ધરગથ્ય ધંધા બેસી ગયા. મિત્રોમાં કામ કરવાને સાર હજારો મજૂરોની જરૂર પડવા માંડી અને તેમને મજૂરી પણ સારી રીતે મળવા લાગી; તેથી શ્રમવાળી ખેતી છોડી દઈને ગામડાના લોકોનો પ્રવાહ વાયવ્ય અને ધ્યાન દિશા તરફ વળી ગયો અને દ્રુત વખતમાં

આ ઉત્તર પ્રદેશમાં કોસમાની ખાણોની આસપાસ પ્રચંડ કારખાનાં ઊભાં થયાં અને તેમાં કામ કરનાર માણસોના ઘરો થયાં. એવી રીતે ખાણોની આસપાસ અપાટનથી શહેરો બંધાવા માંડ્યાં અને કોસમાનો નવો યુગ શરૂ થયો.

કોસમાની ખાણોની આસપાસ ત્રણ મુખ્ય ધંધાનાં કારખાનાં છે. રૂનું ચતર બનાવી કાપડ તૈયાર કરવું, બિનરૂં કાપડ તૈયાર કરવું અને લોહાની ધણી વસ્તુ તૈયાર કરવી. લોકેશાપરની ખાણોની આસપાસ રૂનાં, લોકેશાપરમાં બિનરૂં અને નોર્થઅરવેન્ડમાં તથા મધ્ય ભાગમાં લોખંડનાં કારખાનાં બની ગયાં છે. રૂનાં તથા બિનરૂં કારખાનાંમાં જોઈતાં યંત્રો તૈયાર કરવાનાં કારખાનાં નોર્થઅરવેન્ડમાં અને બર્મિન્ગહામ નામના મધ્ય ભાગમાં આવેલા શહેરની આસપાસ છે.

બિનરૂં ઉદ્યોગ—જૂનો અને નવો

આપણે પહેલાં ઇંગ્લેન્ડનો સાથી જૂનો ધંધો જે બિનરૂં કાપડનો છે તેની માહિતી મેળવીએ. પેનાર્નના પશ્ચિમ ભાગ ઉપર સમુદ્ર તરફથી વાતા બેજવાળા પવનોનું જોર બહુ હોય છે. તેથી તે ભાગમાં ઘણો વરસાદ વરમે છે. તેના પ્રમાણમાં પૂર્વ ભાગમાં ઓછો વરસાદ વરમે છે. શરૂમાં થેટાનું બિનરૂં હોયેન્ડ દેશમાં મોકલના. કારણ તે વખતે દુનિયામાં બિનરૂં કાપડ તૈયાર કરવાનું કામ ખાસ કરીને હોલેન્ડમાં થતું. પછી ક્ય લોકો ઉપર તેમના પોતાના દેશમાં ઘણો લુભમ થવા માંડ્યો, તેથી તેમનાં કેટલાક લોકો નામી જઈને ઇંગ્લેન્ડમાં આવ્યા. તેઓએ અંગ્રેજ લોકોને બિનરૂં કાપડ વણતા શીખવ્યા, હાલ પહેલાંની માફક બિનરૂં કાપડમાંથી પગદેશ જતુ નથી એટલું જ નહિ પણ ઇંગ્લેન્ડમાંનું બિનરૂં ન પડવાથી ઓસ્ટ્રેલિયા, ન્યૂઝીલેન્ડ, દક્ષિણ અમેરિકા તેમ જ દક્ષિણ આફ્રિકા જેવા દેશમાંથી લાવતુ પડે છે. શરૂઆતમાં બિનરૂં કાપડ લોકો હાથે ઘેરઘેર વણના અને તેથી આખા

છંચેન્ડમાં આ ધંધો ચાલતો. પણ પછી વહેતા પાણીની સહાયથી વણવાના યંત્રોનાં ચક્રોને ગતિ આપવાની શોધ થઈ તેથી થોડા શ્રમમાં અને થોડા વખતમાં કાપડ તૈયાર થવા માંડ્યું. પણ જલ્દી વહેતા પાણીના પ્રવાહો આખા દેશમાં ક્યાંથી મળી આવે? તેથી પેનાઈન પર્વતના માથા ઉપરથી ચોક્કસાયરમાં વેગથી વહેતી નદીઓને કઠિજ આ ધંધો ટપી રહ્યો. પછી વરાળથી ચાલતાં યંત્રોની શોધ થઈ. વરાળ તૈયાર કરવાને માટે કાલનો જોઇએ તેની આ જ પરગણામાં શોધ થઈ. એનું પરિણામ એ આવ્યું કે ગમે કાવમો ન હોય એવા પ્રદેશમાની મિત્રો બંધ પડી અને ચોક્કસાયરમાની મિત્રો વધતી ગઈ.

આ પ્રમાણે ચોક્કસાયરને જવા સાધનો અનુકૂળ થયા. પામેના પહાડોમાં ઘેટાંઓને ચરવાને માટે પુષ્કળ ધાત્ર, કુંગરની બાજુમાં કાલસાની મોટી મોટી ખાણો, વળી ધાત્રને માટે તેમજ ગંગવાને માટે જરૂરના એવા પાણીના પ્રવાહો જોઇએ એટલા ત્યાં મળી આવે છે. જિનનું કાપડ તૈયાર કરનાર બંસા શહેરો પેનાઈનની તળેટીએ વસ્યા છે, કારણ ત્યાં ઉપર જળ્યાબ્યા પ્રમાણે બધાં સાધનો અનુકૂળ છે.

ચોક્કસાયરમાં લીડ્ઝ શહેર સૌથી મોટા પાયા ઉપર જિનનું કાપડ તૈયાર કરે છે. અહીંયા જિનના કારખાના ઉપગ્રંત ચામડું કમાવવાનાં કારખાનાં ધણાં છે. ઘેટાંનું ચામડું પામે જ જોઇએ તેટલું મળતું હોવાથી ચામડું પકવવાનો ધંધો લીડ્ઝમાં આવે તે સ્નાણાવિક છે. આ સિવાય યંત્રો તૈયાર કરવાના પણ કારખાના છે.

લીવરપૂલ અને માન્ચેસ્ટર

હવે આપણે ચામડું કાપડ બનાવનાર લેકેસાયર પરગણા તરફ વળીએ. આ પ્રદેશમાં પહેલાં બેજવાળા જમીન અને જંગલો હતાં. આવવા જવાને માટે ગાંતાઓ ન હતા તાતુકામાં ગામો ન

હતાં. લોકવરિત ઘણી જ ઓછી હતી. પણ કેલસાની શોધથી આ બધી ગિથિતિ પથટાઈ ગઈ. ઇંગ્લેન્ડમાં કપાસ બિલકુલ પાકતો નથી તો પણ અત્યારે દુનિયામાં જેટલી બોખીનો છે તેમાંથી મેંકરે ૪૦ ટકા ઇંગ્લેન્ડમાં ચાલે છે એ એક નવાઈ જેવું છે. લેકેશાયરની મિલોમાં તૈયાર થતા કાપડથી દુનિયાના ૫૦ ફેઝ માણુમોનું શરીર ઢંકાય છે એવો અંદાજ છે. લેકેશાયરની મિલોની ભૂખ જરૂરજરૂર છે. હિન્દુસ્તાન, ઇરાન, ચીન—આ દેશોમાંથી રૂની હળમે ગાંસડીઓ લાંબને વહાણો લીવરપૂલ બંદરમાં આવતા જ હોય છે. અમેરિકા જવા-આવવાને સારૂ આ જ બંદર પામે ને સગવડ વારેહું હોવાથી તેમ જ લેકેશાયરને જોઈતા રૂમાંથી ૩ ૬ અમેરિકાથી આવતું હોવાથી લંડનથી બીજે નગરે લીવરપૂલ બંદરને મહત્વ પ્રાપ્ત થયું છે. આજે આ બંદરની ગોદાઓ ૯ માઈલ સુધી પ્રસરી છે અને માત્ર અઢાવવા-કિનારવા માટેના ડકકાની લંબાઈ ૪૦ માઈલ છે. લીવરપૂલથી લેકેશાયરમાંના બેરી, ઓલ્ડહામ, બ્રેકબર્ન, ગ્રેસ્ટન વગેરે કારખાનાનાં શહેરોમાં કુની ગાંસડીઓ તૈયાર થાય છે અને તૈયાર થયેહું કાપડ પરદેશ મોકલવાને સાડ પાછું લીવરપૂલ આવે છે. આ કારખાનાનાં પ્રદેશમાં રહેના લાખો માણુમોને જોઈતું અનાજ લીવરપૂલથી જ આવે છે. લીવરપૂલથી આવેતું ૩ બધાં શહેરોમાં વહેંચવાને માટે અને તે શહેરોમાં તૈયાર થયેતું કાપડ વખાણેમા રાખી પછી લીવરપૂલ રવાના કરવાને સાડ એક મધ્યવર્તી ટુકાણું જોઈતું હતું. આ ખોટ માન્ચેસ્ટરે પૂરી પાડી છે. માન્ચેસ્ટર માત્ર વખાણેતું શહેર નથી. ત્યાં પણ ઘણી મિલો છે અને તે પણ ઝપાટામધ વધતું બન્યું છે. ૧૭૭૪ માં આ શહેરની લોકસંખ્યા માત્ર ૨૭ હજાર હતી ૧૭૮૯ માં માન્ચેસ્ટરમાં ચરાગથી ચાલતી પટેલી મિલ સડ થઈ અને ત્યાર પછીનાં બાર વરસમાં જ તેની લોકસંખ્યા ૮૪ હજાર થઈ. દવે તો ઈસ લાખ ઉપર વસતિ છે. ચેપારનો આ ફટકો બધા મોટા પ્રભાવ િ ૧૮૯૪ સુધી અમેરિકા,

હિન્દુસ્તાન વગેરે દેશોમાંથી આવેલા પ્રચંડ વહાણો લીવરપુત્રમાં પોતાનો માલ ઉતારતાં અને તે માલ પછી માન્ચેસ્ટર તરફ આગગાડીથી રવાના થતો. ૧૮૯૪ માં માન્ચેસ્ટર અને લીવરપુત્રની વચ્ચે કરોડો રૂપિયા ખર્ચીને એક ૩૫ માઈલ લાંબી, ૧૨૦ ફૂટ પહોળી, ૨૬ ફૂટ ઊંડી એની નહેર ખોદવામાં આવી. ત્યારથી મહાસાગરમાંના મોટાં વહાણો માન્ચેસ્ટરમાં આવવા માગ્યાં. આ નહેરની બે બાજુએ હારખંધ મિલો છે.

લેકેશાયરની યોગ્યતા

લેકેશાયરમાં જ આ ડના કાપડનો ધધો કેમ આવે છે તેનું એક કારણ છે. પાણીનો પ્રવાહ તેમ જ કાપડાની ખાણો રૂની મિલોને માટે જોઈએ જ. પણ થોર્કશાયરમાં પણ આ બે વસ્તુઓ છે. તો પછી જનની માફક રૂની મિલો ત્યાં કેમ ન થઈ ! તેનું કારણ હવા. લેકેશાયર પરગણુ સમુદ્રની નજીક હોઈ પશ્ચિમ તરફથી અને અમિટ્રાણુ તરફથી વાતા એમાસુ પવનો તેના ઉપર થઈને જાય છે અને વરસાદ પણ પુષ્કળ પડે છે. તેથી લેકેશાયર પરગણાની હવા બેજવાળી છે. જ્યારું થોર્કશાયર સમુદ્રથી આવે છે અને ત્યાં વરસાદ પણ માફકસર પડે છે તેથી ત્યાંની હવા મુઠ્ઠી છે. સફી હવામાં ઝીણું સૂતર કંતાવું નથી, તે વચ્ચેથી જ વૂટી જાય છે. બેજવાળી હવામાં જોઈએ તેટલું ઝીણું સૂતર કાતી શકાય છે. લેકેશાયરમાં સૂતરની મિલો નીકળવાનું આ એક કારણ છે.

લોખંડના ઉદ્યોગો

લોખંડ ખાણોમાંથી મળે છે. ખાણમાંના ખડકમાં તે બીજાં દ્રવ્યોની સાથે ભળી ગએલું હોય છે. બહાર કાઢ્યા પછી આ લોહમિશ્રિત પથ્થરને કાપસો અને ચૂનાના પથ્થરની સાથે બેજવીને ભટ્ટીમાં નાખે છે અને ખૂબ તપાવે છે. તેથી પથ્થરમાંનું લોહ ઓગળે છે અને તેનો રસ, ભટ્ટીમાંથી નળી વાટે બહાર પડે છે. આ રસનું જ શુદ્ધ લોખંડ

ને અને છે. કાનમાની શોધ થતાં પહેલાં મેંકોડા વગસ પહેલાં અંગ્રેજ લોકો લોખંડનો ઉપયોગ કરતા હતા. તે વખતે ભટ્ટીમાં બાળવાને માટે સાંડા વાપરતા અને તેથીજ જંગમની પામે લોખંડની ભટ્ટીઓ ચલાવાતી. ચોર્કશાયરમાં ગ્રેશીંડ અને તેની આમપાસના મુવદમાં લોખંડની ખાણો છે અને પામેજ જંગમો છે. વળી લોખંડ શુદ્ધ કરવાને માટે બેર્મિંગહામ નવાના પથરા પણ ત્યાં જોઈએ એટલા છે અને જેના ઉપર શસ્ત્રોની ધાર દાઢવામાં આવે છે તે સગલુંના પથરો પણ પામેજ પેનાઈનના કુગરોમાં મળી આવે છે આગળ જતા કાનમાની ખાણો આ ભાગમાંજ મળી આવવાથી અનાયામે સગવડ થઈ, તેથી ચપ્પુ, કાનર, અસ્ત્રગ તથા ખીજાં ઘણા પ્રકારના કીણા હથિયારો ગ્રેશીંડમાં બહુજ આરી પેડે તૈયાર થાય છે. ગ્રેશીંડમાંથી દર વર્ષે લાખો ચપ્પુઓ પડેલા જાય છે.

બર્મિંગહામની કથા

ગ્રેશીંડના દક્ષિણમાં ઇંગ્લેન્ડના મધ્ય ભાગનું મુખ્ય શહેર બર્મિંગહામ છે. તેની પામે લોહાની ખાણો છે, અને નજીકજ પહેલાં ચોર્કશાયરનામનું જંગમ હતું. તેથી લોખંડ કાઢીને તેની વસ્તુઓ તૈયાર કરવાનો ધંધો ત્યાં ૩૦૦-૪૦૦ વર્ષથી ચેકો ચેન્ડેર કરતા. તે વખતે દરેક ઘર એવ નાનું ઘાખાનું જ હતું. ધરમાના બધા માણસો ખીલા, ચૂકો, સાક્રો વગેરે લોહાની વસ્તુઓ તૈયાર કરતા આગળ જતાં કાનમાની શોધ થઈ, કાનમા બર્મિંગહામથી દૂર મળી આવ્યો અને તેથી બર્મિંગહામનો આ ધંધો વાસ્તવિક રીતે એમી જવો જોઈતો હતો, પણ મજાની વાત તો એ છે કે ચેકોને ઘણા વર્ષથી એ કામ કરવાની આદત પડેલી. વળી લોહું પણ પામેજ હતું. મહુ મહુ તો કાનમા આવે હતો. તે પણ આગમાંથી અને નરેરો ચારકતે ચોર્કશાયરની ખાણોમાંથી લાવવા માગ્યા તેથી જીનકુ બર્મિંગહામનો ધંધો જોરથી ચાલવા માંડ્યો. આગળ જતાં કાનમા પણ પામેજ મળી આવ્યો.

આજે તો બર્મિંગહામમાં ખીણાથી માંડીને આગગાડીના એન્જન સુધી બધી વતતલી નાની મોટી લોખંડની વસ્તુઓ તૈયાર થાય છે. અહીંયાં રફ, ખીણા, દોઢરની ટાંકો, ટાંકણીઓ, માંયો વગેરે બને છે. ટાંકણીઓ અને મોળો તો એટલી બધી થાય છે કે ફક્ત એક મહિનામાં તૈયાર થએલી ટાંકણીઓ અને માંયો તમે ગણવા માટે તો આપો જન્મરિષ વહી વાપ. આ શહેરમાં વસાળનાં એન્જનો, મિયાને લગનાં મોટાં મોટાં યંત્રો, તોપો, શસ્ત્રીય સાધનો વગેરે તૈયાર કરવાનાં ધનુાં કારખાનાં છે. નાની આગગાડીઓ, આગમોટો વગેરે હોકરનાં રમકડાં તો અહીંયાં એટલાં બધાં તૈયાર થાય છે કે બર્મિંગહામને “યુરોપની રમકડાંની દુકાન” કહે છે.

પેનાઈન હુગરની ઇશાનમાં નોર્થઅરફેન્ડમા કાયસાની જે સંખ્યાબધ ખાણો આવેલી છે તે ટાઈન નામની નદીની પાસે આવેલી છે. એ નદીના કુખ ઉપર ન્યૂકેસલ નામનું પ્રસિધ્ધ બંદર છે. કાસમે નદી મારફતે તેમજ સમુદ્ર મારફતે લઈ જવામાં જોડું ખરગ થતું હોવાથી ન્યૂકેસલ, બંદરમાંથી દર વરસે લાખો ટન કાસનો પરદેશ રવાના થાય છે. વળી રીડનથી સમુદ્ર મારફતે લોડું લાવતું સહેલું હોવાથી ન્યૂકેસલ બેરો અને ટાઈન નદીના કાંઠેનાં બીજાં શહેરોમાં પોલાદનાં પ્રચંડ વદાણો તથા આગગાડીનાં એન્જનો, આગગાડીના ડબ્બા, પાટા, પૂઝ વગેરેના ભાગો તૈયાર કરવાનાં કારખાનાં શરૂ થયાં છે. એમ કહેવાય છે કે ઈંગ્લેન્ડમા હાલમાં જે વદાણો તૈયાર થાય છે તેમાંથી અરધાં આ ટાઈનના કાંઠેના શહેરોમાં તૈયાર થાય છે.

આગળ ઈંગ્લેન્ડના કાસસા અને લોખંડના ઉદ્યોગનું જે થોડુંક વર્ણન વિગતવાર વર્ણન આપ્યું છે તેનો ઉદ્દેશ એ છે કે જમીનની અંદર આવેલા પદાર્થો શ્રમથી કાઢીને અંગ્રેજોએ તેની મદદથી કુદરત ઉપર કેટલો મોટો જય મેળવ્યો છે તેનું દિગ્દર્શન થાય. પેનાઈનની

પૂર્વ-પશ્ચિમ તરફનો આ યોર્કશાયર લેંકેશાયરનો ભાગ મેંડોસ માઈસ પ્રસરેલું અને ધડધડ અવાજ કરતું એક પ્રચંડ કારખાનું જ છે એમ કહીએ તો ચાલે. નમે જ્યાં જ્યાં જાયો ત્યાં ત્યાં મિલો, લોટાની પ્રચંડ ભંડોળો અને તેમાંથી આકાશમાં ફેલાયેલો કાવસાનો ધૂમાડો દેખાશે. જ્યાં જાયો ત્યાં કાવસાથી રસ્તા કાળા થઈ ગયા છે અને સામેથી આવનાર માણુઓનાં કપડાં કાળા થઈ ગયાં છે એમ દેખાય છે. કાવસો લઈ જતારી માત્રગાડી ઝડપથી જતી દેખાય છે. અહીંની નદીના પાણીનો રંગ પણ એટલો બદલાઈ ગયો છે કે એમાં શાકીનો પ્રવાહ જ વહે છે કે શું એમ લાગે છે. જ્યાં જાયો ત્યાં મિલોના સંખ્યા ને ધડધડ અવાજ સંભળાય. દૂંધમાં કાવસા ગળના રાત્ર્યમાં ચોમેર બીડ, ધૂમાડો, કાળો રંગ, મેલાં કપડાં અને કંઈક અવાજનો રાફડો ફાટેલો જણાય છે.

આર્થિક પરિવર્તન—મજૂરોની સ્થિતિ

કાવસાથી હંમેશાની સમાજઅસહ્યતા તેમ જ આર્થિક પરિસ્થિતિમાં પણ ક્રાંતિ થઈ ગઈ છે. પેટૅલાં લેંડો ઘેરેર ઉદ્યોગ કરના તારિ દરેક માણુસ એક રીતે અત્યંત દુનો. દલે મિલો ચલાવવાને લાખો રૂપિયાની મૂડી જોઈએ છે. તેથી યાગ્ય શ્રીમંતોના હાથમાં મિલો અને કારખાના આપ્યા છે અને તેમની લાખો મજૂરો ઉપર સત્તા જમી. આ પ્રમાણે માલિક અને મજૂર એવા બે જોડ પડ્યા. મિલોમાંના મજૂર, ખાણમાંનાં મજૂર, બંદર ઉપરના મજૂર, ગોદામમાં કામ કરનાર મજૂરો, રેલ્વે કામદારો વગેરેના મધ સ્થાપન થયા અને ચોગ પગાર મેળવવા, કામના ક્ષતિકા ઝોલ કરના વગેરેને માટે હિલચાલ શરૂ થઈ. તેમને સાગ સારા આવેવાનો મત્વા. તેઓએ મજૂરોની તકરારો લોકોની આગળ સારી પેટે નજર કરી તેથી મજૂરોની ધણી માંગણીઓ વખતોવખત માલિકોને સ્વીકારવી પડી. હાલ તેમને ૮ કલાક કામ કરવું પડે છે અને નેશ ભરપૂર મને છે. તેઓ વાલુ-ચાર ઝોરડવાળા મકાનમાં રહે છે. રમને દિવને બેરાંઠોડરાંની સાથે

તેઓ બદારગામ ગય છે. અને મોજશોખમાં ધણો પૈસો ખર્ચે છે. હાલ આ બધા સંધોએ એક સર્વસામાન્ય સંધ સ્થાપો છે અને તેની મારફતે તેઓ સૌને લગતા મદદરવા મુદ્દાઓ ઉપર દીક્ષ્યાય કરે છે. આ સંધની પામે લાખો રૂપિયા છે અને છાપાં, ભાવણો વગેરે ધણું આપનો દ્વારા તેઓ લોકોની આગળ પોતાનો પક્ષ રજૂ કરે છે. આ સંધના હાથમા ઈંગ્લેન્ડની નાડ છે. કાગલુ કે કોઇ પણ કારણસર કાયદાની ખાણોમાના મજૂરો હડતાળ પાડે તો ઈંગ્લેન્ડના મત્તાનાળાઓને નમનુજ પડે. કેમકે પડી નો મિનો બંધ, લોખંડનાં કારખાનાં બંધ, આગગાડી બંધ, ધગમાંના દીનામતી બંધ અને યુવા પણ બંધ. વળી કંઈક રિગેય કાગલુ બન્યુ હોય અને એક સંધના મજૂરો હડતાળ પાડે તો તેમની પ્રત્યે સહાનુભૂતિ બતાવવાને માટે અને માલિકોને પગે પડાવવાને માટે ખીજા સંધના મજૂરો પણ હડતાળ માટે તૈયાર થઈ ગહે છે. એવી સાર્વત્રીક હડતાળ શરૂ થાય તો કેવો અનર્થ થાય તેની કંપના કરી શકાય નહિ. આ પ્રમાણે ગયા ૧૦૦ વરસ દરમિયાન ઈંગ્લેન્ડના મજૂરોએ પદ્ધતિસર દીક્ષ્યાય સંપાદીને ધણી રાહનો મેળવી છે. પાર્લામેન્ટમાં જઈને ત્યાં મજૂરોનો પક્ષ રજૂ કરવાને ૨૫-૩૦ વરસ પહેલાં મજૂર પક્ષ સ્થાપન થયો અને એ પક્ષ તરફથી સૂટાએલા લોકોએ ખંતથી કામ કરીને પોતાના કાર્યતુ સાચાપણું જનનાના મનમાં હસારી, સન ૧૯૨૬ની સાલમા પાર્લામેન્ટની સૂટણીમાં બહુમતિ મેળવી. આ મુગ પુરતકે વખાતુ હતુ તે વખતે બ્રિટિશ સામાન્ય ઉપર મજૂરપક્ષનુ પ્રધાનમંડળ રાજ્ય કરતુ હતુ અને વિદ્યાર્થી દશમાં ચહાના બદલામા જેમને ગરમ પાણી પીતુ પડતુ, તે મિ મેડોનાન્ડ મુખ્ય પ્રધાન હતા.

ઈંગ્લેન્ડની ખેતી

ઈંગ્લેન્ડના પૂર્વ ભાગમાની જમીન નીચાણવાળી દોઈ ત્યાં વગસાદ થોડા પડે છે અને ઉનાળામા ત્યાની હવા ગરમ હોય છે. આ સ્થિતિ 'પડેને

માટે અનુકૂળ હોવાથી મેંકડો વરસથી આ લાગમાં ધઉંની પેદાશ થાય છે. તે જ પ્રમાણે ઉત્તર તરફ થોર્નસાયરમાં ૪૦ માઈલ પહોળી વિશાળ, અને અત્યંત ફળદ્રુપ એવી એક ખીણ છે. લા પણુ ધઉંનો સારો પાક થાય છે. ઇંગ્લેન્ડમાં મુખ્ય પાક તે ધઉંનો જ. પણ દેશમાં પેદા થતા ધઉં પૂરા પડતા ન હોવાથી ઓસ્ટ્રેલિયા, કેનેડા વગેરે દેશોમાંથી ધઉં અને ધઉંનો લોટ લાવવો પડે છે. ધઉં ઉપરાત ખીજે પાક તે બાર્લી (જવ) અને ઓટ. એને માટે કસ વગરની પણ જમીન ચાલે. તેથી તેનો પાક ઇંગ્લેન્ડમાં પુષ્કળ થાય છે. આ સિવાય નૈઋત્ય તરફના પ્રદેશમાં સ્ટ્રોમેરી, ચેરી, સફરજન અને હોપ નામના ઝાડો મોટા પ્રમાણમાં રોપવામાં આવે છે, આ લાગના માગીઓ આખા વરસ દરમિયાન ફળઝાડો રોપીને જુદાં જુદાં ફળો આગમાંથી મારફતે દરરોજ સંભવ મોકલે છે. ઇંગ્લેન્ડમાં ખેડતો અને માગીઓ કારખાનાંવાળા જોડવા જ હોશિયાર હોય છે. થોડા ખાતર વાપરીને અને જમીન સારી પેટે ખેડીને ક્યા પાક પછી કયો પાક કરવો ફાયદા ભરેલો છે તે જોઈને તે પ્રમાણે પાકોનો ક્રમ ગોઠવીને તે આખું વરસ કામ કરે છે અને થોડી જમીનમાંથી પુષ્કળ પૈસો મેળવે છે. ઇંગ્લેન્ડમાં એંગ્લીઆમાના ખેડતો એક એકરમાં કરે જુગેસ ધઉં પેદા કરે છે ત્યારે આપણે લાં પંજાબમાં નહેરોવાળા ઉત્તમ જમીનમાં પણ બહુ બહુ તો ૨૦ જુશેસ ધઉંનો પાક થાય છે. ઇંગ્લેન્ડમાં વગસાદની જુદી માત્રુ નથી. આખું વરસ ઝરઝર ઝરઝર વરસાદ વરમ છે તેથી અંગ્રેજ ખેડતને દુકાળનો ભય અને નહેરના પાણીની તકલીફ નથી એ બધાનમાં રાખવું જોઈએ.

ઇંગ્લેન્ડના ખેતરોમાં બગદને બદલે થોડાનો જ ઉપયોગ થાય છે. વરાળથી ચાલતાં દળ અને કણવાના યંત્રો જ્યારથી નીકળ્યાં, ત્યારથી ઘણા ખેડતો તેનો ઉપયોગ કરી રહ્યા છે ઉત્તર તરફના તથા મધ્ય ભાગમાંનાં કારખાનાના પ્રદેશની પેટે ખેતીપ્રધાન પ્રદેશમાં

વસતિની બહુ બીડ નથી. આ ભાગમાં હજુએ નાનાં નાનાં ગામડાંઓ હોવાથી ત્યાંનું સ્થિતિસાધ્ય વખાણવા લાયક છે. ગામડાંમાં બે પ્રકારના લોકો રહે છે. ખેડતો અને તેમનાં ખેતરોમાં કામ કરનાર મજૂરો. ખેડતો લંડનમાં કે બીજાં શહેરોમાં રહેનાર જમીનદારો પાસેથી ખેતરો ગણોને લે છે અને ખેતરની પાસે મકાન બાંધીને રહે છે. તેમનાં ઘરો નાનાં પણ મુંદર અને બે ત્રણ માળવાળાં હોય છે. ઘરના

ઈંગ્લેન્ડનું એક ગામડું

પાછળના ભાગમાં જગીરો હોય છે. લાં શાહબાજ તૈયાર કરે છે. પાને જ ઘોડાઓનો તમેજા તેમજ ગાયોની કોડ હોય છે અને તેની પાસે જ વ્યવસ્થિત રીતે ગોડવેલી ઘાસની મંજ હોય છે. ઘરની આગળ મરઘીના વાડા હોય છે અને તેમાં મરઘી, બતકો અને કુકરો આમતેમ ફરના હોય છે. ઘર ઉપર વેલો ચઢાવેલી હોય છે. દરેક ખેડત પોતાના ખેતરની આસપાસ વાડ બાંધે છે.

દેવળ અને નિશાળ

મજૂરો ખેડતોની મલિકાના કુંપડામાં રહે છે અને તેમની મજૂરી માંથી કુંપડાંનું લાકું કપાય છે. કુંપડાંની પાછળ લાજપાસા વાવવાને

માટે થોડીધણી જગ્યા હોય છે. થોડી ગજોતમાં મજૂરોને જે નાનકડો ખેતરનો ટુકડો મળી શકે છે તેને 'એલેમેન્ટ' કહે છે. આમાં શાક-સાચ વાવીને મજૂર લોકો પોતાની પૂરી ન પડતી મજૂરીમાં સહેજે

ઈલેમેન્ટના ખેડૂતના પરિવેશ

ઉમેરો કરે છે. આ મજૂરોની સ્થિતિ સતોષકારક નથી. મિલમજૂરોની માફક તેમના સંધ નથી. મોસમ સારી આવે તો તેમને આખું વરસ કામ મળે છે, નહિ તો અવારનવાર ન્યારે કામ મળે ત્યારે ખર્ચ. મહા-સુદ પહેલાં તેઓ થોડાધણા પૈસા એકઠા કરી ગજોતમાં ખેતરો લેતા. હવે, દરડે દરડે ગજોતમાં નાનાં નાનાં ખેતરો મળવા મુશ્કેલ થતાં જાય છે. ગામડાની બહાર એક જાગી ઈમારત હોય છે. તે ગામનું દેવળ કહેવાય છે. તેમાં રવિવારે હાજરાઓની સાથે ગામના બધાં માણસો એકબી કપડાં પરેડીને ઇશ્વરપ્રાર્થના કરવા બેસાં થાય છે. આ દેવળમાં જ ગામનાં કામો થાય છે અને હાજરાનું નામ પાડવું તેમ જ 'બેપ્ટિઝમ' (Baptism) પણ આમાં જ થાય છે. કેઈ મરી જાય તો તેનું શબાચમડી જ લઈ આવે છે. ધર્મોપદેશક મરી ગયેલાને માટે

પ્રાર્થના કરે, ત્યાર પછી દેવળની પાછળ આવેલા એક મોટા મોગાનમાં રાખને લાકડાની પેટીમાં મૂકીને તે પેટી જમીનમાં દાટે છે, અને શક્ય હોય તો દાટવાની જગ્યા ઉપર સ્મારક તરીકે એક પથ્થર બેસાડી કરી તેના ઉપર મૃત માથુમનુ નામ કાતરે છે. ઇંગ્લેન્ડમાં મૂકવા બાળવાનો રિવાજ નથી. દેવળ ઉપરાંત બીજી મહત્વનું ધ્યાનક નિશાળ હોય છે. નિશાળની ઈમારત નાનકડી પણ ટકાઉ હોઈ તેમાં હના અને અન્નપાણી ભરપૂર હોય છે છોકરાઓને બેસવાને માટે બાંકડા તેમ જ લખવાને માટે ડેસ્ક હોય છે. છોકરાઓને ચોપડીઓ, નોટા, હોલરો, પેન્સીલો વગેરે સરકાર તરફથી પૂરા પાડવામાં આવે છે.

જાગીરદાર અમીર વર્ગ

ઇંગ્લેન્ડના ઉમરાવ લોકોનાં પાટનગર લંડનમાં મોટા મોટા મકાનો છે અને પાર્લામેન્ટ ચાલતી હોય ત્યારે તેઓ આ મકાનમાં રહે છે પણ દરેક ઉમરાવને તેના વતનમાં એક એક મકાન તો હોય જ. તેના મકાનો જૂનાં અને નિશાળ હોય છે અને તેની આસપાસ સુંદર બગીચા હોય છે. મકાનમાં જૂના વખતનાં કિંમતી ચિત્રો અને રાચરચીયાં હોય છે. ઉમરાવ લોકો વરસમાં કેટલાક મહિના પોતાના વતનમાં ગાળે છે. તે પોતાના ગણેાતીઆની અને બીજા બેકુતોની સાથે હજીમળાને વર્તે છે. પોતાના મિત્રોને મહેમાનગીરીને માટે પોતાના વતનમાં બોલાવીને તેમની સાથે શિકાર અને સહેલ કરી એવો તેમનો રિવાજ હોય છે. તેઓ ભણેલા હોઈ તેઓ પોતાના વર્તનની સારી પેઠે સભાળ ગળે છે. ઇંગ્લેન્ડમાં ખેતીમાં મુધારો કરવાનું માન ધણે જાને એમને જ ઘટે છે.

આપણે ત્યાં ઈનામદારો તથા સરદારો પહેલાં વતનમાં રહેતા અને તેના ઉપર બહુ જ પ્રેમ રાખતા. મહાન્ગ સિધિયા મોટી પદવી ચામ્યા પણ તેમને પોતાના વતનને માટે બહુ જ અભિમાન હતું.

તેઓ પોતાની જાતને ‘પાટીલ બુવા’ કહેરાવવામાં મગરૂર હતા. હાલમાં ધનામદાર તથા મધ્યમવર્ગના પેન્શનર લોકોને મોટા શહેરોમાં ગેલેરુ ગમે છે. તેઓ જો પોતપોતાના ગામમાં રહે અને ત્યાંના લોકોમાં લાગે તો કેટલું સારું થાય ?

અંગ્રેજ લોકો વ્યક્તિસ્વાતંત્ર્યના કેટલા હિમાયતી છે તે તેમની કુટુંબ-ચવરના હિપરથી સ્પષ્ટ થાય છે. તેમનામાં આપણે ત્યાંની જોમ સંપુક્ત કુટુંબપદ્ધતિ નથી. છોકરા કમાવા ન લાગે અને પોતાની બૈરીતુ ભગણપોપણ કરવાની તાકાત મગાવે નહિ ત્યાં સુધી પરણતો નથી. પરણ્યા પછી તરતજ તે પોતાની સ્ત્રીને લઈને પોતાનું જીવન ધર માંડે છે માથાપ, ત્રણમાર ભાઈઓ કે તેમના બૈરા છોડરા, જે ત્રણ પામેના કે ફળનાં સગાઓ વગેરેથી અંગ્રેજ લોકોનું ધર ભરાયેલું હોતું નથી. સાસુનો જીવન, દેરાણી જેઠાણી કે નણદ ભોજામની તકરારો, છોકરાઓને લઈને થતો કંકાસ વગેરે પ્રકાર અંગ્રેજ કુટુંબમાં બિલકુલ જણાતા નથી. અંગ્રેજ કુટુંબ નાનકડું હોય છે. ફક્ત કુટુંબ જીવન ધરમાં પોતાની મરજી પ્રમાણે રહે છે. ભાઈઓ જીવ રહે તેથી તેમનામાં પ્રેમ હોતો નથી એમ કંઈ નહિ. તેઓ એકબીજાને મળે છે, એકબીજાને ત્યાં જમવા જાય છે અને મુખકુળની વાતો કરે છે.

વ્યાક્તિસ્વાતંત્ર્યનું પોપણ

અંગ્રેજોના ધરો પણ વ્યક્તિસ્વાતંત્ર્યને પોતે એવાજ દોષ છે. ગરીબ મજૂરવર્ગની વાત તો છોડી દઈએ પણ મધ્યમ અને ઊંચા વર્ગનાં કુટુંબોમાં દરેકને સ્વતંત્ર માટે અલગ ઓરડો દોષ છે છોકરો ૩-૪ વરસનું થાય તો તે માથી અલગ બીજી ઓરડીમાં સૂએ છે સાજના ૭ વાગ્યા કે બાજકને તેની મા ન્દવરાવે અને ખરગપે છે અને ત્યાર પછી તેને ઓગડીમાં આધારમાં મુલાડી પોતાને કામે વજગે છે. બપોરે પણ બાજકને ઘંની પાછળના બગીચામાં ખુદનામાજ આવજુગારીમાં મુલાડે છે. તેની પાછળ કાંઈ દોષ નથી

મુખી કુટુંબોમાં નાનાં છોકરાંઓને રમવા કરવાનો સ્વતંત્ર ખંડ હોય છે. તેને 'નર્સરી' કહે છે. આ નર્સરી અથવા બાળગૃહમાં છોકરાંનાં રમકડાં, ચિત્રો, ચિત્રનાં પુતકો, ઘર બાંધવાની લાકડાની ઇટા, 'મેકેનો' વગેરે સામાન હોય છે. અંગ્રેજોના ઘરનું બારણું તેમજ દરેક ઓરડાનું બારણું હંમેશા બંધ હોય છે. ઘરમાં જવાનું હોય તો બારણા પાસેનું વીજળીનું બટન દાબવું પડે છે અથવા તો બારણું ખખડાવવું પડે છે. ઓરડામાં જવાનું હોય તો પહેલાં ખખડાવવું પડે અને 'આવો અંદર' એમ જવાળ મળ્યા પછી જ અંદર જવું જોઈએ. અંગ્રેજનું ઘર તેનો કિંબો છે એમ જો કહેવત છે તે વ્યક્તિસ્વાતંત્ર્યની દૃષ્ટિથી સાચી જ છે.

અંગ્રેજોનું વ્યાકતસ્વાતંત્ર્ય તેમની સ્થાનિક સ્વરાજ્ય પદ્ધતિમાં તેમજ સામાજિક સંસ્થાઓના કારભારમાં સારી પેઠે નજરે પડે છે. બીજા દેશોમાં ઘણાં કામો સરકારને જાતે કરવાં પડે છે પણ ઇંગ્લેન્ડમાં લોકો તે પોતાને માથે લઈ લે છે. તેમાં સરકાર ડખલ કરે તો અંગ્રેજ સમાજથી સહન થતું નથી. હમણાં હમણાં સુધી સરકારી શિક્ષણખાતું ઇંગ્લેન્ડમાં ન હતું. આજે તે છે તો પણ સક્ષાદ અને પૈસાની મદદ ઉપરાંત સરકારનો તેમાં કાંઈ અધિકાર નથી. એનું બીજું પણ વ્યક્તિસ્વાતંત્ર્યમાં જ છે. લંડન જેવા મોટા શહેરમાંના દવાખાનાં સરકારની પાઈ પણ ન લેતાં કેવળ ખાનગી મદદ ઉપર ચાલે છે. સરકારને તેના ઉપર કોઈ પણ જાતનો કબજો નથી.

અંગ્રેજોની કાર્યપદ્ધતિ

ઇંગ્લેન્ડમાંના વિવિધ પ્રકારનો સમાજસુધારાનો ઇતિહાસ એટલે જ ખાનગી વ્યક્તિ અને ખાનગી સંસ્થાના કર્તૃત્વનો ઇતિહાસ એમ કહીએ તો તેમાં અનિશ્ચયોક્ત નથી. કોઈ પણ વસ્તુ કરવા જેની જો એમ એક બે માણોને લાગે તો તે સભા બોલાવે છે, તેની આગળ પોતાનાં ઉદ્દેશ અને યોજના સ્પષ્ટ કરે છે. ત્યાર પછી તરત જ જુદી

જુદી કમિટીઓ નીમાય છે અને પદ્ધતિસર કાર્યની શરૂઆત થાય છે. કોઈ લવાગમ બેશું કરે છે, કોઈ લોકજનશ્રુતિ કરે છે અને આ રીતે શાન્તિથી ઘણા વરસ સુધી કામ ચાલતુ જ હોય છે. કેટલોક વખત પછી પાર્લમેન્ટમાંનો એકાદ સભ્ય તે સવાલ હાથમાં લે છે અને પાર્લમેન્ટની આગળ તે રજૂ કરે છે. લોકમત સારી પેઠે કુળવાયો હોય તો કાયદા ઘડાય છે અને મુદ્દારાનો ફેલાવો જથ્થે થાય છે.

કંઈક સામાજિક કાર્ય કરવાનું હોય તો સભા ભરવી, કમિટીઓ નીમવી અને કામો વહેંચી લઈને તે નિયમિત રીતે ચોક્કસ રીતે કરવાં એ બાબતનો અંગેજોને સારો મદાવરો થઈ ગયો છે. સુખી કુટુંબના સ્ત્રીપુરો સાંગતું વાળુ થયા પછી અડવાડિયામાં એ તથુ વખત નો કોઈક પણ સભા કે કમિટીમાં જાય છે જ. ચાર માણસો ભેગા થાય, વાટાપાટ કરે અને બહુમતિથી નક્કી થાય, તે ફરેક જણુ કરે. ઇંગ્લેન્ડની આ કમિટીસંસ્થા ખરેખર અપૂર્વ છે. અંગેજ લોકો તત્કાલિન્ય (તે સંબંધીના) માણસમાં વિશ્વાસ રાખી પોતાનું બધું કામ તેના ઉપર દાસરી છૂટા થતા નથી. ઇંગ્લેન્ડના કુશ્મખાતાના મુખ્ય અધિકારીની જગ્યા હજુ સુધી કોઈ પણ ધંધાદારી કૈનિકને મળી નથી. શિક્ષણખાતું, સ્થાનિક સ્વરાજ્યખાતું વગેરે ખાતાં લોકનિયુક્ત પ્રતિનિધિના હાથમાં હોય છે અને તે તે ખાતામાંના કામથી પગારદાર અધિકારીઓને આ પ્રતિનિધિનો હુકમ માનવો પડે છે.

સ્ત્રી સ્વાતંત્ર્યની ભાવના

વ્યકિતસ્વાતંત્ર્યના દિમાવતી અંગેજ સમાજમાં પુરોના જોટલી જ સ્ત્રીઓને પણ છૂટ અને સત્તા હોય એ દેખાતી હત છે. અંગેજ સ્ત્રીઓ પુરોનાની પેઠે કોઈ પણ ધંધામાં રહી શકે છે. અને મનમાં આવે તો આખા જનમ પરબ્યા વગર તત્તત્ત રીતે રહે છે. એની પુરોનાની એકેય રમત નથી જેની અંદર

સ્ત્રીઓ ભાગ લેતી નથી. સ્ત્રીઓના પહેરવેશમાં પણ હાલમાં ઘણું ફરક પડ્યો છે. તેઓ ઢીંચણ મુધી ઢૂંકા-ઝબ્બા પહેરે છે અને ખભા મુધી વાળ રાખે છે. કેટલીક સ્ત્રીઓ તો પુરૂષોના જેટલા જ ઢૂંકા વાળ રાખે છે. અંગ્રેજ પુરૂષોના ડીઘ ઉપર જોઈએ એનાં કરતાં વધારે કપડાં હોય છે; જ્યારે સ્ત્રીઓના શરીર ઉપર જોઈએ એનાં કરતાં ઓછાં કપડાં હોય છે. પણ ઓછાં કપડાં પહેરવા લાગ્યાથી અંગ્રેજ સ્ત્રીઓની તબિયત વધારે તંદુરસ્ત થવા માંડી છે એવો ડૉક્ટરોનો મત છે.

કુટુંબનું દૈનિક કાર્ય

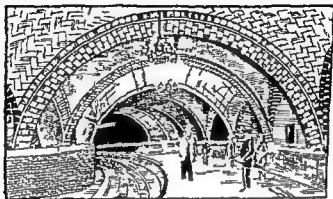
આપણે ત્યાંની માતાઓ કે સાસુઓ ઘરમાંની છોકરી કામ ન કરે તો મહેણાં મારતાં તેને એમ કહે છે તું જો જાણે હવે 'મડમ' થઈ જવાની કે શું? 'ખર' જેતાં તો મડમો તો કેટલું બધું કામ કરે છે. ઇંગ્લેન્ડમાં બહુ મોંઘવારી હોવાથી ત્યાંનાં મધ્યમ કુટુંબોમાં નોકરડી રાખવી પરવડતી નથી. કદાપિ રાખે તો બહારના પરચુરણ કામ માટે રાખે. પણ રસોઈ કરવી, કપડાં ધોવાં, સૂકવવાં, તેની ઇંચી કરવી, કપડાં શીવવાં, સાંધવાં, ખરીદી કરવા જવું, હિસાબ રાખવો, કાગળો લખવા આ બધાં કામો ઘરઘણીઆણીને કરવાં પડે છે. પણ આ બધાં કામો નવીન પદ્ધતિથી અને વખતસર તે કરતી હોવાથી તેને લખવા કરવા કે ગાયન વાદનને માટે દુરસદ મળે છે. વાળુ થવા પછી સભા, સીનેમા, નાટકો, ગાયનના જલસા વગેરેમાં તે જઈ શકે છે. રવિવારનો દિવસ વિશ્રાંતિનો હોય છે. જો દિવસે હોટલો, સિનેમા અને નાટકો બંધ રહે છે ને કુટુંબનાં માણસો એક બીજાના સહવાસમાં દિવસો ગાળે છે. સવારે લોકો મંદિરમાં પ્રાર્થના કરવા જાય છે અને બપોરે છોકરાંઓને લઈને બગીચામાં ફરવા જાય છે. કેટલાંક કુટુંબો શનિ, રવિ જો બે દિવસ સમુદ્રકાંઠાના એકાદ હવા ખાવાના ગામમાં ગાળે છે. રાત્રે બહાર જવાનું ન હોય ત્યારે કુટુંબનાં માણસો વચલા હોલમાં સગડીની

આસપાસ બેઠા થાય છે. કાંઈ ચોપડી વાગે છે, કાંઈ પિયાનો વગાડે છે, કાંઈ ગાય છે. આખા દિવસની ખજાર એજ વખતે એક બીજાને આપવામાં આવે છે, કારણ કે સવારે સાડાઝાડ વાગે માણસો કામને માટે બહાર પડે છે, તે સાંજે ૭ કે સાડા ૭ વાગે પાછા ઘેર આવે છે. બપોરનું ખાણ પોતાના કામને ઠેકાણે પામેની હોટલમાં લે છે. અંગ્રેજ લોકો ખુબા મેદાનમાં રમતોના ધણુ શોખીન છે. ક્રિકેટની કે ફૂટ-બોલની મહત્વની મેચો જોવાને માટે ૪૦-૫૦ હજાર લોકો બેઠા થાય છે. નિશાળોમાં તથા કોલેજોમાં મરદાની રમતોને ધણું મહત્વ અપાય છે. ઉદ્દ્યોગ ખેત્રોની અંગ્રેજ સમાજમાં ધણુ માન મળે છે. ૧૯૨૬ના ઉનાળામાં જો કાંઈ અંગ્રેજ મુદત્તને ઈંગ્લેન્ડનો સૌથી લોકપ્રિય માણસ કાણ છે એમ પૂછવામાં આવ્યું હોય તો તરત જ ક્રિકેટમાં પ્રતિષ્ઠા હોજનું નામ તેણે દીધું હોત રમતના નિયમો પ્રમાણે રમવું અને નિયમ વિરુદ્ધ રમીને પ્રતિપક્ષને નહિ છેતરવે એવી વૃત્તિને લઈને જ અંગ્રેજ લોકોમાં પ્રામાણિકપણા અને શિસ્તને માટે 'ફેર પ્લે' શબ્દ વાપરવામાં આવે છે. રમતના મેદાન ઉપર મેજબેયાં આ પ્રામાણિકપણું અને શિસ્તપાલન ખાનગી આચરણમાં તેમ જ સામુદાયિક રાજકારણમાં પણ દેખાઈ આવે છે. કાંઈ શિસ્ત વગર વર્તે તો અંગ્રેજ સંજ્ઞાને તેને તરત જ 'This is not cricket' એમ કહે છે.

અંગ્રેજોનું આદર્શ શિસ્તપાલન

શિસ્તનો એક ઉત્તમ દાખવો તે ઈંગ્લેન્ડમાંની કંઈ 'Queens' ની પદ્ધતિ. કઈ એટલે એકની પાછળ એક એમ દારુણ ઊંચા રહેવું અને પોતાનો વારો આવે ત્યાં આગળ જવું ઈંગ્લેન્ડમાં આગળાડીની રિક્કિટ-ઝાંધીસ પાળે કે ટ્રામગાડીઓ કે ઓમનીયસને નાકે કે નાટક સિનેમાની આગળ કાંઈ વખત ધાધન, ધક્કામુક્કી કે ગાગાગાગી જણાવે નહિ. બધા દૃશ્યમાં દારુણ ઊંચા ગટે છે અને પોતાનો વારો આવે

ત્યારે ટિકિટ લે છે અથવા ટ્રામમા બેસે છે કોઈ પણ લોખંડિય નાટકના શરૂઆતના પ્રયોગોમા ઘણી જ ભીડ થાય છે પણ આઠઘાઠ દસ-સ દેનાક સુધી લોકો શાન્તિથી ચૂમા ટીલા રહેલા હોય છે.

જમીનની નીચે ચાલતી ટ્રોલેડ રેલેશન

નાનપણથી મન ઉપર માથું રાખનારી દેન પડવાથી એની જાતની શિસ્ત એ અંગ્રેજોનો એક સ્વભાવ જ થઈ જાય છે. કોઈ પણ અંગ્રેજ ઘણે જાગે પોતાના મનની જાનના વ્યક્ત કરી નતાવે નહિ તેના હોઠ તફાન બિડેના જ હોય ગમે તેટલી ખીંક જાગે કે પ્રેમભાવના પેદા થાય તો પણ અંગ્રેજ અજબન તે છૂંથી દર્શાવે નહિ જ પોતાની માએ પોતાના ચાર સમોવડીઆ દેખતા કેટલું નુબન અંગ્રેજ છોકરાથી સહન થાય નહિ તેના મગ્તા તેણે તમારો માર્ગો દોષ તો તે છોકરો સહન રી શકે ભાષણ કરતી વખતે અંગ્રેજનો અરાજ જાનનાથી ધૂંગે નહિ કે તેની આખ ભીની થાય નહિ આગમમીના ડબ્બામ તમારી પામે અંગ્રેજ ઉતાર બેસા હોય તો તે એક સુખ પણ બોલે નહિ તમાગ હાથમાથી હાથ નીચે પડે તો તે તમને બચખને આપી દે અથવા તમારો સાગાન જીવનમા મલે મરે પણ પાછો તે મીટો

અછતે બેસશે. કહોર સમાજએવા અને ઉજ્જવળ સ્વાર્થત્યાગ કરતી વખતે દરોજનુ કાગખાનાનુ કે કચેરીનુ કામ કરના જેવી શાન્તિ અંગ્રેજના વર્તનમા હોય છે.

રાષ્ટ્રીય સ્થિરતાની વૃત્તિ

આ શાન્તિ અને આમોગવાળી વૃત્તિને લઈને અંગ્રેજ કુદરતી રીતે ક્રાન્તિ કરતા, કમવિકાસ વધાડે પચાંદ કરે છે એવડમ કાઠપણુ ખામતમાં ફરક કરવો તેને ગમતો નથી અને કાઠપણુ નરી વાત ઉપર તેને તસ્ત જ વિશ્વાસ બેસતો નથી પણ તેને પોતાને કાઠપણુ વાતની ખાતરી થયા પછી ખીજને ખાતરી કરી આપવાને માટે તેનું ધણું વર્ષ ગાળવા પડે તો પણ તે ટટાગી જતો નથી અથવા મિત્રજ ખોઈ બેસતો નથી. આ તેના જાતિવિભાવને લઈને ધણી વાર પરદેશમાનુ રાજકારણ તેના ધ્યાનમા આનતુ નથી અને ધ્યાનમા આવે તો પણ તેની સાથે સમરસ થતા એને વાગ લાગે છે આ શાન્ત જતથી અંગ્રેજ સમાજ કે અંગ્રેજ સરકારમા એક જાતની સ્થિરતા આવી ગઈ છે નરી વસ્તુની પાઠળ જુનુ છોડીને દોડના કાવનાનશ અને ચચાવૃત્તિના રાખૂમા આ વૃત્તિની ખામી હોય છે.

સ્વાધ્યાય

- ૧ એટલિટન નાપાગ અને જાઉ ઉદ્યોગમા દુનિયામા ધાતુ બિયું સ્થાન બેગવે છે એ વાત એ દેશની લૌગોનિક પરિસ્થિતિ ધ્યાનમા લઈને કેવી રીતે સકચ જની તે સમજાવો.
- ૨ જાનના કાપડનો ઉદ્યોગ ચોક્કસાપરમા શા માટે ગ્યાથી થયો દરો ? એના મુખ્ય મથકો કયા ? સિટન નિ કયાથી મેળવે છે ?

૩. ગ્રેટબ્રિટન આટલું શ્રીમંત અને બળવાન હોના છતાં ખેડાકની બાજનમા પરાધીન છે એમ શા માટે કહેવાય ? આ પરાધીનના ક્ષેત્રે દર ક્ષેત્રે શક્ય ખરી ? એ દિશામા કંઈ પ્રયત્ન થયેના તમે જાણતા હો તો જાણો
૪. કયા લૌગોવિક અંગ્રેગોને લીધે અંગ્રેજો નાવિકો, મુસાફરો અને વ્યાપારીઓ બન્યા ? ત્યારે પહેલાં ધણા જૂના સમયમા-અંગ્રેજો કયું દિશામા રાજ્ય હતું ત્યારે-ગ્રિટનના વતનીઓની કેવી સ્થિતિ હતી તે વર્ણવો
૫. ગ્રેટબ્રિટનના આધુનિક ઉન્નતિનાં કારણો લૌગોવિક દૃષ્ટિએ સમજાવો
૬. બ્રિટિશ સામાજ્યની સ્થાપનાના અગમ્ય તરવો એના વિકાસને અનુવક્ષીને સમજાવો.
૭. આધુનિક યુગને “કોનસા અને લોખડનો યુગ” કાષ્ટકવાર કહેવામા આવે છે આ કથન કેટલે અમે સમજાણ છે, તે છેલ્લા સદીમા ઇંગ્લેન્ડની એ ઔદ્યોગિક ઉન્નતિ થઈ છે એ બાબતમા રાખી બતાવો.
૮. કોનસાનો વપરાશ શરૂ થયો ત્યાર પહેલાં ઇંગ્લેન્ડ કેવા પ્રકારનું હતું તેનું તમારા શબ્દોમા વર્ણન કરો
૯. ઇન્ડુસ્ટ્રીયોલિક પરિવર્તન ઇંગ્લેન્ડમા થયું તેનો ઇતિહાસ ખૂબ રસિક અને જાણવા જેવો છે. તમને એ વિશે વધારે કશીકત તમારા ઇતિહાસના પાઠ્યપુસ્તકોમાથી મળશે એ સંબંધી વધારે અભ્યાસ કરી એક નિમિષ એ વિષય ઉપર જાણો
૧૦. બીનનો ઉદ્યોગ અંગ્રેજોને માટે લૌગોવિક દૃષ્ટિએ કેમ આવશ્યક ગણાય ? એ ઉદ્યોગના પરિવર્તનનો હેતુ તમને દ્રશ્યમા લખો
૧૧. ઇંગ્લેન્ડમા કાપડના ઉદ્યોગની ખીનવણી અમુ-ય રોની ગોધને લીધે થઈ શકી એ ય રો અને એમના ગોધકો વિશે દ્રશ્યમા લખો
૧૨. લેકેશાયર સુતનાં કાપડના ઉદ્યોગને લૌગોવિક રીતે કઈ કઈ વધુ લાયકાતનાં ગણાય ?

- ૧૩ લીસ્ટપૂન અને માન્ચેસ્ટર સબધી નોંધ લખો, એમની સાથે સગાની શકાય એવા હિંદી શહેરોના શક્ય હોય તેટલા નામો આપો.
- ૧૪ અમદાવાદ સુતરાઉ કાપડના ઉદ્યોગનું મથક બન્યું છે એનાં ભૌગોલિક કારણો આપો.
- ૧૫ ઇંગ્લેન્ડના લોખંડના ઉદ્યોગના મથકો કયા કયા? તેમના એકાદ નિષે નોંધ લખો. બર્મિંગહામની સાથે સગાવી શકાય એવું શહેર હિંદમાં જમશેદપુર છે એની આપના અને નકાસ સબધી તમે જાણતા હો તે લખો.
૧૬. આર્થિક ક્રાંતિને બીધે ઇંગ્લેન્ડના મજૂરોની પરિસ્થિતિમાં જે જે ઉન્નયો થયા હોય તે જણાવો.
- ૧૭ ઇંગ્લેન્ડ દેશ વિગતેત ઔદ્યોગિક હોના છતાં હજી ત્યાં ખેતી થાય છે. એ ખેતીની નિશિષ્ટતા જણાવો અને ગૃજરાતમાં થતી ખેતીની પધ્ધતિની એ ઈર્ષ ઈર્ષ રીતે જુદી પડે છે તે દર્શાવો.
- ૧૮ ઇંગ્લેન્ડના પ્રામજનન નિષે તમે જાણતા હો તે દ્વ કમા લખો.
- ૧૯ વ્યક્તિવાનગને અંગ્રેજ સમાજ અને ધરમાં ફેરી રીતે પોણજી મગે છે તે દર્શાવો આપો ત્યાં એ ગુણુ જોઈએ એટલા પ્રમાણમાં નથી પોરાનો એમ તમે શા માટે કહી શકો?
- ૨૦ જીવનવાનગની જાનના અંગ્રેજોમાં મોટા પ્રમાણમાં જોવામાં આવે છે એ દાખના આપી નાવો.
- ૨૧ “તું તો જાણે મડમ થવાની” એવું ક્યાદા વચન કેટલે અરો ખાડું છે તે એ-અંગ્રેજ માધ ધરમાં કેટલું ગમકાજ કરે છે એનો ચિનાજ આપી દર્શાવો.
- ૨૨ ‘વોટર્સનું સુધ્ધ પ્રકૃતતા રમનાના મેદાન પર જતાયુ હતું” એમ શા માટે જોવાયુ હને? અંગ્રેજોની રમતોમાંથી નોંધી વધારે અનુસરના જોવાનું ગુણુ કયા કયાય ?

૨૩. અંગ્રેજ પ્રજાની કેટલીક જાણુવા જેની ખાસિયતો વર્ણવતો એક પત્ર તમારા મિત્ર પર લખો.

૧૭ : અમેરિકન લોકો

હવે આપણે અમેરિકા જોવા જવાના છીએ. અમેરિકાખંડના દક્ષિણ અમેરિકા અને ઉત્તર અમેરિકા એવા બે વિભાગ છે. ઉત્તર અમેરિકામાં કેનેડા અને સંયુક્ત સંસ્થાનો એવા બે દેશો આવે છે પરંતુ સંયુક્ત સંસ્થાનો જ અમેરિકા નામથી ઓળખાય છે. આપણે આ ઉવટના પ્રકરણમાં સંયુક્ત સંસ્થાનોનો જ વિચાર કરવાના છીએ.

કુદરતની બક્ષિસ

અમેરિકા વૈભવશાળી તેમ જ ભાગ્યશાળી દેશ છે. આ દેશ ધણો જ વિશાળ છે. વિસ્તારમાં તે હિંદુસ્તાનથી બમણો હોઈ એટલિટનથી ૩૪ ગણો મોટો છે. આ વિશાળ પ્રદેશમાં સેંકડો નદીઓ છે ને દેશનો વિસ્તાર ધણો જ હોવાથી તે દૂર સુધી વહે છે. આ નદીનો કાંઠોને પ્રદેશ ધણો જ ફળદ્રુપ છે. દુનિયામાં પાકતાં ધર્તીમાંથી કે ધર્તી કેવળ અમેરિકામાં પાકે છે. દુનિયાના ખીજા બધા દેશોમાં મળીને જેટલો કપાસ પાકે છે તેના કરતાં વધારે કપાસ અમેરિકામાં થાય છે. અમેરિકાના બગીચા વિશાળ છે અને તેમાં પુષ્કળ પ્રમાણમાં નારંગી, સફરજન તેમ જ ખીજાં ફળો થાય છે. શેરડી પણ મોટા પ્રમાણમાં થાય છે. અમેરિકાની ખાણોમાંથી ઓસ્ટ્રેલિયા તથા દક્ષિણ - આફ્રિકાની ખાણોના જેટલું પુષ્કળ સોનું અને ઈથિયોપીયાની ખાણોમાંથી નીકળતા કાલસા જેટલો પુષ્કળ કાલસો મળી આવે છે. ખીજા કોઈ પણ દેશ કરતાં લોખંડ અને રૂપું અમેરિકામાંથી આધક પ્રમાણમાં મળી આવે છે ને દુનિયામાં મળી આવતા ત્રાંખાનો ૩ ભાગ અમેરિકાનો છે. અમેરિકાના જંગલોમાંથી ખીજા દેશો કરતાં વધારે ઈમારતી લાકડું પેદા થાય છે

અને ત્યાના ખીડામા અમજન દોઢે અને કુછરો ચરતા હોય છે અને તેના માસનો વ્યાપાર બહોળા પ્રમાણમા ચાલે છે

અમેરિકાની મેક્કો નદીમાના હળરો ધોધમાથી પ્રચડ નિર્જળિત શક્તિ નિર્માણ ચાલે છે, તે સ્તરની તેમજ કાપડની હળરો મિત્રો અને લોખંડના તેમજ ખીજા હળરો કારખાના તે ચલાવે છે. આ લાભશાળી દેશનો સમુદ્રકિનારો ધણો જ વિગાળ છે અને તેના ઉપર માછલીઓ પકડવાનો ધંધો બહુ જ મોટા પાયા ઉપર ચાલે છે આ સિવાય ત્યાં મેક્કો સમવડનાળા બદરો છે અને તેમાથી ધણા વહાણો દરરોજ અમેરિકાનો નિવિધ પ્રકારનો માન લગીને દુનિયાભરમા પહોંચાડે છે

અમેરિકન લોકોની પામે અતિશય પૈસા છે ત્યાના કેટલાક વેપારીઓની પામ અમને ડોનરોની સપત્તિ છે અને તેમની સમાનત કંગડોથી ગણી શકાય એટલી મોટી હોય છે અમેરિકન મજૂર દરરોજ ૧૫ ડિનાર કમાય છે અને ખેડૂનો તેમજ ગોવાળાઓ પોતાની મોટા-મા ઊમીને કામે જાય છે. ત્યાં એટલી બધી મોટંગ છે કે પાંચ માણસોએ એકનું પ્રમાણ આપે છે અમેરિકન સરકાર ધણી સદા દોષ્ટ યુરોપના મોટા મોટા ગણ્યા તેના દેનાદાર છે. દૂકમા ખેતી, ખનિજસપત્તિ, દોરો કારખાના અને વેપાર એ બધી બાબતોમા અમેરિકા આજે દુનિયાની મોખરે છે.

અમેરિકન પ્રજાનું સંગઠન

અમેરિકામા ૧૧૦૦૦૦૦૦૦ લોકો રહે છે. તે ધણાખરા યુરોપિયન જાતના છે ૫૦ નું ૧૦૦

અમેરિકાનો અસહ વનની
ચેડ ઉડિયન

વરસ પડેલા આ વિશાળ દેશમાં એક પણ યુરોપિયન મનુષ્ય ન હતો. આખો દેશ ભયઠગ જંગલોથી છવાયેલો હતો અને તેમાં ઘણી જાતના લાન ઝગના, પગી ચિતરેલા અને માથા ઉપર પીંછા પહેરતા જંગલી નોકો શિકાર કરીને પોતાનો ગુજારો કરતા. સોળમાં તથા સપ્તરમાં સોળમાં ઈંગ્લેન્ડમાં લોકોના ઉપર ધર્મમતની બાબતમાં જુનમ થયો હતો અને ધર્મ લોકો પોતાના ધાર્મિક મનો મુજબ વર્તી શકતા ન હતા તેથી ધર્મત્યાગ કરતા દેશત્યાગ સારો એમ લાગવાથી ૧૬૨૦માં કેન્ટના ધાર્મિક લોકો ઈંગ્લેન્ડ છોડીને આ નવા દેશમાં વસવા આપ્યા. આ નવા નોકોએ ઝાડી કાપી નાખીને વાવેતર કરવા માડ્યું અને ધરો બાધ્યા તેમને પ્રારંભમાં જંગલી લોકોએ બહુ જ મુશ્કેલી કરવા માડી હતી તેમને બહુ જ હેરાનગતિ થઈ તો પણ તે દૃઢ નિશ્ચયના ગા લોકો એમ ને એમ ટપી રહ્યા.

અમેરિકામાં ધમરનાત ન છે એમ સામળીને ખીજ દેશમાંના લોકો પણ ત્યાં આવવા મંજૂ તેમજ પારકી સત્તાની હેઠળ મ્યુઝાઈ ગએલા ધણા દેશના પ્રજાસત્તાક અને સમતાના હિમાયતી એવા હજારો યુરોપવાસીઓ અમેરિકા દેશ તરફ વળ્યા ધણા યુરોપિયનો સ્વદેશમાં પેટ ભરવાનું સાધન ન હોવાથી આ નવા ક્ષેત્ર દેશમાં આવીને જમીન ખેડીને રહેવા લાગ્યા તેજ પ્રમાણે ખીજ અને કારણોને લઈને લાખો યુરોપિયનોનો અખડ પ્રવાહ આશરે ૧૭૫૫ વરસ સુધી અમેરિકા તરફ વહેતો રહ્યો. ૧૭૧૦ માં અમેરિકાની લોકસંખ્યામાંથી અર્ધો ભાગ એવો હતો કે તેઓ પોતે અથવા તેમના માતાનો પારકા દેશમાં જ મ્યા હતા. શરૂમાં વસાહતવાળાઓ માત્ર અંગ્રેજો હતા, પણ પગી તેમનામાં બધી જાતના લોકોનો ઉમેરો થતો ગયો. ન્યૂયોર્ક બંદરના બારા ઉપર ડિલા રહીને બેઠેલો તો આપણને સહેજ કાગી ઝગના છટાનિયન નામી દાદીવાળા શિયન અને ચોરીશ ફિક્કા ઝગના જૂન પગમાં લોકોના બેડા પહેનાર ડચ લાન કાન્ટોનીવાળા

પીક, તેમજ પોતાનો સામાન અને છોકરાંછૈયાં લઈ સ્ટીમરોમાંથી ગતવરતા હબરો આયરિશ, ઈંગ્લીશ, જર્મન, સ્વિસ અને નોર્વેજિયન લોકો નજરે પડે છે.

દુકામાં અમેરિકા એટલે વર્ણસંકરતા અને વર્ણસંકરતાનું એક સરસ ખેતર. વિધવિધ દેશોમાંના વિધવિધ ભાષા બોલનાર અને વિધ-વિધ ધર્મપંથના લાખો લોકો અહીંયા ભેગા થાય છે. તે પછી આ લોકોમાં અંદર અંદર ઝઘડા થયા સાબળ્યા નથી કે તેમણે પોતપોતાનાં જુદાં મઠમાં પછુ સ્થાપ્યાં નથી. અમેરિકામાં આવ્યા પછી થોડાક વરસોમાં રીતરિવાજ અને આચારવિચારની બાબતમાં એએ એ દેશ અમેરિકન બની ગયા છે અને આસપાસમાં રાષ્ટ્રી અને બેટીઅવહાર કરીને એકઠપ થઈ ગયા છે. તેમની મૂળ માનુષીયા ગમે તે હોય તો પછુ તે અમેરિકામાં આવ્યા પછી તેમનાં છોકરાઓને નિશાળમાં એક જ રાષ્ટ્રીય ભાષા અંગ્રેજી શીખવી પડે છે. અમેરિકન સરકારે જુદી જુદી ભાષા બોલનાર વસાહતવાળાઓને માટે અલગ નિશાળો ચાલી નથી.

આ જાતનું આ અદ્ભુત સમકલ કેવળ અચાનક રીતે થયું નથી. દુરદેશી અમેરિકન સરકારે આ મંડળ પ્રવલનપૂર્વક પદ્ધતિસર કર્યું છે અને તેનું વસાહતખાતું, શિક્ષણખાતું, જાપાઓ અને અધિકારો બધાં જ આ એક જ માધવાના પ્રવલનોમાં કારણભૂત થયા છે.

પાંચ કુદરતી વિભાગો

ઉદ્યોગપંથ, આમોહના અને દેરાગ્યનાની દૃષ્ટિથી અમેરિકાના પાંચ વિભાગ પડી શકાય છે

(૧) પૂર્વ કિનારા ઉપરની ન્યૂ દગ્લેન્ડ નામની વચાવન.

(૨) પૂર્વ કિનારાનો મધ્ય ભાગ.

(૩) દક્ષિણ ભાગ.

(૪) મધ્ય ભાગ.

(૫) પશ્ચિમ કિનારો.

ન્યૂ ઇંગ્લેન્ડનો પ્રદેશ ઉત્તર સમસીતોષ્ણ કટિબંધમાં આવેલો છે. ત્યાં ઉનાળામાં ગરમી સામાન્ય હોય છે પણ શિયાળામાં ઠંડી અતિશય હોય છે. ત્રણ ચાર મહિના જમીન ઉપર બરફનો ચર હોય છે અને નદી તેમ જ સરોવર ઉપર તો બે ત્રણ ફૂટ બરફ જતમે છે. આ ભાગની જમીન કુંગરાળ અને ખડકાળ હોવાથી ત્યાં મોટા પાયા ઉપર ખેતી થતી નથી. ખીજા ભાગોના પ્રમાણમાં આ ભાગ ઘણો નાનો છે તો પણ અહીં વસતિ ઘણી ગીચ છે અને સેંકડો શહેરો પાસે પાસે આવેલાં છે. એનું કારણ આ ભાગમાંનાં હજારો કારખાનાં અને બહોળો વહેપાર એ હતું. ન્યૂ ઇંગ્લેન્ડની પશ્ચિમ બાજુએ કુંગરોની હાર આવેલી છે અને તેમાંથી ઘણી નદીઓ નીકળીને ન્યૂ ઇંગ્લેન્ડમાંથી વહીને સમુદ્રમાં મળે છે. આ નદીઓના ધોધમાંથી મળતી વીજળીની શક્તિથી ન્યૂ ઇંગ્લેન્ડના કાપડ, જીન, બૂટ, ઘડિયાળો, ચપ્પુ, બટન, કાગળ, બંદૂકો, તોપો વગેરે વસ્તુનાં કારખાનાં ચાલે છે. આ ભાગમાં કપાસ પાકતો નથી પણ તે દક્ષિણ ભાગમાંથી લાવી શકાય છે.

ન્યૂ ઇંગ્લેન્ડના કિનારે સેંકડો બંદરો આવેલાં છે. મેન નામના સંસ્થાનનો કિનારો કસ્વત જેવો છે તેથી એ સંસ્થાનને ‘મેન બંદરોનું સંસ્થાન’ કહે છે. આ બધાં બંદરોમાંથી અમેરિકાના વિશાળ અને ફળદ્રુપ પ્રદેશોમાંનું ધાન્ય અને ખાણોમાંની ધાતુઓ યુરોપમાં રવાના થાય છે અને યુરોપનો માસ આ બંદરો અમેરિકામાં વહેંચે છે.

પૂર્વ કિનારાનો મધ્ય ભાગ પણ ન્યૂ ઇંગ્લેન્ડની પેઠે કારખાનાં-ઓથી ગીચ ભરખાં ગયો છે. પ્રસિદ્ધ ન્યૂયોર્ક શહેર એ જ

ભાગમાં આવેલું છે. એકલા આ જ શહેરમાં ૨૦૦૦૦ કારખાનાં છે. ફિલાડેલ્ફીઆ શહેરમાં કાપડનાં વદાણાં અને આગમાડીઓ તૈયાર કરવાનાં તથા ખંદેરો અને તોપો તૈયાર કરવાનાં કારખાનાં છે. મધ્યભાગ ફુંગરાજ ન હોવાથી ત્યાં કારખાનાં વીગળાને બદલે કાસસાથી ચાલે છે.

કાસસાની ખાણો

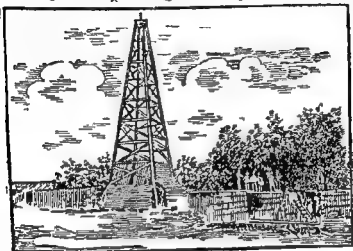
યુરોપ ખંડથી વીમ ગણેા કાસમો અમેરિકાની ખાણોમાથી નીકળે છે એમ કહેવાય છે. એમાંથી અર્ધો કાચમો પૂર્વ કિનારા ઉપરના આ રૂપ ભાગમાંના પેનસિલ્વેનિયા નામના એક જ સંસ્થાનમાથી મળેા આવે છે. આ સંસ્થાનમાં વિસ્સજરી ગામની પાસે એક મોટી કાસમાની ખાણ છે. તેમાંથી નીકળતાં કાસસાની કિંમત અમેરિકાની બધી ખાણોમાથી નીકળતાં મોના કરતા પણ વધારે છે. દર વરમે આ ખાણમાથી ૭ કરોડ ટન કાચમાં નીકળે છે. વિસ્સજરી ખાણની શોધ અચાનક થઇ. એક નામનો એક માણસ શિકાર કરતા હાસ જે દેકાણે ખાણ છે તે જગ્યાએ રાત્રે સુઈ ગયો હતો. ટાઢ ન વાય એટલા માટે તેણે પાંચે એક તાપણી કરી હતી. મધરાતે એના પ્રાણ ગુંગળાઇ ગયા જેવું થવાથી તે એકદમ ચમકીને ઊઠ્યો. આમ તેમ જોતાં તેને માન્ય પડ્યું કે તેણે જે પથ્થર ઉપર તાપણી કરી હતી એ જ સળગવા માંડ્યો હતો. આ પથ્થર તે ખનિજ કાચમો હતો. આ પહેલાં ખનિજ કાચસાને ઉપયોગ અમેરિકન લોકો બાણતા ન હતા

આ ખનિજ કાચસાના મુલકમાં એટલો જવો કાચમો મળેા આવે છે કે તે લાઇ જવાને માટે એક રેલ્વે કંપનીને ૬૦૦ એન્જિનો અને ૫૦૦૦૦ ડબ્બા મોકલા પડે છે અને બીજી કંપનીને ૧૭૦૦ ડબ્બા કામમાં લેવા પડે છે. આ સિવાય ઘણી નદીઓમા થઈને વહાણો આ કાસસા લઈને જતા જ હોય છે.

તેલના કૂવાઓ

ખનિજ કોનસાની પોં પેન્સિન હેનિયામા ખીન્ને એક મહત્વનો પદાર્થ એવો જ અચાનક મળી આ ગો તે પેટ્રોલિયમ. પેટ્રોલિયમ એને ખનિજ તેન આ મસ્થાનમા દેર દેર આ તેનના ખામોચિયા બરાઈ રહેના હતા પણ તેની તરફ કાઈ જોનું સરખુ પણ નહોતું એ ખેતના ખેતરમા જમીનમાથી આ તેન ઉપર આ યુ તેથી પોતાની જમીન થોડી ક્ષિત્રમા વેચી નાખીને તે ખીન્ને જગ્યાએ જતો રહો પછી ખેતરના નના માલિકે એ જ ખેતરમાથી લાખ્ખો રૂપિયાનું તેલ કાઢ્યું ઈ સ ૧૮૫૮ મા ટાપરલ્ડિનીમા પેટ્રોલિયમનો પહેલો કૂવા ખોવામાં આવ્યો એ ૭૦ ફૂટ ઊંડો હતો પછી ૬૫ વખતમા જ લોકો માનમ પ યુ કે ખાલ્લુમાના તેનનું શ્રુષ્ઠ ધણુ જિડાધુમા હોય છે તેથી તેઓ બુબ્બે હળર ફૂટ ઊઠુ ખોદવા લાગ્યા આટલુ ઊંડુ ખોદવુ સહેલુ નથી તે માટે અમેરિકન લોકોને મત્રળજ વાપરવુ પડ્યુ પહેલા જમીન ઉપર એક ઊંચો અને મજબૂત માચડો બિલો કઠવામા આવે છે અને તેમા ખડકમા બકીર પાડવાનુ મન જોડાય છે. પછી પાંચેજ વરાગનુ એન્જિન શરૂ કરે છે તેનાથી બાકીર પાડનાર મત્ર જોરથી ખડક ઉપર નીચે પછડાય છે અને તે બાકીર પાડવુ પાડવુ નીચે જાય છે ફટવાક કૂવામા ખોવાથી તેન મળી આવતા વેત જ તે જિડગીને ઉપર આવે છે અને આકાશમા બીચે જીડે છે પહેલાં તો તેલનું મહત્તન લોકોને માનમ ન હોવાથી તેઓ તેનના પુવારા આકાશમા જિડાથી થતી ગમ્મત જોવાને સાડ તેલના કૂવાઓ ખોદતા પહેલાં એડુ લાખ્ખો રૂપિયાનું તેલ ડ્રામટ ગયુ હો તેવની ખાણોની શોધ થયા પછી તે લાગમા ચારે બાજુથી હળરો લોકો ભેગા થયા અને ઉંજડ જમનને ટુમાળે શહેરો જમ્યા તેનની ખાજોમાથી તેનના નમે મપડો માઈય સ્વધી ન્યુયોર્ક કિનારેલીઆ વગેર ઘણા શહેરોમા નાનવામ આવ્યા છે

આ નળ એટલા બધા છે અને તે એટલે દૂર સુધી લાવવામાં આવ્યા છે કે તે એક બીજાને જોડીએ તો તેના પૃથ્વીની આસપાસ એક કમરપટ્ટો થાય પેટ્રોલિયમ શુદ્ધ કરીને તેનું કેરોસીન કે ધાસતેલ

તેલના કુવાનો કેખાન

બનાવે છે અને બાકી ગ્રેહલા કચરામાંથી વાળને લગાડવાનું વેમેનીન થાય છે પેટ્રોલિયમમાંથી લગભગ ૨૦૦ પદાર્થો તૈયાર કરવામાં આવે છે.

તેલની ખાણોના પ્રદેશમાં જ જમીનની અદર ખનિજવાયુ મળી આવે છે તે લાગમાં જમીનમાં જિહ્વા કાઢી પાડીએ તો આ વાયુ કાણામાંથી બહાર આવે છે અને તેના જોરથી પથ્થર અને પાણી તેની સાથે બહાર આવે છે વાયુ ઉપર આનવા ગાડે કે તરત જ કાણામાં નળ જોડે છે તેથી તરત જ પથ્થર અને પાણી આનવાનું બંધ થાય છે અને એકબે વાયુ જ ઉપર આવે છે આ વાયુનું જોર એટલું બધું હોય છે કે વાયુ નીકળતા કાણા ઉપર એક મોટો હાથોડો જોરથી મારીએ તો પશુ પાડો ફેંકાય છે આ જમીનવાયુનો ઉપયોગ કાગળના અનાવનામાં

અને ધરમાં અજવાળું તથા ગરમી પૂરું પાડવામાં થાય છે. એના નજીક પણ જાણે લઈ જવામાં આવ્યા છે.

ફ્લોરીડા—ફ્લોરિડા વન

અમેરિકાના દક્ષિણ ભાગની હવા સામાન્ય રીતે ગરમ છે. ત્યાં શિયાળામાં બહુ ઠંડી હોતી નથી અને બરફ પણ પડતો નથી. ન્યૂ ઓર્લેન્ડમાં ઠંડીથી ઝાડ ઉપરનું એકએક પાન ખરી પડે છે અને જમીન ઉપર બરફ છવાઈ જાય છે. જ્યારે દક્ષિણ ભાગમાં એ જ વખતે ફળજાડોને ફળો આવે છે અને જગીયામાં ફળો ખીલે છે. ઉત્તર તરફની ટાડમાંથી જયવાને માટે બહુ લેણા — ખાસ કરીને માંદા માણસો શિયાળામાં દક્ષિણ ભાગમાં આવે છે. આ ભાગમાંનું છેક દક્ષિણમાં આવેલું ફ્લોરીડા સંસ્થાન તો હવા અને ફળફળાદિને માટે બારે પ્રસિધ્ધ છે. ફ્લોરીડા રાજ્યનો અર્થ જ, ‘ફ્લોરિડા પ્રદેશ.’ ઉત્તર તરફ જે ફળજાડો કાચના ઘરોમાં મદામુમીજને ઉછેરાયે છે તે ફ્લોરીડામાં શિયાળામાં ખુશ્ખામાં ખીલે છે. આ સંસ્થાનમાં ‘દર.. વરસે લાખો તરબૂચ, ટેટી, ટોમેટા અને શકરિયાં થાય છે. તે જ પ્રમાણે કેળાં, લીંણ, દ્રાક્ષ અને આમુનો જખરો પાક થાય છે. તો પણ ફ્લોરીડામાંના વિશેષ પ્રસિધ્ધ ફળો તે નારંગી અને પપનસ. તેમાંજ નારંગીના કેટલાક જાડો તો એવાં છે કે તેના ઉપર ૫૦૦૦ ઉપર ફળો આવે છે. ફ્લોરીડામાં નાજિયેરી ઘણી થાય છે.

આ ફળજાડોના પ્રદેશમાંથી હવે આપણે તમાકુના પ્રદેશમાં જઈશું. દક્ષિણ તરફના વરજનિયા સંસ્થાનમાં તમાકુની પેદાશ મોટા પ્રમાણમાં થાય છે. એક વખતે ત્યાં તમાકુનું મહત્ત્વ એટલું બધું હતું કે નાણાં તરીકે તેનો ઉપયોગ થતો. અમેરિકામાં તમાકુની આવક કોઈક વખતે ૩૦ કરોડ સુધી જાય છે. વરજનિયામાં સિગારેટ તૈયાર કરવાનાં મોટાં મોટાં કારખાનાં છે.

સોના કરતાં કિંમતી

તમામનો પ્રદેશ હોડીને નીચે જતા માંડીએ તો કપાસનો પ્રદેશ આવે છે. અમેરિકામાં કપાસની આવક બહુ જ મોટી છે. દુનિયામાં કુલ પાકના કપાસનો ૬ ભાગ અમેરિકામાં પાકે છે. એક જણે એવો દિસાવ કર્યો છે કે દુનિયાની બધી ખાજોમાંથી એક વરમમાં નીકળતું મોતું એક પડમાં મૂકીએ અને અમેરિકાના એક વરસના કપાસના પાકની આવક બીજા પડમાં મૂકીએ તો બીજું પડનું તમે! અમેરિકાના કપાસની જાન ધણી જ જાંચી છે. આ કપાસમાંથી બહુ ઝીણો તાર નીકળી શકે છે. દિંદુઆનમાં પણ ઘણો કપાસ પાકે છે પણ સાફ કપડું ઠાટવાનું હોય તો તે કપાસમાં અમેરિકન કપાસ બેજવવો પડે છે. આ કપાસના પ્રદેશમાં વસાહત કરવા આવેલા અંગ્રેજ લોકો ઉત્તર ભાગના લોકોની પેઠે ધાર્મિક જીવનને ખાતર આપ્યા ન હતા. તે લોકો ખાનદાન કુટુંબના અમીરકિમગવના વર્ગમાંથી આવેલા છે. તેઓ ધણી કિંમતવાળા અને આહુમી હતા. તેમનામાંના ધણા લોકો ઓરેન્જિયન વસાહતવાળાની પેઠે મોનાની આશાથી આ દક્ષિણ ભાગમાં આવ્યા. પણ હ્યાની કેળવણી જામીન વેંધને કપાસનું વાવેતર કરીને સ્પર્ધા જ ગયાથી થયા. ન્યૂ ઇંગ્લેન્ડની પેઠે તેમની વસાહતો કુંગરવાળી અથવા પર્વતોની હાથથી ઘેરાયેલી ન હતી. વળી તેમને કારખાનામાં કામ કરવાનું ન હતું તેથી તે ઉત્તર તરફના વસાહતવાળાઓની પેઠે ગ્રીય વસતિ કરીને ગ્લા નહિ દરેકના ભાગમાં ખુલ્લજ જમીન આવી. તેમાં તેઓએ આવિશ્વાન મકાનો બાંધ્યા અને તેમાં તે એથઆરામમાં રહેવા લાગ્યા. - -

પણુ ગરમ હવામાં કપાસના ખેતરમાં કામ કરતું ધણુ તાસવ્ય થઈ પડે છે તે આ ઇંગ્લેન્ડની ઠંડી હવામાંથી આવેલા ખાનદાન લોકોને તી ગતિ ફાવેર અને ફાવે તો ચે ગમે શી રીતે? તેથી

તેઓએ આફ્રિકન વેપારીઓએ પકડી લાવેલા હબ્સી સ્ત્રીપુરુષોને ગુલામ તરીકે વેચાતા લીધા અને તેમની પાસેથી તેઓ ખેતરમાંનું અને ઘરમાંનું બધું કામ લેવા લાગ્યા. આ હબ્સી ગુલામો માલિકના મકાનની પાસે ઝૂંપડામાં રહેતા. એક એક વસાહતવાળાની પાસે સેંકડો ગુલામો હતા. કેટલાક માલિકો ગુલામો અત્યે સારી રીતે વર્તતા પણ ઘણા માલિકો તેમને સતાવતા, તેમને આબકાથી મારતા અને ભૂખે રાખતા. આપણે બજારમાં જેવી રીતે ઠારો વેચીએ છીએ અથવા વેચાતાં લઈએ છીએ તેવી રીતે આ અભાગી ગુલામોનો સોદ્દ થતો. ગુલામોના શરીર ઉપર માલિકની પૂરેપૂરી સત્તા હોવાથી હબ્સી વસાહતવાળાઓને સ્ત્રીગુલામોથી સંતાનો થયાં. તેમનો રંગ સહેજે ગોરો હતો. તેઓ પણ ગુલામ જ મનાતા. આ ઊંજળા હબ્સીઓનાં અંદર અંદર લગ્નો થયાં પછી જે છોકરાં થતાં તેમનો રંગ તેમનાં માબાપો કરતાં સહે જ ઊંજળો થતો અને ચહેરેમહેરે ચંદ્રિયાતા હતા.

નવા હબ્સીઓ

ઉત્તર તરફના ઝૂંપડાની ધાર્મિક લોકોના વંશજોને આ દક્ષિણમાંની ગુલામીની પધ્ધતિ ગમી નહિ. ઘણા વરસો સુધી આ બંને પક્ષમાં અગ્નિ ધ્વંધવાયા કરતો હતો તે આખરે યુધ્ધના રૂપમાં ભલ્લકી ઉડ્યો. આ યુધ્ધમાં દક્ષિણનો પરાજય થયો અને હબ્સીઓનો ગુલામગિરીમાંથી છુટકારો થયો. તેઓ સ્વતંત્ર નાગરિક થઈ ગયા. તેમને માટે શિક્ષણસંસ્થાઓ ખોલવામાં આવી. જુદર ટી. વોશિંગ્ટન નામના હબ્સી આગેવાન હબ્સીઓને માટે ટરકેટ્ટમાં ખોલેલી નિશાળ પ્રસિધ્ધ જ છે. હબ્સીઓની ઘણીખરી વસતિ દક્ષિણ ભાગમાં જ છે. ત્યાં તેઓ મિસોમાં, કારખાનામાં અથવા કપાસનાં ખેતરોમાં મજૂરી કરે છે. તેમનામાં શિક્ષણની પ્રગતિ ઘણી યઈ છે અને તેઓમાં ઘણા વિદ્વાનો.

પાડ્યા છે તેઓ સતત અને સુશિક્ષિત થયા છે તો પણ અમેરિકન લોકો તેમની જોડે સમાનતાથી વર્તના તૈયાર નથી જોરા લેખિની હોદ્દામાં તેમને જનાની મના દેાય છે ટ્રામગાડીમાં તેમને અન્ય બેસુ પડે છે અને ગામમાં અન્ય રહેતુ પડે છે તેમના હાથે જોગ લોકો પ્રત્યે નાનોસૂનો પણ ગુનો થાય તો જોરાઓ ન્યાયની અદાવતની રાહ ન જોતા ગુનેગારોને લગ કર રીતે સતાવે છે આજે અમેરિકામાં આશરે એક કરોડ હબસીઓ છે તેમની સધશક્તિ, કર્તૃત્વશક્તિ પ્રયત્ન છે આ ગાળાજોરાના અગડાનું આગળ શુ થશે તેનો આધાર ભવિષ્ય ઉપર છે

ચોખ્ખા અમેરિકા આવ્યા

પહેલા દક્ષિણ ભાગમાં પાકતો કપાસ વહાણો મારફતે અને આગાડી મારફતે ઉત્તર તરફની મિલોમાં મોકલનામાં આવતો હાથમાં દક્ષિણના લેખિએ પોતાના ખેતરમાં જ કપાસની મોળી મોળી મિલો શરૂ કરી છે, તો પણ કપાસની પેદાશ જ એટલી બધી છે કે દક્ષિણ અને ઉત્તર તરફની મિલોમાં પૂરે પડ્યા ઉપરાંત ઈંગ્લેન્ડ, જાપાન વગેરે દેશોમાં મોકલનાને માટે જોઈએ એટલો કપાસ વધે છે.

૧૯૬૪ માં આફ્રીકાના પૂર્વમાં આવેલા માડગાસ્કર એટમાંથી નીકળેલુ એક વહાણુ અમેરિકાના દક્ષિણ ભાગમાંના કેરોલીના રાજ્યના આર્લ્ટન બંદરમાં આવ્યુ વહાણુના કપ્તાનની પાસે એક ડાગરની શુણ્ણ હતી તે તેણે જતા પહેલા એક અમેરિકન ગૃહસ્થને આપી તેને અથવા ખીજા કોઈ પણ અમેરિકનને તે વખતે ડાગરની માહિતી ન હતી તે ગૃહસ્થે તે ડાગર પોતાના ખેતરમાં વાની ડાગરનો પાક ખૂન સરસ થયો ખીજા લોકોએ પણ તેની પાસેથી તે નવુ ધાન્ય લીધુ પછી તો દક્ષિણ ભાગમાંના ખીણવાળા પ્રદેશમાં પુષ્કળ ચોખ્ખા પાકના માગ્યા ૧૯૧૩ ની સ્થાનમાં અમેરિકન ચોખ્ખાની પેદાશ બે કરોડ બુશેન થઈ

ટર્પેન્ટાઇનની બનાવટ

આપણે ઘર રંગાવીએ અને ખુરશી ટેબલોને વારનિશ કરીએ ત્યારે ટર્પેન્ટાઇનનો ઉપયોગ કરીએ છીએ આ ટર્પેન્ટાઇન આપણને અમેરિકાના દક્ષિણ સ્થાનમાં ગીચ રીતે જોવા દેવદારોમાંથી મળી આવે છે ટર્પેન્ટાઇન તૈયાર કરવાના ધંધાને ટર્પેન્ટાઇનની ખેતી કહે છે દરેક ખેતરમાં એટલે કે જંગલમાં દેવદારોના હાલો જોયા જોયા વૃક્ષો ટાપ છે અને દરેક ખેડૂનના હાથ હેઠળ હાલો હાલો મળી જાય છે આ મળીને કુદાડીથી ઝાડના નીચલા ભાગમાં કાપા પાડે છે અને તેની હેઠળ એક વાસણ બાંધે છે આ કાણામાંથી ચીકણો રસ બહાર પડીને એ વાસણમાં ભેગો થાય છે બીજો વરમે આ કાણા ઉપર બે ત્રણ ફૂટને અંતરે બીજો કાપો કરવામાં આવે છે આ પ્રમાણે જાયે ને જાયે કાપા કરતા જાય છે દર વખતે રસ ઓછો થતો જાય છે અને તેનો રંગ ઢાળાશ પડતો બની જાય છે ૭ સાત વરમે રસ એટલો ઢાળો બની જાય છે કે તે નિરૂપયોગી થાય છે અને ઝાડ સુકાઈ જાય છે

વાસણમાં ભેગો કરેલો રસ એક મોટા પીપમાં રહે છે. આવા પીપો ટર્પેન્ટાઇનના કારખાનામાં લઈ જાય છે ત્યાં રસમાં પાણી ભેળવીને તે કઢાઈમાં રહે છે અને નીચે બહી સળગાવે છે ઘણી મરમી પેદા થતા અદરનો રસ ઓગળી જાય છે અને તેની વરાળ થઈને કઢાઈમાં જોડેલી નળીની અંદર જાય છે આ નળી ઠંડા પાણીના પ્રવાહમાં થઈને લઈ જવામાં આવવાથી વગળા ધૂં થઈને તેનો રસ બને છે અને તે રસ નળીના બીજા છેડામાંથી મોટા પીપોમાં પડે છે એ જ આ ટર્પેન્ટાઇન કઢાઈમાં નીચે મારો પડે છે તે રોઝીન કહેવાય સાચું અને વારનિશ તૈયાર કરવામાં તેનો ઉપયોગ થાય છે જોઈએ સ્થાનના સહાન્યા બદરમાંથી હાલો ટર્પેન્ટાઇનના પીપો તેમ જ રોઝીન પરદેશમાં તથા અમેરિકાના બીજા સ્થાનોમાં રવાના થાય છે

મિસિસિપિની ખીણમાં

હવે આપણે મિસિસિપિ નદી ઉપરના વહાણમાં બેસીને ઉત્તર તરફ જઈએ. આ નદીની લંબાઈ દુનિયાની બધી નદીઓ કરતાં વધારે છે. ધણી નદીઓ એમાં આવીને લાગી જાય છે અને તેમાંની ધણીખરી નદીઓમાં વહાણો ચાલે છે. નકશામાં જોશો તો આ બધી નદીઓની જાળ ધણી ડાળીવાળા ઝાડની માફક દેખાશે. અમેરિકાનો સૈંકડો માઈલ લંબાઈનો મધ્ય ભાગ એટલે આ નદીઓની ખીણો. આટલી મોટી અને પાકવાળી ખીણ દુનિયામાં બીજે ક્યાંએ નથી.

આપણે આપણી મુસાફરીની શરૂઆત મિસિસિપિના મુખની પાસે આવેલા ન્યૂ ઓર્લીઅન્સ બંદરથી કરીશું. આ બંદરનું બારું ૨૫ માઈલ લાંબું છે. જુઓ બારા ઉપરની વખારોમાં ખાંડની ગુણો, ધઉંની ગુણો, અને ગાંસડીઓ વગેરે માન ખીચોખીચ લરાયો છે. ન્યૂ ઓર્લીઅન્સની આસપાસના પ્રદેશમાં ધણો વરસાદ પડતો હોવાથી શેરડીનું વાવેતર ધણુ થાય છે. આપણે નદીમાંથી અમેરિકાના ફળદ્રુપ મધ્ય ભાગમાં આવેલી ખીણ જોઈશું. તેમાં થતો માલ નદીમાંથી ન્યૂ ઓર્લીઅન્સમાં આવે છે અને ત્યાંથી પરદેશ જાય છે.

આ ગમ્મત જુઓ. નદીના બંને કાંઠાનો પ્રદેશ નદી કરતાં કેટલો નીચાણમાં છે તે જોઈ લ્યો. પેલા જુઓ હોલેન્ડના જેવા બંધ તેની લંબાઈ ૧૮૦૦ માઈલ છે તો પણ મિસિસિપિમાં પૂર આવે તો કોઈક વખત આ બંધ ઉપર થઈને પણ નદીનું પાણી અંદર દૂર સુધી ધૂસે અને તેમાં ધણાંયે ગામો ફૂંચી જાય છે. આગળ ઉત્તર તરફ જઈએ તો નદી નાના નાના વાક લેતી વહે છે. આગળના વાકમાં ચાલતા વહાણો ધણાં નજીક દેખાય છે પણ ત્યાંસુધી જતાં કેટલોએ વખત લાગે છે. મિસિસિપિ માન વાકવાળી છે એમ જ નહિ પણ તે પોતાનું વહેણ પારાફરતી બદલે છે અને નના બેટા અને તળાવ ઉત્પન્ન કરે છે.

કેટનો જમરદસ્ત આ વ્યવહાર એક પછી એક વધારો અને આગમોટો સતત દિશાણુ તરફ ચાલના જન છે દરેક બદરમા હમરી મજૂરો અનાજની મુશો વધારો ઉપર ચલાવે છે પેના વધારો લુઓ તેઓ છેક પેનસિલ્વેનિયાની ખાણમાનો કોનઓ લખને ન્યૂ ઓર્લિઅસ તરફ જાય છે વ્યવહારની આ કેટની બધી સરસ સગન ?

મકાઈ અને કુકરો

હવે આપણુ વધારુ મકાઈના મુનકમા આવી ગયુ આપણી બને બાલુએ મેકડો માછન સુધી મકાઈના ખેતરો પ્રસાર્યા છે આપણે જો અહીંયા વધારુમાથી જિતરી પડીએ અને પૂર્વ કે પશ્ચિમ તરફ આગગાડીમા ખેતીને જમીને તો કલ્પકોના કનાકો સુધી આપણને મકાઈના ખેતરો સિવાય ખીલુ કશુ નજરે પડે નહિ એ દેખીતી વાત છે કાગણુકે અમેરિકાનો સૌથી મોટો પાક મકાઈ છે અમેરિકાના ધણાખરા સસ્થાનોમા મકાઈ પાકે છે પણ તેમા વળા મિસિસિપિની પૂર્વે આવેના હવિનોઈ, ઇડિયાના અને ઓહીયો નામના સસ્થાનોમા અને પશ્ચિમ તરફના મિસુરી, કંસાસ, આયોવા અને નેબ્રાસ્કા સસ્થાનોમા તે ધણા જ પ્રમાણમા પાકે છે. અમેરિકામા દર વરસે ૩૦ કરોડ છુરોન મકાઈ પાકે છે. આ મકાઈના બધા રોડા ખેનગાડીમા બરાબર ઠાસીને તે ગાડીઓ એક પછી એક જિની રાખીએ તો આખી પૃથ્વીની આસપાસ તેની બાગ હારો થાય કેટની પ્રચડ પેદાશ !

ધણીખરી મકાઈ અમેરિકામા જ વપરાય છે તેનો લોટ ઘઉંના લોટમા ભેળવીને તેની રોળી જનાવે છે અને ધણા લોકો તે ખાલી મકાઈના લોટની જ રોળી જનાવે છે આ સિવાય ગાયોને અને કુકરોને મકાઈ ખવડાવે છે અમેરિકામા ગેવાળીઆના મકાઈના ખેતરો હોય છે તેઓ મકાઈ તોડીને કાઠારમા સઘરી રાખે છે અને શિયાળામાં ટારોને ખવડાવે છે જ્યાં મકાઈ હોય ત્યાં ગાયો ને કુકરો તો હોય જ

આ હુકમેને અને ગાયેને જે કોણવાળી બેવગાડીની પામે એક પછી એક ઊભા કરે તો પૃથ્વીની આસપાસ તેની બે હારો થાય.

ચામે આપણે હવે મકાઈના મુલકમાથી મિસિસિપિની ઉત્તર ખીણોમાના ધઉંના મુલકમા જઈએ. ધઉનો પાક અમેરિકામા મકાઈ કરતાં સહેજ ઓછો છે. ડોકોટા અને મિનિસોટા સંરચાનમાં ધઉંની પેદાશ બહુ જ મોટા પ્રમાણમા થાય છે. ત્યાના કેટલાક ખેતરો એટલાં મોટા છે અને તેમા એટલા ધઉં પાકે છે કે એક એક ખેતરમા સેંકડો મજૂર કામ કરે છે. તેમના ઉપર દોષ્ટરેખ રાખવાને સાર ધણી મુશ્કેલી હોય છે અને હિસાબ રાખવાને સાડ ધણી કારકૂનો હોય છે.

યાંત્રિક ખેતી

એક એક ખેતરમા ૨૫૦ ઘોડા અને ખમ્બરો, ૨૦૦ હજી, ૧૧૫ લણવાનાં યંત્રો, વરાળથી ચાલતાં દાણા છૂટા પાડવાનાં સંચા હોય છે અને ખેતરમાં લણવાને તેમ જ દાણા કાઢવાને માટે ૬૦૦ મજૂરો કામ કરે છે. વરાળના સંચાથી દૂંધ વખતમા ઘણું કામ થાય છે. તો પણ આ ધઉંના ખેતરોમા આટલા ઓળરો કામમા લેવાં પડે છે.

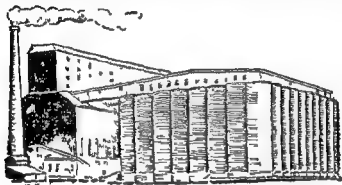
આ ભાગમા એક એક ખેતર સહેજે ૫૦૦ એકરોનું હોય છે. આ ખેતરોમાં જૂના હજી વગેરે ઓળરો વાપરી ન શકાય તેમ જ માત્ર માણસો અને જાનવરોની મદદથી પણ ખેતી કરી શકાય નહિ. એટલા માટે ભુદિસાગી અમેરિકન લોકોએ વરાળથી ચાલતાં હજી, ઓરણી, તરેણી, કરબડી અને દાણા છૂટા પાડવાનું યંત્ર વગેરે યંત્રો તૈયાર કર્યાં છે. તેમનું લણવાનું યંત્ર તો બહુ જ મજાનું હોય છે તેમાં વરાળનું એન્જિન જોડેલું હોય છે અને નીચે ધારવાળા ધણી દાતરડાં બેસાડેલા હોય છે યંત્ર ચાલુ થાય કે તરત જ આ દાતરડાં અર્પાટાનું ધ ધઉંના ધણીસાં કાપતા જાય છે. આ કાપેલા ધણીસલા એક કરતા પછી ઉપર યંત્રને સંચામા પડે છે. સંચામા એની ગોડવણ કરેલી હોય

છે કે કણ્ણસક્કાં ઉપર આત્માવેંત જ તેના પૂજા બંધાય છે અને તેની આસપાસ યંત્રથી જ તાર અથવા દોરડું વીંટળાય છે અને પછી તે પૂજા બહાર ફેંકાય છે. દાણા કાઢવાનું યંત્ર પણ એવી જ રીતે અટપટું હોય છે. આ કામને માટે ફક્ત બે માણુમોની જ જરૂર પડે છે. એક જણ યંત્રમાં પૂજા નાંખે છે અને યંત્રની અંદર દાંતાવાળા પેડાં ચકર ચકર ફરે છે. આ પેડાં પૂજામાંના ધર્તના દાણા બાકીના ભાગમાંથી ભુદા પાડે છે. પછી એ દાણા એક નળામાં ચમને નીચે પડે છે અને પરાળ બહાર ફેંટી દેવાય છે. નળાની હેઠળ એક માણુસ ગુણુ લઇને બિભો રહે છે. એક ગુણુ ભરાઈ જાય તો તરત જ બીજી લે છે. કેટલેક ઠેકાણે તો લણુવાનું તેમ જ શૂડવાનું યંત્ર મળાને એક મોઢું યંત્ર હોય છે. તેની રચના તો બહુ અટપટી હોય છે. આ વિશાળ યંત્ર વરાળથી ચાલે છે અથવા કેટલીક વખતે તેમાં ૨૫-૩૦ ઘોડાઓ જોડાય છે. અમેરિકામાં બજાનો ઉપયોગ ખેતરોમાં થતો નથી. ધર્તની ગુણુ આગગાડીના રેશન ઉપર કે સ્ટીમરના બારામાં લઈ મલા પછી ત્યાં તે ગુણુ સંધરવાને માટે ખૂબ બિચી વખાણે હોય છે. તેમને "એલિવેટર" કહે છે. એક ફરતા પટ્ટામાં જોડેલી ધણી ડોલોમાં ગુણુ મૂકીને ઉપર લઈ જવાય છે. ત્યાં તેમની ગણુતરી થાય છે અને પછી તે ગુણુ યંત્રની સહાયથી નીચે લઈ જવાય છે અને ગોઠવાય છે. એક એક એલિવેટરમાં લાખો ભુસેલ ધર્ત સંધરેલા હોય છે. ધર્ત લઈ જનાર ભારખાનાં કે વહાણો એલિવેટરની પાસે બિલાં કરાય છે અને એલિવેટરમાંથી મોટા મોટા નાળચામાંથી ધર્ત ડખ્યામાં કે વહાણોમાં ભરાય છે.

આ ખીણમાં મીનીઓપોલિસ નામનું ધર્તનું મુખ્ય મથક છે. આ ગામમાં લોટની ધણી મિલો વીજળાથી ચાલે છે. તે રાતદિવસ ચાલે છે અને એક મિલમાંથી દરરોજ પંદર-સોળ હજાર પીપો લોટ નીકળે છે.

ગિફ્ટોમાં

હવે આજે મિસિસિપિ નદી ઉપરની મુસાફરી પૂરી કરીને
મીસીગન સરોવરની પામેના ગિફ્ટો શહેરમાં જઈએ આ શહેરની।

ધક નો જ મી કોલાર—એલિવેટર

લોન્સખ્યા મુનર્ધ જરતા અઢી ગણી છે પણ ૧૮૩૦ પહેલા આ જગ્યામાં
માન બેજવાગી જમીન હતી અને થોડા લોકો રૂપડા બાધીને ત્યા
રહેતા હતા તે પણ વસાહત કરવાને માટે આ સ્થાન ધણુ સરસ છે
એમ લોકોને માનમ પડ્યું એની આસપાસ ધકિનો અને મકાઇનો
અને ગાયો કુછગેનો વિશાળ પ્રદેશ હતો ધકિ અને મમાઈ સરોવરને
માર્ગે પૂર્વ મિનાગ તરફ અને ત્યાથી યુરોપ તરફ ગવાના કરવાને માટે
મીસીગનને કાંઠે એક વખારનું શહેર જોઈતું હતું વળી આ બેજવાગી
જમીનની પામે જ કોનસાની તેમજ લોખની ખાણો હતી ઈમારતી
લક્ષણના જગનો પણ પામેજ હતા કાગખાના બોનના અને વખારો
તેવાગ કરવાને માટે આ બેજવાગી જમીન ધણી મગવડ ભરેલી હતી
જોનજોતામાં ત્યા વસ્તિ અનેક ગણી વધતી ગઈ

બેજવાગી જમીન ઉપર ધમે બાધવાના ટોપ તેનો પારો બહુજ

મજબૂત હોવો જોઈએ. હાલેન્ડના લોકોને પણ આજ મુશીબત હતી. પણ ત્યાંના લોકોએ જમીનમાં ઝાડો રોપીને તે મુશીબત દૂર કરી. શિકાગોના લોકોએ પાસેની લોદાની ખાણોમાંથી લોડું કાઢીને તેના

શિકાગોનું એક મજબૂતી મકાન (કેટલા માણનું છે તે ગણો)

પાટા તૈયાર કરીને તે જમીનમાં એકબીજાની સાથે ઊભા રોખ્યા અને તેમની વચ્ચે કાંકરેટ નાંખ્યું. એવા મજબૂત પાયા ઉપર પોલાદનાં ધરો બાંધ્યાં. જગ્યા ઘોડી અને માણસો તથા કારખાનાં પુરકળ એવી સ્થિતિ હોવાથી તેઓને ૨૫-૩૦-૪૦ માળવાળા ધરો બાંધ્યા પડ્યાં. સાથી પહેલાં ત્યાંના લોકો આખા ધરનું પોલાદી ચોકડું તૈયાર કરે છે અને પછી વચલા માળથી શરૂ કરીને નીચે અને ઉપર તેઓ

પોલાદી ચાંલવાના ચોકમાં પથરની ભીંતો ચણતા જાય છે. આવા આકાશને અડનાઝ ઘરોને ‘ગ્રાઈ-ગ્રેઈપર’ કહે છે. ન્યૂયોર્ક અને શિકાગો શહેરમાં આવાં પુષ્કળ ઘરો છે. બીજાં શહેરોમાં પણ જગ્યાની સુધીયત ન હોવા છતાં જગ્યાના આકાર લાવને લીધે અને દેશન તરીકે આવા ગ્રાઈ-ગ્રેઈપરો બાંધવાની પ્રથા પડી છે.

શિકાગોમાં ધણા જ કારખાના છે. ઢોરો મારી નાખીને તેતુ માસ વેચવાના ધધાને માટે શિકાગો દુનિયામાં ધણુ પ્રસિદ્ધ છે. જુદે જુદે રસ્તેથી મધ્ય ભાગની ખીણોમાંથી ગાયો અને કુછરો લઈને આગગાડીઓ રાતદિવસ શિકાગો તરફ દોડતી આવે છે. અને શિકાગોમાંથી ઢોરોનું માંસ લઈને વહાણો અને આગગાડીઓ બધે જતી હોય છે. શિકાગોથી સેકડો માઇલ દૂર આવેલા અમેરિકન શહેરને શિકાગો દરરોજનું માંસ પૂરું પાડે છે એટલું જ નહિ, પણ લડન, પેરિસ, બાલન વગેરે શહેરમાં પણ આ માંસ જાય છે.

શિકાગોના કતલખાનામાં

બહારથી લાવેલા ઢોરોને માટે શહેરના મધ્યભાગમાં એક વાડો છે તેનો વિસ્તાર એટલો બધો છે કે તે એક મોટું ગામ જ છે એમ કહીએ તો ચાલે. આ જનવરોના શહેરમાં એકી વખતે ત્રણ ચાર લાખ જનવરો હોય છે. આજના જનવરો ત્યાં ઘણે ભાગે આવતી કાલે ન જ મળે. આગગાડીઓ ટેક વાડા સુધી જનવરોને લઈ આવે છે. વળી સગેરરમાંથી વાડા સુધી એક નદેર ખોદેલી છે. તેમાંથી વહાણો ઢોરોને લઈને આવે છે અને માંસ લઈ જાય છે. વાડામાં ૨૦૦ જનવરોનો એક એવા જુદા જુદા વિભાગો છે અને તેમાં વળી ગાયો, બળદો, બકરા, કુછરો વગેરેને માટે અલગ વિભાગો છે.

વાડાની પાસે જ એકસરેજ હોય નામની એક મોટી ધમાન્ત છે. તેમાં ઢોરોની લેવડદેવડ થાય છે. ઢોરોને મારી નાંખવાના અને તેમના

શરીરમાંના જુદા જુદા ભાગમાંથી ઘણી વસ્તુઓ તૈયાર કરવાનાં વિશાળ કારખાનાં વાડાની આસપાસ છે. આ કારખાનામાંનાં બધાં કામો યંત્રથી જ થાય છે. આ યંત્રો તૈયાર કરવામાં અમેરિકન લોકોની શુદ્ધિ દેખાઈ આવે છે. એમ કહે છે કે યંત્રની એક બાજુએ જીવતું હુકર યંત્રની અંદર જાય છે. તેને અંદર મારી નાંખવામાં આવે છે અને તેનાં ચામડાં, હાડકાં, લોહી, માંસ જુદાં જુદાં થાય છે. માંસ યંત્રમાંથી યંત્રમાં જ ખારવવામાં અને સુકવવામાં આવે છે અને તેના કેટલાક ભાગનો ઘૂંટો ચઢીને તે જુદે જુદે રસ્તે યંત્રની બહાર આવે છે. જીવનવરોનાં હાડકાં બટનોના અને જાણના રૂપમાં યંત્રની બહાર આવે છે. ચામડાનાં બૂટ, બેગ અને મોઝાં તૈયાર કરવામાં આવે છે. હુકરના વાળનાં જથ્થા અને હાડકાંમાંથી સ્કીઓના વાળમાં ખોસવાની પીનો, કાંસકા અને બટનો થાય છે. ગાયોનાં કેટલાક ભાગોમાંથી દવા તૈયાર કરે છે અને કેટલાક ભાગોનો સાણ, મીણુજતી વગેરે વસ્તુ તૈયાર કરવામાં ઉપયોગ થાય છે. એક જગ્યા મશ્કરીમાં એમ કહ્યું છે ગાયોનું ભાંભરતું અને હુકરોનો ધુરધુર અવાજ આ બે બાદ કરતાં બાકીનો તેમનો કોઈ પણ ભાગ સિકાગોના કારખાનામાં ફેગટ જતો નથી.

જંગલોનું મહત્વ

સિકાગોની આસપાસના પ્રદેશમાં દેવદાર, એક, બીચ વગેરે ઝાડોનાં ગાઢ જંગલો છે. મહેત્રાં તો પૂર્વ કિનારાથી માંડીને મિસિસિપિ સુધી અક્ષાંશ જંગલ દેખાયેલું હતું. વાવેતર કરતી વખતે અને શહેરો વસાવતી વખતે વસાહતવાળાઓએ જો કે ઘણું જંગલ કાપી નાંખ્યું છે, તો યે હજી અમેરિકાના કે પ્રદેશ ઉપર જંગલો છે અને તેમાંના ઝાડો કાપવાની બાબતમાં સરકારના કડક નિયમો છે. પશ્ચિમ ભાગમાં તો ૨૦ કરોડ એકરોનું જંગલ સરકારે અજાણ્યું રાખ્યું છે. અર્થાત્ દર વરસે હજારો ઝાડો કપાય છે પણ તેના બદલામાં લોકો વધારે નવાં

ઝાડો રોપે એવા પ્રયત્નો સરકાર કરી રહી છે. શાળાઓમાં ઝાડોનું મહત્વ ઓકનાઓને સમજાવાય છે અને વરસમાં એક દિવસ ઝાડો રોપવાનો ઉત્સવ ઉજવાય છે. એ દિવસે શાળામાંના દરેક છોકરો એક છોકરી રોપે છે અને તેની સાલણ લે છે.

જંગલમાં ઝાડો કાપીને તે લઈ જવાનો ધંધો ઉત્તર લાગમાંના સરોવરને કાઠે લમચોકાર ચાલે છે. આ ધંધામાં લાખો માણસો રોકાયા હોય છે અને તેમની દર સાલની મજૂરી ૩૦ ડૉલર સુધી જાય છે. આ ધંધો દેશી શિયાળામાં ચાલે છે. તે વખતે બરફ પડવાથી જમીન લીમી થયેલી હોય છે. કડિયારા જંગલમાં જઈને લાકડાના લીમચાનું ધર કરીને રહે છે અને તેમાં હીંચકામાં સ્થઈ જાય છે. તેમની સાથે ચાર મહિનાના ખોરાકના સંધરો હોય છે. બધું કામ પદ્ધતિસર ચાલે છે. સાથી પહેલા એક જાણકાર જંગલમાં દરે છે અને ક્યાં ઝાડો કાપ જંગલમાં કાપવાના તે જોઈને તે તે ઠેકાણે નિશાની કરે છે. પછી તેની પાછળ કરવતો લઈને કેટલાક માણસો આવે છે અને કરવતથી થોડું કાપીને આગળ જાય છે. તેમની પાછળ કુકાડી લઈને બીજું ટાળું આવે છે અને તે ઝાડો કાપીને નીચે પાડે છે.

પછી પૈડા વગરની ગાડીમાં ૨૦-૨૫ દીંમચા મૂકે છે અને તેમાં બે ચાર થોડા જોડે છે. બરફથી જમીન લીસી થયેલી હોવાથી થોડાઓથી આટલું બધું વજન સહેલાઈથી ખેંચી શકાય છે. ગાડી નદી પાસે લઈ ગયા પછી દીંમચા નદીમાં નાખી દે છે. નદીનું પાણી તો ઠંડીથી દરી મળેલું હોય છે. ગિયાળો પૂરો થતાં બરફ ઓગળે છે અને પછી દીંમચા પાણીના પ્રવાહની સાથે તણાતા જાય છે. તેના ઉપર કેટલાક માણસો ખેંચીને જાય છે. તેમના પગમાં બારીક ખીંચાસળા બૂટ હોય છે અને હાથમાં સ્વિચ્છર્ચેન્ડના ભોમિયાની માફક અણીદાર લાકડી હોય છે. આ લોકો એક દીંમચા ઉપરથી બીજા દીંમચા ઉપર સહેજે ફરે છે અને દીંમચાને નદીમાં આમનેમ છૂટા પડ્યા દેતા નથી.

કેટલેકે તેમણે આ ગીમચા બેચવાને માટે વહાણોનો ઉપયોગ થાય છે મિશિગન સરોવરને મોટું લાખડા મપવાના ઘણા કાળખાના છે તેમાં એક જ સચામાં ઘણી કડવતો બેડાએ-ની રોય છે અને તેનાથી આખા નાખાના એવી જ વખતે વણા પાટિયા થાય છે

અમેરિકન ગોવાળીઆ અને ભરવાડો

મધ્ય લા આથી મિલ્કિસિપિની ખીણ હોડીને જેમ જેમ આપણે પશ્ચિમ તરફ જવાના થઈએ તેમ તેમ રસાદનું પ્રમાણ ઓછું થાય છે અને ગાડ ને ઊંચા ઝાડોના મુઠાને બદલે ઘાસના ગોચરનો પ્રદેશ શરૂ થાય છે સ્વાભાવિક રીતે જ આ ભાગમનિ મુખ્ય ધંધો અમ્મ અને ગાયો પાળવાનો છે આ પાણી વગરના ભાગમાં વમાદતને માટે ઘણા દિવસો નાન્યા શરૂમાં ગોવાળીઆઓ અને ભરવાડો થોડા જ હતા તે પણ થોડા ઉપર બેસીને ગાયો અને બકરા લઈને પાણી અને ધામની અમલ ન્યા હોય ત્યા જતા એ ભરવાડને બીજા ભરવાડનું ધર મળી આવે અને તેમાં કોઈ ન હોય તો બેસક તે અદર જઈ ત્યા જે રોય તે ખાઈ પી પાડે થોડા ઉપર બેસીને પોતાને રસ્તે જાય

અમેરિકાના યોડેસ્વાર ગોવાળીઆ

પત્રી તો વસતિ વધી ગઈ ખૂબ મિનારા ઉપરના નીચ વસતિવાળા

શહેરમાં પુષ્કળ માંસની જરૂર પડવા માડી તેથી ગાયો, બકરા વગેરેના ટોળા વધી ગયા દરેક લગવાડનું અને જોનાળિયાનું ગોચર જુદું પાડી આપવામાં આવ્યું. આ ચરાને રેન્ચ કહે છે. હવે તે રેન્ચવાળા પોતાના બગવા બાંધીને તેમાં રહે છે. બગવાની પામે તેમના વાડા અને કાક હોય છે. નીકના પાણીથી તેઓ આંધાંદા નામનું ધાસ ઉગાડે છે તેમની પામે જવા આવવાને માટે મોટરો અને ધાસ કાપવાને અને પૂળા બાંધવાને માટે ચત્રો હોય છે શિયાળામાં ગાયો અને ઘેટા માલિકના ઘરની પામે સઘરી રાખેતું ધાસ ખાય અને ઉનાળામાં અલગ રાખેલા ચરામાં ચરે છે. જોનાળાઓને અમેરિકામાં 'કાઉ-બોયઝ' કહે છે. તેઓ ચપળ ઘોડા ઉપર બેસે છે અને હાથમાં લાશ દોરકુ લઈ દોડતા દોડતા ગાયોની સલાળ રાખે છે.

રાષ્ટ્રીય યલોસ્ટોન પાર્ક

ચરાનું મેદાન છોડી દબને પશ્ચિમ તરફ જઈએ તો દક્ષિણોત્તર જાયો રોકી પર્વત આડે આવે છે. એનાં શિખરો બરફથી આચ્છાદિત હોય છે. એનું સૃષ્ટિસૌન્દર્ય રમણિય છે. આ પ્રદેશમાં પ્રચંડ ધોધ છે, ઉત્તમ અને લાચાનક રજો છે અને જગતસુખી જુદોનાં વીમ્તીર્ણ અરણ્યો છે.

રોકી પર્વતની પામેના બે અજોબ જોવા જેવા છે. યલોસ્ટોન પાર્ક અને માંટ લેઈફ. યેલોસ્ટોન પાર્ક એક નાનો કૃત્રિમ બગીચો નથી પણ સરકારે અલગ સુરક્ષિત રાખેલો એક નિસ્તીર્ણ હુમરાણ પ્રદેશ છે. એના બધાં માધ્યમ જાંચા પર્વતશિખરો, એક એક માધ્યમ જોડી એવી બપંકર ખીણો, સરોવરો, ધોધ વગેરે ધણા સૃષ્ટિચમત્કાર છે. પરંતુ યેલોસ્ટોન પાર્કની વિશેષતા તેમાંના ગરમ પાણીના ૫૦૦ અરણોમાં છે. આ અરણાના પાણીમાં ઘણી ધાતુ લાગી ગઈ હોવાથી તે ધણા રંગના

રોય છે કેટલાક અરણ્યમાથી ગરમ પાણીના પુવારા અનાનવાર જોડે છે કેટલાક પુવારા વરસમા એક બે વખત તો કેટલાક થોડીથોડી મિનિટને અતરે નિયમિત જોડે છે આ ૩ ફેચપુન નામનો એક પુવારો અરોનર એમ કનાકને અતરે જોડે છે ગ્રેન્ડ ગાર્ડસર નામનો પુવારો ૩૦૦ ફૂટ ઊંચે જોડે છે

ખીલુ જોવા જેવું રથગ તે સો ૧ લેઈએ એ નામ પ્રમાણે જ ખારા પાણીનું ૧૦૦ માઈન લાણુ સરોવર છે તેનું પાણી સમુદ્રના પાણી કરતાં છ ગણા વધારે ખાર છે આ સરોવરમાથી હજારો ખાડી મીઠું મળે છે મીઠાથી સરોવરનું પાણી એલું લારે થએનું હોય છે કે જાણુ ઉપરથી સરોવરમા ફટીએ તો પણ ખલા સુધીનો ભાગજ માન પાણીમાં ફળે છે અને માથુ શુચની માફક પાણી ઉપર તરવું રહે છે

સોનાની શોધમાં

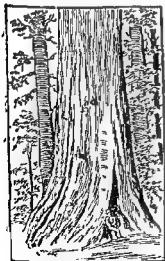
રોડી પર્વત અને તેના પશ્ચિમ તરફના કુચરો ઉપરનો સપાટ પ્રદેશ પ્રદેશા નિર્જન હતો પરંતુ ૧૮૪૮મા માર્શલ નામના ગૃહસ્થને અહીંની નદીની રેતીમા મોનાના કણ મળી આવ્યા આ ખનર ફેલાતા હજારો માણસો આ ઉજ્જડ ભાગમા સોનાના લોભથી દોડતા આવ્યા અને તેઓએ આ બધી નદીઓની રેતી આળીચાળીને તેમાથી લાખો રૂપિયાનું સોનું મેળવ્યું પછી તેઓએ ખુબ રોડી પર્વત તરફ ધસારો કરવા માડ્યો રોડીમા તેઓએ ઠેરઠેર માઈનો સુધી જોડું ખોદ્યું અને કપના પણ ન આવે એટલું સોનું અને ૩૫ બહાર કાઢ્યું હતું પણ હાથમા કાદાળો અને પાવડો લઈને પીઠ ઉપર ભાયાની કાથળી બાધી રોડી પર્વતના ખૂણાખાચરામા સોનાની શોધ કરતા રખડતા સાહસિક લોકો નજરે પડે છે આ મોનાના પ્રદેશમા ખાણ વાળાઓએ પોતાને રહેવાને સાર અને સોનું રૂપ શુદ્ધ કરવાને સઝ

કારખાનાં જમાવ્યા, સહેરો બિલા કર્યાં અને ટૂંક મુદતમાં ડેનવર, સાન ફ્રાન્સિસ્કો વગેરે નવાં સહેરોમાં લાખખોની લોકસંખ્યા થઈ.

કેલિફોર્નિયાનું નંદનવન

અમેરિકાનો પેસિફિક મહાસાગરની પામેનો પશ્ચિમ કિનારો સાથે જ નંદનવન છે. ખાસ કરીને કેલિફોર્નિયા સરખાનવી સૃષ્ટિશીલા અને આમોહવા અવલુનીય છે. અહીંયા ઉનાગો નથી તેમ શિયાળો પણ નથી. આખું વગસ વસંતઋતુ જ હોય છે. ઝાડો આખું વરસ લીલાછમ રહે છે. આખું વરસ ફૂનઝાડોને સુદર ફૂલો અને ફૂલો આવે છે. ડિસેમ્બર મહિનામાં પણ ખુશ્ખામાં ગુમાળ પીલે છે. પાસાડેના નામના ગામમાં ગુલામોની એક ઘટ્ટા છે, તેના ઉપર હજારો ફૂલો મળી આવે છે.

કેલિફોર્નિયાની વાડીમાં જોઈએ એટલા અખરોટ અને બદામના ઝાડો નજરે પડે છે નારંગી અને

કેલિફોર્નિયાના શક્તિશી વૃક્ષો

લીલુના છોડ તો હજારોની સંખ્યામાં મળી શકાય. કેલિફોર્નિયાના કેટલાક ભાગમાં આપણે ફરવા નીકળીએ તો અનેક માછન સુધી પ્રાક્ષની વેચો સિવાય આપણને કંઈ પણ નજરે પડે નહિ. અંજીના ઝાડો અહીંયા સારી પેઠે ઉગે છે એક એક ઝાડ ઉપર ૫૦૦ સેર વજન થાય એટલા અંજીર પાકે છે કેટલાક લાગેમાં ૧૦-૧૨ વરસના છોકગના વજનના જેટલુ એક એક બીટ-ગાજગ મળી આવે છે અને કેટલાકમાં તમારે જોઈએ એટલા તરબુચો તમને મફત ખાવા મળે.

કેનિદોર્નિયામા ફોની નાની મોગી વાડીઓ છે અને તે નીકના પાગીથી સીંચાય છે આ દસ એકઠી વાડીમા એક કુટુંબનો સારી પેઢે મુજરો થાય છે કેટલાક ફળદ્રુપ ભાગમા તો એક એક એકઠી વાગી ઉપર પણ એક કુટુંબ સારી પેઢે મુજરો કરી શકે છે ફળીક વાડીઓ નિશાગ પણ છે વીના રેચ નામની વાગીની જમીન ૧૦ હજાર એકર છે આ વાડીમાથી જે દાગિયા વહે છે તે સો માછલો લાગ્યા છે વીના રેચમાની દ્રાક્ષની વાડી જેવી મોગી વાડી સારી દુનિયામા ખીજે ક્યાય નથી આ વાડીમા એટલી દ્રાક્ષ મળી આવે છે કે તે આખા અમેરિકામા વહેતીએ તો દરેક અમેરિકન ઔપુરુષ અને છોકરાને ભાગે માણુમ દીક પાસેર દ્રાક્ષ આવે વીના રેચમાના ચરામા ત્રીસ હજાર ઘેટા ચરે છે અને આખી વાડીમા ૧૫૦૦ માણુઓ મમ કરે છે આ નિશાગ વાડી વિશેની ઘણીજ આશ્ચર્યક વાત તો એ છે આ વાડી લીને ૩ રેનફર્ડ નામના ગૃસ્થની હતી અને તેણે તે એક મુનિવર્સિટીને બક્ષીસ આપી આ લીને ૩ રેનફર્ડ મુનિવર્સિટી આ વાડીની આરક ઉપર ચાલે છે

કેનિદોર્નિયામાના વૃક્ષો જેવા મોગા વૃક્ષો દુનિયામા ક્યાય નથી કેટલાક ઝાડોના થક એટલા મોટાં છે કે તેણી અદર પોનાણુ કરીએ તો તે જગ્યામા ૬૦ છોકરાઓની નિશાગ બેસી શકે કેટલાક ઝાડો તો ૩૦૦ ફૂટ કુત્તા પણ બિચા છે ૨૫૨ ફીટ નામનું ઝાડ ૩૬૬ ફૂટ અને જંગમની મા નામનું ઝાડ ૩૧૫ ફૂટ બિચુ છે એક ઝાડના થડમા એક બાકાડ પાડ્યું છે તેમાથી એક ઘોડાગાડી જઈ શકે છે આ ઝાડો હજાર વરસો જેટલા જૂના છે એટલા જૂના વૃક્ષો દુનિયામા ખીજે ક્યાએ નથી એના લાકડા ઇમારતી કામને માટે ઘણાજ સારા હોવાથી કેનિદોર્નિયા, વોશિંગ્ટન અને ઓરેગન આ ત્રણ સર્યાનોના જંગનોમા લાકડા કાપવાનો ધંધો ધમધોકાર ચાલે છે

આપણે અમેરિકામાં ધણા દિવસો વિતાવ્યા. આ વિશાળ અને મૃદુ દેશના જુદા જુદા ભાગોમાં અમેરિકન લોકો પોતાના બુધ્ધિ-
 માતુષથી અને યત્નના બળથી જુદા જુદા ઉલ્લેખધર્મ કેટલા મોટા
 માથા ઉપર ચલાવે છે, તે આપણે જોયું. અમેરિકાની આ એક
 રેશનલતા છે. તેઓ જે કંઈ પેદા કરે છે તે એટલું બધું પેદા કરે છે કે
 માવની બામતમાં દુનિયાનું બમ્બર તેમના હાથમાં આવી જાય છે
 તથા પણ ચીજની એટલે જ વખતે મોટા પાયા ઉપર પેદાશ થાય તો તે
 કરને લાવે આપવાનું પરવડે છે ધણા વરસ મુખી ઇંગ્લેન્ડ જેવા
 કલોમપ્રધાન દેશમાં પણ ઇંગ્લેન્ડની મોટરો કરતા અમેરિકન મોટરનું
 રેચાણુ વધુ હતું હાથ ઇંગ્લેન્ડ, ફ્રાન્સ અને જર્મનીમાં સિનેમાના જે
 ચિત્રપટો બતાવાય છે તેમાંના ધણા ખરા અમેરિકન બનાવટના જ હોય છે.

યંત્રનું સામ્રાજ્ય

ચોક્કસ વખતમાં પ્રુક્કળ માથે પેદા કરવો તે યત્નના બળથી જ થઈ
 શકે. આજે અમેરિકામાં લગભગ યંત્રનું રાજ્ય ચાલે છે. અમેરિકાના
 કારખાનામાં અને ખેતરોમાં બધા કામો યંત્રથી ફરી રીતે ચાલે છે એ
 હવે આપણે જોયું છે પણ શહેર તેમ જ ગામડાના ઘરોમાં પણ યંત્રોનું
 રાજ્ય છે. રમેઈ વીજળીના ચૂના ઉપર ચાલે છે, વીજળી જ ઘરમાં
 વામીકુ કાઢે છે, કપડા ધુએ છે અને દીનામતી કંઈ છે ધરધણિયાણી
 ટેલિફોન મારફતે માસ, બ્રેડ, શાકભાજી, ઈંડા વગેરે જે જે પદાર્થ
 પોતાને જોઈએ તેની દુકાનદારને ખબર આપે છે કે તરત જ દુકાનદારનો
 નોકર હાથગાડીમાં તે વસ્તુઓ લાવીને તત્કાલજવામાં વીજળીની
 ચિકુટમાં મૂકે છે અને વીજળીનું બટન દાગે છે ચોરડીમાંના પંટ
 વાગે કે તરત જ ધરધણિયાણી વીજળીનું બટન દાગીને ચિકુટ ઉપર
 લાવે છે અને તેમાંની ચીજો લઈ લે છે ઘેરઘેર રેડિઓ ચાલતો
 હોય છે અને તેની માનફતે ઘેર બેસ ધણા માણસને અંતરે આવતું

ગાયન કે બાજા સહાય છે અને બળબાવ તેમ જ તાજ ખમરો પણ મળે છે સહેલી છે રહેતો ખેડૂત પણ ખેતમાં માંને આરામ ખુરશીમાં બેઠો બેઠો ન્યુમાર્ક, ચિકાગો, લોમએન્જેલીસ વગેરે શહેરોમાં ચાલતું ગાયન સાંભળે છે.

યન એટલે એક જ પ્રકારનું કામ ફેરફાર વગર કરતું રહે અને એક જ જાતનો પદાર્થ તૈયાર કરે માણુમ હાથે કામ કરના માટે તો એક જ પ્રકારની વસ્તુમાં તે પોતાની ઇચ્છા મુજબ ફેરફાર કરી કંઈક પણ નવું બનાવે અને તેમાં પોતાના હિતકાંક્ષા અને અભિરુચિ જાતારી શકે. બે માણુમોએ બનાવેલી બે વસ્તુઓમાં કંઈક ફેર તો હોય જ અને તેમાં જ તે તે માણુમોની વિશેષતા જણાઈ આવે એ દેખીતી વાત છે. યત્રોના સાર્વત્રિક પ્રસાગને વળતે અમેરિકામાં એક જાતનું એકસરખાપણું દેખાય છે એક અમેરિકન સદ્ગુરુ લખે છે “અમેરિકામાંના સૌ શહેરો સાન સગ્યા છે તમે મને ત્યાં જાઓ, એક જ જાતનું રેલ્વે સ્ટેશન, ગેસ્ટનની પાસે એક જ જાતનો મોટરનો તમેયો તેની આગળ એક જ જાતનું માખણનું કારખાનું, બે મજબાયાળી દુકાનો અને પેગીના આકારવાળા રહેવાનાં ઘરો મળી આવે છે દુકાનોમાં તે જ જાતની જાહેરાતો અને તે જ જાતનો માન દેખાય છે એટલું જ નહિ, પણ હજમ અને કોનેજિયન એ બનેલા મોમાં એક જ પ્રકારની ભાષાની લઢણ દેખાય છે ”

અમેરિકનોની શોધક વૃત્તિ

આ યાત્રિક સરખાપણાની સાથે સાથે તેની સાથે ન મળતો આવે એવો બીજો એક શુભ અમેરિકામાં મળી આવે છે ત્યાં નવાને માટે માગણી બહુ અને કંઈક નવું રોપી કાઢવાની અને પ્રયાગમાં લાવવાની તાવાવેલી બહુ નિશાગોનું જ ઉદાહરણ લઈએ. સુ શીખનાડુ કેડુ શીખનાડુ, ભારતમાં શીખનાડુ કે હોકરાઓ જ પોતાની મેળે

... તે વગેરે ઘણા જ પ્રશ્નોનો નિત્ય વિચાર અમેરિકન લોકો કરતા હોય છે. પોતાને ગમે તે નવી પદ્ધતિ દાખલ કરે છે. તેને સારા નવાં નામ આપે છે, તેના ઉપર પુસ્તકો લખે છે અને તેનો પ્રચાર કરે છે. હોકરાઓની શુધ્ધિ કવી છે તે માપવાની કમોડીનો એવો રાફડો ફાટ્યો છે, કે જે ને તે પોતાની કમોડીઓ તૈયાર કરે અને બજારમાં વેચી નાંખે છે. એવો એક પણ સામાજિક પ્રશ્ન નહિ હોય કે જે વિશે અમેરિકન લોકોએ નીતિ પ્રકારનો વિચાર અથવા પ્રયોગ કર્યો ન હોય. આ દેવને લખી ઘણી વખતે તેમના વિચાર અને આચારમાં અતિશયના દેખાય છે; તેમજ સમાજસ્વાસ્થ્યને જરૂરી સ્થિતિનો અમાન પરદેશીઓને જણાય છે. પણ બાળવયનું અમેરિકન રાષ્ટ્ર હિન્દુસ્તાન જેવી છુટ્ટી દાદીમા નથી અથવા ઇંગ્લેન્ડ જેવા મધ્યવયના સ્થિરવૃત્તિવાળા ગૃહસ્થ જેવું પણ નથી. પોતાને યુગોપના રાજકારણી ભાંજગડમાં કાઈ દિવસ પડતું નહિ, તેમજ યુરોપને દક્ષિણ કે ઉત્તર અમેરિકાની ભાંજગડમાં પડવા દેતું નહિ એ અમેરિકન લોકોને મન-ગમતી રાજકીય નીતિ છે, પણ વેપારની બાબતમાં અમેરિકાની યુરોપિયન રાષ્ટ્રોની સાથે હરીફાઈ થવી અનિવાર્ય છે અને આ હરીફાઈનું પરિણામ કાંઈક વખતે યુધ્ધમાં પણ આવવાનો સંભવ છે એમ યુરોપ અમેરિકાને લાગે છે તેથી અમેરિકાએ હાલમાં ઇંગ્લેન્ડના જેટલું જ પોતાનું નૌકાસૈન્ય રાખ્યું છે વધતા નૌકાસૈન્યને અંગે ઇંગ્લેન્ડ, ફ્રાન્સ, જાપાન, ઇટલિ વગેરેમાં ફેયત ઉપર જળગદરત કરે બોલે લાલ્ચમાં આગ્યો છે. અમેરિકાનો ઉપર પણ આ બોલે ઘણો પ્રે અને સતત વધતો જાય છે પણ તેની પાછળ પુષ્કળ પેસાને અંગે તે જણાતો નથી. એકબીજાના હેતુને વિશે સંશય થાય, ગેરસમજૂતીઓ અને હરીફાઈઓ વધે આ વાત બધી રીતે અનિષ્ટ છે. કદાચ એથી ફરી યુધ્ધ ફાટી નીકળે ને મહાસહાર થાય એ ડરથી બધા રાષ્ટ્રોના આગેવાનો નૌકા-બળ અને યુધ્ધસાહિત્ય ઘટાડવાની જાળતગા વિચાર કરી રહ્યા છે અને આના મૂળ પુસ્તકનું છેવટનું પાત્ર લગભગ લખાય છે તે સમયે

ખુલ્લુ સડનમાં આ પ્રજાની વાગવાટ કરવાને નૌમર્સન્યવાળા પાય ગાંડના આગેવાનો બેગા થયા છે અને ગર્ભ કાતે જ એ પ્રમુખ ગાંડોએ કહ્યોએ હિમો થાય તો યુધ્ધ ન કરતા ધરમે, પતાવવાના મોગદ ખાધા છે

આ શુભેચ્છા આચારમાં હિનરે, નૌમર્સન તથા યુધ્ધમાહિત્ય ધરી જતા કે સમૂહજી જલુ રહે માનવસમાજમાથી યુધ્ધ નાબૂદ થાય તો દુનિયામાં બધુભાવ વધશે હાનની ચત્રમાની મદદથી રાષ્ટ્રો એ-બીજાની પામે આવશે અને વિનાન સાહિત્ય અને સનિતમ્જાઓની પરસ્પર આપને થશે દરેક રાષ્ટ્રને પોતાની મેળે વિમાસ કરવાને અને તેના ખીચ તરફ પહોચવામાં આજી જગત મદદ કરશે

સ્વાધ્યાય

- ૧ અમેરિકાને 'નવી દુનિયા' શા માટે કહે છે? નવી દુનિયાનો શોધક કણુ? અમેરિકા' નામ શી રીતે પડ્યું?
- ૨ અમેરિકામાં યુગેપિયનો આ ના પહેલા પણુ એમ કહેવાય છે કે કેટલીક ઉચ્ચ સંસ્કૃતિનાળી પ્રજાઓ ત્યા રહેતી હતી આમાંની મેક્સીકોના નામની અને મેક્સિકોની પ્રજા વિશે કંઈક માહિતી મેળવો
- ૩ અમેરિકા એટલે વર્ણુસંગ્રહતા અને રાષ્ટ્રસંસ્કૃતિનું એક સરસ ક્ષેત્ર આ વાક્યની સ્વાર્થતા સમજાવો
- ૪ યુનાયટેડ સ્ટેટ્સમાં ઝાનસાની શોધ કેવી રીતે થઈ? આજે એ દેશમાં ઝાનસો ક્યા ક્યા નીકળે છે એ એમ નકશો દોરી બતાવો
- ૫ જમીનમાથી પેટ્રોલિયમ તેન કેવી રીતે મેળવવામાં આવે છે તે જણાવો આ તેના મુખ્ય ઉપયોગ શા શા છે? ધારો કે આ તેન ન જ મળી શકે તો આપણી શી પરિસ્થિતિ થાય એની સ્પષ્ટતા કરો

૩. ફોરીડા અને ફ્લોરિડામાં અસખ્ય ફોર્સ છે એના મુખ્ય કારણ કયો ? આ પ્રદેશની એકાદ જગી ફળનારીનું શબ્દચિત્ર આલેખો.
૭. સાન્ફ્રાન્સિસ્કોના અહર અને નાગી—તાળાં અને લીના—છેક નણુ હળમ માઈન દૂર ન્યૂયોર્કમાં મળે છે એ કેવી રીતે શક્ય બન્યું ? આપણે ત્યાંથી કયા ફોર્સ એ રીતે પરદેશ જાય છે ?
૮. અમેરિકન કપાસના પાકને મેના કગ્તા કિંમતી કહ્યો છે એ સાચું છે ? શા માટે ? એની ખેતીમાં મજૂર તરીકે કાણ કામ કરે છે ?
૮. અમેરિકન ૩ હિંદી ૩ કરતાં કંઈ રીતે ચક્રિયાતુ છે તે જણાવો. હિંદમાં સૌથી ઊંચું ૩ કયા થાય છે ? અમેરિકન ૩ની ખેતી હિંદમાંથી થતી હોય તો કયા થાય છે તે જણાવો ?
૧૦. અમેરિકાના હળમી ગુનાઓ સતત ક્યારે અને કેવી રીતે થયા એ વર્ણવો અષાઢામ રિકને આમાં શો ભાગ ભજવ્યો તે જણાવો.
૧૧. બુકર િ વોશિંગ્ટન સળધી વધુ હળમકત ગુજરાતીમાં લખાયલા એના છબન-ચરિત્રમાંથી મેળવી એના છબન અને કાર્યની ૩પરેખા દર્શાવનારો એક લેખ લખો.
૧૨. અમેરિકન પ્રજા આજે પણ કાળા હળમીઓ પ્રત્યે કેવું વર્તન ગણે છે તે દાખના આપી કહો. આ સંબંધી તમારો અભિપ્રાય જણાવો.
૧૩. ટપેન્ટાર્થન બનાવવાની રીત દૂકમાં વર્ણવો. હિંદમાં હિમાલય પર્વત પરના ચિન નાગના ઝાડમાંથી એ બને છે ટપેન્ટાર્થનના હિંદમાં ઝારખાના મ્યા કયા છે તે જણાવો.
૧૪. મિસિસિપિ નદીમાં અનેક વાર મોગી રેન આવે છે તેનું શું કારણ ? એની સામે રક્ષણ સાર શા ઉપાયો યોજવા છે ?
૧૫. મિસિસિપિ નદીની ભૌગોલિક અગત્ય પર એક દ્રુકો નિમ્ન લખો.
૧૬. મગ્દાના પામ માટે કેવી જમીન અને આબોહવા જોઈએ ? અમેરિકામાં એનો શો ઉપયોગ થાય છે ?

- ૧૭ અમેરિકાની ખેતી પદ્ધતિમાં યત્રોનો ખૂબ ઉપયોગ થાય છે એ માટે તમે બને એટલા ભૌગોલિક કારણો દર્શાવો એમાના એકાદ અગત્યના યત્રોનું વર્ણન કરો મુજબતમા ખેતી સારૂ યત્રોનો વપરાશ કેમને અંગે શક્ય છે એ જણાવો બને તો એ સબધી કોઈકે જાણુકાં ખેડૂતને પૂછી તેનો અભિપ્રાય લખો.
- ૧૮ 'એલિવેનર' અને 'રડાઈરિફેપર' વિશે દૂક નોંધ લખો.
- ૧૯ શિકાગો શહેરની નિશિષ્ટતાઓ વર્ણવતો એક પત્ર તમારા મિત્ર પઠા લખો. ન્યૂયોર્કનું વિગનનાર વર્ણન આ પુસ્તકમાં આપ્યું નથી તો અન્ય પુસ્તકોમાંથી હકીકત મેળવી તમે એક નાનો નેપ લખો એ લેખમાં મૂકના માટે જોઈતા ચિત્રોની યોગ્ય પદ્ધતી કરો.
- ૨૦ અમેરિકન જંગનોના મર્યાદાનું જીવન દુઃખ વર્ણવો જંગનો સદતર કાપી નાખવાથી કયા અનિષ્ટ પરિણામ નીપજે ?
- ૨૧ 'યલોસ્ટોન પાર્ક' વિશે વધારે માહિતી મેળવી એનું સુંદર વ્યાખ્યાન કરતો લેખ લખો.
- ૨૨ કેલિફોર્નિયાના ગાદ્ગરી વૃક્ષો સબધી એક દૂક વર્ણન લખો એના જગી ઝાડ બીજે કયા થાય છે ? એમાના કેલકાન્ડ નામ આપો.
- ૨૩ અમેરિકન પ્રજાના જીવન વિકાસમાં યત્રો ખૂબ અગત્યનો ભાગ લગવે છે એ તમે આ પાઠમાં જોયું હશે યત્રના ઉપયોગથી શા લાભાનાભ થાય છે તે જણાવો યત્ર વિના આપણે ચતારી શકીએ ખરા ?
- ૨૪ અમેરિકનોની ગોધ વૃત્તિ વિશે એ નોંધ લખો એના સૌથી મહાન્ ગોધક દામચ એડિમન સબધી જાણુતા હો તે મ્હો.
- ૨૫ અમેરિકાની આજની અદ્યત્ત સમૃદ્ધિ એની ભૌગોલિક પરિસ્થિતિ એની નૈસર્ગિક સપત્તિ અને એનો અમેરિકન પ્રજાએ જે રીતે ઉપયોગ કર્યો તે ઉપર અવલંબી રહી છે, એ વાચ્યની યથાર્થતા દાખવા આપી મા રીત કરજો.

મુદ્રણ દોષ

પાનું	પેરા-લાઇન	છપાયેલું	વાંચનાનું
૩	૨-૩	ભાષેર	ભાષેર
૪	૧-૫	કીની	પૃષ્ઠીની
૧૨	૨- હેડીંગ	તેમનો	તેમનો
૧૪	૨- ૪	ગાઈ	ગાપ
૧૫	૨- ૫	ચાપુની	ચાપુ
૧૬	૩- ૪	છતાં	છતાં
૧૮	૧-૧૫	લીસે	લીધે
૩૮	૨- હેડીંગ	ફેલના	ફેલના
૩૬	૩- ૧	નહેરનું	નહેરનું
"	૩- ૪	નાહેરમાં	નહેરમાં
૪૦	૨- ૪	ધાણીની	ધાણીના
૪૩	૨- ૧	કિનારાવાળા	કિનારીવાળા
૫૫	૩-૧૪	લોકામ	લોકામાં
૬૨	૨- ૧	પુરો	પુરોને
૭૦	૨- ૨	સુરી	સુધી
૭૨	૩- ૬	ભોળ	ભોળ
૮૩	૨- ૫	આપના	આપણાં
૮૬	૩-૧૨	ગમ	ગામ
૧૧૫	૧- ૩	ધર્મ	ધર્મ
૧૧૮	૧-૧૩	તખિયમ	તખિયત
૧૧૯	૪- ૩	કુદોગરીજના	કુદોગરીજતા
૧૨૧	૩- ૫	નય	નયાં
૧૫૭	૧-૧૦	વદાણો	વદાણો
૧૭૭	૩- ૭	દેખા	દેખાઈ
૧૭૮	૧- ૯	ગેપસ	ગેપસ
૧૮૨	૧- ૨	ગાંસીડીઓ	ગાંસડીઓ
૨૦૨	૪- ૨	ભાગોલિક	ભાગોલિક
૨૦૭	૧-૧૦	ફળદુષ	ફળદુષ
૨૧૬	૧-૧૭	ચંદાએસા	ચંદાએસા
૨૪૦	૨- ૭	આગેવાન	આગેવાને